

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÜRKİYE'DE ve ALMANYA'DA
SOSYAL HİZMETLER

ANSIKLOPEDİK SÖZLÜK

Editörler

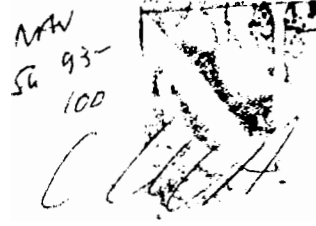
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ

Prof. Dr. Jürgen NOWAK

Dr. İlhan TOMANBAY

Türkiye'de ve Almanya'da **SOSYAL HİZMETLER**

Ansiklopedik Sözlük

Editörler

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ

Prof. Dr. Jürgen NOWAK

Dr. İlhan TOMANBAY

Selvi Yayınları Ankara, 1991

SELVİ YAYINLARI 06

**Adres :
Selvi Yayınları
M. Fevzi Çakmak Cad. 64 / C
Beşevler - ANKARA
Tel : 223 48 01 - 212 45 18**

**ISBN 975 - 7711- 04 - 7
1991**

**Dizgi ve Sayfa Düzeni : CAN OFSET TESİSLERİ
Siyami KUNDURACI**

Baskı . SANEM MATBAACILIK TİC. A.Ş.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz	7
1 Aile Prof. Dr. Emre KONGAR	9
2 Aile Hizmetleri Doç. Dr. Gönül ERKAN	13
3 Aile Hukuku Prof. Dr. Adnan GÜRİZ	17
4 Almanya'da Göçmenler Prof. Dr. Jürgen NOWAK	21
5 Almanya'da Sosyal Hizmetlerin Tarihi Prof. Dr. C. Wolfgang MÜLLER	25
6 Budunculuk (Etnisite) Prof. Dr. Jürgen NOWAK	29
7 Cezaların İnfazı Doç. Dr. Durmuş TEZCAN	31
8 Çalışma Dünyası ve İstihdam Prof. Dr. Jürgen FIJALKOWSKI	37
9 Çiftkültürlü Yetişme Prof. Dr. Ursula BOOS - NÜNNING	41
10 Çocuk Refahı Zuhal ARNAZ	45
11 Çocuk Suçluluğu Doç. Dr. Sevdâ ULUGTEKİN	49
12 F. Almanya'da Eğitim Sistemi ve Türkler Prof. Gerd HOFF	53
13 F. Almanya'da Türk Ailesi Prof. Dr. Bernhard NAUCK	57
14 F. Almanya'da Türk Gençleri Arasında Suçluluk Prof. Dr. Detlef BİSCHOFF	65
15 F. Almanya'daki Türk Gençliği Dr. Ali UÇAR	69

16 F. Almanya'da Türk Sosyal Çalışmacı Eğitimi Dr. İlhan TOMANBAY	71
17*F. Almanya'daki Türklerin Başlıca Aile Sorunları Prof. Dr. Tuğrul ANSAY	75
18 F. Almanya'daki Türklerin Derneksele Örgütlenme Durumu. Ahmet SEZER	77
19 F. Almanya'daki Yabancıların Konut Durumu Prof. Dr. Bernhard NAUCK	81
20 Gecekondu Prof. Dr. Ruşen KELEŞ	85
21 Gençlik Refahı Doç. Dr. Işıl BULUT	89
22 Göç ve Yurtdışındaki Türkler Prof. Dr. Nermin ABADAN - UNAT	93
23 Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması Prof. Dr. Cevat GERAY	101
24 İki dillilik Prof. Dr. Ulrich STEINMÜLLER	105
25 İslâm Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY	109
26 Kemalizm Prof. Dr. Suna KİLİ	113
27 Kentleşme ve Konut Prof. Dr. Ruşen KELEŞ	117
28 Kitle İletişim Araçları ve Yabancılar Dr. Yüksel PAZARKAYA	121
29 Köy Doç. Dr. Bahattin AKŞİT	125
30 Kültür ve Türk Kültürü Prof. Dr. Bozkurt GÜVENÇ	129
31 Kültürlerarası Eğitim Prof. Dr. Ursula BOOS - NÜNNING	133
32 Nüfus Prof. Dr. Emre KONGAR	137

33 Sağlık / Hastalık Hizmetleri Prof. Dr. Nevzat EREN	143
34 Sakatlık Prof. Dr. Nihal TURAN	149
35 Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Prof. Dr. Sema KUT	155
36 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Dr. Ertan KAHRAMANOĞLU	159
37 Sosyal Hizmetlerde Türkiye'nin Uluslararası İlişkileri Demet GÜNEŞ	163
38 Sosyal Politika Prof. Dr. Cahit TALAS	167
39 Sosyal Refah Dernekleri Dr. Şener KOÇYILDIRIM	171
40 Sosyal Sigortalar Doğan BİLGİNOĞLU	175
41 Sosyal Sorun Doç. Dr. Beril TUFAN	181
42 Sosyal Yasalar Prof. Dr. Nesrin KOŞAR	185
43 Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmetler Doç. Dr. Sevil ATAÜZ	187
44 Toplumsallaşma Olcay İMAMOĞLU	189
45 Türk Eğitim Sistemi ve Temel Sorunlar Prof. Dr. Ziya BURSALIOĞLU	191
46 Türk Göçmen Kadını Prof. Dr. Nermin ABADAN - UNAT	195
47 Türkiye Cumhuriyeti Doç. Dr. Yavuz SABUNCU	201
48 Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitimi Prof. Dr. Sema KUT	205
49 Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Tarihi Dr. İlhan TOMANBAY	209

50 Türkiye'den Gelen İşçilerin Sendikal Örgütlenme Durumu . Safer ÇINAR	215
51 Vakıflar Av. Engin URAL	219
52 Yabancı Çocukların Toplumsallaşması İngeborg DEGWARD M. A.	223
53 Yabancı Danışmanlığı Dr. Wolf - Dieter MAYER	225
54 Yabancı Düşmanlığı Prof. Dr. Friedrich HECKMANN	229
55 Yabancılar Hukuku Prof. Frank JUDİS	233
56 Yabancılar Politikası Prof. Dr. Hakkı KESKİN	241
57 Yaşlılık ve Yaşlılara Verilen Hizmetler Prof. Dr. Vedia EMİROĞLU	245
58 Yerel Yönetimler Prof. Dr. Ruşen KELEŞ	249
59 Yurtdışından Dönen İşçiler Prof. Dr. Ali S. GİTMEZ	253
Yazarlar	259

Sosyal Hizmetler Ansiklopedik Sözlüğü adlı bu kitap, editörlerin ve yazarların üç yıla yaklaşan çabalarının bir ürünüdür. Başlangıçta, Federal Almanya'da, hem Türkçe, hem de Almanca olarak yayımlanması planlanmışken, sonradan, hem hacminin daha fazla büyümesini önlemek, hem de kaynak sıkıntısına düşmemek için, iki ayrı kitap olarak yayımlanmasında yarar görülmüştür. Elinizdeki Türkçe baskı Türkiye'de yapılmıştır. Almanca baskının ise Almanya'da yayımlanabilmesi için girişimlerimiz sürmektedir.

Kitap, iki ayrı okuyucu kitlesine seslenmeyi amaçlıyor : Birincisi, Federal Almanya'da Türklere sunulan hizmetlerin neler olduğunu ve Türkiye'de belli başlı sosyal hizmet konularını öğrenmek isteyen Türk okurlardır. İkinci kümde ise, aile, din ve yönetim gibi kimi toplumsal kurumlarıyla birlikte Türkiye'nin sosyal hizmet yapısını tanımak isteyen Alman okuyucular bulunmaktadır. Kitaptaki konuları, her iki okuyucu kitlesini gözönünde tutarak seçmiş bulunuyoruz.

Bu amaçlarla hazırlanmış olan kitabın ana çerçevesi şöyle çizilebilir : Bir yanda, Türkiye'de sosyal hizmetler, sosyal yapı ve sosyal hizmetlerle ilgili kuruluşlar; öte yanda da, Federal Almanya'da, Türk'lere, daha doğrusu yabancılara yönelik sosyal hizmetler ve bunlarla ilgili yasal ve kurumsal düzenlemeler. Bu çerçeve içinde, Türkiye'de kültür ve din gibi konularla, Federal Almanya'da çok kültürlü eğitim ve ikidillilik gibi yabancılara ilgilendiren tez, yaklaşım ve tartışmalara kitapta yer verilmesine de özen gösterilmiştir. Bu konular, Almanya'da bugün de hararetle tartışılmakta olan konulardır.

Türk ve Alman bilim adamlarının böyle disiplinlerarası bir çalışmayı başarıyla tamamlamış olmaları, yalnız göçmen işçiler konusuna bir ölçüde ışık tutmakla kalmamakta, bilim ve kültür alanında uluslararası işbirliğinin de güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Kitabın, Türk ve Alman okuyucuların gereksinmelerine geniş ölçüde yanıt vereceğini umuyoruz.

Bilindiği gibi, 1990 yılında Federal Almanya Cumhuriyetinin, Demokratik Almanya Cumhuriyeti ile birleşmesiyle hukuksal yapısında büyük değişiklik oldu. Bu nedenle metinlerde geçen Federal Almanya terimi metinlerin hazırlanmasından sonra ortaya çıkan bu nokta gözönüne alınarak algılanmalıdır.

Bu kitabı yayımlamaktaki yakın ilgisi nedeniyle, editörler, Hatiboğlu Yayınevi sahibi Sayın Prof. Dr. Tahir Hatiboğlu'na en içten teşekkürlerini sunarlar. Sayın Birsan Yankın'a da, katkıları için teşekkür borçları vardır.

Emre KONGAR

Türk toplumundaki aile yapısını üç ayrı çevrede incelemek zorunluluğu vardır. Birinci çevre köy, ikinci çevre gecekondü, üçüncü çevre ise kenttir. Bir-birlerinden ayrı niteliklere sahip olan bu üç değişik çevre, ailenin biçimlenmesi bakımından da ayrı sonuçlar doğurmuştur

1. KIRSAL AİLE

Türkiye'deki aile yapısının genel niteliklerine uygun olarak kırsal alanlarda egemen olan aile yapısı da karı - koca ve küçük çocuklardan oluşan çekirdek aile biçimindedir. Köydeki ortalama çocuk sayısı, Türkiye ortalamasının üzerinde olduğundan, kırsal aile, 6.2 ortalama büyüklükle Türkiye'deki aileden biraz daha kalabalıktır. Çekirdek aile yapısını, ikinci olarak geleneksel geniş aile izlemektedir. Aynı çatı altında birden çok evli çiftin yaşadığı bu aile yapısında, babanın egemenliği ve babanın soy çizgisinde genişleme görülür. Bu nedenle aile ile birlikte yaşayanlar genellikle babanın akrabalarıdır.

Kırsal alanlarda da çekirdek aile yapısının egemen olmasına karşın, ayrı çatı altında yaşayan aileler, kaynaklarını biraraya getirerek birbirlerini destekleme eğilimine sahiptirler. Yeni evlenen gençler, genellikle, kocanın ana - babasına çok yakın bir yere taşınırlar. Böylece, ayrı çatılar altında yaşamakla birlikte, kırsal alanda, akrabalar ekonomik ve toplumsal bir birlik olma niteliğini sürdürürler. Kimi durumlarda gençler, yaşlandıkları için çalışamayacak duruma gelmiş büyüklerinin bakımını da üstlenirler. Kimi durumlarda ise, ana - baba ailesi, yeni evlenen gençlere yardım eder.

Babanın ölümünden sonra, toprağın geri kalanlar arasında bölünmesine yol açan yasal durum, yeni evlenen gençlerin geniş aileden kopma nedenlerinden biridir. Babanın ölümünden sonra toprağın bölünmesi, kentlere doğru göç etmeye de yol açmaktadır. Fakat, kente göç edilen durumlarda bile, köyde kalanların işleyebilecekleri büyüklükte bir toprağın korunmasına çalışıldığı görülmüyor. Yasal etkilere ek olarak, yüksek nüfus artışı, tarımın çağdaşlaşması gibi öğeler de kırsal ailenin yapı değiştirmesinin ardında yatan nedenlerdir.

Bütün değişmelere karşın, köy ailesi, tarımsal üretim yapan bir birim olma niteliğini korumaktadır. Her ne kadar, tarımsal üretim birlikleri ve büyük işlet-

meler gittikçe çoğalıyorsa da, aile işletmeleri yine de tarımdaki egemen üretim birimi niteliğini sürdürmektedir. Kırsal alanlarda yaşayan ailelerin üyeleri, tarımsal üretimi sürdürmek için ailenin birlik ve bütünlüğünü korumak gerektiğinin bilincine sahiptir. Bu nedenle, birbirleriyle çatışmalar bile, tarımsal verimlilik için gerekli olan ilişkileri bozmayâ özen gösterirler. Hiç kuşkusuz tarımdaki üretim biçimi kırsal aileyi büyük ölçüde etkilemektedir. Toprağın bölünmesi, pazar ekonomisi ile bütünleşme, kentlere göç gibi ögeler, köy ailesini oldukça etkiliyorsa da, tarımsal üretim biçimi değişmedikçe, bu alanlarda yaşayan ailelerin geleneksel yapısında önemli bir değişiklik beklemek olanağı yoktur.

2. GECEKONDU AİLESİ

Gecekondu bölgelerinde aynı çatı altında yaşayanların ortalama rakamı Ankara için 5.5, İzmir ve İstanbul için ise 4.5'dir. Gecekondu ailesinin, içinde yaşadığı kentin sanayileşme düzeyinden etkilendiği açıktır. Sanayileşme düzeyi yükseldikçe, ailenin küçüldüğü, dünyanın pek çok yerinde gözlenen bir gerçektir. Türkiye'de, İzmir ve İstanbul'un Ankara'dan daha ileri düzeyde sanayileşmiş kentler niteliği taşıması, buradaki ailelerin, Ankara'dakilerden daha küçük olması sonucunu doğurmuştur.

Kırsal alanlarda bile ailenin çekirdek yapıya saip olduğu düşünülürse, gecekondu bölgelerinde egemen olan aile yapısının da, anne - baba ve küçük çocuklardan oluştuğunu görmek hiç şaşırtıcı değildir. Gecekondu ailesinin kimi nitelikleri kırsal aileyi andırır. Her ne kadar kadın ve çocuklar, geleneksel geniş aileye oranla, daha çok özgürlüğe sahipler de, babanın aile içindeki denetimi gecekondu ailesinde de son derece güçlüdür. Örneğin, çocukların iş ve eş seçme özgürlükleri, kırsal aileye oranla daha yaygındır. Buna karşılık, hemen hemen bütün önemli ailesel konularda karar baba tarafından verilir.

Gecekondu ailesinin temel niteliklerinden biri, akrabalarından kopmuş görünmesidir. Genellikle, geniş ölçüde akrabalarına dayanan kırsal aile, gecekondularda oldukça yalnız bir niteliğe bürünmektedir. Akrabalarıyla para ve hizmet alışverişinde bulunmayan gecekondu ailesi, pek çok hizmet ve olanaktan yoksun olan gecekondu bölgelerinde yaşamını sürdürebilmek için gerçekten çok zor bir uğraş içine girmektedir. Bu "çevreye uyum" uğraşı, ailenin hem yapısını hem de işlevini geniş ölçüde etkilemektedir.

Köyden kente göç, tarımdan sanayiye ve hizmetlere geçiş anlamını taşımaktadır. Dün çiftçi ya da tarım işçisi olan erkek, bugün sanayi işçisi, ya da hizmetli durumuna gelmiştir. Kimi durumlarda sendikaya üye olmuş ve siyasal bilinç bile gelişmiştir. Kente göç, ailenin içinde bulunduğu tüm ilişkileri değiştirir. Gecekondu ailesi, artık kendisini köydeki komşularıyla değil, kentin en üst tabakalarında yaşayan gruplarla karşılaştırmaktadır. Gözlediği kentsel yaşamın olanaklarından yararlanmak istemektedir. Bütün bunların sonunda, gecekondu ailesi hızla kentsel değerleri benimser. Ayrıca, oldukça yüksek beklentiler geliş-

tirir. Hemen hemen bütün gecekondu aileleri, bir konut sahibi olmayı ve çocukları eğitimin en üst basamaklarına kadar desteklemeyi istemektedir. Bu beklentilere uygun gerçekçi davranış biçimi de bu ailelerin bir niteliğidir. Çok çalışır, yeni beceriler öğrenir ve çocuklarını yüksek öğrenime yöneltirler. Örneğin, Ankara gecekondualarında erkeklerin dörtte biri, kente geldikten sonra yeni beceriler öğrenmiştir.

3. KENTSEL AİLE

Türkiye'de kentsel aile de, çekirdek yapıya sahiptir. Fakat ileri derecede sanyileşmiş toplumlardaki çağdaş aileden daha değişik birtakım nitelikleri vardır. Babanın buyruktusu aile içinde egemendir. Birden çok kişinin para kazandığı ailelerin çoğunluğunda, para, babanın elinde toplanır. Sonradan bu para yine kendisi tarafından aile üyeleri arasında gereksinimleri karşılamak üzere bölüştürülür. Paranın karı - koca tarafından ortaklaşa yönetilme oranı az görülür. Son derece seyrek görülmekle birlikte, kadının parayı yönettiği aileler de vardır.

Büyük kentlerde ortalama evlenme yaşı erkek için 28, kadınlar için 24'dür. Bu kentlerde bir iş edinmek için genellikle gerekli olan uzun öğrenim yılları, evlenme yaşının yüksek oluşunun nedenlerinden biridir. Başlık geleneği, kentlerde (gecekondu dışı bölgelerde) görülmez. Buna karşılık, genç çift, evlerinin döşenmesinde desteklenir. Genellikle kız yanı yatak odasını ve mutfak gereçlerini, erkek yanı da oturma, ya da konuk odasını döşer. Nişan töreni kızın ailesinin, düğün töreni ise erkeğin ailesinin sorumluluğu altındadır.

Yeni evlenen gençler çeşitli biçimlerde yaşlı kuşaklar tarafından desteklenir. Kimi zaman tutulan evin kirasını, anne - babalardan biri öder. Kimi durumlarda da doğrudan doğruya mal yardımı yapılır. Genç çiftin çocuğu doğduğunda, genellikle, kadının annesi yardımcı olur. Her iki eşin de çalıştığı durumlarda, anne - babanın evine yakın bir konut seçilir. Yeni evli gençler için, özellikle çocuk doğduktan sonra, yaşlı kuşağın son derece yararlı ve yardımcı olmasına karşın, anne - babalarla birlikte oturma pek görülmemektedir. İlginç olan nokta, kentsel yerleşme merkezlerinde, yaşlı kuşakların, çocukları tarafından bakılmaları gerekliliğinin yaygın olarak kabul edilen değerler arasında bulunmasıdır. Fakat bir değere inanmak ile ona uygun davranmak ayrı konulardır. Bu nedenle, kentsel nüfusun, genel olarak yaşlı anne babanın genç kuşaklar tarafından bakılması gerektiğine inanmasına karşın, evli çiftlerin anne - baba ile oturma olayı hiç de sık değildir. Genç çiftler ile yaşlı anne - babaların birlikte oturmama nedeni, iki kuşak arasında hızlı toplumsal değişimin yol açtığı çok büyük kültürel, toplumsal ve siyasal inanç ayrılıkları bulunmasıdır. Başka bir neden, kentlerde oturanların çoğunlukla, toplumsal güvenlik kapsamına girmesidir. Bu nedenle yaşlı kuşak, gençlerin mali desteğine gereksinme duymamaktadır. Böylece , sonuç olarak, kentsel ailenin ortalama büyüklüğü 4 - 5 kişi dolaylarında kalır.

KAYNAKÇA

TİMUR, Serim. **Türkiye'de Alle Yapısı**, Hacettepe Üniversitesi Ankara, 1972.

KONGAR, Emre. **Türkiye Üzerine Araştırmalar**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.

Gönül ERKAN

Bilindiği gibi aile toplumun temel taşıdır. Aile kurumu, üyelerinin sevgi ve şefkat gereksinimlerini karşılar. Çocukların eğitimi, toplumsallaşması geniş ölçüde aile içinde gerçekleştirilir. Aile, üyelerinin barınma ve beslenme gereksinimlerine cevap verir.

Toplumun temel birimi olan aile ne kadar güçlü ve sağlıklı olursa, toplumlar da o denli güçlü ve sağlıklı olurlar.

Bu gerçek dikkate alınarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda aile kurumu güvence altına alınmıştır. Yasa'da ailenin korunmasına ilişkin şöyle bir hüküm vardır :

Madde 41- "Aile, Türk Toplumunun temelidir.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar".

Aileyi odak alan aile hizmeti kurumları ya da aile kurumlarının faaliyetleri başlıca iki grupta toplanır. Aile tedavi ve danışması ve aile yaşamı açısından eğitim (Güran, 1983). Bu faaliyetler ülkemizde çeşitli örgütler tarafından yürütülmektedir.

1. Tedavi ve Danışma Hizmetleri

Bu tür hizmetler sorun çözmeye yönelik olup aile yaşamının sağlıklı, düzenli ve huzurlu geçmesini sağlamayı amaçlar.

Türkiye'de tedavi ve danışma hizmetleri genelde pek yaygın değildir. Bu hizmetlerden belli başlı olanları şunlardır :

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı'nda hastaların aileleri ile "sosyal grup çalışması" ve "psikoterapi" yapılmaktadır. Türkiye Aile Planlaması Derneği tarafından "Aile Danışmanlığı" hizmeti yürütülmektedir. Bu kurumda daha çok "sosyal kişisel çalışma" yönteminden yararlanılmaktadır. Bunların yanı sıra, İstanbul'da iki özel danışma bürosu bulunmaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından da yakında aile danışma hizmetleri başlatılacaktır.

1986 yılında kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu yoksul ailelere aynı ve nakdi yardımlarda bulunmaktadır. Her il ve ilçede kurulan bu vakıflar kanalıyla 1986 yılı sonuna kadar 150.000 kişiye yardım yapılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü ve özel vakıfların muhtaç durumdaki ailelere aynı ve nakdi yardımları sürdürmektedir. Ayrıca, hemen her ilde şubesi bulunan Türkiye Kızılay Derneği ve Türkiye Yardım Sevenler Derneği tarafından aynı tür yardımlar yapılmaktadır. Kuruluş yasasında olmasına karşın, SHÇEK henüz aynı ve nakdi yardımlara başlayamamıştır.

Ankara'da açılan özel bir kuruluş tarafından evlerde bakımı yapılan hasta ve yaşlılara hemşire ve bakıcı gönderilmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, yurt dışında çalışan ailelerin sorunlarını çözmek üzere gereksinim duyulan uzmanların sözkonusu ülkelere gönderilmesi için ilgili çalışmalara başlanmıştır. Göçmen işçi kabul eden ülkelerdeki vatandaşlarımızın geleneksel kültürlerine uygun sosyal hizmetlerden yararlanmalarını sağlamak amacıyla sözkonusu ülkeler ile ilişkiler sürdürülmektedir.

2. Eğitici Hizmetler

Eğitici hizmetler aileleri koruyucu, önleyici ve geliştirici nitelikteki faaliyetleri kapsar.

Ülkemizde eğitici hizmetler arasında en yaygın olanı "aile planlaması"dır. Bu konuda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı Ana - Çocuk Sağlığı Merkezleri ve doğumevleri tarafından yurt çapında çalışmalar yürütülmektedir. Gezici ekipler özellikle kadınları eğitici toplantılar yapmaktadırlar. Aile Planlaması Derneği'nin de geniş çaplı hizmetleri vardır. Bu iki kuruluşun dışında, bazı gönüllü kadın dernekleri de aile planlaması eğitimine katkıda bulunmaktadır.

Üniversiteler, okullar ve kreş ve gündüz bakımevlerinde anababalara çocuk yetiştirme yöntemleri hakkında çeşitli bilgiler verilmektedir.

Televizyonda, ağırlık "Hanımlar Sizin İçin" saatinde olmak üzere ailelere yönelik konuşmalar etkili olmaktadır. Kimi zaman konferans, kimi zaman tartışma biçiminde işlenen programlarda ailelere çocuk yetiştirme konusunda aydınlatıcı bilgiler verilmektedir.

Bursa'da açılan Çocuk Evleri Vakfı tarafından hizmete giren "Evlilik Okulu" ve "Anababa Okulu" da ailelerin eğitiminde yardımcı olmaktadır. Büyük şehirlerde kurulan bu okullarda evlilik ilişkileri ve çocuk yetiştirme konuları işlenmektedir.

KAYNAKÇA

DPT, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985 - 1989) 1988 Yılı Programı.**

GÜRAN, Nesrin. "Aile Hizmetleri," iç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi. 1, 1 : 13 - 21, Ocak 1983.

SHÇEK, **Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu.** Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI Yayınları, Ankara 1988.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI, 1982.

*Adnan GÜRİZ***Nişanlanma**

Türk hukukuna göre nişanlanma bir erkekle kadının birbiriyle evlenme konusunda karşılıklı olarak sözleşme yapmalarıdır. Nişanlanma sözleşmesi için tarafların temyiz kudretine sahip olmaları iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun şekilde beyan etmeleri ve aralarında nişanlanma engelinin bulunmaması gereklidir. Nişanlanma taraflardan birine diğer tarafı evlenmeye zorlama hakkını vermez. Evlenmekten vazgeçme halinde tazminat ödenmesi öngörülmüş ise bu şart geçerli değildir. Nişanlılardan birisi haklı bir neden yokken nişanı bozduğu veya iki taraftan birisine yüklenebilecek bir kusur yüzünden nişan bozulduğu takdirde kusursuz olan taraf kusurlu olan taraftan maddi tazminat isteyebileceği gibi, manevi tazminat da talep edebilir. Nişanlılar, nişan bozulduğu takdirde diğer tarafa verdikleri hediyeyi geri isteyebilirler. Nişanlanma ile ilgili davaların nişanın bozulmasından itibaren bir yıl içinde açılması zorunludur.

Evlenme

Türk hukukuna göre erkek 17, kadın 15 yaşını tamamlamadıkça evlenemez. Bunun için ana ve babanın birlikte rızası gereklidir. Ancak hakim olağüstü durumlarda ve çok önemli bir nedene dayanarak 15 yaşını tamamlamış bir erkeğin veya 14 yaşını bitirmiş bir kadının evlenmesine izin verebilir. Bu karardan önce ana, baba veya vasiinin dinlenmesi zorunludur. Birbiriyle evlenecek erkek ve kadın evlenme kararlarını ve belediye başkanına veya başkanın evlenme işlerine memur ettiği belediye dairesindeki vekiline ve köylerde ihtiyar heyetine yazı veya sözle bildirirler.

Evlenme ayrı cinsiyetteki iki kişinin birleşmesi olup, sosyal, ahlâki ve hukuki bir kurumdur. Gerek kadın, gerek erkek birden fazla kişi ile aynı zamanda evli olamaz. Evlilik Türk hukukuna göre monogamdır. Evlenme sözleşmesi, belediye başkanı veya onun evlenme işlerine memur ettiği vekili veya ihtiyar heyeti huzurunda reşit iki tanık önünde açık (aleni) şekilde yapılır. Nüfus memurlarına da evlenme yapma yetkisi tanınmıştır. Evlenme töreni sona erdikten sonra evlendirme memuru kan ve kocaya evlenme belgesi verir. Dinî tören ancak bundan sonra tarafların isteği üzerine yapılabilir. Başka bir ifade ile dinî tören zorunlu değildir. Bununla birlikte medeni nikahtan önce dinî nikâh yapılması Türk Ceza Kanunu tarafından suç sayılarak cezalandırılmıştır.

Evlenme Engelleri :

1. Hısımlık

Üstsoy (usul) ve altsoy (fûru) arasında evlenme yasaktır. Kardeşler arasında, yarım kan kardeşler arasında yani ana veya baba bir kardeşler arasında ve amca, dayı, hala, teyze ile yeğen arasında evlenme yasağı vardır.

2. Sihri Hısımlık

Bir eşin boşandıktan sonra diğer eşin düz doğru üzerindeki hısımları ile evlenmesi yasaktır.

3. Evli iken evlenme

Evlenme sözleşmesi yapılırken taraflardan birinin evli bulunması halinde yapılan ikinci evlenme geçersizdir.

4. Akıl hastalığı

Akıl hastalığı ve teyiz kudretinin devamlı yokluğu Türk hukukuna göre kesin evlenme engelidir.

5. Evlatlık ilişkisi

Evlatlık ile evlat edinenin evlenememeleri gerekir. Buna rağmen evlenirlerse evlatlık ilişkisi sona erer ve evlenme geçerli sayılır.

6. İddet

Kadın, boşanmadan, kocanın ölümünden, yahut evliliğinin geçersiz sayılmasından itibaren 300 gün geçmedikçe evlenemez. Çocukların nesebini saptamak bakımından konulan bu süre doğurmakla sona erer. Ancak bu süreye uyulmaksızın yapılan evlenme geçerlidir.

Evlilik Birliği

Koca evlilik birliğinin başkanıdır. Soyadını seçmek hakkı kocanıdır. Koca ailenin ikamet edeceği evi seçer. Kadın kocanın yardımcısı ve danışmanıdır. Koca, karısının bir işte çalışmasına izin vermediği takdirde bu izin hâkim tarafından verilebilir. Ayrıca hakimin izin vermemesi halinde bile kadının çalışmasını engelleyen bir hüküm yoktur.

Bir Türk erkekle evlenen yabancı kadın kendi vatandaşlığını muhafaza edebilir. Türk erkekle evlenen yabancı kadının Türk vatandaşlığına geçmek istediğini evlenme sözleşmesi sırasında belirtmesi, yabancı ülkede evlenmişse bir ay içinde oradaki Türk makamlarına beyan etmesi yani Türk vatandaşlığını seçmesi gerekir. Yabancı erkekle evlenen Türk kadın Türk tabiyetinde kalır.

Karı - koca gerek evlenmeden önce, gerek evlenmeden sonra yaptıkları sözleşme ile istedikleri mal rejimini seçebilirler. Eğer seçmemişlerse Türk Medeni Kanununa göre kanuni rejim olan mal ayrılığını seçmiş sayılırlar. Bu rejimde, malların mülkiyetinde, mallardan faydalanmada ve malların yönetiminde ayrılık vardır.

Boşanma

Boşanma nedenleri özel ve genel olarak ikiye ayrılabilir.

Özel Boşanma Nedenleri :

1. Zina

Davanın karı veya kocanın boşanma nedenini öğrendiği günden itibaren altı ay ve zina fiilinden itibaren beş yıl içinde açılması gerekir. Zinada af mümkündür.

2. Cana kast, pek fena muameleler

Bu davanın karı veya koca tarafından cana kastın veya pek fena muamelelerin öğrenilmesinden itibaren altı ay veya en geç beş yıl içinde açılması gerekir. Af halinde dava açılmaz, açılmışsa düşer.

3. Cürüm ve haysiyetsizlik

Karının veya kocanın hırsızlık, dolandırıcılık gibi ahlâka aykırı yüz kızartıcı bir fiil işlemesi veya diğer eş için ortak hayatı çekilmez hale getirecek derecede haysiyetsiz hayat sürmesi, örneğin ayyaşlık, kumarbazlık, onur kırıcı bir iş yapmak, boşanma nedenidir.

4. Terk

Eşlerden birisinin evlilik birliğinin kendisine yüklediği ödevleri yerine getirmemek amacıyla diğer eş i terketmesi veya haklı bir neden olmadan devamlı olarak ayrı yaşamasıdır. Terk nedeniyle boşanma davası açılabilmesi için ayrılığın en az üç ay sürmüş olması ve devam etmekte bulunması gereklidir.

5. Akıl Hastalığı

Akil hastası olanlar evlenemezler. Evlenirlerse bu evlenme bătıldır. Ancak eşlerden biri evlenmeden sonra akıl hastalığına yakalanmış olursa, bu hastalığın ortak hayatın devamını diğer tarafa için çekilmez hale getirmesi, en az üç yıl sürmesi ve akıl hastalığının iyileşmesinin imkansız olduğunun doktor raporu ile saptanması gerekir.

Genel Boşanma Nedeni

6. Evlilik birliğinin sarsılması veya ortak hayatın yeniden kurulamaması

Evlilik birliği temelinden sarsılmış olursa eşlerden herbiri boşanma davası açabilir. Ortak hayatın temelinden sarsılmasında dava açanın kusuru daha fazla ise davalının açılan davaya itiraz hakkı vardır. Evlilik en az bir yıl sürmüşse, eşlerin birlikte başvurması ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi halinde hâkim tarafları dinleyerek iradelerin serbestçe açıklandığına kanaat getirirse boşanmaya karar verir.

Boşanma nedenlerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleşmesinden itibaren üç yıl geçmesine rağmen ortak hayat yeniden kurulamamışsa hâkim eşlerden birinin isteği üzerine boşanmaya karar verir.

Nafaka

Boşanma dolayısıyla yoksulluğa düşecek eş, kusuru daha ağır olmamak şartıyla mali gücü ölçüsünde diğer eşten sürekli olarak nafaka isteyebilir. Erkeğin kadından yoksulluk nafakası isteyebilmesi kadının müreffeh olması şartına bağlıdır.

Boşanma veya ayrılık durumlarında hâkim çocuk üzerinde velayet hakkının kime ait olacağını ve kendisine çocuk verilmemiş olan tarafın çocuğun bakım ve eğitim masraflarına nasıl katılacağını belirtir. Bu nafakaya katılma (iştirak) nafakası denir. Katılma nafakası çocuk reşit oluncaya kadar (18 yaşını tamamlayıncaya kadar) devam eder. Çocuğun yaptığı eğitim gerektiriyorsa katılma nafakası çocuğun reşit olmasından sonra da ödenir.

KAYNAKÇA

AKINTÜRK, Turgut. **Aile Hukuku**, 3. Bası, Ankara 1987.

ARSEBÜK, Esat. **Medeni Hukuk**, Cilt 2, Aile hukuku, Ankara 1940.

FEYZİOĞLU, N. **Aile Hukuku Dersleri**, İstanbul 1971.

OĞUZOĞLU, H. C. **Medeni Hukuk - Şahsın Hukuku - Aile Hukuku**, 5. Bası, Ankara 1963.

ÖZTAN, Bilge, **Aile Hukuku**, 2. Bası, Ankara 1983.

TEKİNAY, S. S. **Aile Hukuku**, 6. Bası, İstanbul 1986.

VELİDEDEOĞLU, H. V. **Türk Medeni Hukuku**, Cilt 2, Aile Hukuku, 5. Bası, İstanbul 1965.

4

ALMANYA'DA GÖÇMENLER

Jürgen NOWAK

Giriş

Son yüz yıl içinde, ülkemizdeki "yabancıları" anlatmak için birçok kavram kullanılmıştır : mevsimlik işçiler (Saisonarbeiter), el (yabancı) işçiler (Fremdarbeiter), konuk işçiler (Gastarbeiter), angarya işçileri (Zwangsarbeiter), yabancı (ecnebi) işçiler (ausländische Arbeitnehmer) ya da yabancı çalışanlar (ausländische Beschäftigte), yabancılar (ecnebler) (Ausländer), sığınmacılar (Asylanten), sığınmacı göçmenler (Flüchtlinge), iş göçmenleri (Arbeits (im) migranten) ya da iş göçerleri (Arbeitsemigranten), gezgin işçiler (Wanderarbeitnehmer), göçmenler (Immigranten), göç sürgünleri (Aussiedler) ya da bilimsel deyişle etnik azınlık (ethnische Minderheit) ya da azınlık (Minorität). Tüm bu kavramlar çeşitli kişiler ya da kurumlar tarafından zamanında varolan tarihsel-politik ilişkilere göre ideolojik olarak kullanıldılar, kullanılmaktadır.

Almanya'daki yabancıların tarihi çoğunluğun azınlıklarla ilgili olarak yaptığı tartışmaların tarihidir. Aslında azınlıkların bir sorunu yoktur, tersine sürekli olarak çoğunluğun, azınlıklarla ilişkilerinde problemi vardır. Almanların, göçerek ya da kaçarak gelmiş olsunlar, "kendini" yabancılarına karşı ilişkileri, öncelikle Alman tarihi ve politikasının trajik sayfalarını oluşturur.

Almanya içinde göçler : Kaçaklar ve angarya çalıştırılanlar

Almanya'da daha sanayi öncesi zamanlarda da göçler vardı. Örneğin protestan Huguenotlar 17. Yüzyılın sonunda Fransa'da kendilerini izleyenlerden kaçarak İngiltere'ye, Hollanda'ya ve Almanya'ya sığınmışlardı. Prusyalılar zamanında gelişmemiş bir ülkeye gelen nitelikli işçiler olarak memnuniyetle kabul gördüler. Öteki dinsel kaçaklar ise Böhmen'den (bugünkü Çekoslovakya), Salzburg (Avusturya) ve Piemont'dan (İtalya) Prusya'ya giriş yapıyorlardı.

Özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısında ülkeden ABD'ne büyük bir dışgöç ve Alman İmparatorluğu içinde doğudan batıya büyük bir içgöç yaşanıyordu. Bu sanayileşme ve kentleşme süreci içinde Polonya azınlığından olan birçok Alman da (ülke içi Polonyalılar deniyordu) Berlin'e ve Ruhr bölgesine (Ruhr Polonyalıları deniyordu) göçüyorlardı.

Bu nüfus hareketleri Prusya'nın doğu illerinde tarım işçisi sıkıntısına yolaçıyordu. Bu yüzden Polonya'nın Rus kökenli Polonyalı işçileri - Polonya 1. Dünya Savaşına değin Prusya, Rusya ve Avusturya arasında paylaşılmıştı - işe alınmaya başlandılar (dışülke Polonyalıları denilenler). Onlar her yılın 1 Şubat'ından 1 Kasım'ına değin ülkede kalmaya izinliydi, ama sezonun bitimiyle tekrar ülkelerine dönmek zorundaydılar. 1. Dünya Savaşı başladığında onların geri dönüş hakları reddedildi ve savaş ekonomisinde çalıştırılmak üzere ülkede tutulup zorla, karın tokluğuna çalışmaya koşuldular.

1933 - 1945 yılları arasındaki faşizm dönemi Alman tarihinin özellikle karanlık bir bölümünü oluşturur : Toplama kampları, insanların aşağılanması ve sonunda Yahudilerin, Roma, Sinti (çingeneler) ya da politik kaçaklar v.b. gibi azınlıkların yok edilmesi.

Başka bir tarihsel gerçek Nazi zamanında, zorla, karın tokluğuna çalıştırılan köleleştirilmiş milyonlarca işçinin varlığıdır. 1. Dünya Savaşının angaryaya dayalı ekonomisi Üçüncü İmparatorluk döneminde Nazilere savaş ekonomileri için örnek oluştuyordu. Önceleri onlar dost ülkelere (İtalya, Macaristan) yapılan antlaşmalara göre toplanıyorlardı. Sonraları, savaş sırasında işgal edilmiş bölgelerden (Rusya, Polonya, Ukrayna v.b.) SS'ler tarafından sürülerek Almanya'ya getirildiler. Amaç, Alman tarım ve silahlanma ekonomisindeki acil işgücü açığının kapatılmasıydı.

1945 2. Dünya Savaşının sonunda resmi ifadelere göre Almanya'da hemen hemen beş Milyon yabancı işçi (Fremdarbeiter) vardı. Bu çok ucuza sömürülen işgücü olmasaydı Nazilerin faşist egemenliği olasıdır ki iki yıl daha erken çök-müş olurdu.

Göçmen ülkesi olarak Federal Almanya

Politikacıların büyük bir kısmının hala kabul etmek istememelerine karşın, F. Almanya'nın bir göçmen ülkesi olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bu arada farklı etnik göçmen gruplarının oluşturduğu çeşitli aşamalar birbirinden ayrılabilir.

1945'ten sonra ilk olarak eski Almanya'nın doğu illerinden, yani bugünkü Polonya ve Sovyetler Birliği topraklarından ortalama 10 Milyonluk bir sığınmacı göçmen akını Almanya'ya geldi. 50'li yıllarda Berlin duvarının inşasına değin ADC'den (Alman Demokratik Cumhuriyetinden) F. Almanya'ya ortalama Üç Milyon sığınmacı göçmen geçti.

Doğu ülkelerinden ucuz işgücü aktarımının yetersiz kalmasıyla bir süre sonra Akdeniz ülkelerine güçlü bir reklam kampanyası başlatılıyordu. Yunanistan, Yugoslavya, Türkiye ve İspanya'yla işçi alım sözleşmeleri yapılıyordu.

Yabancı işçi kavramının (Fremdarbeiter) Nazilerce kötüye kullanılmasından sonra ülkeye çağrılan yabancı işçiler için yeni bir kavram biçimlendirilmeye

başlandı : konuk işçiler. Sendikalar yabancı işçilerden söz ediyordu ve Avrupa Topluluğu dilinde gelenlerin adı gezgin işçilerdi.

Ülkeye gelen en büyük grubu Türkler, daha sonra Yugoslavlar, İtalyanlar, İspanyollar, Yunanlılar ve Portekizliler oluşturuyorlardı. Artık çoğunlukla Akdeniz ülkelerinden gelen hemen hemen beş Milyon yabancı F. Almanya'da oturmaya ve çalışmaya başlamıştı.

1973 yılında Avrupa Topluluğunda olmayan ülkelere iş göçmenlerinin alımının durdurulması kararlaştırılıyordu. Ülkeye giriş Türkler ve Yugoslavlar için artık salt Türkiye'de kalan aile bireyleri için (çocuklar ve eşler) olanaklıydı.

Bu kez Doğudan göç dalgası başladı : 2. kuşaktan 6. kuşağa değin bunlara göç sığınmaları (Aussiedler) deniyor - Sovyetler Birliğinden, Polonya'dan, Romanya'dan ya da Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden Almanlar. 1989 yılı içinde Doğu Avrupa ülkelerinden F. Almanya'ya geçenlerin sayısı başlangıçta 300.000 olarak tahmin edilirken yıl sonunda bu rakam 700.000'in üzerinde gerçekleşmiştir. Alman kökenli Doğu Avrupalıların F. Almanya'ya göçü kitlesel olarak sürmektedir.

Uyum, ayrışma ve aşılanma olayları arasında göçmenler

Göçmenlerin hukuksal durumu ve özel konumları kitaptaki başka makalelerde işlendiği için burada salt genel toplumsal ekonomik durumları çözümlenecektir.

Alman politikacılarının büyüdü sözcüğü uyum (Integration)dur. Ama bu topluma uyum maksadının ardında yatan ne? Alman kültürüne uyum, almanlaştırmaya zorlama olarak mı anlaşılmalı yoksa çok kültürlü bir toplumun kabul edilmesi olarak mı? Olasıdır ki politikacıların ve Almanların çoğunluğu bundan, herhangi bir biçimde tanımadıkları Almanlığa uyumu anlıyorlar. İşte tam bu noktada etnik çatışmalar beliriyor, yani azınlıkların iki kültür arasında yaşamaya zorlanmaları durumu ortaya çıkıyor.

Oysaki hukuksal deyişle konuk işçilerin, gerçek deyişle ülkeye gelen göçmenlerin çoğunluğu toplumsal ve ekonomik olarak aşılanıyorlar. Hemen hemen sürekli olarak sınıflı toplumun en alt basamağından başlamak zorundalar. Onlar enalt sınıfa aittir, hatta onun içinde de bir alt katmanı oluşturuyorlar. En alttaki işçi kesiminin çoğunluğundan da ayrılan özellikler taşıyorlar. Bu göçmenler birçok yarı nitelikli ya da nitelikli işçi Almanın beyaz yakalı olarak daha yüksek pozisyonlara yükselmelerini olanaklı kılıyorlar; "kendileri" ise sınıflı toplumun en alt basamağından başlamak zorundalar.

HECKMANN, Friedrich. **Die Bundesrepublik : Ein Einwanderungsland?** Zur Soziologie der Gastarbeiterbevölkerung als Einwandererminorität, Stuttgart, 1981.

HERBERT, Ulrich. **Fremdarbeiter. Politik des "Ausländer-Einsatzes" in der Kriegswirtschaft des Dritten Reiches**, Bonn, 1985.

HERBERT, Ulrich. **Geschichte der Ausländerbeschäftigung in Deutschland 1880 bis 1980. Saisonarbeiter. Zwangsarbeiter. Gastarbeiter**, Bonn, 1986.

(Çev. İlhan TOMANBAY)

5

ALMANYA'DA SOSYAL HİZMETLERİN TARİHİ

C. Wolfgang MÜLLER

Almanya'da sosyal güvenlik ağı çeşitli toplumsal hareketlerin uzun bir tarih süreci içinde ortaya çıkardıkları üç farklı yardım sistemine dayanıyor Sosyal sigortalara, sosyal yardıma ve sosyal eğitime (Sozialpädagogik) (*).

Almanya'nın değer sistemi **hristiyanlık** tarafından biçimlenmiştir. Hayırseverlik önemli bir dinsel emir. Ve bu, varlıklılara, kefaretlerini ödemek için önemli bir olanak. Bu "hayırseverlik" (**Caritas**) salt komşuları kapsamıyor, ilke olarak insanı ilgilendiren herşeyi içine alıyor. Bu ilke 17. Yüzyıldanberi kısmen bir kenara itildi, çünkü el sanatlarının ve sanayinin gelişimi "avareliği" yasaklıyor, köylüleri ve zanaatkarları adım adım fabrika işçiliğine zorluyordu. İnsanı işe zorlamak için, yoksulluk "kendi gücüyle yaşama iradesinin eksikliği" olarak cezalandırılmalıydı. Kiliseler ve yerel kuruluşlar salt "kendi suçu olmadan yoksulluğa düşmüş ailelere" sınırlı yardımlar sunuyorlardı. 19. Yüzyılda işçi hareketi kendi kurduğu sigorta sandıkları (**Bruderbüchsen** dostluk sandıkları) yoluyla, aileyi geçindirenin hastalığı, işsizliği ya da ölümü halinde yerlerini korumayı deniyordu. Bu tür bir **sosyal sigorta** dış sanayitle rekabet edebilmek için nitelikli işçi kaynağı arayan işverenlerin çıkarına da uygun geldi. 19. Yüzyılın 80'li yıllarında fabrika ve büro işçilerinin hastalık, sakatlık ve ölüm durumlarında sigortalı olmaları zorunluğunu getiren yasalar çıkarıldı. 1927'de buna işsizlik sigortası yasası eklendi. Ödenti, çalışandan ve çalıştırandan yarıyariya alınacaktı. Bu sosyal sigorta sistemi bugün F. Almanya'daki tüm ailelerin % 90'ını korumaktadır.

Oysa kendi güçleri ya da ailelerinin yardımıyla kendilerini geçici ya da sürekli olarak geçindiremeyen birkaç milyon Alman'ın kesin sayısı bilinmemektedir. Bu ailelere geleneksel olarak mahallelerindeki kiliseler (sonraları kiliselerin yerelliği aşan boyutta örgütlenmiş yardım örgütleri), daha sonra burjuva **kadın hareketinin** öncülüğüyle kurulan refah dernekleri ve beledi kuruluşlar (komünler) gibi dünyevi örgütlenmeler yardım etmeye başladılar. Yerel yardım yükümlülüğüyle bireysel yardımseverliğin birlikte ortaya çıkardıkları sosyal yardımın bu **ikili sistemi** bir bütünlük içinde Almanya'da sosyal devlete giden gelişmenin karakteristiğini oluşturur. Bu durum sosyal sigortalarda olduğu gibi bir dizi sosyal yasa ile hükme

bağlanmış, özellikle 1969 tarihli **Federal Sosyal Yardım Yasası** ile. Bu yasada her yurttaşın 'insan onuruna yakışır bir yaşam sürebilmesi' hakkı olduğu belirtilmektedir (s 1). F. Almanya'da yaşayan yabancılara da sosyal yardım verilebilir. 20. Yüzyılın 80'li ve 90'lı yıllarında yaşanan dünyanın her tarafından gelen kitlesel göç dalgası sürekli olarak, sosyal yardım hakkından yararlanma olaylarını, bu da özellikle yerek yönetimlerin yükünü artırdı. Bu yüzden sosyal yardımın kötüye kullanımına ve yabancı akınına karşı önlemler isteniyor. Yabancı düşmanlığının birçok köklerinden biri de bu noktada yatıyor. Çünkü, ABD'den ya da Avrupa dışında sömürgeleri olan Avrupa ülkelerinden (İngiltere, Hollanda, Fransa) farklı olarak Almanya hiçbir zaman tam anlamıyla bir göçmen ülkesi olmadı, bu yüzden de Almanya'da sürekli yaşayan, çalışan ve oturan yabancılarla rahat bir ilişki geleneği gelişmedi.

Son 100 yılda burjuva ve proleter gençlik hareketleri Almanya'da sosyal hizmetlere özel bir katkı yaptı. İlk gençlik örgütü yüzyılın dönüşümünde Berlin'de kuruldu. Ereği, kendilerini yetişkinlerin (anababa, öğretmen) eğitime tekeline kurtarmak ve eğitimlerinin en azından bir bölümünü kendi ellerine almak (**kendi kendini eğitime**). Proletarya gençlik hareketi buna ek olarak, genç işgücünün fabrikatörler ve ustabaşılar tarafından sömürülmesine ve kötüye kullanılmalarına karşı korunması motifini getirdi. Gençlik hareketi içinde önceden oluşan küçük kümelerin örgütlenmesinden doğdu. Bugün örgütlü gençlerin oranı % 40'a ulaşıyor. Gençlik hareketi içinde doğan kendi kendini eğitime düşüncesi eğitim sisteminin öteki alanlarını da etkiledi. Gençlikten etkilenen öğretmenler özgür ve geleneklerden uzak yeni tarzda okullar yarattılar (Reform pedagojisi), hukukta ve gençlik yargılanması (Gençlik mahkemeleri 1923) alanında reform yapılmasına neden oldular, çocuk eğitiminde reform yapmayı denediler, **İmparatorluk Gençlik Refahı Yasası** (Reichsjugendwohlfahrtsgesetz) (1922) ile ilke kurulan (ilgili resmi kuruluşların) **Gençlik Dairelerinde** çalıştılar. Özellikle 1. Alman Cumhuriyetinde (1919 1933) parlamentoda kalıcı sosyal reform yasaları çıkarıldı. Milliyetçi sosyalist diktatörlük zamanında (1933 1945) bu reformların çoğu ortadan kaldırıldı. Daha sonra reformlar ilke 50'li, ama özellikle 70'li yıllarda yeniden gerçekleştirilebildi.

İmparatorluk Gençlik Refahı Yasasında gençliğin yarattığı geleneğe uygun olarak - her Alman çocuğunun fiziksel, ruhsal ve toplumsal yeteneklerini geliştirme hakkı (s 1) **çocuğun** hakkı olara formüle edilmişti. Bu hak anababanın eğitime hakkına karşı çıkılarak geliştirilmişti. Bu eğitim hakkının kabul edilmesi, belediyeleri, eyaletleri ve Federal Devleti gençlikle ilgili programlar ve kurumlar oluşturmak, desteklemek ve finanse etmekle yükümlü kıldı. Bu yolla bu hak yaşama aktarılmış oluyordu. Bunun yanı sıra bu yasayla geleneksel eğitim kurumlarına, yani aile ve okula değil, gençlik kümelerine, gençlik derneklerine, çocuk yuvalarına ve gençlik boş zaman merkezlerine önem verilmişti. Bu kurumlar 'okul dışı **gençlik hizmeti**' veriyorlar ve (1950'de başlayan Federal Gençlik Planı çerçevesinde) devletten parasal destek

görüyorlardı. Çünkü **sosyal eğitimin** gençliği doğrudan etkilemesi (tüm **gençlik hizmeti** (Jugendhilfe) çabalarının eğitimin özel bir biçimi olarak adlandırılması gibi) daha önce milliyetçi sosyalist diktatörlük döneminde 'devlet gençliği' (Staatsjugend) (ya da : Hitlerjugend - Hitler gençliği) ile yaşanan olumsuz deneyimlerden sonra yasaklanmıştı.

Gençlik hizmeti kesin olarak Alman gençlik hareketi tarafından oluşturulurken öteyandan Alman **çocuk yuvaları** da **kadın hareketinin** bir kazanımı olarak ortaya çıktı. Almanya'da çocuk yuvaları geleneksel olarak sosyal eğitimin bir bölümü olarak görülür, başka ülkelerde olduğu gibi okul sisteminin bir parçası değil. 19. Yüzyılda çocuk bakıcılığı mesleği (çocuk yuvası eğitimciliği) kendi ailelerinin dışında etkin olmak isteyen burjuva kadınları için varolan ender olanaklardan biriydi. Giderek küçük çocukların (6. yaşa değin) ve sonraları okul çocuklarının (Schulhort) eğitimi de genç kadınların ilgisini çekti. Bugün sosyal eğitim veren bütün meslekler "eğitimci" genel kavramı altında toplanmıştır, bu da meslek okullarında, daha doğrusu yüksek okullarda öğretilir. Çocuk yuvası (anaokulu) eğitimi yüzyıllar içinde, düzenli eğitimin hemen hemen vazgeçilmeyecek bir parçası oldu. Bugün okulöncesi yaşında bulunan tüm çocukların 3/4'ü okulöncesi eğitiminden geçiyor. Artık o, anababasının ekisi de çalışan çocuklara verilen 'yedek bir eğitim' değil, tersine, aile eğitiminin dışında ve onu tamamlayan gerekli bir eğitim olarak görülmekte.

Sonuç olarak denebilir ki sosyal sigortalar, sosyal yardım ve sosyal eğitim bugün F. Almanya'da **devlet tarafından** yasalarla garanti altına alınmışlardır, ama onlar, varlıklarını çeşitli **toplumsal hareketlere** (hristiyanlık, kadın hareketi, işçi hareketi, gençlik hareketi) borçludurlar. Ayrıca bu hareketler, uygulama içinde ortaya çıkan ve kaleme alınan sosyal-egitimsel (sosyal hizmet, ç.n.) meslek yöntemlerinin biçimlenmesine de katkıda bulunmuşlardır.

(*) Yazarın "sosyal eğitim" kavramıyla anlatmak istediği, genel benzetmeyle Türkiye'de, "sosyal hizmet"tir. Ancak F. Almanya'da sosya hizmetler farklı bir tarihsel kaynaktan çıktığı için daha çok toplumsal eğitim (pedagoji) bazına oturtulmaktadır. Gene yazar, metin başlığında kullandığı "sosyal hizmetler" (Soziale Arbeit) kavramını en geniş anlamda, sosyal sigortalar, sosyal yardım ve sosyal eğitimi birarada kapsayacak biçimde ele almaktadır. (Çevirenin notu.)

KAYNAKÇA

LANDWEHR, Rolf / Rüdeger BARON (Hrsg.), **Geschichte der Sozialarbeit**, Weinheim, 1983.

MOLLENHAUER, Klaus. **Die Ursprünge der Sozialpädagogik in der industriellen Gesellschaft**, Weinheim, 1987.

MÜLLER, C. Wolfgang. **Einführung in die Soziale Arbeit**, Weinheim, 1985.

MÜLLER, C. Wolfgang. **Wie Helfen zum Beruf wurde. Eine Methodengeschichte der Sozialarbeit** (2 Bände), Weinheim, 1988.

NOWAK, Jürgen. **Soziale Probleme und soziale Bewegungen**, Weinheim, 1988.

WENDT, Wolf Rainer. **Geschichte der sozialen Arbeit**, Stuttgart, 1985.

(Çev : İlhan TOMANBAY)

6

BUDUNCULUK (ETNİSİTE - ETHNİZİTÄT)

Jürgen NOWAK

Budunculuk (etnisite) kavramının bilimciler tarafından azınlıklarla ilgili araştırmalarda kullanılması oldukça yenidir. Kavram, son yıllarda zaman içinde kavram değişikliği yaşayan amerikan bilimyazınından (literatür) alındı : 60'lı yıllarda "racial minorities", 70'li yıllarda "racial and ethnic minorities" kavramları kullanılıyordu. 80'li yıllarda da yalnızca "ethnic minorities" kavramı kullanılır oldu. İngilizce "ethnicity" sözcüğünden üretilen "Ethnizität"ın (budunculuk) kullanımındaki bu değişime yolaçan ne acaba? Bir moda mı yoksa eskisinden daha net bir toplumbilimsel ifade gücünün yakalanması mı?

Kökenbilimsel bakarsak, "Ethnizität" sözcüğünün de "Ethnologie"de olduğu gibi, yunanca "ethnos = halk" sözcüğünden türediğini görürüz. Budunculuk (Ethnizität) kavramı, ırk (Rasse, race) kavramı gibi biyolojik bir çağrışım uyandırmaz. O, sosyokültürel ve diyalektik bir tanıma oturtulmuştur, yani bırıyandan, kabul edilir dışküme (out group) karşı sınırlama olarak, öteyandan, kendini içküme olarak gören özel bir çevrenin kimlik kazanması olarak anlamlandırılmıştır.

Budunculuk ikili bir davranıştan hareket eder : bırıyandan, etnik küme X'in (örn. Türkler) varlığı bir dışküme Y (örn. Almanlar) tarafından benimsenir, öteyandan, içküme X bizlik duygusu ile, dışküme Y'ye karşı bir anlayış ve kimlik geliştirir. Bu olgu budunculuğun aşağıda formüle edilen tanımına götürür bizi : Bir toplumdaki öteki toplumsal kümelere bakarak kendi sosyokültürel değerleri ve genellikle kendi dilsel ve tarihsel kimliği üzerinde bilinç sahibi olma.

Bu soyut tanım onu tarihsel - toplumbilimsel boyutta somutlamaya gittikçe çok farklı anlamlar kazanır, çünkü budunculuk birçok etmenle ya doğrudan, teke tek ya da bir bütünlük içinde bağımlılık içindedir : Dil, din, ten rengi, yaşanan ülke.

Ten rengine bakarak etnik küme olarak ilk elde karaderililer ve kızıladerililer belirirler.

Sahip olunan din olarak kuzey Irlandahılar birbirlerinden protestanlar ve katolikler olarak ayrılırlar.

Ispanya'da Basklar ve Katalanlar, Belçika'da Flamanlar, İngiltere'de Galliler bağımsız dili ve yerleşim bölgesi olan etnik kümeler olarak görünürler.

Batı Avrupa'daki çeşitli göçmen kümeleri bulundukları toplum içinde dil ve kültür birliği olan bir etnik azınlık olarak yaşıyorlar : Federal Almanya'da, Hollanda'da ve Fransa'da Türkler, Fransa'da ve Hollanda'da Faslılar vb. gibi.

(*) İngilizce "ethnictiy", Almanca "Ethnizität" kavramlarının Türkçe karşılığını, daha iyi bir karşılık bulunana değin geçerli olmak koşuluyla, "budunculuk" ya da "etnisite" olarak kullandım. (Çeviren)

KAYNAKÇA

ELSCHENBROICH, Donata. **Eine Nation von Einwanderern. Ethnisches Bewusstsein und Integrationspolitik in den USA**, Frankfurt / New York, 1986.

FİJALKOWSKI, Jürgen. **Gastarbeiter als industrielle Reservearmee? Zur Bedeutung der Arbeitsimmigration für die wirtschaftliche und gesellschaftliche Entwicklung der Bundesrepublik Deutschland**, in : Archiv für Sozialgeschichte, Bd. 24, S. 399-456, 1984.

FİJALKOWSKI, Jürgen. (Hrsg.) **Transnationale Migranten in der Arbeitswelt. Studien zur Ausländerbeschäftigung in der Bundesrepublik und zum internationalen Vergleich. Beiträge zur Sozialökonomik der Arbeit**, Bd. 22, Ed. Sigma, Berlin, 1990.

GİLLMEISTER, Helmut / Hermann KURTHEN / Jürgen FİJALKOWSKI **Ausländerbeschäftigung in der Krise? Die Beschäftigungschancen und -risiken ausländischer Arbeitnehmer am Beispiel der westberliner Industrie. Beiträge zur Sozialökonomik der Arbeit**, Bd. 21, Edition Sigma Berlin, 1989.

HÖNEKOPP, Elmar. (Hrsg.) : **Aspekte der Ausländerbeschäftigung in der Bundesrepublik Deutschland. Beiträge zur Arbeitsmarkt und Berufsforschung**. Nr. 114, Nürnberg 1987.

MARGER, Martin N. **Race and Ethnic Relations. American and global Perspectives**, Belmont CA, U.S.A., 1985.

OLZAK, Susan / Joane NAGEL (eds.). **Competitive Ethnic Relations**, Orlando et al, 1986.

(Çev : İlhan TOMANBAY)

Durmuş TEZCAN

1- Bir yargı organınca verilip kesinleşmiş cezalar suçun türüne göre değişir. Bir cürüm sözkonusu ise, ölüm, ağır hapis, hapis, ağır para cezası ve kamu hizmetlerinden yasaklanma cezalarından bir veya bir kaç birlikt verilebilir. buna karşılık kabahatlar için hafif hapis, hafif para cezası ve belli bir meslek veya sanatın icrasının yasaklanması cezalarından biri veya birden fazlası birlikte verilebilir. Fakat bir cezanın infaz edilebilmesi için bu cezanın kesinleşmiş olması gerekir. Mahkumiyet hükmü temyizli mümkün olmayan bir cezaı içerisiyorsa bu ceza derhal çektilir. Ayrıca ölüm cezasının TBMM tarafından bir yasayla onanması gerekir.

2- Cezaları yerine getiriliş şekilleri bakımından üç ana grup altında toplayarak açıklamak mümkündür.

Bunlar;

- a) Para Cezaları,
- b) Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar,
- c) Fer'i Cezalar (Meslek veya sanattan men cezaları) gibi.

3- Para Cezaları :

Para cezaları nisbi veya maktu para cezaları olarak ikiye ayrılır.

a) Nisbi Para Cezaları : Suç konusu şeyin (kaçak eşya, uyuşturucu madde v.s.) miktarına göre belirlenir. Bu tür para cezalarına üst sınır getirilmemiştir.

b) Maktu Para cezaları : Alt ve üst sınırları kanunda önceden belirlenmiş olan para cezaları olup, miktarı suçlunun durumuna, cezanın etkinliğine v.s. göre hakim tarafından bu sınırlar içinde belirlenir. Kanunı, maktu para cezalarını ikiye ayırmaktadır. 7.12.1988 tarihli 3506 sayılı kanunla yapılan değişikliklere göre

aa) Ağır Para Cezaları (TCK. md. 19) : Miktarı yirmibin liradan yüz milyon liraya kadar olan para cezalarıdır.

bb) Hafif Para Cezaları (TCK. md. 24) : Beş bin liradan onmilyon liraya kadar olan cezalarıdır.

Kesinleşmiş mahkûmiyet hükmünde öngörülen para cezası devlet hazinesine ödenmek suretiyle yerine getirilir. Cumhuriyet Savcılıklarınca gönderilen ödeme emrine göre para cezası. Maliye veznelerine veya yurt dışında Konsolosluk veznelerine ödenir. Ödeme makbuzunun bir suretinin ilgili Cumhuriyet Savcılığı İnfaz Bürosu'na teslim edilmesi veya gönderilmesi faydalı olur.

Para cezalarının hakim tarafından iki yılı aşmayacak bir süre içinde taksitlere bölünerek ödenmesine karar verilmesi mümkündür. Taksitlerden birinin süresi içinde ödenmemesi halinde, kalan tamamının da vadeleri gelmeden derhal tahsil olacağı hükmünde belirtildiğinden taksitleri zamanında ödemek gerekir.

Şayet mahkemenin hükmünde para cezasının tahsilinde taksit öngörülmemişse, hükümlünün kendisine Cumhuriyet Savcılığınca yapılan ödeme emri üzerine para cezasının üçte birini bir aylık ödeme süresi içinde ödeyen hükümlü, kalan kısmı bire aylık eşit iki taksitte ödeme talebinde bulunabilir (647 S.K. md.5).

Para cezalarının ödenmemesi halinde 3506 sayılı Kanunla yapılan son değişikliğe göre, bir gün onbin lira sayılmak suretiyle hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilerek infaz olunur. Para cezasından çevrilen hürriyeti bağlayıcı cezanın toplamı ise üç yılı geçemez. Ayrıca para cezasının hapse çevrilmesine biri son değişikliklikle olmak üzere üç istisna getirilmiştir :

a) Kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezadan paraya çevrilmiş bir ceza ise artık bu para cezası tekrar hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilerek infaz edilemez. 3506 sayılı Kanun bu uygulamayı kaldırmıştır.

b) Yaş küçüklüğü halinde, para cezası hürriyeti bağlayıcı cezadan çevrilmiş bir ceza bile olsa tekrar hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilerek infaz olunamaz. Bu iki halde para cezası Amme Alacaklarının Tahsili Hakkında Kanun hükümlerine göre hükümlüden tahsil edilir.

c) Para cezasından çevrilen hapis cezası hükümlerinin isteği üzerine, Kamu kurum ve kuruluşlarında çalıştırılarak para cezası karşılığı olarak ödenebilir. Bu durumda emsallerine ödenen ücret tutarından hükümlünün yiyecek bedeli tahsili olarak tespit olunan miktar düşülerek kalan miktar para cezasından indirilir.

4- Ölüm Cezası : İnsanın yaşama hakkını sona erdiren bir ceza olması sebebiyle, barış döneminde işlenen suçlarda bir çok ülke mevzuatında ölüm cezası kaldırılmış veya fiilen uygulanmayarak metruk hale gelmiştir. Hatta Avrupa İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Sözleşmesine ek olarak hazırlanan 6 Nolu Protokolde de bu Protokolü onaylayanlar açısından ölüm cezası insan haklarına aykırı bir ceza olarak nitelendirilmektedir. Buna karşılık Türk Hukukunda ölüm cezası varlığını sürdürmektedir. Nitekim 1982 Anayasası doğrultusunda Türk Ceza Kanunu ve Türk Askeri Ceza Kanununda bu tür cezalar öngörül-

müştür. Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısında da sayısı azaltılmakla birlikte ölüm cezasına gene de bir çok suç bakımından yer verilmiştir.

Yargıtay incelemesi sonucu kesin hükümle ölüm cezasına çarptırılan bir kimse, TBMM'nin bu cezayı onaylaması halinde, asker kişilerin askeri suçlarına ilişkin kurşuna dizilmeleri hali ayrı olmak üzere, ölüm cezası bu cezaya hükümlü kimsenin asılması suretiyle infaz olunur. Fakat 1983 seçimlerinden beri TBMM bu tür cezaları onaylamayıp bekletme eğilimi göstermektedir.

Ölüm cezası, diğer hükümlü ve tutukluların göremeyecekleri şekilde kapalı cezaevi içinde özel bir yerde ve gece yarısından sonra, güneş doğmadan infaz olunur. Zira Türk Hukukunda infazın aleniliği yerine gizliliği esası benimsenmiştir. Bu bakımdan hükümlünün idam edileceği, diğer hükümlü ve tutuklulardan gizli tutulur. Infaz yerinde hüküm veren mahkeme kurulundan bir kişi (mahkeme başkanı veya üyelerden biri) ile Cumhuriyet Savcısı, Tabib, Zabıt Kâtibi ve Cezaevi Müdürü bulunur. Şayet ölüm cezası hüküm veren mahkemenin yargı çevresi dışındaki bir yerde infaz edilecekse, o yerin aynı derecedeki mahkemesi kurulundan bir hakim niyabeten hazır bulunur.

Ayrıca, hükümlünün yabancı olması halinde uyuğunda bulunduğu ülkenin Konsolosuna da durum bildirilir. Konsolos dilerse hazır bulunabilir. Hükümlünün mensup olduğu dinin ruhanî sıfatını haiz bir kişi ile hükümlünün avukatı da hazır bulunabilir. Emniyet ve asayiş yönünden bir sakınca bulunmaması kaydıyla aile efradından birisi de infazda hazır bulunabilir.

Ölüm cezası, hükümlünün mensup olduğu din ve mezhebin özel günlerinde (dinî bayramlar gibi), gebe bir kadın ise doğurmadıkça, akıl hastalığına yakalanmışsa iyileşmedikçe infaz olunamaz. Hekim tarafından infazdan önce hükümlü muayene edilerek sağlık ve gebelik sorunu olmadığı hekim raporuyla tespit olunur.

Birden fazla hükümlü varsa cezaları birbirinin karşısında infaz olunamaz. Bunlar sırasıyla ayrı ayrı infaz olunur.

Infazın yapılacağı darağacını hazırlamak Belediye İtrafiye Teşkilâtı'nın görevine girer. Cellât ve yardımcılığı görevini yapabilecek kimseleri araştırıp bulmak ise, Emniyet Teşkilâtı'na düşer. Buna karşılık infazda kullanılacak ipin temin edilip yağlanması, hüküm özetini içeren yaftanın yazılıp hazırlanması, cellat ve yardımcısı ile hükümlüye giydirilecek önlüklerin hazırlanması ise, Cezaevi Müdürlüğü'nün görevidir.

Infaz sırasında infaz yerinde çıkabilecek her hangi bir olayın önlenmesi için önceden yeterli kadar jandarma ve polis hazır bulundurulur.

Hükümlü, hazırlıklar tamamlandıktan ve dinî telkinler yapıldıktan sonra, tecrit edildiği kısımdan alınarak infaz yerine getirilir ve hükmün huzurunda okunmasını müteakip ceza infaz olunur.

Hükümlü asıldıktan sonra öldüğü hekim tarafından tespit edilir, böylece ceset, teşhirine izin verilmeden infaz araçları ile derhal kaldırılır. Ceset mera-

simsiz defnedilmek üzere ailesine teslim edilir, mirasçıları bulunmadığı veya casedi kabul etmediği takdirde cenaze Belediye Mezarlıklar Müdürlüğü'nce gömdürülür.

Ölünün şahsi eşyaları mirasçılarına, yabancı uyruklu ise bağlı bulunduğu devletin konsoloslughuna, bunlar yoksa mahalli Sulh Hakimliği'ne (Tereke Hakimliğine) teslim edilir.

İnfazdan sonra durum bir tutanakla tesbit edilir, ilgililerce imzalanır.

5- Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar :

Hürriyeti bağlayıcı cezalar Türk Ceza Kanununda ağır hapis, hapis ve hafif hapis cezaları şeklinde öngöröldüğü halde Cezaların İnfazı Hakkında Kanun bu cezaların infazı bakımından uzun ve kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar ayrımına yer vermiştir. Hükümlü kendisine gerekli tebliğat yapıldıktan sonra süresi içinde gelip cezasını çekmek üzere teslim olması gerekir. Şayet mazereti varsa belli bir teminat karşılığı cezasını çekmesi en çok dört ay ertelenebilir.

a) Uzun Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar :

Bunlar ömür boyu hürriyeti bağlayıcı cezalarla muvakkat (geçici) hürriyeti bağlayıcı cezalardır.

Ömür boyu hürriyeti bağlayıcı cezalar ise, altı aydan yukarı olan hürriyeti bağlayıcı cezalardır.

Bu tür cezalara çarptırılan hükümlüler, kendilerine uygulanacak infaz rejimini, ahlâki eğilimlerini ve konulması gereken cezaevi kurumunu tesbit için tecrit edilmek suretiyle, en fazla altmış gün için müşahadeye tabi tutulurlar. Ancak hükümlünün, genel durumuna, suçun işlenmesindeki suret ve şekil özelliklerine göre, müşahadeye tabi tutulmasına gerek görülmeyebilir. Müşahade ve sınıflandırma merkezleri, müşahadeye tabi tuttukları hükümlülerin ahlâki temayüllerini, ayrılması gereken kurumu ve haklarında uygulanacak rejimi belirtir, cezaevlerinde ayrılacak grupları ve tatbik edilecek metodu Adalet Bakanlığı'na tavsiye eder.

Hükümlüler cezaevlerinde ilk defa suç işleyenler, mükerrirler, itiyadi veya mesleki suçlular; akli, bedenî ve yaşları dolayısıyla özel bir infaz rejimine tabi tutulacak suçlular; siyasi suçlular; anarşi ve terör suçlularından hükümlü olanlar gibi gruplara ayrılırlar.

Siyasal şiddet içeren suçlardan hükümlüler için ise, toplu ve bireysel iyileştirme ve eğitim uygulanan kapalı özel cezaevleri oluşturulur ve yapılan gözlemlere göre toplu ya da bireysel iyileştirme ve eğitim uygulanan özel kapalı cezaevlerinden birine gönderilir.

Muvakkat hürriyeti bağlayıcı cezalarda hükümlülük süresinin üçte ikisini, ömür boyu hürriyeti bağlayıcı cezalarda hükümlülük süresinin yirmi dört yılını çekmiş olupta iyi halli hükümlü niteliğinde bulunanlar kendi istekleri olmasa

da şartla salıverilirler. Ayrıca, bu tür hükümlülerin yarı açık ve ya da açık cezalarına seçilmelerine karar verilmesi halinde iyi hallilik durumunda çekilen cezadan ayda altı günlük indirim yapılarak ceza da indirim yapılmak suretiyle hükümlü daha erken şartla tahliye edilir. Ayrıca, belli süre cezanın infaz edilmiş olması şartıyla hükümlüye mazeret izni ve özel izin verilebilir.

b) Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar :

Altı aydan az süreli hürriyeti bağlayıcı cezaya hükümlü olanlar, müşahade ve sınıflandırma merkezine gönderilmeksizin ve uzun süreli hürriyeti bağlayıcı cezalara çarptırılanlardan ayrı cezaevlerine konularak ya da bunun mümkün olmaması halinde aynı cezaevinin aynı kesimlerine konularak cezaları infaz olunur.

Bu tür hükümlülerden 65 yaşından büyük olup sağlığı bozuk olanların günü geçmeyen hürriyeti bağlayıcı cezaları oturdukları yerde, miktar itibarıyla altmış günü geçmeyen hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılan diğer kimselerin cezalarını hafta sonu infaz etmek şeklinde, sürenin dört ay geçmemesi halinde de geceleyin infaz etmek suretiyle yerine getirmelerine mahkemece karar verilebilir. Bu tür özel infaz sisteminden yararlananlar şartla salıvermeden ve ayda altı günlük indirimden yararlanamazlar.

6- Fer'i ve Tamamlayıcı Cezalar :

Bu cezalar asıl cezanın bir neticesi olarak ortaya çıkan veya onlarla birlikte verilen cezalardır (TCK. md. 11, 20, 25, 31, 35). Bu cezalar meselâ; beş seneden fazla ağır hapse mahkum edilen kimsenin ömür boyu kamu hizmetlerinden yasaklanması gibi kamu hizmetlerinden yasaklanma cezası veya motorlu araç sürücülüğü yapmaktan yasaklanmak gibi belirli bir meslek veya san'atı icradan yasaklanma cezası olabilir. Bu durumda ilgili yerlere mahkeme kararı bildirildiği gibi meslek veya san'atı icraya imkân veren ehliyetname veya ruhsatname geri alınır.

7- Yurtdışında Mahkûm Olan Türklerin Kalan Cezalarının Türkiye'de Çektirilmesi :

Türkiye'nin taraf olduğu ikili (A.B.D. ile olduğu gibi) veya çok taraflı (Avrupa Konseyi bünyesinde yapılan bazı sözleşmeler gibi) sözleşmelere taraf olmak suretiyle üstlendiği yükümlülükler dışında, karşılıklılık kaydıyla Türkiye'de mahkûm olan yabancıların kalan cezalarını kendi ülkelerinde ve yurtdışında mahkûm olan Türklerin de kalan cezalarını Türkiye'de çekmeleri konusu 08.05.1984 tarihli ve 3002 sayılı Kanunla düzenlenmiştir.

Buna göre Türk vatandaşları bakımından; yabancı ülke makamlarının kendi cezaevlerinde bulunan Türk vatandaşlarının kalan cezalarını Türkiye'de çekmelerini hükümlünün rızası doğrultusunda Türk makamlarından isteyip ül-

kelerince verilmiş mahkûmiyet hükmünü göndermeleri ve bu karar Ankara Mahkemeleri'nin inceleyerek tenfiz kararı vermeleri ve bunu yaparken sanığın lehine olan cezaı dikkate almaları, şayet o suç için Türk Kanunu daha az ceza öngörmüşse onun uygulanması, aksi takdirde yabancı mahkûmiyet hükmünün esas alınması ve bu tenfiz kararından sonra Türk hükümlünün yurt dışından getirtilerek cezasının Türkiye'de çektirilmesi yoluna gidilmesi mümkündür.

Aynı şekilde yabancı hükümlünün rızası üzerine ve Türk Makamlarının hükümlünün uyruğunda bulunduğu ülke makamlarına yapacakları talep doğrultusunda Türkiye'de mahkûm olan yabancıların da kalan cezalarını kendi ülkelerinde çekmeleri mümkündür. Bu yöndeki uygulama Avusturya gibi bazı ülkelerle yapılmaya başlanmıştır.

Öte yandan, Fedaral Almanya ile 11 - 12 Ekim 1983 tarihleri arasında Ankara'da yapılan görüşmelerin ortak sonuç protokolüne rağmen bugüne kadar F. Almanya ile hükümlü transferine süreklilik kazandırılmamıştır. Fedaral Almanya'nın Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa Sözleşmelerini onaylaması halinde sorun daha kesin bir çözüme kavuşacaktır.

8

ÇALIŞMA DÜNYASI VE İSTİHDAM

Jürgen FŁJALKOWSKI

Çalışma dünyasında istihdam olanakları F. Almanya'da sürekli bulunan yabancı ailelerin yaşamlarında temel bir öneme sahiptir. Onların genel durumunda 70'li yıllardan buyana değışiklikler olmuştur. F. Almanya'ya işgücü talebi 60'lı yıllarda İtalya, İspanya, Yunanistan, Türkiye, Fas, Portekiz, Tunus ve Yugoslavya gibi ölkelerden olmuş. işçileri, aileleri izlemiş ve sonuçta da yabancı nüfusu artmıştır. F. Almanya'da yerleşik nüfusa yabancıların katılımındaki yükselmeler 1961 yılında 686.000 (% 1.2) iken, 1986 yılında 4.512.000 (% 7.4)'e ulaşmış, fakat aynı yılda misafir işçilerin işe yerleştirilmesinde üçte iki oranında gerileme olmuştur. Türkler 1.5 milyona ulaşan sayılarıyla yabancı grubu içinde en büyük yabancı grubunu teşkil etmişlerdir. F. Almanya'daki toplam yabancıların üçte biri Avrupa Topluluğuna üye olmayan ölkelerden ve önemsiz bir grup da davet edilmemiş kesimlerden sığınma hakkı arayan diğer dünyalardan gelenlerden oluşmaktadır.

F. Almanya'ya işgücü göçü 60'lı yıllarda iki ana ihtiyacı karşılamıştır : birincisi, işverenlere kendi iş piyasalarında vatandaşlarınca tercih edilmeyen, ölkelçi işpiyasasında hiç ilgi çekmeyen alanlara işgücü bulunması, ikincisi, sadece kendi ölkelerinde kendilerine uygun hiçbir iş bulamadığından ailelerinin harcamalarını karşılamada yeterli gelir düzeyine sahip olamayanlara değil, bilakis bununla birlikte yeterli üretimi yapamadığı için döviz olarak da yeterli gelir düzeyine sahip olamayan ölkelere de gelir kaynaklarının ve yardımcı olacak iş imkanlarının da bulunmasıdır. Bu gelişmelere karşılık, 70'li yıllarda F. Almanya'da ve çoğu Batı endüstri ölkelerinde görüldüğü gibi ekonomik konjonktördeki olumsuz değışikliklerin etkileryle misafir işçilerin işe alınması 1973 yılında resmen durdurulmuştur. Bununla birlikte, ailelerin birleştirilmesi ve ailelerin geliş gidişleri devam etmiştir. Bugün 1.6 milyonu eşler, çocuklar ve yakınları olmak üzere 4.5 milyon yabancı vardır.

F. Almanya'daki ekonomik değışiklikler toplam işsizliğin artmasında etkili olmaktadır. İşsizliğin sayısı 1975'de 1 milyon sınırına ulaşmış olup, 1985'den buyana 2.5 milyonu aşan kişi tersine dönen bir gelişmeyle başarısızlıkla karşılaşmıştır. Diğer bir deyişle çalışma isteminde olanların yaklaşık % 10'u işsizdir. Fakat, yabancı nüfusundaki işsizlik oranları tüm çalışanlar arasındaki ortalamalardan daha yüksek olduğu açıktır. Yabancılar yönelik sosyal sigorta hizmetlerinde işsizlik sayısı 1985'e kadar sigortalı yabancı işçiler içinde,

1.837.000'e, 253.000 eklenerek % 13.7 oranında artış göstermiştir. Ek olarak, gençler iş piyasasına ciddi bir biçimde girme olanağını bulamamışlardır. Bremen, Hamburg ve Berlin bölgelerinde 1986 Aralığı içinde yabancılar için genel işsizlik oranları sayıca artmış, % 10 olan genel işsizlik oranının üstüne çıkmıştır. F. Almanya'da 1975'den 1986'ya kadar da sosyal sigortalı olarak çalışan toplam yabancı işçilerin en az 1.6 Milyonu olmak üzere, 2 Milyonuna ulaşan yaklaşık % 23'lük bölümü geri dönmüşlerdir.

İşe yerleştirme politikasının başlangıçtaki oransal durumu; yabancı işçileri öncelikle iş piyasasında önemsiz, önemli kalifikasyonu gerektirmeyen taleplere ve buna uygun yetersiz sözleşmelerle işpiyasasında çok sıcak, çok soğuk, rutubetli, gürültülü, vardiyalı, gece ve parçabaşı gibi diğer işgücünün ilgi göstermediği işlerde merkezileşmiştir. Bununla birlikte, işe yerleştirme izni firmalar tarafından değil, bilakis Federal Devletin Çalışma Kurumları tarafından verilmesine rağmen, tartışma götürmez bir biçimde Alman Sendikalarının başından beri sözleşmelerde yabancı ve Alman işçilere eşit davranması tutumu değişmemiştir.

O zamanlar yabancıların çalıştırılması, özellikle makro ekonomideki yapısal değişmelerin sonucuna bağlı olarak yabancı işçilerin yoğun olarak talep edildiği iş piyasası yaklaşık % 50'nin üzerinde çelik üretiminde gerçekleşiyordu. Federal Cumhuriyetin dönüş yardımları bu niteliklerdeki işçi gruplarına yönelik olmuştur. Firmalar da iş piyasalarındaki sorumluluklarıyla, direkt olarak zorlamamış olsalar bile, tazminat yardımlarıyla dönüşü teşvik etmeyi denemişlerdir. Bu arada, Avrupa Topluluğuna üye ülkelerden olan yabancı işçilerle, Türkiye gibi özel konumu olan topluluğa üye olmayan ülkelerden olan yabancı işçiler arasında farklılıklar önem kazanmıştır. Avrupa Topluluğu üyeleri için getirilen serbest dolaşım hakkı, Avrupa Topluluğuna üye olmayan ülkelerin iş piyasasındaki yerlerini kaybetmelerine yol açtı, hatta Türklerin çalışma müsadelerini ve yerlerini kaybetmelerine neden oldu. Ayrıca, anavatana geri dönenler için de yeniden Almanya'ya dönüş imkanları durduruldu. İşyeri kayıpları genelde en çok niteliği düşük olanlarda oldu. Bunun yanı sıra, Federal Cumhuriyet'te uzun süredir devam eden işsizliğe rağmen, nitelikli işgücüne ihtiyaç vardı. İşçi gruplarını işe yerleştirme aşamasının başlangıcında yabancıların büyük bir bölümü niteliksizdir. Özellikle, dil güçlükleri iletişim kurma olanaklarını sınırlandırıyor, gelişen Alman ekonomisindeki rasyonelleşme ve otomasyona geçiş süreci niteliklerini geliştirici imkanlara katılmada daha haksız bir durum ortaya çıkıyor ve büyük güçlükleri oluyordu.

İlkece, yabancı nüfusun ikinci kuşağı, eğer iyi almanca konuşabiliyor ve Alman okul ve meslek eğitimi sisteminde öğrenim görürlerse daha iyi şanslar bulabilirler. Fakat, malesef onlar için sunulan olanaklar ve öğrenim fırsatları yüksek olmasına karşılık, yabancı işçi çocuklarından eğitimlerini tamamlayanların sayıları Alman çocuklardan daha fazladır. Bu durumun ortaya çıkış nedenleri, Alman okul ve yetiştirme sisteminden ileri geldiği kadar yabancı ailelerin kendi tutumlarından ve yaşam koşullarından da kaynaklanmaktadır. Ya-

bancı işçilerin Federal Almanya nüfusunun genel sınıfsal yapısı içindeki yerlerini sadece onların mesleki durumları belirlemez. Bunun yanında, iş dünyasında, işletmelerdeki özel yerleri de yapısal farklılaşma çizgilerini belirler. Sadece birinci kuşaktan gelenlerin değil, onları izleyen kuşakların çalışma hiyerarşisi içindeki konumları da benzer biçimlerde belirlenir.

Uluslararası rekabetin meydana getirdiği yapısal değişikliklerin ve rasyoneleştirmelerin Alman ekonomisi üzerindeki etkileri yabancıların işe alınmasında, niteliksiz olanların yerine nitelikli olanların tercih edilmesini ön plana çıkarmıştır. Buna bağlı olarak belirli firmalarda ve branşlarda yüksek iş deneyimi kazananlar ve kalifikasyonlarını geliştirip bonservis sahibi olan yabancılar iyi şanslara sahip olmuşlardır. Bu branşlardakileri kapsayan işletmeler uzun zamandan beri yabancılar yüksek oranlarda yer vermiş ve onlara branşlarıyla ilgili olarak yeterli bilgileri kazandırmışlardır. Alman ekonomisinde belirli güçlükleri yaşamasa da onların durumlarında da bu ani gelişmeler olmazdı. Bunun yanında yeni çalışma izinlerinin verilmesinde Alman yabancılar politikasının genel çizgileri Avrupa Topluluğuna üye olmayan ülkelerden olanlar için istisnalar sağlanmasını da kapsıyordu.

Genelde işçilerin taleplerinde kültürel özellikler değil, bilakis iş için gerekli kalifikasyonlar taşımak önem kazanmaktadır. İşletmelerdeki işçilerin dayanışmaları sonucunda Alman işveren sendikalarına karşı yabancı meslektaşlarına eşit davranılması için baskılar yapılmaktadır. Eğer yıllardan beri Alman iş dünyası içine entegre olmuş, önemsizleşen branşlarda yetişmemişlerse ve ilerleme şanslarını bu entegrasyon içinde geliştirmişlerse Alman vatandaşları ile birlikte yaşama ve iş piyasasında istedikleri işlere girme ve durumlarını geliştirme olanağına sahip olabilirler. Alman sendikalar ve resmi politikalar bu durumda olanlara yönelik koruyucu aktiviteleri ortaya koymaktadırlar. Yabancı işçi ailelerinden yeni ayrılanlar için, özellikle Avrupa Topluluğuna üye olmayan ülkelerden olanlara Alman iş piyasasında yeniden işe girme şansı bulunmamaktadır. Bu durumda olanlar yeniden bu imkanlara yasal olmayan yollardan kavuşma yollarını aramaktadırlar. Bu durum, onların ekonomipolitik yönlerden, insan hakları ve hümanist düşünce yönlerinden haksızlıklar altında yaşamalarına neden olmaktadır.

(Çev. İbrahim CILGA)

Ursula BOOS -NÜNNING

Federal Almanya'da yabancı çocuklar iki kültür içinde yetişiyorlar. Uzun süre hatta kısmen bugün de bu gerçek psikolojik rahatsızlıkların, özellikle ortaya çıkan kimlik çatışmalarının öznel (spesifik) biçimlerinin ve oldukça büyük boyutlarının açıklanması ve aynı zamanda bir kanıtı olarak tekbaşına yeterlidir. Bu durumu doğrulayan deneysel kanıt yoktur, daha doğrusu çelişkili araştırma sonuçları vardır. Özellikle eski araştırmalar yabancı çocukların saldırgan davranışlarını ya da içe kapanıklılıklarını dış dünyadaki uyuma içsel olarak yabancı kalmanın ifadesi biçiminde yorumluyorlar. Kültürel değişim ya da kimlik dağılmasından ortaya çıkan, geldikleri toplumun norm ve değerlerine aşırı bağlılık ya da iki kültür arasında parçalanmışlık gibi durumlar kişinin psikolojikman aşırı yüklendiği biçiminde yorumlanır ve bunun psikolojik ve psikosomatik hastalıklara yol açtığı kabul edilir. 70'li yılların ortalarından buyana hiçbir araştırmaya dayanmadan yabancı çocuklarda olağandışı tepkiler ve dikkat çekici davranışlar bulunduğu iddia edilir ya da varsayılır, davranış bozukluğu olan çocukların sayıları da birbirinden çok farklı olarak verilir (karş : Zimmermann 1984, 73) : Rakamlar % 10 - 15 yabancı çocuğun psikolojik hasta olduğu, davranış bozukluğu gösterenlerin oranının da % 70'lere çıktığını söylemektedir. Yabancı kadınların, özellikle yabancı çocukların, içinde bulundukları yaşam koşullarından ötürü psikolojik ve psikosomatik olarak hasta kabul edilebilecekleri, bunla ilgili hastalık belirtilerinin görüldüğü etkisini uyandıran alan araştırmaları az değildir. Kesin olmayan rakamlara dayanarak, göçmenlik konumunun çocuklarda ruhsal sorunlar yarattığı da genel olarak iddia edilmektedir (örn : Klitzing 1984, 138f).

Bundan başka, yabancı çocuklardaki göçmenlik konumlarından ötürü özel psikik yüklenme tezini yadsıyan araştırmalar da vardır. Poustka 13 ve 14 yaşlarında ve anababaları enazından beş yıldanberi F. Almanya'da yaşayan 92 Türk ve 81 İtalyan çocuğuyla ve buna koşut Alman çocuklarından oluşturulan dene-tim kümesiyle yaptığı anketin sonuçlarına dayanarak Türk ve İtalyan işçi ailelerinin çocuklarının ne özellikle seyrek ne de özellikle sık davranış bozukluğu gösterdiklerini iddia ediyor (1984, 55). Bu alanda ortaya çıkmış güvenilir sonuçlar yoktur.

Bugüne değin yabancı çocuklarda ortaya çıkan ruhsal özürlerde -Alman çocuklarına ve gençlerine oranla- ortalamanın üstünde bir yüzde bulunamama-

sına ve kimlik çatışmaları tanıtılmamış olmasına karşın, pedagogların ve psikologların günlük düşünceleri çerçevesinde özgül nedenler sıralayan makalelerin sayısı az değildir. Göçmenlik sürecinde ve yabancı çocukların yaşam koşullarından ortaya çıkan psikik sıkıntıların sorumluluğu bunları ortaya çıkaran çok yönlü etmenlere dayandırılmaktadır : İki kültür içinde (ya da iki kültür arasında) yetişme; bundan ötürü yaşanan kültür çatışmaları ve köklerini yitirme görüntüleri, özellikle iki farklı kültürün ikisine de katılmaya zorlanmanın yarattığı gerilim (stres) etmenleri; farklı eğitim sistemlerinin çocukta farklı beklentilerinin yolaçtığı kimlik dağılması, örneğin biryanda anababanın geleneksel ve otoriter, öteyanda Alman okulunun liberal eğitimi; çocukla ilgilenen kişinin sık sık değişmesi ve aile içi çatışmalar dolayısıyla çocukta doğan bireysel yalnızlık duygusu; toplumsal statü düşüklüğü ya da yabancı olarak aşağılanmanın yolaçtığı toplumsal yalnızlık duygusu. Çoğu kez etmenlerin belli bir sistem içinde bulunduğu varsayılır. Birçok örnek olayda, kimlik bulmada karşılaşılan güçlükler asıl toplumun geleneksel normları, değerleri ve davranış kalıpları ile gelişen toplumun sosyo kültürel istemleri ve beklentileri arasındaki çelişmeye dayandırılmaktadır. Bu görüş sahiplerine göre yabancı çocuklar arasında kimlik çatışmaları aile içindeki rol bocalamasında kendisini gösterdi, okuldaki başarısızlığın giderek artmasında gösterdi, meslek eğitiminin yetersizliğinde ve bütün bunların sonucu olarak gelecek şansının düşüklüğünde kendisini belli etti; bu da giderek ağırlaşan oranlarda ruhsal bunalım ve ruhsal bozuklukları yoğunlaştırdı. Demek ki kimlik çatışmasını toplumsal şans oranının düşüklüğü, toplumsal şansın düşüklüğünü de ağır ruhsal bozukluklar izliyor (eleştirel görüş için bkz : Boos - Nünning / Nieke 1982).

Diğer görüşler, yabancı işçi ve ailelerinde ortaya çıkan belirli ruhsal güçlüklerin nedenini kültür çatışmasında görmüyor, tersine, daha çok sınırlı toplumsal statünün ruhsal hastalıklar rizikosunu artırdığı tezinden hareket ediyorlar, yani gerçek nedeni aşağılanan azınlığın pozisyonu gösteriyor. Auernheimer kitabında (1988), vurgulanması, yabancı gençlerin toplumsal - yapısal kıygınlıklarının, ya da yönlendirilmelerini güçleştiren hukuksal ve toplumsal nedenlerin görmezden gelinmesini olanaklı kılan sözde bir kültür çatışmasından söz ediyor (s. 9). Ona göre, çelişkili kültürel beklentilere bakarak kimlik sorunları üzerinde hüküm vermek bilimsel açıdan kuşkulu olacaktır (s. 123). Kimlik gelişiminde bir bozukluk varsa bu, kısmen hukuksal, kısmen bilimsel ve kısmen de kültürel koşullara bağlı engellemeler ve hatta gelecek planlarının önlenmesi nedeniyedir (örneğin, politik katılımı, eğitim kurumlarına girmede vb. yabancı olarak aşağılanma gibi). Özgül güçlülere yolaçan bir başka neden, yabancıyı kabul eden toplumun günlük yaşamında o kişinin asıl toplumunun kültürünün, başka deyişle göçmen kültürünün dikkate alınmaması olabilir. Auernheimer'in formüle ettiği gibi kültürel mirasın dışlanması (s. 128) çoğu zaman iki yanlı oluyor, yani alan toplum gibi yollayan toplum da dışlıyor yabancıyı.

En yeni tartışmanın sonuçlar, yüzeysel ve ancak sıradan bir anlayışla inandırabilirliği olan kuramların, örneğin, ruhsal sorunları kültür çatışmasına, ya

da hatta daha genel olarak iki kültürlü yetişmeye bağlayarak açıklayan kuramların eleştirel karşılanması ve ifade yeteneği olan yeni araştırmaların yapılması gereğine işaret ediyorlar.

KAYNAKÇA

AUERNHEIMER, Georg. **Der sogenannte Kulturkonflikt. Orientierungsprobleme ausländischer Jugendlicher**, Frankfurt/New York, 1988.

BOOS - NÜNNING, Ursula / Wolfgang NIEKE. **"Orientierungs- und Handlungsmuster türkischer Jugendlicher zur Bewältigung der Lebenssituation in der Bundesrepublik Deutschland"**, in : psychosozial : In deutscher Fremde. Zur Lage unserer Gastarbeiter, (16), s. 63 , %0, 1982.

KLITZING, Kai von. **"Psychische Störungen bei ausländischen Arbeiterkindern"**, in KENTENICH, Herbert / Peter REEG / Karl Heinz WEHKAMP, Zwischen zwei Kulturen : Was macht Ausländer krank? s. 138 - 147, Berlin, 1984.

LAND, Franz - Josef / Beate HÖVELMANN /Helgard NEUMANN /Maria DIETZEL-PAPAKY RIAKOU, **Gesundheit und medizinische Versorgung ausländischer Arbeiterfamilien - Ein Literaturbericht**, Bochum, 1982.

POUSTKA, Fritz. **"Sind völlig neue Beratungs-und Behandlungskonzepte für Kinder ausländischer Arbeitnehmer notwendig?"**, in : GEIGER, Andreas/Franz HAMBURGER (Hg.), Krankheit in der Fremde, s. 44 - 56, Berlin, 1984.

ZIMMERMANN , Emil. **"Macht die Fremde krank? Gesundheitsrisiken und medizinische Versorgungsprobleme ausländischer Kinder"**, in : GEIGER, Andreas / Franz HAMBURGER (Hg.), Krankheit in der Fremde, s. 69 - 80, Berlin, 1984.

(Çev : İlhan TOMANBAY)

Zuhal ARNAZ

Türkiye'de sosyal hizmetlerin giderek gelişen ve toplumsal değişme doğrultusunda çeşitlenen çalışma alanları içinde "çocuk refahı" alanı Cumhuriyet döneminden bu yana en fazla üzerinde durulan bir sorun alanıdır. Bu alan çeşitli bakım, yetiştirme, eğitim, rehberlik, islah, tedavi ve rahabiliteasyon hizmetlerini içeren kapsamlı bir alan olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de çocuk sorunu, hızlı toplumsal değişme sürecinin, ailede meydana getirdiği yapı ve işlev değişimleri ile ortaya çıkmaktadır. Her türlü sosyal ve duygusal uyumsuzluğa açık olmaları nedeni ile, ana ve babası olmayan çocuklar, ana ve babası olup da gereken ilgi ve bakımı göremeyen çocuklar, erken yaşta çalışmak zorunda kalan çocuklar, özel eğitime ve bakıma gereksinimi olan özürlü çocuklar ile suça yönelen veya suç işleyen çocukların tümü geniş anlamda korunmaya muhtaç çocuklardır ve bu alanda hizmet veren kuruluşların özel bakım, eğitim ve korunmasına gereksinimleri vardır.

Bu yazıda Türkiye'de çocuk refahı hizmetlerinin neler olduğu, hizmetlerin verilış biçimi ve nitel ve nicel yönden irdelenmesi ile bu alana ilişkin ne gibi sorunlar olduğu konusu üzerinde durulacaktır. Türkiye'de bugünkü çocuk refahı hizmetlerini aşağıdaki başlıklar altında sıralayabiliriz.

1. Korunmaya muhtaç çocuklara verilen hizmetler : Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili kapsamlı ve yasal düzenlemeler Cumhuriyet dönemi ile başlar. 1983 yılında çıkarılan bir kanunla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun kurulması ile, o güne kadar çeşitli bakanlıklar ve gönüllü kuruluşlara bağlı olarak ve değişik standartlarda hizmet veren kuruluşların tek elde toplanması mümkün olmuş ve hizmetlerin yeni bir yaklaşımla ve çağdaş sosyal hizmet anlayışı ile ele alınması yönünde önemli gelişmeler sağlanmıştır.

2828 sayılı bir yasaya göre "korunmaya muhtaç" kabul edilen çocukların belirlenmesi, incelenmesi, çocuk hakkında korunma kararının alınabilmesi için gerekli belgelerin hazırlanması ve çocukların reşit ya da durumları düzelinceye kadar bakım, yetiştirilme ve bir meslek sahibi edilmeleri konusunda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve kurumun taşra örgütleri olan İl Sosyal Hizmet Müdürlükleri görevlendirilmiştir.

Bu yasaya göre genellikle 0 - 12 yaş grubundaki çocuklara "çocuk yuvalarında", 13 - 18 yaş grubundaki çocuklara ise "yetiştirme yurtlarında" bakılmak-

tadır. Bu aşamada en önemli uzman bir kişinin, hakkında koruma kararı alınacak çocuğun yaşadığı yere kadar giderek çocuğun kendisi, ailesi ve çevresi hakkında yeterli bilgi toplayabilmesi ve sağlıklı karar verebilmesidir. Genellikle kırsal kesimde yaşayan aileler yeterli eğitim olanaklarına ve kurum bakımının zararları konusunda tam bir bilince sahip olmadıklarından çocuklarını eğitim amacıyla yuva ve yetiştirme yurtlarına yerleştirebilmektedirler. Buna ek olarak ana - babanın işsizliği, yoksulluğu, çalışmak için yurtdışına gitme zorunluluğu, ücretsiz kreş ve gündüz bakımevlerinin yetersizliği, ailelerin çözüm olarak bu yola başvurmalarını kolaylaştırmaktadır.

Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklara verilen hizmetler yaygın olarak "kışla tipi" kurum bakımındır. 1988 yılı verilerine göre, ülkemizde toplam 71 çocuk yuvasında 6369, 84 yetiştirme yurdunda ise 10.894 çocuğa hizmet verilmektedir.

Bu yasa kapsamındaki çocuklar için kurum bakımı yanında "koruyucu aile" bakımı da öngörülmektedir. Türkiye'de koruyucu aile uygulamasına 1962 yılında başlanılmış, o tarihten 1986 yılına kadar toplam 1573 çocuk aile yanına yerleştirilmiştir. Ülkemizde koruyucu aile sistemi, daha çok evlat edinmeye bir geçiş olarak kullanılmakta ve korunmaya muhtaç çocukların bakımında etkin bir hizmet olarak yaygınlaşmamaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan diğer bir hizmet "evlatlık" kurumudur. Yasaların sınırlandırıcı hükümleri ve çoğunlukla evlatlık edinmek isteyen ailelerin kesinlikle kimsesiz çocukları almak istemeleri nedeni ile ülkemizde sosyal hizmet kurumları aracılığı ile ve mesleki rehberlik yapılarak evlatlık verilen çocuk sayısı sınırlıdır. Ancak devlet koruması altına alınmamış fakat korunmaya muhtaç ve kimsesiz çocukların, sosyal hizmet kuruluşları ile herhangi bir bağlantı kurulmadan, mahkeme kanalıyla evlatlık alındıkları bilinen bir gerçektir.

Son yıllarda, hakkında korunma kararı alınmış çocukların ekonomik yoksunluk içindeki ailelerine sürekli parasal yardım ve destekleyici - tedavi edici hizmetlerin götürülmesi çabaları, henüz yeterli ve kapsamlı bir uygulama olmasa da hizmet politikasında önemli ve çağdaş bir değişimin göstergesidir.

2. Kreş ve Gündüz Bakım Hizmeti : Türkiye'de kadının çalışma yaşamına daha yaygın bir biçimde katılması, çalışan ailelerin okul öncesi çocuklarının bakımını giderek güncel ve önemli bir sorun haline getirmiştir. 2828 sayılı yasa, çalışan annelerin 0 - 6 yaş grubundaki çocuklarına kreş ve gündüz bakımı hizmetlerini götürme sorumluluğunu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne vermiştir. Türkiye'de 1986 yılı verilerine göre, adı geçen kuruma bağlı 24, şahıslara ait 238 ve çeşitli kamu kuruluşlarına ait 74 olmak üzere toplam 336 gündüz bakım hizmeti veren kuruluş bulunmaktadır. Bu sayıya ilkokullar bünyesindeki ana sınıfları ile işyerlerindeki kreş ve emzirme odaları eklense de hizmet nitelik ve incelik olarak yetersizdir.

3. Özel Eğitim ve Bakıma Gereklinimi Olan Çocuklar : Türkiye'de özür-lü çocuklara yönelik hizmetler, daha çok eğitim yönünden ele alındığından, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığının sorumluluğunda yürütülmektedir. Özür-lülere verilen hizmetlerde sosyal hizmet yaklaşımlı bir eğitim hizmetinden çok öğretim amacı ön plandadır. Özel eğitime gereksinimi olan özür-lü çocukla-rın özür-lülük derecesi Rehberlik ve Araştırma Merkezlerince saptanır. 1986 ve-rilerine göre 11 körler okulunda (ilk - orta ve sanat okulları) 793, 28 sağır-lar okulunda 4.487, 2 ağır işitenler okulunda 152, 3 ortopedik özür-lüler okulunda 186, 2 eğitilebilir çocuklar işkolunda 104 ve bir uyumsuz çocuklar okulunda 67 çocuk özel eğitim ve öğretim görmektedir. Ancak okul çağında olup da bu hiz-metlerden yararlanamayan kesim çoğunluktadır. Hizmetler nitelik açısından ird-elendiğinde, özür-lü çocuklar ve ailelerinin psiko-sosyal sorunlarını ele alarak, uyum ve rehabilitasyon çalışmalarını gerçekleştirecek özel eğitim görmüş nite-likli personel eksikliği önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ileri derecede özür-lü ve ailelerinin yanlarında kalmaları sakıncalı olan çocuklar için yatılı bir kurum yoktur. Bu nedenledir ki, bu çocuklar aileleri tarafından terkedildiğinde yuva ve yetiştirme yurtlarında devlet tarafından bakılmaktadır. Bu durum, kuşkusuz hem özür-lü çocukların bu ortamda özel eğitimden yoksun kalmalarına yol açmakta, hem de sağlıklı çocuklar açısından olumsuzluk taşı-maktadır. Ülkemizde korumalı işyerleri kurularak özür-lü çocukları üretici duru-ma getirme çabaları henüz gündeme gelebilmektedir.

4. Aile Planlaması ve Ana Çocuk Sağlığı Merkezleri : Türkiye'de Aile Planlaması ve Ana Çocuk Sağlığı Merkezleri özellikle gecekondu bölgelerinde bulunan ve o bölge halkının sağlık sorunları yanında aile ile ilgili diğer sosyal ve duygusal sorunlarını getirdikleri önemli mediko - sosyal kuruluşlardır. Türki-ye'de 0 - 6 yaş çocuğu olan aile ve doğurgan çağdaki kadın oranı yüksektir. Bu yüzden A.P.Ç. Merkezleri ailenin ve çocukların sorunlarının erken farkedilmesi ve gereken önlemlerin alınabilmesi açısından çok işlevsel olabilmekte, koruyucu ve önleyici hizmetleri gerçekleştirebilmektedir. Ancak kadroları bütünüyle sağ-lık personelinin oluşmuştur ve çok gerekli olduğu halde bu kuruluşlarda sos-yal hizmet uzmanları istihdam edilmemektedir.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak yürütülen bu hizmet ülke çapında kentsel yörelerde örgütlenmiştir. Kırsal kesimde ise bu hizmeti "sağlık ocakları" yerine getirmektedir.

5. Gönüllü Hizmetler : Günümüzde çocuklara yönelik hizmet veren gönül-lü kuruluşlar daha çok dernek veya vakıf statüsündedir. Bunlardan belli başlı-ları Çocuk Sevenler Derneği, Çocuk Dostları Derneği, Çocuk Evleri Vakfı olarak sayılabilir. Ayrıca, Türkiye Kızılay, Yardım Sevenler ve Aile Planlaması Dernekle-rinin çocuklara yönelik özel çalışmaları ve yardım programları vardır. Bu gönül-lü örgütlerin verdikleri hizmetler, yardıma muhtaç çocuğun ailesini daha çok ekonomik yönden güçlendirmeyi amaçlayan bireysel yardımlardır. Sosyal hiz-met kuruluşlarına yapılan yardımlar ise kurum ziyaretleri düzeyinde kalmakta-dır.

Genellikle bu hizmetler verilirken mesleki yaklaşım ve objektif ölçütlerden uzak, hizmet veren gönüllü ve resmi kuruluşların kopuk bir şekilde çalıştıkları söylenebilir. Bu durum hizmetlerin belli alanlarda tekrarına, belli ihtiyaç gruplarının ise ihmal edilmesine neden olmaktadır.

Çocuk refahı hizmetlerinin daha etkin olabilmesi, çocuğun yetiştirilmesi de birinci derecede rol oynayan ailenin sorunlarına çözüm getirecek geniş kapsamlı aile yardımı, danışma ve rehberlik hizmetlerinin ivedi olarak başlatılması ile yakından ilgilidir.

KAYNAKÇA

GÜRAN, Nesrin. **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

ÜNLÜ, Erden, **Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurum Bakımı Örneğinde Sosyal Hizmette Bir Değerlendirme Araştırması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi. H.Ü. Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara, 1987.

Sevda ULUĞTEKİN

Türk Hukuk Sistemi'nde "suçlu çocuk", yürürlükteki ceza yasalarına göre suç sayılan bir harekette bulunan 18 yaşını doldurmamış kişidir. Suç sayılan fillerin neler olduğu, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu (1926)'nda gösterilmektedir. Türkiye'de çocukların en çok işlediği suçların başında hırsızlık gelmektedir. Bunu cinsel ve kişiye yönelik şiddet suçları izlemektedir. Türkiye'de suçlu ve suça yönelen çocuklar hakkında yeterli istatistiki bilgi yoktur. Bu nedenle, Türkiye'nin toplumsal yapısını 1950'lerden bu yana hızla etkilemekte olan toplumsal değişme sürecinin, çocuk suçluluğunu nicel ve nitel açıdan nasıl biçimlendirdiği konusunda sağlıklı bir yorum geliştirmek mümkün olamamaktadır.

Türkiye'de araştırma sonuçları hırsızlığın daha çok kentsel, cinsel suç ve kişiye yönelik şiddet suçlarının kırsal yörelerde işlendiğini göstermektedir. Suçlu çocuklar genellikle kırsal yörelerde ya da kentin yoksul kesimlerinde yaşayan, eğitim düzeyi düşük, aile reisinin tarımla uğraştığı ya da işçi olduğu, geliri az, kalabalık ailelerin çocuklarıdır (3, 5, 6). Bir araştırmanın sonuçlarına göre, Türkiye'de ailenin parçalanmışlığı, çocuğun aileden ayrılması, aile suçluluğu, reddedici ve kısıtlayıcı anababa davranışları, düşük benlik tasarımı, evden kaçma, okul başarısızlığı ve okuldan kaçma ile çocuk suçluluğu arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır (7).

Türk Hukuk Sistemi'nde çocuğun yaşı gözönüne alınarak cezasının bağışlanması ya da cezanın hafifletilmesi öngörülür. Buna göre çocuk suçlular, a) 11 yaşını doldurmamış; b) 11 yaşını doldurmuş, 15 yaşını bitirmemiş; c) 15 yaşını doldurmuş, 18 yaşını bitirmemiş olanlar olarak üç kategoride ele alınmaktadır.

Türk Ceza Kanunu'nun 53., 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun (1979)'un 11. maddesine göre suç işlediği zaman 11 yaşını bitirmemiş olanlar hakkında soruşturma yapılamaz ve ceza verilemez. Ancak bir yılı aşkın cezayı gerektiren suçlar işlemiş olanlar hakkında bazı tedbirlerin alınması gerektiği çocuk mahkemelerine ilişkin yasada belirtilmiştir. Uygulamada, bu konuda herhangi bir hizmet henüz geliştirilmemiş olduğundan, çocuklar ailelerine teslim edilmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nun 54., çocuk mahkemelerine ilişkin yasanın 12. maddesi uyarınca, 11 - 15 yaş arasındaki suçlu çocuklara kanunda öngörülen cezaların yarısı verilir ve cezaları çocuk ıslahevlerinde çektilir. Türk Ceza Kanu-

nu'nun 55. maddesi gereğince 15 - 18 yaş arasındaki suçlu çocuklara kanunda gösterilen cezaların 1/3'ü düşölerek verilir ve cezaları çocuk cezaevlerinde çektilir.

Türkiye'de çocuk mahkemelerine ilişkin yasa 1979'da çıkarılmasına rağmen, şu anda ancak dört ilde kurulabilen çocuk mahkemeleri kısmi bir etkinlik gösterebilmektedir. Suç işledikten sonra polis ya da jandarma tarafından Cumhuriyet Savcılığına sevk edilen çocuklar tutuklama kararı alındığı takdirde, bir kabul veya gözlem merkezi ya da ayrı bir tutukevi olmadığından, yetişkin hükümlülerin bulunduğu cezaevlerinin çocuk koşullarına getirilmektedir. Araştırma sonuçları, suçlu çocukların ayrı bir bölüme konulsalar da, yetişkin suçlularla ilişki kurabildiklerini ve bundan olumsuz etkilendiklerini göstermektedir (4, 7). Çocuk ıslah evleri yeterli sayıda olmadığından, bazı çocuklar hüküm giydikten sonra da bir ıslahevine gönderilmeyip, yetişkin cezaevlerinin çocuk koşullarında bırakılmaktadır. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nin verilerine göre, 1980 - 1985 yılları arasında cezaevlerine giren 11 - 18 yaş arasındaki çocukların sayısı 12.670 iken, çocuk ıslah ve cezaevlerine kabul edilen hükümlü çocuk sayısı 4.485 te kalmıştır (1 : 137).

Çocuk mahkemelerine ilişkin yasa, suç işlemiş çocuklar için toplum içinde bakımı öngören bazı tedbirleri (örneğin probasyon) kapsıyorsa da bugün Türkiye'de suçlu çocukların topluma yeniden kazandırılması sadece çocuk ıslah kurumlarında gerçekleştirilmektedir. Son yirmi yıldan bu yana Türkiye'deki çocuk ıslah ve cezaevlerine sosyal hizmet uzmanı ve psikolog gibi uzman personelin atanmakta oluşu ümit vericidir. Ancak, çocuk ıslah kurumlarının yönetimsel yapısı bu uzman kişilerin çabalarını büyük ölçüde etkisiz kılmaktadır (2, 7). Türkiye'de ıslah hizmetlerinde bir diğer önemli eksiklik, infaz sonrası bakım programlarının yokluğudur. Kalkınma Planlarında 1963 yılından bu yana bu konu üzerinde durulmasına rağmen, after - care hizmetleri hâlâ gerçekleştirilebilmiş değildir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982)'nin 58. maddesi gençliğin korunmasına ilişkindir ve Devletin, gençleri suçluluktan korumak için gerekli tedbirleri alacağına değinmektedir. Bu maddenin ışığında, Türkiye'de çocuk suçluluğunu önleyici ve tedavi edici hizmetlerin geliştirilebilmesi açısından ilgili kuruluşlara önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKÇA

BASBAKANLIK DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1987**. Ankara, 1988.

LOPEZ-REY, Manuel. **Türkiye'de Suçluların Islahı (Treatment) üzerine Rapor**. Çev : Mustafa T. Yücel. Adalet Bakanlığı Yayınları, Yeni Seri, Ankara, 1967.

ÖZGÖKMEN (ULUĞTEKİN), Sevda. **"Hükümlü Çocuğun Toplumsal Kökeni ve Suç Türü,"** Yayınlanmamış Öğretim Üyeliği Tezi. Sosyal Hizmetler Akademisi, Ankara , 1971.

ULUĞTEKİN, Sevda. **"Çocuk Suçluluğunda Kurumsal Hizmetler Niteliği,"** Sosyal Hizmette Adım Dergisi. 1,7 : 11 - 14, 1976.

ULUĞTEKİN, Sevda. **"Türkiye'de Suçlu Çocuklar ve Toplumsal Ekonomik Kökenleri,"** Adalet Dergisi. 70, 1 - 2 : 81 - 92, 1979.

ULUĞTEKİN, Sevda. **"Hükümlü Çocuğun Toplumsal Kökeni ve Suç Türü,"** Adalet Dergisi. 74,4 : 639 - 652, 1983.

ULUĞTEKİN, Sevda. **"Hükümlü Çocukların Yeniden Toplumsallaşmaya Yatkınlığıyla İlişkili Olan Faktörler Hakkında Bir Araştırma,"** Yayınlanmamış Araştırma Raporu. Hacettepe Üniversitesi. Ankara , (Baskıya hazırlanmaktadır), 1986.

FEDERAL ALMANYA'DA EĞİTİM SİSTEMİ VE 12 TÜRKLER

Gerd HOFF

Federal Almanya'nın eğitim sistemi üzerine geçerli genel bir anlatım hemen hemen olanaksızdır. Çünkü bugün Batı Berlin dahil 11 eyaletin herbiri temel hak olarak kültürel özerkliğe sahiptirler ve 11 eyaletin eğitim bakanları ülkenin tamamı için geçerli olacak bir karar ancak oybirliğiyle alabilirler. Bu nedenle bu yazıda ancak genel bir betimleme yapılacaktır. Ama özellikle yabancılara, oturdukları eyaletin bölgesel özellikleri üzerine bilgi toplamaları kesinlikle salık verilir.

F. Almanya'da okulların % 90'dan fazlası resmi (devlete bağlı) okullardır. Yönetimlerinden bölgesel resmi daireler sorumlu olup, denetim organları eyalet yönetimlerindedir. Tüm okullar ve öğretim gereçleri ücretsizdir. Ülkedeki 6 - 12 yaşları arasındaki tüm çocuklar okula gitme yükümlüğündedirler. Anababaların, çocuklarını düzenli olarak okula yollamalarını gerektiren bu yasal zorunluluk F. Almanya'da sürekli ve yasal oturan her ülke yurttaşı için geçerlidir (Sığınma için başvurup da durumları henüz kesinleşmemiş olanlar dışında). Sınıflarda kızlar ve oğlanlar birkaç istisna dışında karışık ders görürler (koedukativ).

Tüm çocuklar dört yıllık (kımlı eyaletlerde altı yıl) ilkokula (Grundschule), ardından ortaokul ve liseye (orta öğrenim okulları - Oberschule) giderler. Okullar "streaming" ilkesine göre üç okul tipine ayrılmıştır : Temel okullar (Hauptschule), ortaokul (Realschule), lise (Gymnasium). Birkaç eyalette bu sistem dışında kalan 'genel okul'lar (Gesamtschule) vardır. Bu okullar her üç okul tipini bünyesinde toplayan okullardır. Temel ve orta öğretip okulları 10. sınıfa değin, lise, 13. sınıfa değin sürer.

ANAOKULU EĞİTİMİ (Vorschule) zorunlu değildir. Ama öncelikle kalabalık bölgelerde, çocuk yurvalarında ve ilkokullarda ilkokula hazırlık olarak beş yaşından itibaren anaokulu eğitimine başlanır. Kural olarak dört yıllık ilkokuldan sonra çocuk, ilkokulun önerisi olan üst okullardan birine yollanır. Anababa bu öneriye uymak zorunda değildir. Çocuklarını, istedikleri başka tip bir okula yollayabilir. Deneme süresi olan ilk yarıyıldan sonra öğrencinin öğrenimini hangi okullarda sürdürebileceği üzerine kesin kararı orta öğrenim okulundaki öğretmenler kurulu öğrencinin okuldaki durumuna bakarak verir.

Temel öğrenim 10. öğrenim yılında "genişletilmiş temel okul bitirme belge-siyle", ortaokul "ortaokul bitirme belgesi"yle sona erer. Bu ikinci belge birçok meslek için ön koşuldur, özellikle teknik, tıp, sosyal bilgiler ve işletme alanların-da. Lise 13. okul yılından sonra bir sınavla, abiturla sona erer. Liseye gitmeyen öğrenciler için meslek okulu (Berufsschule) ile meslek eğitiminin yanısıra 18 ya-şına değin yarım gün okula gitme yükümlüğü vardır. Okula gitme yükümlüğü, aynı zamanda, öğrenim görecektir okul bulamamış, nitelsiz işçi olarak çalışan gençleri de kapsar. İşsiz gençler özel olarak düzenlenmiş tam günlük eğitim ku-rumlarına ve meslek okullarına (Berufsschule) gidebilirler. Meslek ortaokulu ve meslek lisesi (Fachoberschule) okunan meslek alanına bağlı bir yüksekokul eğitime başlama olanağı sağlar. (Bunun için koşul : Ortaokul diploması ya da temel okul ve buna bağlı bir meslek eğitimi.)

Liseyi bitirme sınavı kişiye, istenilen YÜKSEKOKUL ya da ÜNİVERSİTENİN bir bölümünde okuma hakkı sağlar. Yüksek öğrenim ücretsizdir. İstem yüksek-lüğinden ötürü salt birkaç fakültede, girebilmek için belli koşullar vardır. Örne-ğin Dortmund'da merkezesel kayıt yöntemi ve giriş sınırlaması (NC = Numerus clausus = Zulassungsbeschränkung). Bu tür bölümlerde (örn: tıp, eczacılık, psi-koloji) lise bitirme notuna bakarak veya giriş sınavıyla öğrenci alınır.

Bütün okullar yetişkinler tarafından gece kurslarıyla ya da halk eğitim merkezlerinde (VHS) telafi edilebilir. Bunun yanısıra halk eğitim merkezlerinde yetişkinler eğitim kurumu olarak azınlıkların da yararlanabileceği dil kursları, uygulamaya ya da tekniğe yönelik eğitim programları düzenlenir (düşük kayıt ücretiyle !).

Bütün okul dönemi boyunca her bir yarıyıl bitiminde öğrencilerin başarı durumunu gösteren belgeler verilir. Başarısızlık durumunda o yarıyıl yinelen-mek zorundadır. Bir çocuğun başarısızlığı birden çok yinelenirse o çocuk öğre-nim özürü çocukların eğitildiği özel öğrenim okullarına yollanır. ÖZÜRLÜLER İÇİN OKULLAR (Sonderschule) özellikle ilk ya da orta öğrenimde (5. - 9. sınıflar) bulunan veya bedensel özür, verim düşüklüğü ya da davranış bozukluğu ne-denleriyle olağan okullarda okuyamayacakları belli olan çocuklara yöneliktir. Ayrıca daha özgül (spesiyel) olarak, F. Almanya'ya gelişlerinde 14 - 15 yaşların-da olup da bulundukları eğitim düzeylerine göre iki yıl içinde ilk öğrenimi bitire-bilmeleri olası 'yabancı' gençler için de "uyum kursları" (Eingliederungslehr-gang) bulunur.

Güvenilir bir eğitim danışma hizmetinin ('counselling system'; Schullauf-bahnberatung) eksikliğinden dolayı bu birbirinden çok farklılık ve çeşitlilikler taşıyan eğitim sistemi salt Türk azınlık için anlaşılması zor bir sistem değildir. O Alman anababalar ve öğrenciler için de güçlükler yaratmaktadır. Anababalar oturdukları bölgenin okulundaki öğrencilerin iyiniyetine bırakılmışlardır. (Türk) öğrencilerle okul arasındaki iletişim sürecinde ve ilişkilerinde dil, toplumsallaş-ma sorunları ve yapısal sorunlar vardır. Bu yazıda salt sistemin içinde taşıdığı, yapısal güçlükler gösterilebilir : Alman okul, okulun istemlerinin anababa tara-

findan etkin bir biçimde desteklenmesi koşulu üzerine oturmuştur. Çocuğun okuldaki gelişimi için önemli kararlar ilkököl döneminde, en geç, gidilecek orta öğrenim kurumunun seçimine rastlar. Türk anababalar kendi tanıdıkları üç aşamalı eğitim sisteminden (setting system) çıkarak okulun aldığı kararları çocuğun her okul basamağındaki başarılarına bağlamak eğiliminde oluyorlar. Çocuklarının ilk öğrenimden sonra ortaokula ya da liseye gidemeyeceğini öğrendikleri zaman düş kırıklığına uğruyorlar. Türk anababalarının çocuklarının okuldaki gelişimiyle ilgili danışabilecekleri Türk öğretmenleri ve okullarda çalışacak eğitim danışmanları (Schullaufbahnberater) (bir çeşit rehber öğretmen, ç.n.) kadro bakımından yetersizdirler. Bu durumda, Türk anababalarında, başka ailelerin yaşadığı acı deneyler yoluyla yavaş yavaş çocuklar için arzu edilen meslek üzerine kararların ilkököl yaşında belirlendiği; Alman okullarının çocuklara, ancak, evlerinde okul ödevlerini yapabilmeleri için zaman ve rahat bir ortam sağlandığı taktirde başarılılabileceği; Alman öğretmenlerinin Türk anababalarının çoğundan farklı, değişik bir disiplin anlayışının olduğu; okulun çocuktan beklentilerinin anababanın onlardan beklentisinden daha önemli olduğu anlayışı yerleşmektedir.

Aşağıdaki sayılar, yabancıların yoğun olduğu (% 10.9 yabancı oranı, bunun ortalama % 55'i Türk (1988) bir eyalet olan Berlin için geçerlidir. Federal düzeyde karşılaştırma yapılabilecek kesin rakamları bulmak, yazının başında açıkladığımız güçlükler nedeniyle, olanaklı değildir. Gerçe Berlin istatistik olarak tüm F. Almanya'yı temsil edemez, ama bir fikir vermesi açısından geçerli olabilir.

Berlin'deki Tüm Okullarda Alman ve Türk Öğrenci Sayıları (Eylül 1988)

	Genel Eğitim Veren Okullar	Meslek Okulları	Yüksek Okullar
ALMAN	146.570	45.167	93.473
TÜRK	24.882	4.758	1.614

Alman, daha doğrusu Berlin eğitim sisteminin kaç Türkiye kökenli öğrenciye hizmet verdiği değişik okullara giden Alman ve Türk öğrencilerin oransal karşılaştırılmasıyla ortaya çıkmaktadır.

	İlkok.	Özürli.Ok.	Temel Eğt. Ok.	Ortaok.	Lise	Genel Ok.
ALMAN	% 50.1	3.2	3.3	7.2	23.6	12.3
TÜRK	% 54.9	4.4	11.9	6.7	8.0	12.2

Kesin sayılar 'olağan' 1 : 6 bağıntısı içinde (bir Türk öğrenciye 5.89 Alman öğrenci) karşılaştırmalı olarak ilk, orta ve genel okullarda genel oranın aşağı yukarı uygun olduğunu, buna karşılık özürliüler okullarında oranın 4 : 1'e çıktığını, temel okullarda 2 : 1 olduğunu gösteriyor. Meslek okullarında on Alman öğrenciye karşılık bir Türk öğrenci düşmekte, liselerde bir Türk öğrenci 17 Alman öğrenciyle okumakta, yüksek okullarda bir Türk öğrenciye karşılık 58 Alman öğrenci bulunmaktadır.

Okul yönetimlerinin, yabancı çocukların okuduğu sınıfları ayırmaları, salt Alman olmayanlardan oluşan bu sınıflarda okuyan öğrenciler arasında başarısızlık oranını yükselten ek bir neden olmaktadır.

Berlin'de, azınlık çocuklarının özel gereksinimlerine daha uygun olduğu açık olan genel okulların bol miktarda bulunması, Berlin için bulunan bu rakamların Berlin dışında daha elverişsiz bir tablo oluşturacağı kabul edilebilir. (Genel okullar Berlin dışında daha çok istisna olarak bulunmaktadır !)

Alman eğitim sistemini Türk ve öteki azınlık çocukları açısından kesinlikle iyileştirme gereği ortadadır. Sistemin bu düzeltmeye kendi içinde hazır olup olmadığı ise başlıbaşına bir sorundur.

KAYNAKÇA

STATISTISCHES LANDESAMT, *Statistisches Jahrbuch für das Land Berlin*, 1989.

(Çev : İlhan TOMANBAY)

FEDERAL ALMANYA'DA TÜRK AİLESİ

13

Bernhard NAUCK

Türk göçmen işçilerinin aile yapılarındaki dönüşüm üzerine - kısmen çok stereotip ve plakativ olsa da- çeşitli açıklamalar eksik değildir; bunların hiçbirinde aile yapılarının hiçbir boyutu, onların göç olayından büyük oranda etkilendikleri varsayımının dışında ele alınmamıştır (Nauck, 1985). Bunun yanı sıra ailede meydana gelen dalgalanmaların ve değişmelerin, bu arada eş seçimi, kuşakları belirleyen davranış ve (kadınların) iş yaşamı da dahil olmak üzere toplumsal düzenlemelerin dönüşümü üzerine düşünceler de keza eşler arasındaki, anababa çocuk arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan dönüşüm kadar rol oynamaktadır. Yabancılar eğitimi, yabancılar hukuku, yabancılarla sosyal hizmet gibi konularda yazılmış çok sayıda kitabın hepsinde de enazından birkaç pasaj içinde "Türk" (= geleneksel, ataerkil, İslâmi ve tarımsal) aile yapısı ele alınmış, "Alman" ailesinden farkı belirtilmiş ve aynı zamanda göçmen ailesindeki disruptif değişiklikler renkli bir biçimde işlenmiştir. Bu arada yabancı aileyle ilgili olarak birçok egzotik yabancı ve folkloristik eğilimde saptamalar yapıldığı da ender değildir. Bu bakımdan biryandan aceleyle yapılan betimlemelerin nitelikleri arasında, öteyandan bugüne değin ortaya çıkarılan eksikliklerle dolu uygulamalı araştırmaların bulguları arasında tutarsızlıklar kendini göstermektedir. Bu tür ifadelerin çoğunlukla, -eğer öyle ki hatta Kur'an'a ya da bir yasanın yorumuna dayandırılmamışsa- (keyfi seçilmiş) göçmenlere sorulan (çok az sayıda) kesitsel sorulara dayandırıldığı vurgulanmalıdır. Ortaya çıkan "sonuçlar" hemencecik genellenmekte, bu yüzden de çoğunlukla bir süre sonra geçerliliğini yitirmektedir. Bunlar Türkiye'de yapılmış deneysel aile araştırmalarının ve uluslararası göç araştırmalarının (varolan) bulgularıyla da karşılaştırılmaktadır.

İyiniyetli yazılarda da yabancı aileler otoriter -ataerkil olarak gösterilmiş, dinsel (= usdışı) gelenek içinde betimlenmiş, güçsüz bir biçimde girdikleri toplumda "kültür şokuna" teslim olmuş kimseler olarak ele alınmıştır. Bu, yabancılarla çalışanlar tarafından sıklıkla **yabancıların ussal karar verdikleri, bağımsız kişilikleri olduğu** anlayışının çarpıtılmasına ve onların davranışlarının "anlaşılmaz" ve "uyumsuz" olarak algılanmasına yolaçmıştır. Yabancı aileler ve yabancı gençler **ilke olarak** salt yabancı oldukları için eksikli ve yardıma muhtaç değildirler (hernekadar yaşam koşullarından ötürü bir yığın sorunları bulunsa da). Sosyal hizmet bu yüzden büyük bir ilgiyle yabancı gençlerin ve ailelerinin yaşam ereklerini gözönüne almalı ve onların bu (kısmen

nüfus çoğunluğununkine aykırı olan) yaşam tasarılarına uygun olarak sosyal devletin verdiği haklardan yararlanmalarını ve sağlanan verime katılmalarını olanaklı kılmalıdır. (Altını çeviren çizdi.)

Türk ailelerinin örneğin çok çocuk yapmalarının ya da oğlan çocuklarını (hatta analarının bile) kız çocuklara bakıma kayırmalarının arkasında hiçbir suretle dinsel geleneklere körükörüne bağlılık değil, kesinlikle ussal düşüncelerin yattığını şu örnekler çok güzel açıklıyor Türk anababalarda çocuklarının sahip olduğu değerler bakımından aslında güçlü bir toplumsal yapısal farklılık vardır (Kağıtçıbaşı, 1982). Tarımsal bölgelerde ve eğitim düzeyi düşük anababalarda (çok) çocuğa sahip olma güçlü bir biçimde ekonomik ve yararçı değerlerle ilintilidir. Yani evişlerinde ve eve ekonomik katkı (çocuk işçiliği) ya da ileri yaşlarda (özellikle ekonomik kaygılarla) yaşlılık sigortası olarak olabildiğince erken yardımcı güç beklentisiyle... Buna karşılık kentsel çevrelerde ve uzun süre eğitim görmüş anababalarda (az) çocuğa sahip olma psikolojik değerlerle, örneğin duygusal kimi bağlarının güçlendirilmesi beklentisiyle, çocuklarla sağlıklı ilişki kurarak anlamlı ve doyurucu bir uyarım beklentisiyle ilintilidir. Bu değerler üretken bir davranışa yolaçmalarının yanı sıra anababa ve çocuk ilişkisinin düzenlenmesi bazında, örneğin (erkek) çocukların kayrılması ve çocukların aile içinde eğitiminin nasıl uygulanacağı gibi konularda esaslı bir mantığa sahiptir.

Eğer çocuklarla ilgili ekonomik yararçı değerler ön plana alınırsa çok çocuğa sahip olmak "ussal" görünecektir. çünkü her gelen çocuk bu yarar beklentisini yükseltecektir. Biran önce gelen yeni işgücüyle aile gelirinin yükseltilmesi olarak, ya da yaşlılık için ek bir katkı olarak görülsün her bir sonraki çocuk gelecekteki maddi kazanç için bir kaynaktır. Öteyandan eğer psikolojik değerleri gözönüne alırsa o zaman çok çocuk hiçbir surette "ussal" değildir. Çünkü psikolojik beklentiler aynı biçimde sıralanamaz : bir çocuk ya da iki çocuk da anababaya dört ya da beş çocuğun sağladığı psikolojik doyumu sağlamaya yeter.

Bundan başka ekonomik - yararçı beklentiler çok fazlaysa çocuk isterken cinsiyete bağlı tercihi öne almak da "ussal" olacaktır. Bu "ussallık" psikolojik beklentinin yüksek olması durumunda görülmeyecektir kızlar da psikolojik doyum açısından (enazından) erkek çocuklar kadar önemli bir kaynaktır. Öte yandan oğlan çocuğu ekonomik yarar açısından kıza bakarak daha uzun süreli bir kaynaktır. Ateerkil düzenlenmiş akrabalık ilişkileri dolayısıyla evlilik dolayısıyla koca tarafının ailesine geçmektedir.

Ekonomik - yararçı değerlerin ve **(erkek) çocukların anababalarına karşı yaşamboyu yükümlü olmaları** gibi düşüncelerin göçmen ailelerinde de başat olmaları durumunda eğitim anlayışları da buna uygun olarak etkilenecek, örneğin eğitimde "koruma" ve "denetim" başat özellikler olacaktır. Buna karşılık psikolojik değerlerle (ve **anababaların çocuklarına karşı yükümlülükleriyle**) "özerk bir kişilik" olarak çocuğun bağımsızlığının vurgulanması ve çocuğun

serbestliği arasında bağıntı vardır. "Serbestlik" (Permissivität) Türk anababaları arasında enaz varolan eğitim anlayışıdır. Buna karşılık anababanın çocuklar (özellikle kız çocukları) üzerindeki denetimleri, sevecen bir koruma ve çekingen bir esirgemenen (over protectiveness) daha güçlüdür ve katı bir biçimde uygulanır. keza (özellikle oğlan çocuklarda) görece sınırlı bir eğitsel gelenekçilik de burada vurgulanmalıdır, yani gelinen toplumda kabul edilen yaşayarak öğrenme yeni toplumdaki göçmenlik koşulları altında bir eğitsel "model" olarak kabul edilmez.

Bireysel eğitimin ve giderek artan kaynaşma (uyum) sürecinin sonunda eğitim anlayışı olarak otorite ve koruma (biraz olsun) azalırken serbestlik anlayışı yaygınlaşır. Bundan dolayı ataerkil eğitim anlayışı uyum süreci içinde anaların sahip olduğu eğitim anlayışından daha fazla değişmeye uğrar ve kız çocuklarının eğitimiyle ilgili anlayış da oğlan çocuklarının eğitimiyle ilgili anlayıştan daha fazla etkilenir.

Aile içindeki toplumsallaştırma **uygulamalarında** da kız çocuklarıyla ilgili olarak önemli değişmeler olur. Bu konuda anababanın davranışlarındaki, örneğin ev işlerinde, çocuğun aile dışında kurumsal özendirilmesi ve anababanın çocuklarla ilişkili faaliyetlerinde görülen farklılık da araştırmalara konu olmuştur : Evlenmeden önce farklı topluma göçen anababalarda çocuğu toplumsallaştırma yönteminde ortaya çıkan cinsiyete bağlı farklılık çok azdır; çocukları doğduktan sonra başka ülkeye göçen anababalarda bu farklılık çok başattır. Bu tür ailelerde kız çocukları oğlan çocuklarına kıyasla ev işlerinden daha fazla sorumlu tutulmaktadırlar. Bu salt bakılacak kardeşlerin sayısının çokluğuyla da bağıntılı değildir, her türlü ev işinde kız çocukları daha fazla sorumludur. Buna karşılık eskiden göçen ailelerde "eğitsel içten gelen" uğraşlar ve çocuklara aile dışından gelen etkileme daha fazla belirmiştir.

Bununla aynı zamanda, tam belirlenmemiş bir yabancılar politikasının göçmen işçilerin aile içi durumlarında da hangi sonurgulara (Konsequenz) yolaçtığı açıklığa kavuşmuştur. Güvenli olmayan bir oturma statüsü yabancı ailelerin davranışlarında "ussal" bir sonurguyu doğurmaktadır, (olanaklı olduğu ölçüde) Almanya'da kalma ve (gerekirse) Türkiye'ye dönme konusunda seçim haklarının korunması gerektiği sonurgusunu. Bu ikilemin anababa çocuk ilişkisi açısından derin ve belirleyici bir etkisi vardır. Anababanın güçlü denetim inancının korunması, önemsiz sayılmayacak bir bölümü için, (Almanya'daki) oturma konumunun belirsizliğinin doğrudan sonucu olabilir. Çünkü bu durum anababayı enazından yaşlılık güvencesi nedeniyle çocukları yaşamboyu sorumlu görmeye "zorlamaktadır". Aynı zamanda içinden çıkılan topluma karşı da durum sertleşmektedir. Örneğin yükselen ekonomik harcamalar dolayısıyla çocukların, anababalarının yaşlılık güvencesi yükünü kendi aralarında paylaşmaları olanaksızlaşmaktadır. Böylece yabancı ailelerin davranışına hiçbir suretle usdışı bir gelenekçilik değil, tersine daha çok, duruma uygun akılcılık temel olmaktadır. Anababa ilişkilerindeki bu içkin ussallık (immanente

Rationalit t) yabancı ailelere ve onların haklı ilgilerine karşı hareket etmek tehlikesine d ş lmek istenmiyorsa sürekli gözönüne alınmalıdır, örneğin gençlik hizmetleri alanında yapılan tüm proğramlarda... Aynı zamanda bu ussalık gençlikle ilgili hizmetlerin daha iyi duruma getirilmesi için yeterince hareket noktası sunmaktadır. Örneğin yabancı anababanın (Alman anababadan farklı nedenleri olsa da)  ocuklarının mesleksel ve maddi yükselmelerine ilgilerinin büyüklüğünden yararlanılabilir. Kuşkusuz bu arada özellikle sanayi toplumlarında aile için (aynı kalan) ereklere (kız ve erkek)  ocuklara yapılan salt çok uzun evreli eğitim yatırımlarıyla varılabileceği görüşünü kazandırmak için yoğun bir danışma hizmeti vermek gerekli olacaktır. Yabancı aileler içinde varolan büyük karşılıklı sadakat yükümlüğü aynı zamanda, yabancılara sunulan gençlik hizmetlerinde anababalarla çalışmanın, büyük özerklik kazanmış Alman gençlerine bakarak neden daha önemli olduğunu da gerekçelendirmektedir. Bu anababalarla  alışma (Elternarbeit) için gerekli programların oluşturulması sırasında gençlerin bireysel kişilik gelişimi ereğinden çok, aile çıkarları sürekli ön planda tutulmalıdır. Böylece, dayanışma topluluğu olan ailenin hızla tehlikeye düşmesi  nlenmiş olur. Böyle bir tehlike yaşanan olayların büyük çoğunluğunda gençlerin uzun evreli çıkarlarına da uygun değildir. Bugüne değin ortaya çıkan araştırma bulguları, ailenin gençleri güçlü bir bir biçimde yönlendirmesinin yeni gelinen topluma alışmada önemli ölçüde katkı yaptığına, uyum sürecini kolaylaştırdığına işaret ediyorlar (Wilpert, 1980).

Buna karşılık, yapılan deneysel araştırmalar Almanya'daki Türk ailesinin nasıl görüldüğü konusunda varolan bilgilerimizde düzeltmeler yapmamızı gerektiriyor :

1. Türk ailesi çoğunlukla ataerkil ve otoriter değil, tersine, araştırma sonuçlarına göre ailelerin % 70'den fazlasında çiftler kararları ortaklaşa, tartışarak alıyolar. Görevler arasında Türk kadınlarının bağımsız olarak yerine getirdiği birçok konu var. Bunlar  yle konular ki kadının tek taraflı bağımlılığıyla yürütülecek gibi değil, görüşülmesi için eşler arasında iki yönlü güçlü bağlar olması gerekiyor.

2. Almanya'da yaşanan Türk aileler kendi aralarında, belirli bir Türk göçmen ailesinden s zedilemeyecek denli önemli farklar gösteriyorlar. Çeşitli aile tipleri arasında büyük bir çeşitlilik var. Bu farklar, başka nedenlerin yanışra, ailelerin g  ten önce Türkiye'de içinde bulundukları koşullara bağlı olarak da çeşitleniyor. Türk aileleri Almanya'da geçen yıllarının artan sayısına, çıktıkları bölgenin kırsal ya da kentsel oluşuna ya da aldıkları okul eğitimine göre de birbirlerinden ayrı özellikler gösteriyorlar. Kültürel bakımdan genel olarak, Alman ailelerinin görünüm, anlayış ve davranış biçimleri bakımlarından **Türk ailelerine ya da Türk göçmen ailelerine göre büyük ölçüde daha homojen** oldukları saptaması yapılabilir. Toplumsal farklılaşma ve toplumsal dönüşüm Türk kadınlarında  rneğin Alman kadınlarına bakarak çok daha güçlü biçimde kendini gösteriyor.

3. Türk göçmen ailesinde ailenin ortak yaşamının biçimlenmesi büyük ölçüde ailede kocadan çok **kadının** bireysel koşullarına ve toplumsal niteliklerine bağlıdır. (Bu da yine ataerkil biçimlenmiş Türk ailesi anlayışıyla çelişen bir bulgu.) Türk göçmen ailesinin nasıl örgütlendiğine gelince, bu da özellikle,

- ailede **kadının** kırsal mı yoksa kentsel bölgeden mi geldiğine,
- nasıl bir aile türünde yetiştiğine,
- hangi okul eğitiminden geçtiğine,
- aile Almanya'ya geldiğinde kaç yaşında olduğuna,
- Almanya'da hangi mesleksel olanağı bulduğuna, bağlıdır.

4. Göçmen aileler geçtiğimiz yirmi yılda hızlı toplumsal dönüşüme güzel bir örnektirler. Hiçbir suretle geleneksel davranış biçimlerine "körükörüne" tutunup kalmadılar. Örneğin Türk kadınlarının üretime yönelik davranışlarında çok hızlı değişiklikler gözlemlendi : bir Türk kadınının dört çocuğa sahip olma olasılığı, **tüm** Türk göçmen işçi ailelerinde % 50 oranında bulunurken, ülkesinden ilk çocuğunun doğumundan önce ayrılmış göçmen işçi kadınlarında bu oran salt % 15 18. Bu demektir ki, dört çocuk Almanya'daki göçmen ailelerinde artık çok ender doğacaktır; uzun süre kamuoyunu meşgul eden Almanya'daki Türk ailelerindeki yüksek çocuk sayısı özellikle kadın eşlerin önceleri Türkiye'de kalmış olmalarıyla ve orada doğan çocukların daha sonra aile birleştirmesi sırasında Almanya'ya "ithalleri" ile açıklanmalıdır.

5. Türk göçmen kadınlarının yaşam öyküleri arasında hangi sosyal yapısal farklılıkların bulunduğunu, aşağıdaki örnek açıklıyor : Uzun süre kendi ülkelerinde kalan ve beş yıllık zorunlu okul öğreniminden daha az öğrenimi olan kadınların % 75'i 19.7 yaşında evlenmişler ve üretken dönemlerini 37.8 yaşlarında dördüncü çocukla sona erdirmişler; Almanya'ya erken göçen Türk kadınlarından (enazından) beş yıllık zorunlu ilköğrenimlerini tamamlayanların % 75'i "ilk olarak" 24.5 yaşında evlenmişler ve üretken dönemlerini 30.1 yaşında salt iki çocukla kapamışlar.

6. Göçmen aileler aile üyelerinin yabancı topluma uyum süreçlerinde etkin bir rol oynuyorlar. Demek ki güçlü aile bağları uyum süreci için bir engel yaratmıyor, tersine, daha çok, bireysel çabalara bir destek oluşturuyor. Ayrıca, genç kızlar bakımından da böyle bu. Tabii uyum sürecinde kız ya da aile birliği açısından bir tehlike görülmediği taktirde.

7. Aile üyeleri kendi aralarında karşılaştırıldığında da, kadının ailenin etkin ve anlamlı bir parçası olduğu yine ortaya çıkıyor :

- onun uyuma ilgisi kocasınınkinden fazla,
- geri dönüşe ilgisi koçasınınkinden zayıf,
- çocuklarına uyum çabalarında önemli oranda destek veriyor,

- geleneksel eğitim anlayışına kocasından önemli ölçüde daha az bağlı,
- cinsler arasındaki katı rol ayrımında kocasından daha az ısrarlı; gelecek kuşakların özerkliğini dirençle savunmaya başlıyor.

Bu eğitim anlayışı aynı biçimiyle kız ve oğlan çocuğuna aktarılıyor, kız çocuğunun ileri öğrenimi ve meslek edinmesi erkekle eşdeğerde sayılıyor.

Göçmen ailesinde kadının -bugüne değin geniş ölçüde aile ve yabancı politikalarıyla ilgili tartışmalarda görülmeyen- anahtar rolü bireysel uyum süreci bakımından da demek ki bizi şu sonuca götürüyor : **Yabancılar alanında aile politikası büyük ölçüde öncelikle kadın politikası olarak görülmelidir.** Yapılmış bütün deneysel araştırmalarda kızların ve kadınların bireysel konumları anahtar etmen olarak beliriyor. Onların aile yaşamının biçimlenmesinde ve uyum olayının başarısında belirleyici etkileri çok büyük olmaktadır.

KAYNAKÇA

BERTRAM, Hans u.a. (Hrsg.). **Jugendliche und ihre Eltern**, Weinheim, 1988.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (Yayl.). **Sex roles, Family and Community in Turkey**, Bloomington, 1982.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. **The Changing Value of Children in Turkey**, Honolulu, 1982.

KÖNIG, Peter / Günter SCHULZE / Rita WESSEL. **Situation der ausländischen Arbeitnehmer und ihrer Familienangehörigen in der Bundesrepublik Deutschland**, Bonn, 1986.

KUDAT, Ayşe. **Stability and Change in the Türkisch Family at Home and Abroad : Comparative Perspectives**, Berlin, 1975.

MEHRLÄNDER, Ursula u.a.. **Situation der ausländischen Arbeitnehmer und ihrer Familienangehörigen in der Bundesrepublik Deutschland**, Bonn, 1981.

NAUCK, Bernhard. **Arbeitsmigration und Familienstruktur**, Frankfurt / M / New York, 1985.

NAUCK, Bernhard. " 'Heimliches Matriarchat' in Familien türkischer Arbeitsmigranten? Empirische Ergebnisse zu Veränderungen der Entscheidungs macht und Aufgabenallokation", in : Zeitschrift für Soziologie XIV, s. 450 - 465, 1985.

NAUCK, Bernhard. "Migration and Reproductive Behavior in Türkisch Migrant Families : A Situational Explanation", in : KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (Yayl.), Growth and Progress in Cross - Cultural Psychology, s. 336 - 345, Berwyn/Lisse, 1987.

NAUCK, Bernhard. **"Lebenslauf, Migration und generatives Verhalten bei türkischen Familien"**, in : HERLTH, Alois / Klaus P. STROHMEIER (Hrsg.), Lebensläufe und Familienentwicklung, Opladen, 1988.

NAUCK, Bernhard. **"Migration and Change in Parents - Child - Relationship"**, in : International Migration XXVI- s. 33 - 55, 1988.

NAUCK, Bernhard. **"Assimilation Process and Group Integration of Migrant Families"**, in : International Migration, XXVI, 1988.

NAUCK, Bernhard. **"Inter- und intragenerativer Wandel in Migrantenfamilien"**, in : Soziale Welt IXL, 1988.

NAUCK, Bernhard / Şule ÖZEL, **"Erziehungsvorstellungen und Sozialisationspraktiken in türkischen Migrantenfamilien"**, in : Zeitschrift für Sozialisationsforschung und Erziehungssoziologie VI, s. 285 - 312, 1988.

NAVE - HERZ, Rosemarie (Hrsg.), **Wandel und Kontinuität der Familie in der Bundesrepublik Deutschland**, Stuttgart, 1988.

NEUMANN, Ursula. **Erziehung ausländischer Kinder**, Düsseldorf, 1980.

ÖZEL, Şule / Bernhard NAUCK. **"Kettenmigration in türkischen Familien"**, in : Migration II, s. 61 - 94, 1987.

REIMANN, Helga / Horst REIMANN (Hrsg.), **Gastarbeiter**, Opladen, 1987.

SCHWARZ, Karl. **"Demographische Charakteristika der Türken in der Bundesrepublik Deutschland"**, in : Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft VI, s. 411 - 420, 1980.

WILPERT, Czarina. **Die Zukunft der zweiten Generation**, Königstein / Ts, 1980.

(Çev : İlhan TOMANBAY)

FEDERAL ALMANYA'DA TÜRK GENÇLERİ ARASINDA SUÇLULUK

14

Detlef BISCHOFF

1 Veriler

Federal Polis Dairesinin suç istatistiklerine göre 1988 yılında kayıtlara geçen 286.744 Alman olmayan sanığın 70.968'ini Türkler oluşturuyor (Bundesrepublik, 1988). Bu, yabancı sanıkların % 24.7'si demektir. Alman olmayan nüfus içinde Türklerin sayısı 1.1.1988 itibarıyla % 32.0 olduğuna göre F. Almanya'da suç işleyen Türklerin sayısı oransal olarak, yaygın kanının tersine, çok değildir. Gerçi sanık çocuklar (8 - 14 yaş arası), gençler (14 - 18 yaş arası) ve yetişkinler (18 - 21 yaş arası) arasında kıyaslama yaparsak, 1987'de Alman olmayan gençler ve yetişkinler arasında suçlulukta yoğunluk, aynı yaş kümesi Almanlara bakarak yarıdan fazlaydı. Yayınlanmış federal polis istatistiklerinde Türk gençleri arasında suçluluk rakamları ayrıca belirtilmiyor. Aşağıdaki bulgular bu yüzden başka kaynaklardan derlenmiştir :

Berlin polis istatistiklerine göre 1988 yılında Türkler arasında suçluluk yoğunluğu 8 ile 21 arası yaş kümesinde Almanlara bakarak yüksek, Alman olmayanlar arasında düşük, özellikle Polonyalılar ve Lübnanlıların önemli oranda altındadır. Almanlar arasında da olduğu gibi, suçlu erkek gençlerin sayısı, suçlu genç kızların sayısının oldukça üstündedir. Suçlu kümeler arasındaki kıyaslamada "hırsızlık" ağırlıktadır, özellikle dükkanlarda yapılan hırsızlık. Berlin'de ortaya çıkan bu bulgu öteki Batı Alman eyaletleri için kıyaslama konusu olamasa da kuşkusuz genel eğilimi göstermesi açısından önemlidir.

2 Açıklamalar

a) Polis istatistiklerinde, son yıllardaki olumlu birkaç düzeltmelere karşın genelde hala yabancı nüfusun Almanlara kıyasla farklı toplumsal-yapısal biresimi dolayısıyla suçluluk oranını daha yüksek gösteren istatistiksel çarpıklıklar var. Batı Berlin'in, içinde yabancılar ve Almanların karşılaştırılabilir toplumsal - yapısal koşullarda oturduğu Kreuzberg ve Wedding bölgelerinden alınan ve henüz yayınlanmamış olan "Gençlik mahkemeleri istatistikleri" şu durumu ortaya çıkartıyor 1986 ile 1988 yılları arasında Alman ve yabancı gençler ve yetişkinler arasında suçluluk oranı yaklaşık olarak aynıdır.

Mahkemelerden alınan koşuşturma istatistikleri de Alman ve Alman olmayan 'sanıklar arasındaki sayısal açının kısmen kapandığını göstermektedir. Savcılık ve mahkemelerin birçok ufak suçlarda koşuşturmadan kaçındıkları düşünülürse, olası ki yabancı gençler Alman gençlerden daha çabuk koşuşturuluyorlar, suçları mahkemelerce sabitleşmeden de kayıtlara geçmiş oluyorlar.

b) Bu tür istatistiksel çarpıklıkları görmezden gelirsek Türk gençlerinin aynı yaş kümesi Almanlara göre daha çok suç işledikleri sonucu ortaya çıkar. Bu durum "ağır suç" olarak ifade edilen suçlarda daha da belirginleşiyor. Bu olgu, suçluluğun toplumsal nedenleri üzerinde düşünmeyi gerektiriyor.

c) İyileşme eğilimine karşın 70'li yılların sonlarından buyana Türk gençlerinin okul bitirme şansları hala düşük. Eğitim için kayıt yaptırabilen Türk gençlerinin sayısı öteki yaş kümesi gençlerin çok çok altında. Öteyandan gençlik işsizliği Alman gençlere bakıma daha yüksek.

d) Bu toplumsal etmenlere, Türk allelerinin önemli ölçüde, kentleşmiş mahallere kıyasla toplumsal altyapısıyla, örneğin boş zaman merkezleriyle, spor alanlarıyla iyi donatılmamış mahallerde oturuyor olmaları da durumlarını güçleştiren bir etmen olarak ekleniyor. Bu olumsuz toplumsal etmenler gerçi, bilim alanında geniş ölçüde kabul gören bir düşünceye göre suç üreten etmenler olarak kabul edilmeyebilir, ancak, suçun ortaya çıkışını, uygun toplumsal koşullara kıyasla daha olanaklı kılıyor. Yetersiz konutlar birçok genci sokağı, tehlikelerin bulunduğu yere itiyor. Orada genç, yaşıdaşı gençlik kümeleri içinde kendiliğinden ya da örgütlü suç işleme ortamına girtiyor.

e) F. Almanya'da yetişen yabancı gençlerin, özellikle 70'li yıllarda ve ileri yaşlarda gelen gençlere bakarak erken çocukluktanberi Alman toplumunun parçası oldukları için öncekilere kıyasla daha az suç işledikleri düşüncesi yanlış. Bilimsel araştırmalar tarafından, F. Almanya'da doğan Alman olmayan gençlerin kendilerine Alman toplumunca baştanberi sunulan marjinal yaşam nedeniyle yaşam standartlarını, kendilerinden önceki kuşağın yaptığı gibi, düşük olarak değerlendirmekte oldukları saptanmıştır. Toplumdaki konumlarını Alman yaşıdaşlarıyla karşılaştırdıkları için onlar, "toplumsal olanaklardan sürekli yoksun kaldıkları bir ortamda yasalara karşı gelme yönünde şiddetli bir baskıya maruz kalıyorlar." (Hessler / Rilling, 295)

3 Yanıtlar

a) Suçlu gençler F. Almanya'da Çocuk Mahkemeleri Yasasına göre cezalandırılırlar. Bu, şu ilkeye dayanır "Cezalandırma yerine eğitme". Bu alanda yetişkinlerle ilgili ceza muhakeme usulü de, yetişkinler ceza hukuku kapsamında da yeralmasına karşın, büyük bölümüyle kullanılır. İlgili yasada öngörölen eğitsel olanaklar dolayısıyla ve çocuk mahkemeleri yardımı kapsamında "ambulant önlemler" denilebilecek, örn. boş zaman etkinlikleri, derslere yardım gibi hizmetler veren bir dizi sosyal kuruluşun yardımıyla Alman

gençlerde olduğu gibi Alman olmayan gençlerde de, hafiften orta şiddete kadarki suçlarda sağırılık merkezli, para ve hapis cezası gibi yargısal yaptırımdan bir dizi eğitsel önleme kaymıştır. Örneğin, hastanelerde ya da çocuk bakım kuruluşlarında boş zaman etkinlikleri gibi. Bu alanda Türk gençleri için öncülük rolünü, 1982'de Berlin'de kurulan "Integrationshilfe Berlin e.V." (Berlin Uyum Yardımı Derneği) oynamıştır. burada Türk ve Alman elemanlar birlikte, yargılanmış ve yargılanan Türk ve Alman gençlerine sosyal hizmet vermektedirler.

Bu eğilime karşı olarak Batı Berlin'de özellikle 80'li yılların Türk gençleri arasında cezalandırılan gençlerin oranı genel olarak ve gözetim hizmetinden yararlanmayan cezalı gençlerin oranı 70'li yılların sonlarıyla karşılaştırıldığında önemli oranda artmıştır. Bu eğilimin Federal düzeyde de olup olmadığını, ya da salt istatistik kapsamına giren "ağır hırsızlık" ve "soygun" suçlarını işleyen Türk gençlerindeki sayısal artış nedeniyle mi, yoksa yargıçların aşağılayıcı davranışları nedeniyle mi ortaya çıktığını kestirmek olanaklı değildir.

c) Yetişkin suçluların sınırışı edilmeleri hükme bağlanmıştır. Yabancılar Yasasının 10. Maddesinin 1. Fıkrasının 2 numaralı paragrafına göre bir yabancı "işlediği bir suç ya da bu yasanın kapsamında suç olarak gösterilen bir eylemi yüzünden yargılandığı taktirde" sınırışı edilir. Birkaç yıl öncesine değin bu madde yabancı gençler için de uygulanıyordu. 80'li yılların başından beri sözkonusu küme için, eğer gencin asıl yaşadığı ülke Almanya ise, sınırışı edilme uygulaması büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. Ancak, eleştirmenler tarafından "sosyal idam" cezası olarak ifade edilen bu uygulama, gencin, anababasının öz, ama kendisi için yabancı bir ülkeye sınırışı edilmesi uygulaması, yüzdeyüz kaldırılamamıştır.

d) Sosyal şans eşitliği ilkesinin okul ve meslek eğitimi, yeterli işyeri ve boş zaman değerlendirme olanaklarının iyileştirilmesiyle tutarlı olarak gerçekleştirilmesi, gençlik suçluluğunun artmasına karşı etkili bir önlemdir. Bu arada, Türk gençlerinin önemli bir bölümünün içinde bulundukları sosyal sorunlara karşı suça yönelmedikleri de gözardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

AUTORRENGRUPPE AUSLÄNDERFORSCHUNG, **Zwischen Getto und Knast. Jugendliche Ausländer in der Bundesrepublik**, Reinbek, 1981.

BISCHOFF, Detlef (Hrsg.) / M. HESSLER / E. RILLING, **Jugenddelinquenz und Integration junger Ausländer**. Teil 2., Berlin, 1987.

BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND BUNDESKRIMINALAMT, **Polizeiliche Kriminalstatistik 1988**. Wiesbaden, 1989.

DER POLIZEIPRÄSIDENT IN BERLIN, **Polizeiliche Kriminalstatistik Berlin 1988**. Berlin, 1989.

*

(Çev : İlhan TOMANBAY)

FEDERAL ALMANYA'DAKİ TÜRK GENÇLİĞİ

15

Ali UÇAR

Dış işçi göçünün başladığı 1960'lardan buyana F. Almanya'daki Türk yurttaşlarının sayısı sürekli bir artış göstererek bugün 1.5 Milyona ulaşmış durumda. Bu 1.5 Milyonun % 42.3'ünü (634. 500) 0 - 18 yaş arasında bulunan çocuk ve gençler oluşturmaktadır.

F. Almanya'daki Türk gençlerinin sorunları çok çeşitlidir. Sorunların nicelik ve nitelik yönünden Alman gençleri ile karşılaştırıldığında yabancı gençlerin daha ağır ve daha çok toplumsal nitelikli sorunlarla karşılaşmaya oldukları gerçeği ortaya çıkıyor. Bu kısa yazımızda yabancı gençlerin kimi toplumsal nitelikli sorunlarına değineceğiz. Yabancılar kavramı ile genellikle Türkler kastedilmektedir.

F. Almanya'daki Türk çocuklarının ve gençlerinin toplumsal konumu anne ve babalarının toplumsal konumu ile sıkı bir ilişki içindedir. Bu nedenle gençlerin sorunlarıyla işçi olan anne ve babalarının sorunlarının aynı çerçeve içinde değerlendirilmesi gerekir. Yabancı işgücü çalıştırmanın en önemli özelliklerinden birisi yabancı işçilerin F. Alman toplumunda yedek işçi ordusu işlerini yüklenmiş olmasıdır. Bu nedenle toplumun her kesiminde ayrıcalık bir davranış görüyor, horlanıyor ve işçi kesiminin enalt tabakasını oluşturuyorlar.

"F. Almanya bir göçmen ülkesi değildir" ilkesi yabancı işçi çalıştırma politikasının temelini oluşturmaktadır. Bu ilkeden çıkarak yabancı işçi çalıştırılmasının geçici bir olay olduğu ve yabancı işçinin varlığının iş piyasasının gelişmesine bağlı olduğu kabul edilmektedir. Bu geçiciliğin hukuksal çerçevesini de Yabancılar Yasası oluşturmaktadır. Özellikle oturma ve çalışma izinlerinin süreli olarak verilmesi, yurtdışına çıkarılmanın çok ve hatta sınırsız bir takdir hakkına dayanması, bekleme sürelerinin konulması, eşlerin ve çocukların getirtilmesinin kimi durumlarda olanaksız olması veya çok ağır koşullara bağlanması, siyasal faaliyette bulunmanın son derece kısıtlanması vb. gibi olaylar bu durumun birer örneğidir. Yabancılar Yasası yabancıları tamamen bir hukuksal güvensizlik içine sokmaktadır. Yabancı işçiler için geçerli olan tüm bu olumsuzluklar çocuklar ve gençler için de geçerlidir. Gençlerin öğrenim şansları son derece kısıtlı, okullardaki başarı oranları çok düşük, bir cıracılık yeri bulma veya nitelikli bir meslek öğrenme olanakları

hemen hemen yok denecek kadar azdır. Yabancı gençler arasındaki işsizlik oranı çok yüksektir. bu nedenle çok ileri yaşlara kadar gençler anababalara ekonomik yönden bağlı olarak yaşamlarını sürdürmek zorundadırlar. Evlerin dar olması, kiralara çok yüksek olması, boş zaman değerlendirme olanaklarının çok kısıtlı olması, gençlerle anababa arasındaki çatışmaların çok büyük boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır.

Yabancı gençler iki kültürün çatıştığı ve çok gerilimli bir ortamda doğup büyüyorlar. Daha doğrusu iki kültürün değer yargıları ve normlarının etkisi altında, gençler yaşamlarını sürdürmek zorundadırlar. Öyle durumlar oluyor ki yabancı gençler iki kültürün kimi değer yargılarını çok çelişkili olduğu ve çatıştığı alanlarda büyüme zorunda kalmaktadırlar. Bu çelişkiler kişiliğin sağlıklı gelişmesini olumsuz yönde çok etkilemektedir. Gençler ne doğrudurüst anadillerini ne de Almanca dilini konuşabiliyorlar. Gençlerin ailelerinde, kendi kültürlerinden kopması, cinsiyet rol çatışmalarının büyük boyutlara ulaşması onları bir kimlik bunalımına sürüklemektedir. Böylece yabancılaşma başlıyor. Gelecekte güvence altında olmadığı için geleceğe karanlık bakmak zorunda bırakılıyor gençler. Gençler arasında suç işleme oranı artmaya başlamış durumda. Ayrıca bu koşullar altında büyüyen gençlerin ruh sağlığı da tehlike içindedir. Son zamanlarda yabancı gençler arasındaki ruhsal bunalımların çoğalması ve belli ruhsal nitelikli hastalıkların artması ve bu sorunun büyük boyutlara ulaştığını göstermek için yeterlidir. Bu durumlardan en çok etkilenen kız çocukları olmaktadır. Bu da kadının toplum içindeki konumu, daha doğrusu aşağılanması, hale kadın olma özelliğinin yanısıra bir de yabancı olma özelliği işin içine girince kadının sorunları daha da ağır bir nitelik göstermektedir.

F. Almanya 30 yıldanberi Türk işçisini çalıştırıyor. Bu süre içinde artık birinci kuşak yerini yavaş yavaş ikinci ve hatta üçüncü kuşağa terk ediyor. İkinci ve üçüncü kuşak ile birinci kuşak arasındaki en önemli fark ikinci ve üçüncü kuşağın artık Türkiye'ye dönme isteklerinin olmayışdır.

KAYNAKÇA

AURNHEIMER, Georg. **Der ,sogennte Kulturkonflikt**, Frankfurt / New York, 1988.

BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR AUSLÄNDERFRAGEN, **Daten und Fakten zur Ausländersituation**, Bonn, 1986 (June).

ESSINGER, Helmut / Ali UÇAR. **Erziehung in der multikulturellen Gesellschaft, Interkulturelle Erziehung in Praxis und Theorie**, Bd. 1, Baltmannsweller, 1984.

UÇAR, Ali. "Zur Lage der ausländischen Jugendlichen", in SCHNEIDER, Jens (Hg.), *Jugend in Kreuzberg*, Berlin, 1984

T.C. MİLLÎ EĞİTİM GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI, **Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı İstatistikleri**, s. 602, Ankara, 1987.

FEDERAL ALMANYA'DA TÜRK SOSYAL ÇALIŞMACI EĞİTİMİ

16

İlhan TOMANBAY

Federal Almanya'da Türkler zamanla belli bir yoğunluk oluşturdukça bireysel sorunları sosyalleşti. Bu sosyal ve kültürel sorunlarının çözümünü yolunda üç tarihsel aşama geçirildi. Bunlar sırasıyla Türkiye'den sosyal hizmet uzmanı beklentisi -ki gerçekleşmedi-; yurtdışında yetişen kuşağın sosyal alanda istihdam edilmesi; Alman sosyal hizmet uzmanlarının Türkçe öğrenerek Türklerin sosyal sorunlarının çözümünde devreye girmeleri. Bugün üçüncü aşama Federal Hükümet ve eyalet hükümetleri politikası olarak giderek yaygınlaşıyor.

İkinci aşama, yurtdışına işçi olarak gidenler arasından konuya ilgi duyan ama sosyal hizmet eğitiminden geçmeyen Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının bu alanda "sosyal yardımcı" (Sozialberater) olarak istihdamlarıyla açıldı. Zamanla F. Almanya sosyal hizmet yapanların avantajı Türk kültürünü tanımaları idi. Almanya'da sosyal hizmet eğitimi gören ikinci ve üçüncü kuşak Türk gençleri ise mesleğin kuramsal ve pratik eğitimini alıyorlardı ama yurtdışında yetiştiklerinden giderek Türk kültürüne, hatta ana ve babalarına yabancılaşmaya başlıyorlardı. Bu saptama Almanlarda üçüncü aşamanın, yani Alman sosyal hizmet uzmanlarının Türkçe öğrenerek Türkiyeli yurttaşların sorun alanlarında istihdam edilmeleri aşamasının düşünsel temelini oluşturdu.

Yurtdışında yetişen Türk gençlerinin zamanla yurtdışında sosyal hizmet eğitimi göreyek yabancılarla sosyal hizmet alanına girmeleri bu eğitimi almadan pratikten yetişen Türkiyelilerin kısmen yetersizliklerini ortaya çıkarırdı. Bunun yanı sıra Türkçe öğrenerek sayılarının artması da pratikten yetişme sosyal yardımcı Türklerin (yabancıların) işyerlerinin elden gitme tehdidini oluşturmaya başladı. Bu iki etken eğitimsiz sosyal yardımcılarının mesleki niteliklerinin artırılması zorunluğunu sosyal yardımcılarının kendi aralarında, yabancılarla sosyal hizmet alanındaki hizmetin niteliğinin iyileştirilmesi kaygusu da Alman kuruluşları bazında gündeme getirdi.

Bugün F. Almanya'daki sosyal hizmet uzmanı yetiştiren 104 eğitim kuruluşu (29 fakülte, 71 yüksekokul ve 4 meslek akademisi) var. Bu okullarda okuyan ortalama 450 - 500 yabancı öğrencinin ortalama 180 - 200'ünü Türk gençleri oluşturuyor. Varolan 104 sosyal hizmet okulu ve 11 eyalet ilgili

bakanlıkları çerçevesinde yaptığım bir soruşturmaya göre F. Almanya'da sosyal hizmet eğitimine ilk Türk öğrenci 1970 1971 okul yılında başlamış. Türk gençleri arasında sosyal hizmet okullarına ilgi 1980'lerden sonra artma gösteriyor. Genelde "bu yetişenlerin F. Almanya'da işyeri bulma şansları iyi durumda". Soruşturmanın sonuçlarına göre bu böyle.

İlk kez 1974 yılında Bayern eyaletinde pratikten yetişme yabancı sosyal yardımcılara nitelik kazandırmak için geliştirme eğitimleri düzenlenmiş. İki yıllık bu kurslar 1984 yılına değin dört kez yinelenmiş. 23.7.1982 yılında Federal hükümet tarafından çıkarılan ve 1.9.1982 yılında yürürlüğe giren bir federal tüzükle de yabancı sosyal yardımcılarnın niteliklerinin geliştirilmesi amacıyla her eyalette mesleksen seminerler düzenlenmesi, eğitimi bitirenlere "sosyal çalışmacı" ünvanının bir sertifikayla tanınması yasal düzenleme içine alınmış. Tüzüğe göre yabancılara sosyal hizmet veren kuruluşlarda baştanberli çalışan sosyal yardımcılara mesleksen nitelik kazandırılması ve böylelikle "Alman sosyal hizmetiyle vazgeçilemeyecek bir köprü oluşturulması" öngörölüyor.

Bu eğitimin modeli üçlü bir yapıda. O eyaletteki ilgili bakanlığın yönetsel ve parasal katkısı, o eyalette en çok yabancı sosyal yardımcı istihdam eden kuruluşların örgütsel girişimi ve eğitimi üzerlenen bir sosyal hizmet okulunun bilimsel -eğitsel programlamasıyla bu geliştirme eğitimleri yürütölüyor. Dersler haftada birkaç saat seminer biçiminde veriliyor. Katılan sosyal yardımcı işyerinden ders saatleri içinde izinli sayılıyor. Tüzüğe göre eğitim enaz 840 ders saati olmak zorunda. Bunun 250 saati sosyal yardım ve sosyal danışma hizmetinin genel temellerinin aktarılmasına, 590 saati sosyal danışma hizmetinin özgül (spesifik) sorunlarını işlenmesine ayrılmalı. Bu özgül konular tüzükte şu başlıklar altında belirlenmiş a) Yabancı işçilerin ve ailelerinin toplumsal ve hukuksal sorunları, b) kültürel durumları ve sorunları, c) meslekle ilgili kuramsal temel bilgiler, d) sosyal eğitim (sosyal pedagoji) ve sosyal hizmetin yöntemleri ve örgütlenme biçimleri üzerine dersler. Seminerler üstlenici sosyal hizmet okulu tarafından programlanıp düzenleniyor. Bakanlık finanse ediyor, eğitimin içeriğine karışmıyor, ama bitirme sınavlarında bir temsilci bulunduruyor. Bu tür eğitim modeli bugün tüm eyaletlerde yürütölmüş, yürütölüyor.

Bu iki eğitim modeli dışında hemen hemen her sosyal hizmet okulunda "yabancılarla sosyal hizmet" meslek alanı kapsamında seminerler ve projeler var. İsteyen yabancı ve Alman öğrenci bu seminerleri seçebiliyor.

Öteyandan, çeşitli sosyal refah kuruluşları, kiliseler, kendi kurumlarında çalıştırdıkları yabancı sosyal yardımcılara düzenli mesleki kurslar sunuyorlar. F. Almanya'da yaygın bir yeri olan, hemen her meslek alanında mesleksen geliştirme kursları düzenlemekle görevli kuruluşlar da (Fortbildungsstätte) zaman zaman yabancı sosyal yardımcılarnın niteliklerinin geliştirilmesi için -elemanların çalıştığı kuruluşlardan ücretli- haftalık kurslar düzenliyorlar.

Bunlar aslında Alman sosyal hizmet uzmanlarına da verilen olağan, bilgi ve mesleksel görgü tazeleme kursları.

Bir de kimi ortaokul ve lise' dengi okulların (Oberschule), ortaokul (Realschule) ve temel eğitim okullarını (Hauptschule) bitiren yabancı, özellikle Türk gençlerinden "sosyal hizmet uzmanı" yetiştirdiğine deyin Türkçe gazetelerdeki haberler bu alanda herkesin birşeyler yapmaya çalıştığını, bu da eğitilmiş, nitelikli sosyal elemanlara ne denli gerekseme bulunduğunu gösteriyor.

F. Almanya'daki öteki azınlıklar arasında da aşağı yukarı benzer gelişme var. Yugoslav, Yunan gibi belli bir yoğunluk oluşturan yabancı kümeler içinde de koşulların zorlamasıyla hemşerilerinde yardım için bu işe soyunmuş, eğitimden geçmeyen "sosyal danışmanlar"ın yanısıra, bunlar arasından yukarıda tanıtılan seminerlere katılıp sertifika alan "sosyal danışman/sosyal yardımcılar", ve sosyal hizmet okullarında yasal sürede eğitimi tamamlayıp diplomalı "sosyal çalışan" olarak çalışan yabancılar da var. Ancak bunların hiçbirinin sayısı Türkiye'den işçi ya da öğrenci konumunda giderek zaman içinde o alanda "uzmanlaşan"ların sayısına ulaşmıyor.

KAYNAKÇA

BARON, Rüdiger / Hans - Jochen BRAUNS / David KRAMER, **"Education of social workers and social pedagogues in the Federal Republik of Germany"**, in BRAUNS, Hans - Jochen / David KRAMER (Ed.), Social Work Education in Europa, s. 169 - 207, dv verlag, Frankfurt am Main, 1986.

TOMANBAY, İlhan. **"F. Almanya'daki Türk sosyal danışman / sosyal yardımcılarının mesleki temel ve ilerletme eğitimleri üzerine araştırma - 1988 - 1989"**, yayınlanmamış çalışma, Düsseldorf, 1989.

"Verordnung über die berufliche Fortbildung zum Geprüften Sozialberater / Zur Geprüften Sozialberaterin für ausländische Arbeitnehmer und ihre Familien (Sozialberater - Fortbildungsverordnung)", 1982, in : Bundesgesetzblatt, Teil I, Nr. 28, 31.7.1982.

"Anna - Freud O, Oberschule sosyal hizmet uzmanı yetiştiriyor", Hürriyet Gazetesi F. Almanya baskısı, 26.5.1987.

FEDERAL ALMANYA'DAKİ TÜRKLERİN BAŞLICA AİLE SORUNLARI

17

Tuğrul ANSAY

Almanya'daki Türklerin aile hukuku sorunları Türkiye'deki sosyo-kültürel yapının ileri bir teknoloji toplumu ile karşılaşması sonucu ortaya çıkmakta ve özellikle bazı konularda bariz bir biçimde mahkemelere yansımaktadır.

Alman ve Türk Devletler Özel Hukuku kuralları aileye ilişkin ihtilaflarda, eğer taraflar Türk vatandaşı iseler, Türk hukukunun, farklı tabiiyette iseler, mutad meskenin bulunduğu yer olan Alman hukukunun uygulanmasını öngörmektedir. ancak çocuklarla ilgili sorunlarda Türkiye'nin katılmış olduğu milletlerarası antlaşmalar, çocuğun milli hukukunun değil, bulunduğu yer hukukunun uygulanmasını istemektedirler.

Aile hukuku alanında en güncel konuyu boşanma olarak nitelendirebiliriz. Aile içindeki uyumsuzluk doğal olarak geriye doğru evlenmenin kurulmasına, hatta nişanlanmaya kadar etki yapabilmektedir.

Evlenmeler çoğu kez anne ve babanın etkisi ile vuku bulmaktadır ve bir kısmında Türkiye'den bir eş Almanya'ya getirilmektedir. Ancak Alman yasaları yabancıların evlenme tarihinden bir yıl geçmeden Almanya'da oturmasına izin vermediğinden, evlenmenin ilk yılında eşler ayrı yaşamaktadırlar. Bu ayrı yaşama süresi ve eşlerin yetişme biçimlerindeki farklılıklar ileride boşanma nedeni doğurmaktadırlar.

Bir kısım vatandaşımız uyumsuzluğu daha nişanlanma devresinde farkederek nişanı bozuyorlar. Bu takdirde nişan hediyelerinin kime ait olacağı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Türk Medeni Kanunu nişanın bozulması halinde iyi niyetle ve nikahın icra olacağı kanaati ile yapılan masrafların tazmin edilmesine olanak tanıdığından maddi tazminat ve nadir de olsa manevi tazminat davalarına rastlanmaktadır.

Evlenme esnasında - nikahın kıyılması veya düğünün yapılması esnasında verilen hediyelerin boşanma halinde kime ait olacağı Medeni Kanun'da özel bir düzenleme olmadığından bağışlama hakkındaki hükümlere tabi olmakta ve ihtilaflar doğurmaktadır.

Boşanma konusunda Türk Medeni Kanununda yapılan son değişikliklerden sonra durum daha tam bir berraklığı kavuşamamıştır. Yeni

değişiklik artık geçimsizliği değil, çekilemezliği esas aldığından ve kusur unsurunu da boşanma davasında arkaya ittiğinden, uyumsuzluk nedeni ile boşanma başvurularının artacağı söylenebilir. Yeni değişiklik daha az kusurlu olan eşe artık süresiz nafaka isteyebilmek hakkını vermektedir. Ancak, nafaka ödemek zorunda kalacak eşlerin işlerini bırakarak nafaka yükümlülüğünden kurtulma yolunu aradıkları da bir gerçektir.

Boşanmanın, kısa süren evliliklerde Türkiye'den gelen eşin oturma iznini kaybetmesi gibi bir sonucu vardır ki, bu da evliliklerde Türkiye'de rastlanılmayan bir sıkıntı kaynağıdır.

Alman mahkemelerinin verdiği boşanma kararlarının Türkiye'de tanınması ve tenfizi de önemli bir sorundur. Türkiye'deki uygulamanın fazla ayrıntıya girmesi tanıma işlemlerini hem uzatmakta ve hem de masraflı kılmaktadır.

Ana baba ile çocuk arasındaki ilişkilere, bizim de dahil olduğumuz La Haye Antlaşmaları hükümleri mucubince, Alman hukuku uygulanmaktadır. Ana babanın çocuk üzerindeki velayet hakkının ölçüsü ve kapsamı Almanya'da Türk geleneklerine bazen ters düştüğünden, Türk anne ve babaların çocuklarına uyguladıkları terbiye metodları zaman zaman velayet hakkının kaldırılması ile sonuçlanmaktadır. Bu gibi hallerde çocukların önce muvakkaten de olsa Alman vesayet makamlarına bırakılması çocuklar ile anne ve babalar arasında tam bir yabancılaşma ile sonuçlanmaktadır.

Evli Türk erkeklerinin evlilik dışındaki ilişkilerinden doğan çocuklarının, Türk hukukundaki engelden dolayı - tanınması da, nadir de olsa Almanya'daki Türkleri ilgilendiren bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir.

KAYNAKÇA

ANSAY, Tuğrul / Volkmar GESSNER, *Gastarbeiter in Gesellschaft und Recht*, München, 1974.

18 F. ALMANYA'DAKİ TÜRKLERİN DERNEKSEL ÖRGÜTLENME DURUMU

Ahmet SEZER

Türkiye'den B. Avrupa'ya yönelen işçi göçü hareketinin başlangıcından itibaren, Almanya ve diğer B. Avrupa ülkelerine yerleşen Türk işçileri gittikleri yerlerde "Türk İşçi Dernekleri" veya "Türk İşçi Cemiyetleri" adları altında örgütler kurmaya başlamışlardır.

Göçmenlerin toplumsal yaşamlarını belirleyen kısıtlı yasal çerçeve bunları kendi kimliklerini koruyabilmek amacıyla kendi öz örgütlerini kurmaya yöneltmiştir. Bu derneklerin ortaya çıkış nedenlerini araştırdığımızda şu noktalar göze çarpar :

a) Aynı dili konuşan, aynı kültürel değerlere, inanca sahip "yurttaşlarla" ilişki gereksinimi. Çoğunluğunun işçi yurtlarında kalan, Alman toplumundan geniş ölçüde dışlanmış olarak yaşamlarını sürdüren bu insanlar, anlamadıkları bir dilin konuşulduğu, ayrı bir yaşam biçiminin hüküm sürdüğü ve farklı kültürel değerlere sahip bir ülkede kendi özvarlıklarını korumanın bir yöntemi olarak birbirlerine sarılma gereksinimini duymuşlardır.

b) Ulusal, dinsel ve kültürel değerlere olan bağlılık Türk işçilerini dernekleşmeye iten başlıca neden olarak irdelenebilir. Bu değerlere farklı yaklaşımlar kurulan derneklerin ileride izleyecekleri siyasal çizgileri belirlemiş ve farklı ideolojik temellere dayalı üst örgütlerin habercisi olmuştur.

c) Politik nedenler yukarda sözü edilen gerekçelerin yanında göçmenleri örgütlenmeye götüren başka bir gerekçedir. Almanya'nın çeşitli kentlerinde kurulan siyasal nitelikleri olmayan "Cemiyetlerin" yanısıra daha kuruluşlarından itibaren "İslâmcı Milliyetçi" veya "Sosyalist" profile sahip dernekler de kurulmuştur. Politik nedenlerle örgütlenmeye gitmenin bir amacı inanılan dünya görüşü etrafında insanları toplamaya çalışmak ise diğer bir neden de kuşkusuz göçmenlerin uzun bir süre yaşamlarını sürdürmeye karar verdikleri ülkede siyasal haklardan yoksun olmalarıdır. Özellikle F. Almanya'da kalıcılıkları artık her kesim tarafından kabullenmiş göçmenlerin yerel düzeyde bile seçme ve seçilme olanakları yoktur. Göçmenler siyasal çıkarlarını varolan F. Alman parti ve kurumlarında temsil olanaklarından yoksun olduklarından,

kendi örgütlerini kurma, politik çalışmalarını bu düzlemde sürdürme yoluna gitmiş ve sonunda salt Türkiye'ye yönelik politikalar güden, toplumun ancak küçük bir kesimi tarafından destek gören ve zamanla aşırı nitelikler gösteren dar siyasi örgütlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. "Siyasi katılım olanaklarından yoksun bir azınlık aşırı dinci, milliyetçi veya aşırı solcu yapılanmalara açıktır" (Thranhardt 1981, 51).

Yukarda belirtmeye çalıştığımız nedenlerden ortaya çıkan Türk örgütleri tarihi gelişmeleri içerisinde büyük yapısal değişiklikler de göstermişlerdir. 1962, 1968 yılları arasında kalan ve kuruluş dönemi diye niteleyebileceğimiz zaman dilimi içerisinde göze çarpan yapı, esas olarak Türkiye'ye yönelik olma ve bir buluşma yeri biçimindedir. Bu dönemde cereyan eden siyasi tartışmalar derneklerin bütünlüğünü tehdit edecek farklılıklara ulaşmamıştır; görüş ayrılıkları AP veya CHP'li olmanın ötesine gitmemiştir. MHP gibi aşırı sağcı ve şeriatçı görüşler ancak daha sonraki dönemlerde ortaya çıkabilmiştir.

1965 yılından itibaren örgütlenmeye başlayan sosyalist görüşler ise bu dönemde ancak ATÖF (Almanya Türk Öğrenci Dernekleri Federasyonu) çatısı altında örgütlenen öğrenci dernekleri içerisinde taraftar bulabılmıştır. Türkiye'deki politik gelişmelere paralel olarak atmışlı yılların sonlarından itibaren Almanya'da da siyasi saflaşmalar gittikçe daha bir sertleşme göstermiştir. 1968, 1974 yılları ile sınırlayabileceğimiz, politize olma ve kutuplaşma dönemi diye adlandıracağımız bu dönem, Türk örgütlerinin en köklü değişime uğradığı dönemdir. Bu dönem içerisindeki yapı şöyledir.

- Politize olma (politik çizgi bir derneğin yapısını belirleyen esas kriterdir), aynı siyasi görüşe sahip derneklerin üst düzeyde örgütlenmeye gitmeleri.

ATTF (Avrupa Toplumcu Türkiyeliler Federasyonu), TDF (Türkiye Demokratik İşçi Dernekleri Federasyonu) ve MHP Avrupa Temsilciliği bu yapısal değişimin ortaya çıkardığı örgütlerdir. Siyasi amaçlarla kurulan örgütlerin sayısı hızla artarken, aralarındaki diyalog da giderek yerini çatışmalara kadar varan bir kutuplaşmaya terketmiştir.

1975 1980 yılları arasında Türkiye'de mevcut olan hemen her siyasal gurubun bir "Avrupa temsilciliği" de oluşturulmuştur artık. IKZ (İslâm Kültür Merkezleri), ATİF (Almanya Türkiyeli İşçiler Federasyonu), MTG (Milli Görüş Teşkilatı), FİDEF (F. Almanya Türkiyeli İşçi Dernekleri Federasyonu), Türk Federasyonu Hür - Türk ve diğerleri bu dönemde kurulmuştur.

Dikkat edilmesi gereken bir nokta şudur ki, derneklerin sayıları artarken, üye sayıları artık azalmaya başlamıştır. Üyelerin yapısındaki nitel değişme de bu dönemle birlikte ortaya çıkmıştır. Derneklerin üyeleri burada kalıcılığı kesinleşmiş işçilerden giderek kırsal kesimlerden giden kaçak veya turist işçilere, siyasal ve ekonomik sığınmacılara veya aile birleşimi yoluyla gelen fakat çalışma olanağından yoksun unsurlara dayalı bir yapıya, geçmiştir. Türkiye'deki 1980 askeri darbesi etkisini burada da göstermiş, önce darbeyi protesto eylemleriyle başlayan ve yeni bir canlanma gibi görünen hareketlilik ancak bir iki yıl sürmüş ve yerini tekrar "yoklama" sürecine bırakmıştır.

Yetmişli yılların sonlarına doğru başlayan taraftar kaybı sürecinin başlıca nedeni, bu örgütlerin tamamen Türkiye'ye yönelik bir çalışma çizgisi izlemeleridir. Bu durum, artık burada kendi sorunlarına çözümler bekleyen göçmenleri itmiştir. Aileleri ve çocukları ile buraya yerleşmiş olan göçmenler için buranın sorunları birincil duruma geçmiş, Türkiye'nin sorunları geri plana itilmiştir. Hele burada doğup büyüyen ve Türkiye'nin sosyal ve siyasal kültüründen uzak yetişen genç kuşaklar için bu örgütlerin hiçbir anlamı kalmamıştır.

Yok olma sürecinin gittikçe hızlandığı 1980 sonrası dönemde hiçbir örgüt ne niteliksel ne de nicel olarak burada yaşayan Türkiyeli göçmenleri temsil etme durumunda değildir. Bugün halen varlığını sürdüren ve toplumun en geri kesimlerine dayalı şeriatçı derneklerle kültürel faaliyetler gösteren yerel dernekler mevcuttur, ancak bunların da ömürleri burada yaşayan göçmenlerin göç ülkesindeki siyasal ve kültürel katılımlarının gerçekleşmesi sürecine bağlıdır.

KAYNAKÇA

SEZER, Ahmet / Dietrich THRÄNHARDT, "**Türkische Organisationen in der BRD**", in : MEIER BRAUN, K.H. / Yüksel PAZARKAYA (Hrsg.), Die Türken, Frankfurt / M., 1983.

THRÄNHARDT, Dietrich. **Eigeninteresse der Deutschen am Wahlrecht**, Frankfurt / M., 1981.

FEDERAL ALMANYA'DAKİ YABANCILARIN KONUT DURUMU

19

Bernhard NAUCK

Göçle ilgili araştırmalarda ve yabancılar politikası konusunda sürekli karşımıza çıkan bir olgu göçmen işçilerin barınma koşullarının yeni topluma uyum ve alışma süreci açısından büyük bir önem taşıdığıdır. Özellikle yabancıların belli mahallelerde yoğunlaşması da azınlık altkültürlerinin oluşması ve etnik bölünmesinde belirleyici etmen olarak görülür. Yabancı yoğunluğunun artmasıyla hem (çoğunlukla) korkular hem (daha seyrek) umutlar birbirine bağlıdır. Uzun evrede korkular çoğunlukla kentlerin kalabalık merkezlerinin belirli mahallelerinde gözlemlenen yüksek yabancı yoğunlaşmasının etnik kümelere ayrılmış bir toplumun önaşmasını oluşturacağına yöneliktir; böyle bir toplum içinde toplumsal olanaklardan sürekli, etnik üyeliğe göre yararlanılır ve bu da sınıf çatışmaları için harekete gecme etmeni olur (Esser, 1980). Örneğin Vaskovics (1983) belirli uluslardan yabancıların barınma biçimlerini ve mekansal yoğunlaşmalarını onların kültürel uyumları ve kültürel bağımsızlıkları açısından önemli sonuçlar doğurucu buluyor. Çıkılan ülkenin düşünce ve davranış biçimi herşeyden önce mekansal bölünme koşulları içinde korunduğu için, bölünme yüksek sayıda çocuk arzusu bakımından kesin etkili oluyor, bu da bu etnik kümenin yaşadığı bölgede nüfusun daha fazla artmasına yolaçıyor. Bu görüş sahiplerine göre: "Etnik kümeleşmeler sonucunda, çocuk sayısının çokluğu, nüfusun hızlı gelişmesi ve kültürel bağımsızlığı amaçlamak gibi olguların yarattığı tepkilerin, giderek yabancılarda kültürel uyumsuzluğu arttırması ve daha şiddetli bir biçimde ortaya çıkarması tehlikesi var". Bu yüzden zaman zaman bu "gönüllü ayrışma" "tehlike"sinin önlenmesi için, yoğunluğu yüksek mahallelere yeni yabancıların girişinin önlenmesi tavsiye edilir. Arasına uygulanan bir başka (iyi niyetli) yöntem olan, bu tür mahallelerdeki yabancı çocukların qobüslerle yoğunluğun az olduğu başka mahallelerdeki okullara taşınması da bu tür nedenlere dayanır. Bir umudu da birlikte taşır: Bu mahallelerin (özellikle yeni gelen) göçmen işçiler için bir destekleme sistemi yaratacağı umudunu. Bu sistem onu yeni geldiği toplumda yolunu bulması için gerekli günlük bilgilerle donatır ve özel örgütlenmiş toplumsal ağı ve kendikendine yardım ortamını hazırlar. Bu suretle ruhsal sıkıntılar yeni göçler sayesinde büyük ölçüde azalır, yeni topluma uyum sürece kolaylaşır (Elwert, 1982).

Buna karşılık deneysel araştırmalar göçmen işçilerin konut durumu ve onun uyum sürecinin gidişatı üzerine etkisi konularında farklı bir tablo sunmaktadır. Onlar, yoğun mahallelerin herşeyden önceaynı, iş göçmenlerinin Almanya'ya göçmeden önce oldukça sık görülen, bir süre bir gecekonduya geçici oturmaları olayında olduğu gibi-uzun, kısmen birçok kuşakları kapsayan dönüşüm sürecindeki bir gelişim evresini ifade ettiğini kanıtlarlar. aynı zamanda, söz konusu konutların zaman içinde yabancılarla nasıl dolup taşıdığını tarihsel süreci içinde incelerler, bu gelişimin tipik biçimlerini gösterirler (Hoffmeyer-Zlotnik, 1977). Yabancı ailelerin kalabalık mahallelere taşınmalarıyla ilgili olarak, bu, özellikle sınırlı geliri olan oldukça büyük ailelerin olabildiğince ucuz konut kiralama zorunluluğuna dayandırılır, onlara meşru oturma koşullarını sağlar. Yerleşme yönelimine ilişkin olarak Bühler (1982) şu saptamayı yapar: "Konutun koşulları, yani, havalandırma durumu, sessizlik, çocuklar için oyun olanakları, işyerine uzaklık vb. yeni bir konutun seçiminde açıktır ki komşuların milliyetinden daha fazla anlamlıdır. Bu, kentlerin yoğun bölgelerinde bugün yaşayan insanlar için de böyledir. Evin havadar ve sessiz olması arkadaşlara ve akrabalara yakın olmaktan daha önemli çevresel özelliklerdir. Keza kendi ülkesinin mallarının satıldığı dükkan, hemşerisinin açtığı lokanta gibi altyapısı yabancıların gereksemelerine uygun düzenlenmiş çevre de konut seçiminde sınırlı bir rol oynar. Demek ki yabancıyı herşeyden önce yaşama çevresinin nitelikli olması ilgilendiriyor, komşularının aynı milliyetten olması ve mahallenin altyapısının etnik biçimlenmişliği onun için çok daha az önemli." Bu yüzden, belirli mahallelerdeki yabancı oranının yüksekliği "gönüllü etnik bölünmeye" değil, tersine, etnik kümeler kapalı bir konut piyasasında yaratılan engellere dayandırılmalıdır (Leitner, 1983; Nauck, 1988).

Çok kalabalık mahallerde ve yüksek apartmanlarda oturan Türk ailelerin sık sık "tesadüfen", daha doğrusu kendi arzularıyla değil de zorunluluk altında orada oturduklarını ifade etmeleri bu görüşü doğrulamaktadır. Bundan başka bu Türk azınlık aileleri çocuk sayılarıyla, yabancı yoğunluğunun düşük olduğu yerleşimlerde oturanlardan ayrılmazlar, herhalde bu konuda, çocukların yanında mı Türkiye'de mi yaşadıklarıyla ayrılırlar (Nauck, 1987): Nitelik olarak daha iyi düzenlenmiş bir konut arzusunun gerçekleşmesi çoklukla göçmen ailelerinin çocuklarının Türkiye'de akrabalar yanında kalmasıyla ve "büyük çabalarla" sağlanır. Çeşitli mahallelerdeki aileler, arkadaşları ve akrabalarıyla (Alman ailelerine kıyasla: daha yoğun) ilişkileri bakımından o derecede az ayrılırlar, yani kalabalık mahalleleri terkettikten sonra da böylesi sosyal ilişkileri (kısmen büyük uzaklıkları aşarak) eksiksiz sürdürürler, ve uyum davranışlarındaki farklılıklar da yalnızca eğitim düzeylerinin düşüklüğü ve kalabalık bölgelerde göçmenlerin kalış sürelerinin kısıllığıyla ilintilidir (Esser, 1982).

Bu arada, göçmen ailelerin başlangıçtan Türkiye'ye geri dönüşlerine değin geçirdikleri barınma evrelerine bir gözatalım: Geri dönenler ortalamanın üstünde bir oranda Almanya'da, Almanlardan ayrılmış ve etnik altyapının gelişkin olduğu bölgelerde yaşadılar. Bu durum en çok İstanbul'un gecekondu bölgelerin-

den ve kırsal kesimden gelenler için, en az Balıkesir'in turizme açılmış köylerinden gelenler için geçerli olabilir. Çeşitli eğitim düzeylerindeki ailelerin yerleşim bölgelerine dağılımına ilişkin olarak, geri dönenlerin tartışmasız bir çoğunlukla Almanya'daki Türk göçmenleri arasında yüksek bir eğitim düzeyinde bulundukları, ama yaşadıkları çevrede bulunan yerli nüfusa kıyasla daha kısa bir süre okula gittikleri söylenebilir. Göçmenlerin-Türkiye'deki genel nüfusa kıyasla ortalamasının üstünde bir oranda okul eğitimi aldıkları gözönüne getirilirse, geri dönüşler, göçmenler arasından da daha nitelikli öğretim görmüş olanları ayıran ikinci bir seçme süreci olarak algılanabilir: İlk olarak, yukarıda belirtilen nedenle, geri dönüş olasılığı yükseliyor (!), ikinci olarak yerleşim bölgesinde farklı etkiler ortaya çıkıyor; geri dönenlerin eğitim düzeyi en düşük olanları (Almanya'daki duruma benzer) gecekonduya ya da kırsal kesimdeki köylere dönüyorlar. Geri dönenlerin daha uzun süre eğitim görmüş olanları ise İstanbul'un yeğlenen bölgelerine ya da Balıkesir'in turizme açık köylerine... Yerlilere kıyasla eğitim düzeylerinin düşüklüğü ilişkisine bakarak şu sonuçları çıkarmak olası: Onlar, göçle elde ettikleri kazançlarla okul eğitiminin düşüklüğünün yarattığı sakıncaları telafi ediyorlar ve yerleşim bölgesinde göçle ilgili olarak yukarı doğru hareketlilik ortaya çıkıyor.

Türkiye'ye geri dönenler arasında oturulan konuttan memnun olma konusunda farklar-büyük objektif nitelik farkına karşın-Almanya'ya bakıma daha düşük . Geri dönen aileler tüm yerleşim bölgelerinde oturdukları-kuşkusuz çoklukla bilinçli seçimlerine dayanan-konutlardan yerlilere kıyasla daha memnundurlar. Hoşnutluk özellikle turizme açık sahil köylerinde ve İstanbul'un modern yerleşim bölgelerinde yüksek, gecekondularda en alt düzeyde.

KAYNAKÇA

BÜHLER, Doris. "Individuelle Determinanten der residentiellen Verteilung von Ausländern im städtischen Raum", in: HOFFMANN-NOWOTNY, Hans J./Karl O. Hondrich (Hrsg.), Ausländer in der Bundesrepublik Deutschland und in der Schweiz, s. 375-448, Frankfurt/New York, 1982.

ELWERT, Georg. "Probleme der Ausländerintegration", in: Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, XXXIV, s. 717-731, 1982.

ESSER, Hartmut. **Aspekte der Wanderungssoziologie**, Darmstadt/Neuwied, 1980.

ESSER, Hartmut. "Sozialräumliche Bedingungen der sprachlichen Assimilation von Arbeitsmigranten", in: Zeitschrift für Soziologie, XI, s. 279-306, 1982.

HOFFMEYER-ZLOTNIK, Jürgen. H.P.. **Gastarbeiter im Sanierungsgebiet**, Hamburg, 1977.

LEITNER, Helga. **Gastarbeiter in der städtischen Gesellschaft**, Frankfurt/New York, 1983.

NAUCK, Bernhard. **"Individuelle und kontextuelle Faktoren der Kinderzahl in türkischen Migrantenfamilien"**, in: Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft, XIII, s. 319-344, 1987.

NAUCK, Bernhard. **"Sozial-ökologischer Kontext und außerfamiliäre Beziehungen. Ein interkultureller und interkontextueller Vergleich am Beispiel von deutschen und türkischen Familien"**, in: FRIEDRICHS, Jürgen (Hsrg.), Stadtsoziologie, Opladen, 1988.

VASKOVICS, Lazlo. u.a., **Generatives Verhalten von Ausländern und seine sozialen Folgen**, München, 1983.

Çev : İlhan TOMANBAY

20

Ruşen KELEŞ

Gecekondu, Türkçe'ye 2. Dünya Savaşı'ndan sonra girmiş bir sözcüktür. En basit biçimiyle, belediyecelek ve imar yasalarına aykırı olarak yapılmış kaçak konutları anlatmak için kullanılır. Adını, ilk yıllarda, kolluk güçlerinin denetiminden daha kolay kaçabilmek için geceleyin inşa edilmiş olmasından alıyor. Bugünkü yasalar, gecekonduyu, yalnız izinsiz olarak değil, aynı zamanda, başkasının toprağı üzerinde ve toprak sahibinin isteğine karşın yapılmış yapı olarak tanımlıyorlar.

İlk bakışta, gecekondu, bütün Üçüncü Dünya ülkelerinde görüldüğü gibi, hızlı kentleşmenin doğurduğu konut bunalımlarına halkın bulduğu bir çözüm değeri taşır. Ama açıktır ki, gecekondu, salt bir barınma sorunu olmaktan çok daha geniş, ekonomik ve toplumsal bir sorundur. Ev satınalmaya ya da toplumsal nitelikli bir konutta kira ödeyerek oturmaya gücü yetmeyen sınıfların geçim ve yaşam sorunudur gecekondu. Bir başka deyişle, toplumdaki gelir dağılımı bozukluğunun, konut kesimine yansıyan görüntülerinden biridir.

Türkiye'de, 1950'de 80 bin olan gecekondu sayısı, 1960'da 240 bine, 1985'de ise 1.5 milyona yükselmiştir. Gecekonduya oturan insan sayısı da, yarım milyondan 7.5 milyona çıkmıştır; aynı dönemde. Bu demektir ki, 1950'de kentsel nüfusun % 4'ü gecekonduya yaşarken, bu oran günümüzde, % 29'a yükselmiştir.

Konut açığının gecekonduyla kapatılmış olması, Türkiye'de konut sorununun çözülmekte olduğu anlamına gelmez. Çünkü, kapanır gibi görünen açık, gerçekte sayısal açıktır. Nitel açıktır, büyüyerek varlığını korumaktadır. Bir başka sorun, gecekondu alanlarının her türlü altyapı, kent hizmeti ve çevre ölçünleri açısından taşıdıkları olumsuz özelliklerdir. Bunlar, belki, Asya, Afrika ve Güney Amerika'nın yoksulluk yuvalarından üstün gibidirler ama, kentlerin varlıklı ve düzenli alanlarıyla aralarında uçurumlar vardır. Bu ise, toplumsal, kültürel, psikolojik ve siyasal sonuçlar doğurmaktan geri kalmamaktadır.

Gecekondu, bir yandan, Anayasanın güvencesi altında olan toprak mülkiyeti hakkının çiğnenmesi anlamına gelirken, bir yandan da, miktarı artırılmayan bir doğal, ulusal kaynağın, yani toprağın özelleştirilmesi sürecini kolaylaştırarak, gelecek kuşakların kentsel yaşam ve barınma koşullarını şimdiden sınırlandırmaktadır. Gecekonduyunun, bununla ilgili bir başka özelliğı de, gecekondu yapım sürecinin son 40 yıl içinde nitelik değiştirmiş ve ticarileşmiş olmasıdır.

Başlangıçta, gecekondular, kente göçmüş yoksul köylünün, kendi emeği ve olanaklarıyla, her çareye başvurarak gerçekleştirdiği bir kendine yardım ve karışıklı yardım ürünüydü. Gecekonduyunun "kullanım değeri" sahibi için ön planda geliyordu. 1960'ların sonlarına doğru, yapıları taşeronlar yapmağa, gecekondulaşmayı, yapımcılar ve yapı malzemecileri desteklemeğe başladılar. Bu, bir kısmi ticarileşme olayıdır. 1975 ve sonrasında ise, gecekondulara kesimine tam bir ticarileşme egemen olmuş, süreç "kendine yardım" ögesini dışlamıştır. Gecekonduyunun ve üzerinde yapıldığı arsaların "kullanım değeri" yerine, "değişim değeri" ön plana çıkmıştır. Kısaca, gecekondulaşma, artık konut gereksinmesinin karşılanmasına değil, arsa alım satımı yapan küçük spekülâtörlerin güçlenmesine yarayan bir süreç niteliği kazanmıştır.

Devletin gecekondulara karşı izlediği politikalar, görünüşte karşı çıkma biçiminde olsa da, gerçekte, benimseme, destek olma niteliğindedir. Bunda, kapitalin, gecekondulara olgusuna, emeğin yeniden üretilmesinin ucuz bir biçimi olarak bakmasının payı büyüktür. Devletle ve sermaye ile olan ilişkileri, gecekonduların sorunlarının politize edilmesini kolaylaştırmıştır. Türlü seçimlerde, gecekonduların yaşayanlar, kendi özel çıkarlarının bilinci içinde, zaman zaman iktidar, zaman zaman da, muhalif partilere daha çok destek vermişlerdir.

Resmî gecekondulara politikaları, bir düzine kadar gecekondular yasası ile, Kalkınma Plan ve Programlarında özetlenmiştir. Bunlara göre, yapılmış gecekonduların iyileştirilmesi, kent hizmetlerinin tamamlanması, arsa sorunlarının çözülmesi esastır. Devlet, bu konularda belediyelerle işbirliği yapar. İkinci politika hedefi, gecekonduların yapılarının önlenmesidir. Dar gelirli ve yoksula, konut kredisi, arsa ve teknik yardımlar sağlayarak yeniden gecekonduların yapılarını önlemek, radikal olarak değilse bile, sorunun geçici olarak çözümü anlamına gelir. İnsan sağlığı için doğrudan tehlike yaratan ve çevre, doğa ve tarih değerlerinin bozulmasına yol açan gecekonduların yıkılması ise, devlet politikasının üçüncü ögesidir.

Uygulamada, eskiden yapılmış gecekonduların yıkımının, zorunluluk olmadıkça ve içinde oturanlara yer gösterilmedikçe tercih edilmediği dikkati çekmektedir. Gecekondulara affı diye bilenen kararlarıyla, devlet, eskiden yapılmış gecekonduların yasallaştırılması yolunu seçmektedirler. 1983 ve 1984 yıllarında çıkarılan 2803 ve 2981 sayılı af yasalarıyla, 1981 yılından önce yapılmış bulunan gecekonduların bağışlanması yolu seçilmiştir. Ne var ki, gecekondulara, arsa tapusunun verilmesi, hem ülkedeki arsa stokunun erimesine, hem de gecekonduların yapılarının giderek daha çok ticarileşmesine yol açmaktadır. Kısa ve uzun dönemli, nesnel ve özel çözümler arasındaki çelişkiler de buradan doğmakta ve gelecek kuşakların başta konut olmak üzere, kent gereksinmelerinin karşılanmasını güçleştirmektedir.

KAYNAKÇA

KELEŞ, Ruşen, 100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, (3 Bası) Gerçek Yay., İstanbul, 1983.

KELEŞ, Ruşen, Kentleşme ve Konut Politikası, SBF, Ankara, 1984.

KELEŞ, Ruşen, Urban Poverty in the Third World, Institute of Developing Economies, Tokyo, 1988.

Işıl BULUT

Sosyal gelişim süreci içinde bulunan Türkiye, "genç" bir nüfus yapısına sahiptir. Tüm nüfus içinde gençlik kesimi olarak kabul edilen 12 - 24 yaş grubu, ülke nüfusunun dörtte birini kapsamaktadır. Her ne kadar bu yaş grubunun artış hızında yıllara göre azalmalar görülüyorsa da, Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda da genç bir nüfusa sahip olma özelliğini sürdüreceği söylenebilir. Genç nüfusun geleceğin güvencesi olma özelliğini taşıması ve sayıca fazlalığı Türkiye'nin bu yaş grubuna götüreceği hizmetlere özel bir önem vermesini gerektirmektedir.

Hızlı bir toplumsal değişme ve gelişmeye karşın, Türkiye'de gençliğe ilişkin genel özellikler gelişmekte olan bir ülkenin özelliklerini yansıtmaktadır. Halâ okur - yazar olmayan bir grup varlığını korumaktadır. Okur - yazarlık, öğrenim düzeyi, ekonomik faaliyetlere katılma açısından cinsler arasında fark vardır. Gençlerin cinsel gelişimine yardımcı olacak kişi ve kurumlar yok denecek kadar azdır. Çalışmaya başlama ve evlenme yaşları küçüktür. 1980 nüfus sayımı sonuçları 12 - 24 yaş grubunun % 25'inin evlilik deneyimi geçirmiş olduğunu göstermektedir.

Eğitim : Nüfusunun 7 - 11 yaş grubu ilk öğretim, 12 - 17 yaş grubu orta öğretim, 18 - 21 yaş grubu da yükseköğretim çağ nüfusunu oluşturmaktadır. Ülkede tüm eğitim kademelerinde çağ nüfusu artmaktadır.

Ortaöğretim çağındaki nüfusun okullaşma oranı, 1985 - 86 ders yılında % 43.5 olarak hesaplanmıştır. Yığılmanın liselerde olduğu görülmektedir. Halbuki endüstrileşme süreci içinde bulunan Türkiye'de mesleki ve teknik okullara olan ilginin artırılması gerekmektedir.

Yüksek öğretim çağındaki nüfusun okullaşma oranı ise % 10.8'dir (1985 - 86 ders yılı). Yüksek öğrenime girme, her yıl yapılan sınavlarla mümkün olabilmektedir. Üniversite - yüksekokul ve öğretim üyesi sayısının sınırlı olması alınamak öğrenci sayısını da sınırlamakta bu nedenle bir çok öğrenci yükseköğrenimi yapma şansına sahip olamamaktadır.

Taşradan yükseköğrenim için gelen gençlerin önemli bir bölümü Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun açtığı öğrenci yurtlarında barınmaktadır. Her yıl yatak kapasitesi artırıldığı halde, bu yurtlar artan öğrenci ihtiyacını karşılamaya yet-

memektedir. Özel yurtlar veya daire kiralari da öğrencilere pahalı gelmektedir. Kredi ve Yurtlar Kurumu, aylık yükseköğretim kredisini arttırmış olduğu halde, hızlı enflasyon bu artışın da alım gücünü azaltmıştır.

Yükseköğretim gençliğinin okul yönetimine katılma ve dernek kurma konusunda hakları kısıtlıdır. Üniversitelerde öğrenci danışma hizmetleri yeterli değildir. Yükseköğretimi bitirdiği halde bazı gençlerin işsiz kaldığı veya branşlarına uygun olmayan işte çalıştıkları gözlenmektedir.

Çalışma Durumu : İş Yasası, 15 yaşından küçüklerin çalıştırılmasını yasaklamaktadır. Ancak, 13 yaşın üzerindeki gençlerin hafif işlerde çalıştırılabileceği kabul edilmiştir.

Çeşitli nedenlerle okuma olanağı bulamamış 13 - 19 yaş arasındaki gençler, çıraklık eğitim gördükten sonra yaşlarına uygun işlerde çırak olarak görevlendirilebilmekte ve bu gençlere asgari ücretin % 30'undan az olmamak koşulu ile ücret ödenmektedir.

Araştırmalar, çalışan gençlerin çoğunun istemedikleri işlerde sadece gelir elde etmek amacıyla çalıştıklarını göstermektedir. Çalışan gençlerin hepsinin sosyal güvenlikleri sağlanmış değildir.

1980 nüfus sayımına göre işi olmayıp, iş arayanların % 79.1'ini 12 - 24 yaş grubu oluşturmaktadır. 1987'de İş ve İşçi Bulma Kurumuna müracaat eden 14 - 24 yaş arasındaki gençlerin ancak % 20.0'si işe yerleştirilebilmiştir. Bu gençlerin çoğunun mesleki niteliklere sahip olmadıkları için iş bulamadıkları ifade edilmektedir.

Serbest Zaman : Yapılan araştırmalar, Türkiye'de gençlerin serbest zamanlarını çoğunlukla pasif (edilgen) faaliyetlerle değerlendirdiğini göstermektedir. Gençlerimiz ekonomik yetersizlik, organize olamama, serbest zaman eğitimi yokluğu gibi nedenlerle aktif (etken) serbest zaman faaliyetlerine daha az katılmaktadır. Gençlerin serbest zamanları ile ilgili faaliyetlerde bulunan ana kuruluş, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'dır. Bu Bakanlığın yürüttüğü hizmetlerden Gençlik Merkezleri son yıllarda personel ve hizmet açısından geliştirilmiş fakat ülke düzeyinde yaygınlaştıramamıştır. İzcilik, Türkiye'de eski serbest zaman faaliyetlerinden biridir. Kamplar, kurslar, seminer ve toplantılar, topluma hizmet çalışmaları izciler tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Diğer ülkelerle ilişkiler açısından izcilik, büyük bir potansiyele sahiptir. Gençlik kamplarının yaygınlaştırılmasına çalışılmaktadır. Son yıllarda spora verilen önem artmıştır.

Suçlu Gençler : Türk hukuk sisteminde "suçlu genç", yürürlükteki yasalara suç sayılan bir harekette bulunan 18 yaşını doldurmamış kişidir. 11 - 15 yaşındaki suçlu çocuklara kanunda öngörülen cezaların yarısı verilir ve cezaları

Çocuk İslahevleri'nde infaz edilir. 15 - 18 yaşlarındaki gençlere ise kanunda gösterilen cezaların üçte biri verilir ve cezaları çocuk cezaevleri'nde infaz edilir. 18 - 24 yaş arasında suç işleyen gençler, yetişkin suçlular için söz konusu yasalara tabidir ve cezaları yetişkin cezaevlerinde infaz edilir.

Türkiye'de Çocuk Mahkemeleri Kanunu 1975 yılında çıkarıldığı halde, uzun bir süre yürürlüğe girememiştir. Sadece 1987'de pilot olarak seçilen İstanbul, Ankara, İzmir ve Trabzon illerinde çocuk mahkemeleri kurulmuştur. Bu illerde de çocuk mahkemelerinin gücü henüz sınırlıdır. Sonuç olarak, suçlu gençler çoğunlukla genel mahkemelerde yargılanmaktadır.

Tahliye sonrasında da gençlere gereken hizmetlerin yeterince verilemediği söylenebilir.

Korunmaya Muhtaç Gençler : Korunmaya muhtaç çocukların belirlenmesi, incelenmesi, çocuk hakkında ilgili mahkemece korunma kararının alınabilmesi için gerekli belgelerin hazırlanması ve çocukların reşit oluncaya kadar bakım, yetiştirilme ve meslek sahibi edilmeleri görevi 2828 sayılı yasa ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na verilmiştir. Aynı yasa kapsamında bu çocukların ve gençlerin bakım ve yetiştirilmeleri için kurum bakımı (çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları) ve koruyucu aile hizmetleri öngörülmüştür.

Türkiye'de korunmaya muhtaç gençlere verilen hizmetler çoğunlukla kurum bakımı türünde gerçekleştirilmektedir. Kurum bakımının gencin kişiliğini olumsuz olarak etkilediği bilimsel olarak ispatlanmıştır. Yapılan araştırmalar kurumda bakılan gençlerde kendine güven ve inancın düşük olduğunu; uyumsuz ve içe dönük davranışların daha çok görüldüğünü; okul başarısının ve okul dışı etkinliklerde rol almasının daha düşük olduğunu ve geleceğe yönelik korkuların yoğun olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Yetiştirme yurtlarında bakılan gençlerin önemli bir bölümünün gerçekte korunmaya muhtaç olmadıkları da gözlenmiştir. Yurtlar, barındırdıkları gençlerin ancak yarısını verimli yurttaşlar haline getirebilmektedir. Diğer yarısının ise çeşitli nedenlerle yurttan ayrıldığı anlaşılmaktadır.

Tüm gençlik kesimi dikkate alındığında, son yıllarda gençliğe verilen önemin giderek arttığı, tüm gençlik kesimlerine verilen hizmetlerde gelişmeler olduğu söylenebilir. 1986 yılında seçmen yaşının 19'a indirilmesi de gençlere olan güvenin arttığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

DPT. 1989 Yılı Programı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985 - 89), Ankara, 1988.

KUT, Sema. / N. KOŞAR, (Ed). **Aile ve Çevre Sorunlarının Gencin Kişiliğine Etkisi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara, 1989.

MEGSB. **Beş Yıllık Kalkınma Plânlarında 1968 - 1988 Gençlik**, 1. Gençlik Şûrası, Ankara, 1988.

MEGSB. **1. Gençlik Şûrası (24 - 28 Ekim 1988), Raporlar, Görüşmeler, Kararlar**, Gençlik Hizmetleri Md. Milli Eğ. Basımevi, İst., 1989.

ÜNLÜ, E. **Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurum Bakımı Örneğinde Bir Değerlendirme Araştırması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, H. Ü. Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, 1987.

22 GÖÇ VE YURTDIŞINDAKİ TÜRKLER

Nermin ABADAN - UNAT

Türk dış göçü birçok Avrupa ülkelerinden farklı olarak ancak 1950'lerin sonuna doğru başlamıştır. İkinci dünya savaşının neden olduğu siyasal kutuplaşma, Berlin duvarının inşası, ileri derece endüstrileşmiş batılı ülkelerde önemli bir emek açığı yaratmıştır. Başlangıçta İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'dan sağlanan bu işgücü piyasasına 1955'den sonra Türkiye ve Yugoslavya da girmiştir. Günümüzde beş kıtada 2.4 milyon Türk vatandaşı yerleşmiş bulunmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu (% 72) Federal Almanya'da yaşamaktadır. 1960'da Federal Almanya'da 2.700 Türk çalışma izni almışken, bu sayı doruk noktası sayılan 1973'te 616.000 ulaşmıştır, 1988'de ise 6.9.515 dir.

Dış göç daha çok batı Avrupa ve Avustralya'ya yönelmiş olmakla beraber özellikle 1973'ten sonra başta Suudi Arabistan ve Libya olmak üzere Orta Doğu ülkelerine de işgücü ihracatı yapılmıştır. Halen bu ülkelerde 102.400 Türk işçisi bulunmaktadır.

İkinci dünya savaş sonrası Türk dış göçü başlıca şu aşamaları geçirmiştir :

I- Kişisel düzeyde istihdam, 1956 - 1961

Bu aşamada Alman ekonomisi artan Türk işgücünü celbedebilmek için özel ilişkiler kurmağa çalışmıştır. Bir yandan Kiel'deki Dünya Ekonomisi Enstitüsü aracılığı ile teknik öğrenim okullarının mezunlarının süreli staj yapabilmeleri için çaba sarf edilmiştir, öte yandan özel tercüme büroları ve araçlar özellikle Hamburg, Bremen gibi limanlardaki tersanelere eleman sağlamağa çalışmışlardır. İlk Türk stajyer grubu 1957'te Kiel'e gelmişti, aynı yıl 200 nitelikli Türk işçisi ve aileleri Bremen'e yerleşmişlerdir. Bu mübadele ile Türk endüstrisine vasıflı eleman kazandırılabilceği sanılmıştı. Ancak bu stajyerlerden hiç biri birinci yılın sonunda anayurda dönmemiştir. Rotasyon yöntemi ile Türkiye'nin kalkınmasına katkı da bulunan fikrinin bir hayal olduğu böylece anlaşılmıştır.

II, Kurumlaştırılmış göç, 1961 - 1972

Her Türk vatandaşa seyahat etme özgürlüğünü teminat altına alan 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesi ve aynı yıl Türkiye ile Federal Almanya arasında imzalanan ikili anlaşma yolu ile Türk dış göçünün hüviyeti birdenbire değişmiştir. kişisel ilişkilere dayalı istihdam devam etmekle beraber bir yandan Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumu, öte yandan Almanya'nın Federal İş Bulma

Kurumu "anonim" istihdam adı ile kurumlaştırılmış bir göç süreci başlatmışlardır. Bu çerçevede resmi bekleme listeleri düzenlenmiş, sağlık muayeneleri yapılmış, Türk işçileri Almanya'daki çalışma yerlerine kadar yol parası işverene ait olmak üzere gönderilmişlerdir. Bu yoldan yapılan aracılık sonucu Türk işçilerine yurd dışında tüm sosyal hakları ve yerli işçilerle eşit ücret sağlanmıştır. Bu aşamada başlangıçta bir yıl için sadece erkek işçisi gönderilmiş, bunlar için Almanya'da "Heim" adı altında özel barınaklar inşa edilmiştir. Önemli bir oran (% 38) yarı vasıflı olan bu işçiler özellikle metal endüstrisi, inşaat ve maden ocaklarında istihdam edilmişlerdir. Ayrıca Türk işçilerin çeşitli kişisel sorunları ile meşgul olmak üzere Federal Almanya Hükümeti "Türk Danış" adında bir rehberlik ve danışmanlık örgütü de faaliyete geçirmiştir.

Türk hükümeti bu ikinci aşamada süratle yaygınlaşan döviz karaborsasını önleme amacı ile "işçi pasaport"u sahiplerine primli bir kur uygulamaya başlamıştır. Bu sayede daha 1964'de yıllık döviz transferi 45 milyon dolar bulmuştur. 80'li yıllarda döviz transferlerin toplam yıllık tutarı 2 - 1.5 milyon dolar arasında seyretmiştir.

Bu dönem aynı zamanda dernekleşme girişimlerin başlangıç noktasına rastlar. Sırf Türk işçilerine açık bulunan bu derneklerin 1963'te sayısı 20'yi, 1974'de 172'yi, 1980'de ise 573'ü bulmuştur.

Yine bu dönem boyunca Batı Almanya ekonomisi, özellikle otomotiv sektöründe kısmi bir gerileme kaydedilmiştir. 1967 kışı yaklaşık 70.000 Türk işçisine yol verilmiştir. Ancak tüm beklentilerin aksine olarak bu işçilerin hemen hemen tümü anayurda dönmediler, ekonomik bunalımı Almanya'da işsiz olmayan hemşehrileri ile Belçika ve Hollanda'daki akraba, arkadaşlarının yanında atlatmağı yeğlemişlerdir. Ancak bu ekonomik kriz Türk işçilerinde önemli bir düşünce değişikliğine yol açmıştır. bu olaylar sendikacılığın önemini sergileyip, işsizlik sigortasının ne anlama geldiğini onlara somut bir biçimde göstermiştir. Sonuç olarak yüksek sayıda Türk işçisi Alman sendikalarına üye olmuşlardır ve bu üyeliklerini günümüze dek korumaktadırlar.

III- Bütünleşme çabaları, istihdamın durdurulması, 1972 - 1975

Üçüncü aşamada dış göçle ilgili değişik fikirler çatışmaya başlamıştır. Bir yandan işçilerin dönüşümlü olarak getirildikleri rotasyon modeli, öte yandan bu işçilerin zorunlu olarak geriye gönderilemeyecekleri, kalmak istemeleri halinde Alman toplumu ile bütünleşmeleri için gereken önlemlerin alınması gereği savunulmaya başlamıştır.

1973'te patlak veren enerji bunalımı ve onu takiben Federal Almanya'da yaygınlaşan işsizliğin bir sonucu olarak değişik çıkar grupları zıd görüşler ortaya atmağa başlamışlardır. Alman İşverenler Birliği tüm okul, yuva ve hastanelerin alt yapılarının fazla yük altında bulunduğunu dolayısıyla rotasyon ilkesine dönülmesi gereğini vurgularken, Alman Sendikalar Birliği (DGB) yasadışı göçün önlenmesini talep etmiştir, yerleşmiş bulunan tüm yabancı işçilerin toplumla bütünleştirilmeleri gereğini savunmuştur.

Ölke çapında yapılan yoğun tartışmaların sonucu olarak bir dizi kısıtlayıcı önlemler alınmıştır. Buna göre nüfusun yapısında % 12'sinden fazlasının yabancıların oluşturduğu kentlerde yabancı işçilerin yerleşmeleri yasaklanmıştır, 1974'den sonra Almanya'ya gelen işçi ailelerinin fertlerine de 4 yıl süre ile çalışma izni verilmemiştir, yeni işçi alımı ise ancak "uygun" bir konut bulunması koşuluna bağlanmıştır.

İki yıl sonra uygulanabilirlik olmadığı gerekçesiyle kaldırılan bu sert önlemler Türk işçiler arasında hayret, hayal kırıklığı ve öfke uyandırmıştır. Türk işçiler Alman ekonomisinin gelişimi sırasında en güç, en pis, yeknesak, tehlikeli ve itibarsız işleri yüklendikten sonra birdenbire istenilmeyen birer "konuk işçi" gözü ile bakılmağa başladıkları için bu politika değişikliğini çok yadırgamışlar ve daha fazla "ghetto" larına kapanmışlardır.

Bu aşama aynı zamanda "turist" pasaportu sahibi olarak Federal Almanya'da çalışma ve oturma izni almadan çalışan Türklerin sayısında önemli bir artışın kaydedildiği dönemdir. "Turist işçi" adı altında çalıştırılan bu illegal işçiler özellikle inşaat ve lokanta sektöründe çok düşük ücret karşılığında ve hiç bir güvencesi olmayan bir çeşit alt - proletaryanın oluşumuna yol açmıştır.

Bu aşama sırasında Alman hükümeti ve bilimsel çevreler yabancı işçilere istihdam, konut, ailelerin birleştirilmesi gibi konularda yapılan ayrımcılığı dikkatle izlemeğe başlamışlardır. Kitle iletişim araçlarında sürekli olarak yayınlanan belli fikir kalıpları Türklerle ilgili olarak çarpıtılmış, olumsuz bir görünümün yerleşmesine yol açmıştır.

IV- Seçmeli bütünleşme, ailelerin birleşmesi, 1975 - 1978

Bu aşamada Türk göçmen işçiler değişik davranış biçimleri ortaya koymuşlardır. İlk geldikleri yıllarda dört beş yıl kaldıktan sonra anayurda dönmeği amaçlayan işçiler, yurt dışındaki ikametlerini uzatmağa başlamışlardır. Onların en büyük emeli anayurda endüstri işçisi değil, bağımsız girişimci olarak dönmektir.

Ancak Türkiye'deki siyasal istikrarsızlık bu tasavvurlarının gerçekleşmesini zorlaştırdı, giderek ailelerini yanlarına getirtmeğe başlamışlardı. Bu kararlarında çocuk ödenekleri rejiminde yapılan mali değişiklik de rol oynamıştır. 1975'e kadar evli Türk işçilerinin ancak yarısı aileleri ile birleşme kararını vermişlerdi. Oysa bu tarihten sonra Federal Almanya'da yaşayan yerli yabancı tüm işçilere ödenen eşit çocuk parasına karşılık, bu parasal desteğin yurt dışında kalan çocuklar için önemli oranda düşürülmesi, Türk işçilerin tüm aile bireylerini yanlarına getirtmeğe neden olmuştur. Nitekim 1980'de Federal Almanya'da yaşayan Türklerin % 40'ı 18 yaşından küçüktü. 1988 de F. Almanya'da oturan toplam 1.5 milyon Türkün yaklaşık üçte biri olan 479.815'i, 0 - 18 yaş arasındaki gençlerdi. Ortak Pazar ülkelerin tümünde yaşayan 1.9 milyon Türkün keza 667,188'i, 0 - 18 arasındaki gençlerdir.

Ailelerin birleşmesi ile birlikte özellikle toplumsallaşma koşullarından ileri gelen sorunlar çoğalmağa başlamıştır. Bunların en önemlileri çocuk yuvalarının yetersizliği, ev kadınlarının yabancılaşması ve tecridi, dil yetersizliğinden ileri gelen okul güçlükleri, zorunlu eğitim çağından sonra okulu terketme durumları, ulusal kimlik sorunudur. Günümüze dek ikinci kuşağın önemi ve mesleki eğitim sorunları çözülmüş sayılmaz.

V- Sığınma akımının artışı, yoğun dernekleşme, yabancı düşmanlığı, 1978 - 83

60'lı yıllarda kurulan Türk işçi derneklerinin esas amacı işçilerin Türk toplumu ile sosyal ve kültürel ilişkilerin sürdürmelerine katkıda bulunmaktı. Bu amaç yıllar geçtikçe değişti. 70'li yılların sonuna doğru Türkiye'de ortaya çıkan aşırı ideolojik kutuplaşma Federal Almanya'da da yankısını bulmuştur. Bu bağlamda sağcı dernekler faaliyetlerini din üzerinde yoğunlaştırırken, sola yönelik dernekler uluslararası militan işçi dernekleri ile işbirliğine gitmişlerdir. Böylece Federal Almanya'nın topraklarında bir yandan Milli Selamet Partisi'ni öte yandan MHP'yi destekleyen siyasal örgütler oluşmuştur. MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) ayrıca birkaç Alman kentinde şiddete başvuran "Bozkurt" adlı millîs örgütleri de kurmuştur. Bu faaliyetler Alman parlamentosunda şiddetli eleştirilere neden olduktan sonra adı geçen örgütler Alman makamlarınca feshedilmiştir.

Siyasal kutuplaşmaya koşut olarak Federal Almanya artan ölçüde Türk sığınmacılara hedef olmuştur. Mayıs 1980'de yapılan 11.000 sığınma başvurusunun % 61'i Türklere aitti. Bunun başlıca nedeni 1973'te durdurulan işçi alımı ve kaçak çalışmanın beraberinde taşıdığı yüksek riziko payıdır. Daha çok işgüzar Alman avukatlarının desteği ile başlatılan sığınma (iltica) talebinde bulunanların önemli bir kısmı gerçekte siyasal baskıya maruz kalmayan, buna karşın ekonomik durumunu düzeltmek isteyen "ekonomik göçmen"lerdir. Siyasal iltica taleplerinin aşırı artışı karşısında Alman makamları bir yandan sığınma ile ilgili yasalarda değişiklik yapmışlar, öte yandan Türkler için vize yökümlülüğünü getirmişlerdir. Bu sonuncu önlem kısa bir süre sonra Avrupa topluluğu üyesi bulunan tüm Avrupa ülkeleri tarafından da benimsenmiştir.

VI- Geriye dönüş, etnik kimlik sorunu, 1983 - 1989

Federal Almanya'da 1983'te yapılan hükümet değişikliği Türk işçilerle ilgili bir geriye dönüşü özendirme politikasına yol açmıştır. Federal Almanya dönmek isteyen her yabancı işçiye 10.500.- DM ile her çocuk için 1.500.-DM ödemeye karar verince, 1983/84 yıllarında yılda yaklaşık 100.000 Türk göçmen işçi kesin dönmüştür. Bunlardan 93.000 işçi sosyal sigortaya ödedikleri primlerini geri alabilmişlerdir.

Şu kadar ki kesin dönüş yapanlar Almanya ile tüm köprülerini atmış sayılmazlar. Onlar Federal Almanya'ya yerleşmiş bulunan ikinci ve üçüncü kuşak yardımı ile ekonomik ve toplumsal ilişkilerini sürdürmektedirler. Günümüzde arası kesilmeyen akım "evlilik yolu ile göç"tür.

Geriye dönenlerin hemen hepsi tasarruflarını tarla, ev, kat, binek arabası, traktör veya aile işletmelerine yatırmış bulunuyorlar. Bunlardan endüstrileşme derecesi gelişmiş, örneğin Bursa gibi bölgelere mensup olanların bir kısmı yenden endüstri işçiliğine de dönmüş bulunuyorlar. Bu alanda değişik zamanlarda yapılan alan araştırmalarının ortaya koyduğuna göre dönenlerden köy kökenli olanlar doğdukları köye yakın ilçelere; kasaba kökenliler il merkezine; eğitim düzeyleri daha yüksek olanlar ise metropollere yerleşme eğilimindedirler.

VII- Birleşmiş Almanya'ya doğru, 1990

İçinde bulunduğumuz aşamaya damgasını vuran en önemli olay tüm sosyalist ülkelerde çoğulcu demokrasiye doğru gerçekleşen büyük dönüşüm ile 1992'de Avrupa Topluluğu üye devletleri arasında bulunan gümrük duvarlarının kalkması ve bu arada Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna üyelik başvurusudur. Türk işçileri bu gelişmeler karşısında belli ölçüde bir tedirginlik duymaktadırlar. Özellikle Batı ve Doğu Almanya'da kendini giderek daha fazla duyuran yabancı düşmanlığı Alman gençleri ile ilişki kuramayan Türk gençlerini pasif davranmaktan yana değil, "gençlik çeteleri" halinde örgütlenmeye doğru itmektedir. Bu tür nefis savunmasına yönelik oluşumlar etnik çatışmaları körüklediğinden istenilen bütünleşmeyi engellemektedir.

Siyasal Örgütlenme

Avrupa'da yaşamağa kararlı diğer yabancı işçilere benzer şekilde Türkler de kendilerine en azından yerel yönetimde siyasal haklar tanınmasını istemektedirler. Bu hak halen sadece İsveç, Danimarka, Hollanda ve özerk Hamburg kenti tarafından tanınmaktadır.

Almanya'daki Türkler siyaset alanında dört siyasal örgüt etrafında toplanmış bulunuyorlar :

1) Solda en güçlü örgüt sayılan "Göçmen Dernekleri Federasyonu" (GDF) 60 yerel şubesi ve yaklaşık 10.000 üyesi bulunmaktadır. Ortodoks Marksist bir yönetime sahiptir.

2) Sol yelpazede ikinci yeri işgal eden örgüt Sosyal Demokrat eğilimli HDF dir. Bu örgüt Türkiye'deki SHP'yi desteklemektedir. Halen 28 şubesi ve 7 10.000 üyesi bulunmaktadır.

3) Siyasal yelpazenin sağ kanadında bulunan "Hür Türk" muhafazakâr bir örgüttür. 1988 CDU desteği ile kurulmuştur. Yönetim kurulu Türk iş adamları ile CDU'lu politikacılardan oluşmaktadır. «Hür Türk»'ün 54 şubesi ve 3 - 5000 üyesi bulunmaktadır.

4) Diğer sağ örgüt "Alman İslâm Birliği (AMGT) dir. 1976'da Türkiye'de feshedilen Milli Selâmet Partisinin dış temsilciliği olarak kurulmuştur. «Millî Görüş»'ün ilkelerini temsil eden bu örgütün 200 şubesi ve 25 - 30.000 üyesi bulunmaktadır. Merkezî Köln'dedir. Bu örgüt laiklik ilkesine dayalı Türkiye Cumhuriyetini red etmekte, buna karşın bir İslâm Cumhuriyetinin kurulmasını savunmaktadır.

Dış göç ve Türkiye'nin kalkınması

Batı Avrupa'ya göçmen işçi yollayan tüm Akdeniz ülkeleri arasında Türkiye kendine özgü iki kalkınma modeli ile dikkate çekmiştir. Bunlardan biri köy kalkınma kooperatifleri, diğeri ise işçi şirketleridir. Dönemin Köyişleri Bakanlığı tarafından ortaya atılan ilk model yardımı ile yurd dışına giden işçiler doğup büyüdüğü köyün çeşitli kalkınma projelerini gerçekleştirmek üzere bir kooperatif kurmak ve üye sıfatıyla dışardaki tasarruflarıyla bu kuruluşu desteklemekle yükümlü tutulmuşlardır. Bu katkılarında karşılık bekleme listesinde sıralarının gelmesini beklemekten muaf tutulmuşlardır. 1965 - 73 arası bu türden 1400 kadar kooperatif kurulmuş ancak bunların çoğu sıra dışı yurd dışına gitmek üzere kullanılmıştır. Bu tür "naylon" kooperatifler yolu ile gidenler parasal katkıda bulunmadılar, kurulan kooperatifler ise bilgisizlik ve işletme eksikliğinden başarısız olmuşlardır.

İkinci model olan işçi şirketlerinin amacı ise işçilerin tasarruflarını ekonomik alanda verimli kılmak suretile kolektif girişimler yardımı ile geride kalan ve ileride dönecek olanlara işyerleri sağlamaktır. Yıllar boyunca kurulmuş bulunan toplam 360 kadar işçi şirketinden 1980'li yıllarda 80'i işler durumda bulunuyordu. İsabetsiz yer ve iş alanı seçimi bu şirketlerin önemli bir kısmının iflâs etmesine yol açarken, TÜRKSAN, İŞBİR gibi başarılı olanlar duvar kâğıdı, suni elyaf çuvaları gibi yeni ürün türleri ile piyasada tutunmuş bulunmaktadır.

Dış göç ve toplumsal değişme

Türkiye'nin ödeme bilançosu olduğu kadar bireysel düzeyde sayısız kır ve kent kökenli ailelere gönderilen tasarruflar yolu ile belirli bir toplumsal devingenlik sağlayan dış göç, Türk toplumunda "Alamanyalı" olarak adlandırılan yeni bir katman yaratmıştır. Bu yeni kategori Türk vatandaşı çoğunlukla toprak, gayri menkul yada işyerlerinden sağlanan gelirlerle benzer eğitim düzeyinde bulunan hemşerilerinden daha üst bir yaşam standardı sürdürmektedir. Ancak dönen işçiler Türkiye'nin sosyo - ekonomik kalkınmasında stratejik bir rol oynamamaktadır. Siyasal tercihleri ise genellikle statükoyu savunan siyasi partiler lehinedir. Kırsal kökenliler için dini vecibelerin yerine getirilmesi büyük bir önem taşımaktadır.

Avrupa'da yaşayan 2,1 milyon Türklerin çoğunluğu 15 yıl ve daha uzun süreden beri oraya yerleşmiş bulunmaktadır. Bunların ancak küçük bir kısmı geri dönüşü tasarlamaktadır. Son zamanlarda yapılan bir araştırmaya göre Almanya'daki Türklerden ancak % 1.5'u bir yıl sonra, % 17.7'si ise gelecek 2 - 6 yıl sonra anayurda dönmek niyetindedir.

"Konuk işçi - Gastarbeiter" olmaktan çıkmış bulunan bu Avrupalı Türkler ikinci vatan olarak seçtikleri toplumla bütünleşmiş sayılmıyorlar. Önemli bir bölümü Ghetto'larda yığılmış olmaktan ileri gelen bir çeşit "ada yaşamı" sürdürmektedirler. Türkler diğer Müslüman etnik grupları (Araplar, Asyalılar) gibi daha çok kendi aralarında çok sık bir ilinti örüntüsü (network) kurmuş olup,

kültürel ve dinî değerlerini muhafaza etmek üzere çaba sarfetmektedirler. Aralarında ayrılıkçı ve şeriatçı eğilimler besleyenler oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Buna karşın Avrupa'da mesleki başarılar sağlanmış olan serbest meslek mensupları - mühendis, mimar, doktor, eczacı, bankacı, işletmeci, fabrikatör ves. - âdeta "görünmez" olup, tam uyum yapmış sayılırlar.

Türkiye ve AT

İkinci ve üçüncü kuşak Türklerin yetersiz öğrenim düzeyi, üçüncü kuşağın dil sorunu olmamakla beraber kendilerini Alman kültüründen uzak tutan bir aile çevresinde yetişmeleri, Avrupa topluluğu üyesi bulunan toplumları ile uyumu güçleştiren başlıca engellerdir. Bununla beraber 1992'den sonra güm-rük duvarları kalkacak olan bir Avrupa'da Türklerin yapılaşmakta olan çok uluslu ve çok kültürlü "Birleşmiş Avrupa"nın harcında pasif yada aktif olarak önemli bir katkıda bulunacakları kesindir.

Yurd dışındaki Türk işçilerinin sayısal dökümü - Nisan 1988

Ülke	İşçi	Çocuklar	Toplam
Federal Almanya	609.515	479.815 (0-18 yaş)	1.481.369
Fransa	78.000	73.143 (0-16 yaş)	185.000
Hollanda	78.000	71.701 (0-18 yaş)	160.637
Belçika	32.500	29.579 (0-14 yaş)	79.671
İngiltere	5.000	5.000 (Öğrenci)	17.000
Danimarka	11.000	9.950 (0-18 yaş)	23.000
AT toplam	814.015	667.188	1.946.677
Avusturya	33.438	26.709	85.000
İsviçre	27.074	21.970 (0-19 yaş)	52.768
İsveç	10.000	9.809 (0-19 yaş)	21.879
Norveç	1.500	1.590 (0-19 yaş)	3.886
AT olmayan ülkelerin toplamı	72.012	60.078	163.533
Avrupa toplamı	886.027	727.266	2.110.210

Libya	22.000		22.000
Suudi Arabistan	105.000	600 (öğrenci)	112.000
Irak	3.290	65 (0-18 yaş)	3.000
Ürdün	8.000 (1984)		
Lübnan	7.000 (1984)		
Kuveyt	3.000		3.000
Birleşik Arap Emirlikleri	150 (1984)		
Kuzey Afrika, Orta Doğu toplamı	133.290	665	140.900
Avustralya	29.000		
Diğer ülkeler	9.697	9.697	
TOPLAM			2.347.807

Kaynak : T.C. Çalışma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı

23

HALK EĞİTİMİ VE TOPLUM KALKINMASI

Cevat GERAY

Halk eğitimi ile eş anlamlı ya da bağlantılı terimler şunlardır :

Kitle eğitimi, yetişkinler eğitimi, yığın eğitimi, toplum eğitimi, temel eğitimi, sosyal eğitim, yaygın eğitim,

Eğitim. bireyin bilgi, beceri, düşünce ve davranışlarında, istendik ve beklendik yönde değişim oluşturmayı amaçlayan bir süreç olarak tanımlanır. İşlevleri gözönüne alındığında, eğitimi "örgün eğitim" ve "halk eğitimi" olarak ikiye ayırmak olanaklıdır.

Örgün eğitimde, genellikle bir okul yapısı içinde, bireyin ileride karşılaşılabileceği düşünülen sorunlar için bilgi, beceri ve olası çözüm yolları öğretilir. Halk eğitiminde ise, eğitimcinin karşısında, çeşitli sorunlarla karşılaşmış ve genellikle yetişkin bireyler bulunur. Bu bireyler, çoğunlukla toplumda sorumlu rol almışlardır. Zorunlu eğitim çağını geride bırakmış olduklarından da bunlara yönelik eğitim etkinlikleri, okul dışında yürütülür. Okul dışında yürütülmekle birlikte, bu eğitim rastlantıya bırakılmış değildir. Düzenli, dizgeli, örgütlü bir eğitim çabasıdır. Böylece halk eğitimi, örgün eğitim'in tümleyici bir ögesi olmaktadır. Sonuç olarak, halk eğitimi, tek işi okula gitmek olmayan, toplumda sorumluluk yüklenmiş ve yüklenmeye elverişli durumda olan yetişkinlere ya da okul öncesi ve okul çağındakilere, "okul dışında" yönelmiş, katılmacı- eğitici ilişkisi içinde yürütülen, düzenli, tasarlı bir eğitim sürecidir. Halk eğitiminin yöneldiği kitle yaş, akıl, eğitim düzeyi, öğrenme isteği, cinsiyet ve öteki özellikleri ile nitelikleri birbirinden farklı kişilerden oluşmaktadır.

Halk eğitiminin yöneldiği kitle yaş, akıl, eğitim düzeyi, öğrenme isteği, cinsiyet ve öteki özellikleri, **nitelikleri birbirinden farklı kişilerden oluşmaktadır.**

Halk eğitimcisinin karşısında köylü kentli, işçi işveren, çiftçi, öğrenci, zanaatkar, esnaf, ev kadını ve serbest meslek sahibi gibi çok geniş bir kitle vardır.

Yaş ve fiziksel yapı açısından farklılıklar taşıyan bu geniş kitleyi oluşturan bireylerin halk eğitimi açısından önemli bir özelliği, okul dışında bulunmaları ya da ana işlerinin okula gitmek olmamasıdır. Herhangi bir okula gitmekte olan öğrenci de, okul dışında halk eğitimi çalışmalarından, özellikle kitle iletişim araçlarından yararlanabilir.

Okul öncesi ya da okul çağındaki öğrenci kitlesi bir yana bırakılırsa, **halk eğitimi çalışmalarının yöneleceği bireylerin okul ya da zorunlu öğrenim çağını geride bırakmış olmaları yanında bir önemli niteliği de bunların toplumda sorumlu birer rol almış, üretici duruma geçmiş bulunmalarıdır.**

Halk eğitimi, geri kalmış ülkelerde, özellikle örgün eğitim olanaklarından yeterince ya da hiç yararlanamamış kitlelere, hiç bir mesleği olmayanların, işsizlerin eğitim haklarını sağlamalıdır.

1972'de TOKYO'da toplanan UNESCO III. Uluslararası Halk Eğitimi Konferansı'nda, halk eğitiminin toplumsal ve ekonomik açılardan da yoksun kitleler olarak eğitime en çok gereksinmesi bulunan eğitimden yoksun geniş kitlelere yönelmesi gereği vurgulanmıştır. Eğitime en çok gereksinmesi bulunan kitleler, siyasi iktidarlar üzerinde bu doğrultuda baskı kümesi oluşturabilme yöntemlerini bilememekte, örgütlenememektedir. Geri kalmış ülkelerde, zihince ve bedence özürürlü yetişkinler yanında, eğitim açısından yoksun kalmış geniş bir kitle oluşmuştur. Bunlar arasında, okuma yazma bilmeyenler, kır ve kent yoksulları, beceri sahibi olmayan genç işsizler, niteliksiz yada yarı nitelikli işçiler, işsizler, etnik azınlıklar, kente yeni göçmüş olanlar, göçmenler ile yorucu işlerde çalışan yaşlıları sayabiliriz.

Halk eğitimi de, eğitim gibi insanlıkla yaşıttır. İnsanoğlu, çevreyi tanımak, denemek, biriken deneyim ve bilgilerini yakınlarına aktarmak alışkanlığını, yeteneğini kazanmış, sürekli bir öğrenme ve öğretme süreci içinde yaşayagelmıştır. Başlangıçta belli kümeler, belli katmanlara yönelmiş olan eğitim, zamanla toplumun tümünü içermeye başlamıştır.

Halk eğitiminin zaman içindeki gelişimi aşağıdaki yönlerde olmuştur.

1. İnsancıl duygularla, iyilikseverlik duygularıyla yapılan bir eğitim olmaktan çıkan halk eğitimi, kamu görevi niteliğine bürünmüştür.
2. Halk eğitimi, örgün öğrenimden yoksun kalanların eğitilmesi yanında, örgün öğretimden yararlanmış olanların ömür boyunca eğitilmesi görevini de yüklenmiştir.
3. Belli bir kümenin ya da toplumsal sınıfın, daha doğrusu yalnızca seçkinlerin eğitilmesi yerine, tüm toplumun halk eğitiminin kapsamına alınması zorunlu görülmüştür.
4. Bireyin kişisel yeteneklerini geliştirmek amacı yanında, bireyin toplum ve küme içindeki görevini daha iyi kavramasına, bunu daha iyi yerine getirmesine yardımcı olmak amacı, birincil duruma geçmiştir. Bireyin siyasal sürece katılmasına yardım görevi bunların başında gelmektedir.

Halk eğitiminin temel görevlerini şu yönlerde kümelendirebiliriz :

1. Eksikleri giderici, tümleyici eğitim : Halk eğitimi, örgün eğitim kurumlarından yararlanamamış olanlara temel eğitim, yararlanmış olanlara da eksikliklerini giderici, tümleyici, yenileyici bir eğitim verir.

2. Meslek ve sanat eğitimi : Herhangi bir meslek ya da sanat sahibi olmayanları gerekli bilgi ve becerilerle donatarak meslek ya da sanat sahibi kılacak eğitimi verir, meslek ve sanat sahibi olanlara da bu alandaki yeni gelişmeleri öğretir.

3. Toplum eğitimi : Halk eğitimi, bireyin toplumdaki görevini daha iyi başarmasını sağlayıcı, toplumla ilişkilerini geliştirici, toplumsal sorunları çözmeye yöneltici bir eğitimi sağlar. Yerel toplumların girişkenliği ele alıp sorunlarını çözmek için güçbirliği etmelerine, örgütlenmelerine elverişli ortamı yaratmayı amaçlayan "toplum kalkınması" bu açıdan ilginç bir yaklaşımdır.

4. Genel kültür : Halk eğitimi, bireyin siyasi sürece katılmasını kolaylaştırıcı, bilinçlendirici bir eğitim verir.

Birden çok kümeyi içeren yerel toplumlara yönelik halk eğitimi yönetiminin, bu düzeydeki öbür çalışma yöntemleriyle özellikle, sosyal çalışma mesleğinde yararlanılan "toplum örgütlenmesi" ile tanımsal yayım çalışmalarında uygulanan yöntemler ile yakın bir ilişkisi vardır.

Yerel toplum birimleri düzeyindeki hem eğitsel, hem de örgütsel çabaları içeren "toplum kalkınması" bu alanda en çok belirginlik kazanmış, uygulanma olanaklarına kavuşmuş bir toplum eğitimi yöntemidir. Toplum kalkınması son otuz yıl içinde geliştirilmiş bir kavramdır. Birleşmiş Milletler örgütünün uluslararası deneyimin ışığında geliştirdiği tanımlamaya göre toplum kalkınması; "küçük toplulukların içinde bulundukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun bütünüyle kaynaşması, ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir". Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında bu tanım benimsenmiştir.

Tanımdan anlaşılacağı gibi, toplum kalkınmasının biri eğitsel, öbürü örgütsel olmak üzere, başlıca iki ana yönü vardır.

Örgütsel yön, yerel toplumlara hizmet götüren, toplulukları belli yönlerde etkilemeye çalışan devlet örgütlerinin halkın girişkenliğini, kendine yardım, karşılıklı yardımlaşma ilkesine dayalı çabalarını desteklemelerini, daha verimli kılmalarını daha derli toplu, uyumlu çalışmalarını gerektirir.

Toplumsal, ekonomik kalkınmaya yardımcı davranış ve uygulamaları geliştirmek için güden toplum kalkınması eğitsel bir çalışma yapma zorundadır. Kalkınmaya yardımcı davranışların geliştirilmesi, değişmeye elverişli ortamın yaratılması, insanların bilgi, düşünce ve değer yargılarının değiştirilmesiyle olanaklıdır. Bu değişiklik de, ancak eğitsel çabalarla sağlanabilir. Toplum kalkınmasıyla verilmek istenen eğitim, yerel toplumun özünü ilgilendiren sorunları çözmek için kararlar almak, varılacak amaçları belirtmek, yeni uygulamaları ve yöntemleri benimsemek, değişmelere uymak yeteneklerini kazandırmaya yönelmiştir. İnsanın kendine olan güven duygusunu, kendine yardım yeteneğini geliştirecek davranış değişikliği toplum kalkınmasında önem kazanmaktadır. Öte

yandan toplum kalkınması, halkın bir araya gelerek sorunlarını çözmek için örgütlenmesini de öngörmektedir. Hem varolan örgütlerin daha etkili çalışmasını, hem de gereksinme duyulan yeni örgütlerin daha etkili çalışmasını, hem de gereksinme duyulan yeni örgütlerin kurulmasını sağlamak amacıyla yerel girişkenliği, önderliği geliştirmek, bunun için gerekli koşulları hazırlamak, özellikle buna ilişkin eğitimi vermek gerekmektedir.

Toplum kalkınmasının önemli bir yönü de toplumsal tümleşmeyi sağlamak üzere ana toplumla küçük topluluklar arasında gerekli ilişkiyi kurmaktır. Ufak ufak yerel toplulukların çabalarını ulusal ereklere yöneltmek, kalkınmaya katkıda bulunmalarını, kalkınmanın sonuçlarından bunların da yararlanmalarını sağlamak amacı ağır basmaktadır.

Ulrich STEINMÜLLER

İkidiillilik hem tüm toplumda hem de toplumdaki tek tek bireylerde ve kümelerde görülebilen bir olgudur.

Yeryüzündeki devletlerin büyük çoğunluğu iki hatta daha çok dil konuşan toplumlara sahiptirler. Bu toplumların bireyleri bulundukları toplumda varolan dilleri değişen ölçülerde kullanabilmektedirler. Bu durum, gerçeğe aykırı olarak tek ve ulusal dilli bir toplum anlayışında ısrar edilse de Avrupa devletlerinin çoğunda geçerlidir.

Buradan şu kural çıkıyor : Bu toplumların tüm bireylerinden, hatta başka dile sahip bireylerinden de, o toplumun ulusal ve resmi dilini öğrenmeleri ve kullanmaları beklenir ve ortaya çıkan bireysel iki diillilik kişinin özel sorunu olarak görülür.

Almanya'da yaşayan Türk çocukları ve gençleri için Almancayı kazanma yönünde toplumsal bir baskı sözkonusu. Bu baskı enazından gizil (potansiyel) bir ikidilliliğe götürüyor : Onlar da Alman çocukları gibi okula gitmeye yükümlüdürler ve bundan ötürü de okulda geçerli olan iletişim aracı Almancayı benimseme ve kullanma gerekliliğiyle karşıkarşıyadırlar. Bu gençler için "doğal" bir ikidillilik sözkonusu değildir, yani, aile çevresinde, örneğin çeşitli anadilleri konuşan anababa arasında ortaya çıkan bir ikidillilik değil (Yletyinen), tersine, yaşam koşullarının zorlamasıyla ortaya çıkan ve kullanım alanlarının farklı olmasıyla belirlenen bir ikidillilik sözkonusudur : Yaşamın belirli alanlarında bir dil, öteki alanlarında ikinci dil konuşulur. Örneğin çocuğun anadili heyecan ve duygu alanında kullanılır, aile içinde, arkadaşlar ve akrabalar arasında. Almanca resmi dildir, örneğin, okulda, alışverişte, resmi dairelerde kullanılır. İki yaşam alanı arasında bağlantı çok az kurulur. Yaşam alanlarının böylesi paylaşılması, "konuk işçi çocukları'nın kullandığı diller arasında toplumsal prestij açısından bir uçurum sözkonusu olduğunda güçleşir. Toplumda çoğunlukta olan dil, örneğimizde, Almanca, Türkçeden daha değerli görülür, bir dile egemenlik öbür dile egemenlikten daha fazla prestij sağlar.

Buradan "çatışma doğuran ikidillilik" (Konfliktzweisprachigkeit) ortaya çıkar (Stölting), çünkü çocuklar kendilerini ve özdillerini reddeden nüfus çoğunluğun dilini öğrenmeye zorlanırlar. Bu yeni dille aktarılan ve çelişmeye düşülen değerlere, norm anlayışlarına ve beklenti tavırlarına karşın, buna bağlı olarak

anababa evine yabancılaşmaya karşın öğrenmeye zorlanırlar. Alman dilinin okuldaki tek işlevi sıvri olarak şöyle formüle edilebilir : Anababa evine yabancılaştırma Alman okulunun programı kapsamındadır.

Çocukların ilk dillerinde gelişmeleri özendirilmez, ilk dilin kullanımı birkaç alanda sınırlı kalır. Aynı zamanda ama, ikinci dilin gerçek ve etkili olarak devreye sokulması ve çocukların ikinci dile özendirilmelerinden de söz edilemez. Bundan "iki yarımdillilik" (doppelte Halbsprachigkeit) olarak ifade edilebilecek bir sonuç çıkmaktadır : İki dilin hiçbir ayrımı kavranmış, çok yönlü kullanılabilen bir araştırma ve iletişim aracı olarak yararlanılabilecek denli edinilemiyor ve geliştirilemiyor. Sonuç "yetersiz ikidilliliktir" (Subtraktiver Bilingualismus). Türk çocuklarının ikidilliliği toplumsal olarak, örneğin "ikidilli elitler" (Elite - Zweisprachigkeit) denilebilecek kesimde olduğu gibi bir zenginleşme ve kültürel değer olarak kabul edilmiyor. Yani, ikinci dili İngilizce ya da Fransızca olanlarda kabul edildiği gibi.. Oysa burada, ikidillilik içinde tek dilliliğe doğru bir asimilasyon baskısı söz konusudur. Avustralya, ABD gibi klasik göçmen ülkelerinde yapılan araştırmalar, bu koşullar altında ilk dilin ikinci göçmen kuşağında unutulmaya başlandığını, unutmamanın üçüncü kuşakta tamamlandığını gösteriyor.

Bu koşullar altında aile içinde ve kuşaklar arasında ortaya çıkan iletişim bozuklukları bireyin gelişmesinde derin etkiler bırakırlar. Bu etkiler bir toplumsal kurum olarak ailenin işlevinde de görülür.

Haas sözkonusu çocuk ve gençlerle ilgili olarak "kurumlaşmış baskının aile içinde yolaçtığı bozulmadan" söz ediyor, Alman toplumunun bizzat uyguladığı bu baskının sonuçlarına gerçek anlamda sahip çıkmadığını iddia ediyor.

Türk öğrencilerinde Almanca konuşma yeteneği büyük farklılıklar gösteriyor. Almancayı Alman arkadaşlarından farkedilemeyecek denli güzel konuşan öğrencilerin yanı sıra Almanya'da yıllar süren okul yaşamına karşın Almancayı hemen hemen hiç konuşamayan öğrenciler ve bu iki kütbun arasında değişik basamaklarda yeralan öğrenciler var.

Gerçi onların çoğunluğu Almancaya günlük iletişim aracı düzeyinde egemen durumdalar. Bu yüzden görünüşte dile oldukça egemen oldukları izlenimi ediniliyor. Karmaşık ve farklılık taşıyan ifadeleri ve ilişkileri anlama ve dilsel formülasyon, sahip olunan dil bilgisiyle ancak en alt düzeyde olası ve bu da, derslerde dilsel beklenti ve soyutlamalar arttıkça eğitim süreci içinde giderek daha zor sağlanır oluyor. Sık sık gözlemlenen iki dili kazanmadaki durgunluğun yanı sıra tek tek ele alındığında okuldaki derslerdeki içerik eksiklikleri herkesin bildiği bir sonurgu.

Benim gözlemediğim Türk öğrencilerin % 40'ından fazlasında Almanca dil beceresinin çok çok düşük olması ve bu düzeyde bir dille ileri bir eğitim yarışına baştan eksikli girmeleri bu durumda pek şaşırtıcı değil.

Ama onların yalnız Almancaya değil Türkçeye de egemenlikleri öyle heterojen ve yetersiz ki hangi yetkiyle, F. Almanya'da yaşayan Türk gençlerinin

"kendi" ve "ortak" dillerinden sözedilebileceğini insan kendi kendine sormadan edemiyor :

Sözcük dağarları ve sözcüklerin anlamlarını kavrayışları onların üçte ikisinden fazlasında eksikli, sözlü ifade yeteneği hemen hemen yarısında gelişmiş, belirli durumları uygun anlaşılır cümlelerle formüle etme yetenekleri salt üçte birinden daha azında belirgin. Yazı diline egemenlik yeteneği ele alınırsa durum daha da umutsuz : Türk öğrencilerin ortalama üçte ikisinden fazlası olguları, ilişkileri, süreçleri vb. içeriğinin hakkını verecek biçimde ve yaşlarına uygun düzede formüle edebilecek en temel Türkçe dilbilgisi kurallarından yoksun.

Bu dilsel yetersizlikler Türkçeye Alman okullarında sistemli bir yer verilmesinin, potansiyel ikidilliliğin belirli bir erek olarak görülmeyip geliştirilmemesinin bir sonucudur.

Göçmenlik konumundaki yabancı çocukların anadillerini koruma ve geliştirme hakkı, nihayet enazından eğitim politikası boyutunda kabul edildi. Avrupa Topluluğunun "25. Temmuz. 1977 günlü Göçmen İşçi Çocuklarının Öğrenim Haklarının Korunması Konusunda Komisyon Kararı" çerçevesinde F. Almanya da bu hakkı tanımış oldu. Gerçi, Federal Hükümet Avrupa Topluluğunun ilgili kararlarını tanısa da onların Eyaletlerde yaşama aktarılmaları tek tek Eyalet eğitim sorumlularının yetkisindedir. Bundan dolayı F. Almanya'da çeşitli olanakların birbirinden çok farklı gerçekleşmesi sözkonusudur. Örneğin (Bavaryen'de olduğu gibi) salt anadili öğreten sınıflar yeterli görülebilmekte, (Berlin'de olduğu gibi) birinci ya da ikinci yabancı dil olarak kabul edilecek yerde deneme okullarında başlıbaşına bir ders olarak okutulabilmekte, (Aşağı Saksonya'da olduğu gibi) iki dilli oluşturulan deneme sınıflarında ders dili olarak ve ayrıca ders olarak verilmekte ya da Alman okullarının öğretim programlarının ve öğrenim kurullarının denetim alanı dışında gönüllü alınabilen bir ek ders olarak düzenlenebilmektedir. Üstüne üstlük çocuk hazırlık sınıfı denen sınıflara alınırken genel olarak anadilin işlevsel anlayışı gözönüne alınmalıdır. Bu, yabancı çocukları Almancanın ikinci dil olduğu ders ortamına olabildiğince hızlı hazırlayabilmek için gereklidir.

Çocukların gelişiminde anadilin ve gerçek bir ikidilliliğin önemi çeşitli biçimlerde çoğunlukla en alt düzeyde dikkate alınır. Yabancı çocukların anadillerini Alman okullarında en elverişli bir biçimde işleyebilmek için hazırlanmış birçok model ve öneri bulunmaktadır. Bunlar hem anadilin abecesinin geliştirilmesini hem de anadille verilebilecek derslerin yerleşmesini ve ders dilinde anadilin gözönünde bulundurulmasını öngören modellerdir (örn. Okyay).

Türkçenin böylesi bir sitemlilik içinde Türk çocuk ve gençlerinin eğitim ve öğretimleri sürecine katılması sağlanmadan, onlar için, Türkçeye ve Almancaya etkin bir egemenlik anlamında gerçek bir ikidillilik şansının yaratılabileceği söylenemez. Tam tersine yukarıda sözü edilen "iki yarımdillilik" süregidecektir.

HAAS, Peter. , **"Türkisch - Gedanken zu einem Modellversuch in Berlin - Kreuzberg"**, in : Gesamtschulinformationen 2 /3, 1981.

OKYAY, Erdoğan. **"Türkisch als Regelfach in der deutschen Schule - Werdegang eines Kompaktfaches - Türkisch aus türkischer Sicht"**, in : Gesamtschulinformationen 2 /3, 1981.

STEINMÜLLER, Ulrich. **"Muttersprachlicher Unterricht ausländischer Schüler"**, in : Ausländerkinder. Forum für Schule und Sozialpädagogik 23, 1985.

STEINMÜLLER, Ulrich. **"Sprachentwicklung und Sprachunterricht türkischer Schüler (Türkisch und Deutsch im Modellversuch Integration ausländischer Schüler in Gesamtschulen"**, in : Berlin : Modellversuch "Integration ausländischer Schüler in Gesamtschulen" (1982 - 1986), Gesamtschulinformationen, Sonderheft 1, Berlin, 1988.

YLETYINEN, Riitta. **Sprachliche und kulturelle Minderheiten in den USA, Schweden und der Bundesrepublik Deutschland. Ein Minderheiten - und bildungspolitischer Vergleich**, Frankfurt/M., 1982.

(Çev : İlhan TOMANBAY)

Neşet ÇAĞATAY

Dinin kurucusu Hz. Muhammed'in kısa yaşam öyküsü :

Arapça bir sözcük olan **İslâm**, itaat ve bağlılık demektir. Tanrı bu dini yaymaya Muhammed'i görevlendirmiş, onu peygamber olarak seçmiştir.

Muhammed, 20 Nisan 571 günü Mekke'de doğdu. Babası, Mekke'de oturan büyük **Kureyş** topluluğunun **Haşım Oğulları** soyundan **Abdülmuttalib (Şeybe oğlu Abdullah)**'tır. Annesi, yine Kureyş topluluğunun **Zühre** soyundan Vehb kızı **Âmine**'dir. Muhammed'in babası Abdullah, oğlu doğmadan ticaret için gittiği Hicaz kuzeyinde ölmüştü. Muhammed, altı yaşında iken annesini de yitirdi. Dedesi Abdülmuttalib lakabıyla anılan Şeybe, torununu yanına aldı. Muhammed 9 yaşına geldiğinde dede de öldü. Bu kez onu, Ebu Talib lakabıyla anılan amcası Abdümenaf yanına aldı. Muhammed ilk evliliğini 595 yılında, Mekkeli zengin bir dul olan, Huveylid kızı 40 yaşındaki Hadice ile yaptı. O, evlenmeden önce, ücretli olarak Hadicenin kervanları başında onun adına Surtiye'ye ticaret için gidip geliyordu. Kendisinin dürüst ve namuslu bir kişi oluşu, Hadice'nini evlenme teklifine yol açtı, evlendiler. O zamanlar erkekler arasında sınırsız bir çok evlenme yaygın olduğu halde Hadice 619 yılında ölünceye dek başka bir kadınla evlenmedi. Hadice ona bir oğlan, dört kız doğurdu.

İslâm'ı yayma çabaları :

Hız. Muhammed 610 yılında Peygamberlikle görevlendirildi. Bugün 604 sayfalık arapça metin halinde basılmış bulunan Kur'an hükümleri, Peygamberin ölümünden 21 gün önceye dek, düzensiz aralıklarla gelmiştir.

Kur'an, âyet denen dinî, hukukî, ahlakî ve sosyal kuralları kapsayan, kısa ya da uzun cümlelerden oluşan 114 sûredir. Her sûrede değişik sayıda olmak üzere toplam 6211 âyet vardır. 114 sûrenin 92'si veya 88'i Mekke'de, 22'si veya 26'sı Medine'de gelmiştir. Mekke'de gelen sûreler küçük, âyetler kısa ve heyecanlıdır. korkutma ve va'd etme daha çoktur. Puta tapanlarla, bağnazlıklarla, kabile tutkularıyla, cahillikle savaşıma ruhu görülür. İnsanları düşünmeye yönelterek tek Tanrıya inanmaya ve ona kulluk etmeye çağırır, âhireti ve orada olacakları anlatır ve öteki dünyadaki cezaların şiddetini tasvir eder. Medine'de gelen sûreler ise uzun, âyetler büyükçedir. Düşünceler, yargılar bilimsel ifadeler halinde açık ve kesindir. Bunlarda daha çok ibadet, helal ve haram konuları

üzerinde durulur. İman ve ahlâkın uygulanmasına, gerçekleşmesine, insan haklarının açıklanmasına geçilir.

Peygamber yeni dini önce, içinde kutsal Kâbenin bulunduğu, halkının- bütün araplarca asil sayılan Mekke'de, bunun ardından da bütün Arap Yarımadasında yaymak istedi. Mekke ve Taif şehirlerindeki çaba'arı başarılı olamadı. 620'li yıllarda, Mekke'deki kadın erkek müslümanlardan yüz kadarı, hem güvenceleri hem de İslâm'ı yaymak için iki kez Habeşistan'a gitti.

Yine 620'li yıllarda Hicaz'ın ikinci büyük şehri Medine'deki Beni Nadi-yr, Beni Kurayza ve Beni Kaynuka adlı üç yahudi, Evs ve Hazrec adlı iki puta tapıcı arap kabilesi arasındaki sürtüşmede, yahudilere karşı yandaş bulma çabasıyla, Evs ve Hazrec kabilesinden bazı kişiler Mekkeye gelip Muhammed'le konuştu ve onu Medine'ye çağırdılar; o da gidip, hemen müslüman olan Esv ve Hazrec kabilelerinin başına geçti. Bir kaç yıl içinde, çevreden İslâm'a girenlerle daha da güçlenerek Mekkelilerle yaptığı Bedir, Hendek, Uhud ve Huneyn savaşlarını kazandı, Mekke teslim oldu.

İçindeki kutsal mabed Kâbe dolayısıyla, İslâm'dan önce de bütün arap- ların yılda bir kez hac için geldikleri, çevrede kurulan panayırılarda alışve- riş ettikleri Mekkenin, doğal başkent olmasına, kendisinin de buralı bulun- masına rağmen Muhammed, kendini çağırıp her konuda yardım eden Medinelileri, bir vefa borcu olarak bırakmadı, ölene dek burada kaldı. Mu- hammedin, din kurallarıyla yönettiği bu yeni devlet, on yıl kadar sonra bütün Arap Yarımadasına egemen oldu; sözünü ve gücünü Irak, Suriye ve Mısırda geçirir bir duruma geldi.

İslâm'da ibadet, ahlak ve sosyal temeller :

İnanarak ve yüksekçe sesle "tanıklık ederim ki Allah'tan başka Tanrı yok- tur, Muhammed Tanrının kulu ve Peygamberidir" sözünü söyleyen herkes İslâm dinine girmiş olur. Bunun dışında İslâm'ın dört temel koşulu (farzı) daha vardır. Bunlar : 2- Günde beş vakit (gün doğmadan, öğleyin akşamdan az önce, akşam ve yatsı vaktinde) namaz kılmak. 3- Ramazan ayında oruç tutmak (şafak vak- tinden akşama dek hiç bir şey yeyip içmek) 4- Zekât vermek yani, yıllık ka- zancının, kendine ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ihtiyacından artan miktarının kırkta birini, muhtaç kişilere vermek. 5- Yaşam boyunca bir kez Mekkeye gidip kâbeyi ziyaret etmek (hac).

İmanın altı temeli de şunlardır : 1- Tanrıya, 2- Meleklerle, 3- Kutsal kitaplara (Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ana), 4- Peygamberleri (Musa, İsa ve Muhammed dahil, Kur'anda geçen bütün Peygamberlere), 5- Ahiret gününe 6- Kaza ve kade- re inanmak. Hz. Muhammed aynı zamanda devlet başkanı olduğundan İslâm dini, yasa, tüzük ve yönetmelik niteliğindeki kurallar ve cezaları kapsar. Kur'anda hüküm bulunmayan konuları Peygamber, hadis denen kendi görüşle- riyle, gelenek ve göreneklerle halleder.

Serhoşluk veren her tür içkinin yasaklığı, kat kat faizcilik (tefecilik), hür kadınların örtünmesi gibi konular, olayların akışına ve zamana göre hükme bağlanmıştır. Örneğin içki yasağı, Muhammed'in peygamberlikle görevlendirildiği 610 yılından onbeş yıl sonra, 625'de, tefeciliğin yasaklanması 632 yılında gelmiştir. Kadınların örtünmesi Medine'ye göç eden Mekkeli kadınların bu şehirde henüz tanınmadığı sıralarda ortaya çıkan hür kadınlara sataşma olayları üzerine ve köle kadınlardan ayırd edilmeleri için bir giyim düzeni olarak gelmiştir. İslâm'a göre bir erkek aynı zamanda dört kadınla evlenebilir. Ancak Kur'an'da böyle bir hüküm olmakla birlikte "aralarında adaleti kurmak zor olduğunda bir kadınla evlenmeniz daha iyidir" hükmü vardır. Bu durum İslâm'ın çok evliliğe cevaz verdiği şeklinde yorumlanırsa da, İslâm'dan önce erkekler için sınırsız bir evlenme hakkı vardı. İslâm bunu en çok dörde indirmiştir. Boşamada da, sanıldığı ve bir çok İslâm ülkesinde uygulandığı gibi "boş ol" veya "seni başadım" demekle ve hiç bir neden olmadan boşanmaz. Evlenme sırasındaki şartlara uyularak, haklı bir nedene dayanarak boşanır, kadının ve varsa çocukların hakları göz önünde bulundurulur. Kur'an'a göre mirasta kız çocukları, erkek çocuklarının yarı hissesini yani erkek iki hisse, kız bir hisse alır. İslâmdan önce kızların hiç bir miras hakkı yoktu. İslâm'ın kıza yarım hisse vermesi büyük bir aşamadır.

İslâm dini, bütün eski uluslarda yaygın olan köleliği kaldıramamıştır ama, kadın ve erkek kölelere merhametli davranmayı, onlara hürriyetlerini vermeyi en büyük sevap saymıştır. Onlara eziyet etmeyi de en büyük günah saymıştır. Hz. Muhammed, kendi kölesi Zeyd b. Hariseyi azad edip kendine evlad edinmiştir.

Peygamberden sonra işbaşına geçen ünlü dört halifenin sonuncusu Ali b. Ebi Talib zananına dek (halifeliği : 656 - 661) İslâm'da mezhep ve tarikat yoktu. Ali Muaviye sürtüşmesiyle başlayan savaşlardan sonra, önce Sünnî, Şîî ve Haricî mezhepleri ortaya çıktı. Daha sonraki yıllarda bu mezhep ve tarikatlar çoğaldı. İslâm'da, kurucuları olan imamların adlarıyla 1- Hanefî, 2- Şafîî, 3- Hanbelî, 4- Şafîî mezhepleri diye bilinen dört fıkıh mezhebi, doğru mezhep sayılır, bunların herbirinin fıkıh kitapları vardır. Sünnîlerce hak mezhep sayılmayan Zeydiye ve İbaziye mezheplerinin de fıkıh kitapları vardır.

İslâm'ın geliştirdiği en önemli kurumlardan biri de "**vakıf**"tır. Vakıf, bir müslümanın din ve mezhep gözetmeden, insanların yararlanması için kendi öz malıyla, han, hamam, okul, çeşme, kitaplık, hastahane, kervansaray ve benzeri hayır işi yaptırması ve bu vakfın giderini, sonsuza dek karşılayacak bir gelir kaynağı bağlamasıdır. Bugün mevcut 46 İslâm ülkesi içinde en çok ve en hayırlı vakıflar kuran millet Türk milletidir. Türkiye Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerindeki yüzlerce yıllık türlü vakıfeler bunu açıkça göstermektedir.

KAYNAKÇA

ÇAĞATAY, Neşet. **İslâm Tarihi**, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1972, ve bu kitabın sonundaki kaynakça.

VAKIFLAR DERGİLERİ, Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Suna KILI

Kemalizm Atatürk Devriminin ideolojisidir. Bu Devrim hem Türk ulusal kurtuluş eylemini ve aynı zamanda Türk toplumunun hızlı ve köktenci değişimini öngören Atatürk Devrimlerini kapsar. Mustafa Kemal Atatürk bu Devrimin önderidir. Kemalizm terimi de Mustafa Kemal'in isminden esinlenerek alınmıştır. Kemal Atatürk'ün önderliğinde Türk seçkinleri Kemalizmi benimseyerek olağanüstü bir birliğe kavuşmuştur. Çok partili rejime geçişten sonra ve özellikle son yıllarda Türk siyasal yaşamı çeşitli ideolojilerin, değişik siyasal düşün ve akımların mücadelesine ve Türk seçkinler birliğinin parçalanmasına tanık olmuştur.

Çağdaş Türkiye'de çeşitli siyasal düşün ve akımlar etrafında toplanmış olan grupların birçok konularda önemli düşün ayrılıkları içinde bulunduklarına tanık olmaktadır. Fakat bu grupların çoğu Kemalizme bağlılıklarını belirtmektedirler. Kuşkusuz, zaman geçtikçe herhangi bir ideolojiye yeni yorumlar getirilebilir. Ancak bu yorumlar tüm siyasal eğilim ve görüşleri kapsar ölçüde olamaz. Kemalizmle çelişki içinde görüşleri olan bazı gruplar Kemalizme bağlılığı meşruiyet, geçerlilik kazanmak amacıyla belirtmektedirler.

Atatürk'ün yaşadığı dönem içinde Kemalizmin yeterli oranda sistemleştirilmemiş olması, bu konunun kolayca gerekli açıklığa kavuşmasını zorlaştırmaktadır. Durum böyle olmakla birlikte, devrimlerin ve ilkelerin amaç ve nitelikleri ve Atatürk'ün Devlet Başkanlığı süresince Kemalizmin gelişimi bize bu ideoloji hakkında önemli ve kesin sonuçlara varacak kadar yeterli bilgi vermektedir. Ayrıca, son yıllarda Kemalizm konusunda artan ilgi ve bu konuda yapılan araştırmalar sonucu bu ideoloji daha çok açıklığa kavuşmuştur.

Türk Kurtuluş Savaşından (1919 - 1922) önce bir Kemalist ideoloji söz konusu değildir. Kemalizm bir ideoloji olarak Cumhuriyet yıllarında geliştirilmiştir. Buna karşın, Milli Mücadele Dönemi belgelerinde bazı temel ve belirgin kavramlar sonradan Kemalizmin bir parçası olmuştur. Bu nedenle Kemalizmin esasları eylemden ve olaylardan doğmuştur : Milli Mücadele ve Atatürk Devrimleri. Bu nedenle, Kemalizm, düşün, eylem ve ulusal amaç ve özlemlerin bileşiminden oluşmuştur. Milli Mücadele Devriminin belgelerinde, Kongrelerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin aldığı kararlarda ve bu dönemde Mustafa Kemal'in verdiği söylev ve demeçlerde sonradan Kemalizmin kapsamına giren

bazı görüş ve kavramlar vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir : halkçılık, ulusal ege-menlik, ulusal istenç, ulusçuluk, ülkelerin eşitliği, anti - emperyalizm, saltanat rejiminin ve pan - İslamizmin reddi, ulusal birliğin ve ulusal dayanışmanın, bağımsızlığın ve modernleşmenin gerçekleşmesinde çok önemli rol oynadıkları ko-nusunda inanç ve tam bağımsızlık anlayışı.

Milli Mücadeleye bir İmparatorluğu kurtarmak için değil, öz vatanın sınırla-rı içinde bağımsız bir Türkiye'yi kurmak için girişildi. Milli Mücadele sonucu 1923 yılında Cumhuriyet kuruldu ve Atatürk Devrim süreci başladı. Atatürk Devrimleri ve Kemalist ideoloji modern ve ulusal Türk devletinin kurulması ve gelişmesi için gerekli kurumları, kavramları ve değerler sistemini getirmiş ve modernleşmeyle uzlaşmayan geleneksel toplumun kavram ve kurumlarını tas-fiyeye etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu yerine ulusal Türk devleti, Osmanlılık yerli-ne ulusçuluk, İslamlık yerine laiklik gibi. Kemalizm yeni bir siyasal kültürün yaratılmasında temel bir araç olarak kullanılmıştır. Kemalizm ulusal Türk dev-letinin, yeni Türkiye Cumhuriyetinin ulusal ideolojisi olarak geliştirilmiştir.

Kemalizm 1919 - 1938 yılları arasında oluşma ve bir ölçüde de incelenme olanağına kavuşmuştur. Milli Mücadele, Atatürk Devrimleri, Atatürk'ün düşün-ce ve inançları ve Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayları Kemalizmin doğmasını ve gelişmesini sağlamıştır. 1927, 1931 ve özellikle 1935'de toplanan Cumhuri-yet Halk Partisi Kurultaylarında Kemalizmi bir ideoloji olarak geliştirmek konu-sunda ciddi çalışmalar olmuştur. 1935 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin 4. Büyük Kurultayınca kabul edilen programda Kemalizm 4 esas ve 6 ilkedен oluşmuştur. Dört esas şunlardır : Vatan, Millet, Devlet İdaresi, Yurttaşın siya-sal ve kamu hakları. Altı ilke ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olduğunu tanımlıyordu. 1924 Anayasa-sı'nın 2. maddesine 1937 yılında yapılan bir değişiklikle bu ilkeler Türk devleti-nin temel nitelikleri olarak kabul edilmiştir. 1935 yılından sonra toplanan Cum-huriyet Halk Partisi kurultaylarında vatan ve millet esasları daha geniş bir anlatımla değişime tâbi tutulmuş ve devlet idaresi ve yurttaşın siyasal ve kamu haklarıyla ilgili iki esasın kapsadığı konular genişletilmiştir. Çok partili rejime geçişten sonra Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında bu esaslardan bazıları parti programından çıkarılmış ve aynı zamanda siyasal, sosyal ve ekonomik ko-nular üzerinde artan ilgi nedeniyle Yurttaşın Hakları bölümüne bir çok yeni si-yasal, sosyal ve ekonomik haklar konularak günün sorunlarının daha yeterli bir biçimde karşılanması görüşü etken olmuştur.

Özetle denilebilir ki, 1930 yıllarında Kemalizm yeni Türkiye Cumhuriyeti-nin ideolojisi haline dönüşmüştü. Kemalizm Türkiye'nin ulusal inanç ve özlem-lerini yansıtmaktaydı. Kemalizm'e bağlılık sözlerinin tekrarlanmasına karşın 1946 sonrasında Kemalizm'in ulusal bir ideoloji, düşün biçimi olarak etkinliği azalmıştır. Ancak 1960 yılından bu yana, Türk aydınının yeni bir uyanış içinde, Türkiye'nin tümüyle modernleşme konusunu daha bilinçle ve kararlılıkla ince-lenmekte olduğunu görmekteyiz. Bu incelemeler içinde Kemalizm'in önemli ve özel bir yeri de olduğu kesindir.

Kemalizm islâmcı görüşleri, yabancı ideolojiler ışığında modernleşmeyi kabul etmez. Kemalizm Türkiye'nin geleceğe yönelik amaçlarının odak noktasını oluşturmada bağımsız bir değer işlevi görür. Modernleşme aracı olarak da bağımlı bir değer işlevi görür. Kemalizm sürekli olarak eylemle koşut bir gelişme izlemiş, eylemle ilişkili olduğundan bir modernleşme aracı olarak kullanılmıştır.

Kemalizm yurt kurtarma eyleminden kaynaklanmıştır. Gelişmesi ise iç yapının sorunlarını çözme, dış ilişkilere yön verme, değerler sistemi ve yaşamda kökten değişiklikler yapma doğrultusunda olmuştur. Karar alma sürecinde geleneksel değil, çağdaş ölçütler yer almıştır. Uşçuluk, ulusallık ve laiklik Kemalizm'in başlıca özelliklerini oluşturmuştur. Batı'nın pozitivizm ve solidarizm akımları Kemalizmi etkilemiştir. Öte yandan, Atatürk ulusların , toplumların, kişilerin bağımsızlığını, özgürlüğünü insan, toplum ve devlet yaşamının vazgeçilmez ögesi saymıştır. Bu ana ögenin işlerliğe kavuşturulması için yeni bir ulusal model oluşturmak istenmiştir. Oluşturulmak istenen bu modelde, bu kalkınma, çağdaşlaşma biçiminde ulusal çıkar, toplum yararı, kişi ve sınıf yararlarının, egemenliklerinin önünde tutulmuştur. Bu yönüyle Batı'nın kapitalist kalkınma modelini bütünüyle almamış, ama bütünüyle de reddetmemiştir. Gene bu yönüyle Sovyet Rusya'dan toplumcu kalkınma modelini benimsemiş, Fakat toplumcu ideolojinin devlete ağırlık veren yönlendirmelerinden esinlenmiştir. Geliştirilen ulusal model hem Türkiye için, hem de öbür mazlum ülkeler ve toplumlar için yeni bir kalkınma, çağdaşlaşma yönetimidir. Bu özellikleriyle Kemalist devrim modeli ve Kemalizm ulusal bir eylem ve ideolojidir.

Atatürk Devrimi'nin amacı Türk ulusunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaktır. Bu amaca ulaşmak için cumhuriyetçi, uluscu, devletçi, halkçı, laik ve devrimci bir düzen, bir yönetim ve yaşam biçimi ortaya atılmış, bunu uygulamaya çalışılmış, gelecekte de bunun uygulanması istenmiştir. Kemalizmin temelini oluşturan bu 6 ilkenin içerikleri kısaca tanımlanabilir :

Cumhuriyetçilik : Devlet yaşamında ve yönetiminde, Türk ulusunun istencinin egemen olmasıdır. Kemalizm Türkiye için cumhuriyet dışında bir başka rejimi yasal olarak kabul etmez. Amaçlanan toplumda yönetim biçimi Batı'nın demokrasi anlayışıdır. Bu Cumhuriyetçilik olarak belirlenmiştir.

Ulusçuluk : Toplumun, ulusun tüm bireyleriyle amaçta, ülküde, yazgıda, inançta, dilde, ekinde ulusal kimlik bilincine varması, ben Türküm diyebilmenin, tasada, kıvançta, olanakların dağılımında birleşebilmenin mutluluğuna ulaşması, ülke ve ulus bütünlüğü için, devletin ve ulusun geleceği için birlikte çalışma, eyleme geçebilme erdemini, özverisini göstermesi, yönetimde, ekonomide, iç ve dış siyasette, ekinde, bağımsızlık doğrultusunda gelişmeye, çağdaşlaşmaya katkıda bulunmasıdır.

Halkçılık : Yönetim, ekonominin, siyasetin, devlet ve toplum düzenlemelelerinin toplumdaki güçlülere, varlıklılara, geleneksel birikimler, kalıntılar sonucu ağırlık kazanan kişilere, kesimlere, ailelere değil, güçsüzlere, emeği ile geçinenlere, halka dönük olmasıdır. Sınıf egemenliğini kabul etmeyen görüş daha son-

rakı yıllarda sınıf varlığını kabul eden, ancak ilerici hükümetlerin sınıfların durumunu düzeltmenin yanı sıra, sınıfsal uzlaşmazlıkları, çatışmaları asgariye indirebilir görüşüne dönüşmüştür.

Devletçilik : Kemalizm ilke olarak karına ekonomi görüşünü benimsemesine karşın, kalkınmada önceliği ve başlıca görevi devlete verir.

Laiklik : Yönetimi, siyaseti, eğitimi, devlet ve toplum yaşamının gerekli kıldığı görevleri dinin, dinsel kuralların etkisinden, tekelinden kurtarmak, devlet işleriyle din işlerini birbirinden ayırmak; us'u, bilimi devlet ve toplum yaşamında egemen kılmaktır.

Devrimcilik : Kemalizmi Türk devrimini, devrim ilkelerini dogma olmaktan kurtaran; onu yaşayan, çağın, geleceğin yeni oluşumları, değişimleri karşısında sürekli kılan ilkedir. Kemalizm devingen bir ulusal ideoloji olma özelliğini büyük ölçüde devrimcilik ilkesine borçludur. Kemalizmin temel görüş ve ilkelelerinden ödün vermeden, Kemalizmi yeniliklere açık tutan bu ilkedir.

Çağdaş Türkiye'de Kemalizm, Atatürk'ün yaşadığı dönemdeki etkinliğini aynı ölçüde sürdürmemesine karşın, bu ideoloji ülkede en çok birlik ve konsensüs olma özelliğini yitirmemiştir.

Ruşen KELEŞ

Gelişmekte olan başka ülkeler gibi, Türkiye'de de, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, hızlı bir kentleşme olayı yaşandı. Kentleşme, hem nüfus hareketi olarak, hem de ekonominin yapısında bir değişme olarak, bugün de önemini korumaktadır. Kentlerin sayısı, büyüklükleri, kentsel nüfus içindeki görsel önemleri, son 40 yıl içinde başdöndürücü bir değişme içine girmiştir. Kentli nüfusun oranı 1950'de % 18.5'dan, 1985'te % 51'e yükselirken, 10.000 ve daha fazla nüfuslu yerleşim yerlerinin sayısı da, aynı dönemde, 102'den 380'e yükselmiştir. Aktif nüfusun yapısında da, tarımdan tarım dışı alanlara doğru bir kayma olmuştur. Günümüzde, ulusal gelirin sadece % 20'si tarım kesimince, geri kalanı ise, sanayi ve hizmet kesimlerinde yaratılmaktadır. 1950'de faal nüfusun % 80'i tarımda çalışırken, bu oran % 50'ye inmiş bulunuyor.

Bu verilere bakarak, Türkiye'nin sağlıklı bir kentleşme içinde olduğunu söylemek olanağı yoktur. Çünkü, kırsal nüfusu kente çeken nedenler arasında sanayinin payı az, hizmet dallarının payı ise büyüktür. Böyle olunca, kentleşmenin kalkınmaya katkısı, beklenen düzeyin altında kalmaktadır. Kente göçen köylüler, ya işsiz kalmak, ya da marjinal kesim denilen, kalkınmaya katkı derecesi tartışmalı alanlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Ülkede, oranı % 16'yı geçen işsizlerin çoğunlukla büyük kentlerde toplandığı bilinmektedir. Denilebilir ki, kente göçü hızlandıran başlıca etkenler, kentin sağladığı iş olanaklarından çok, kentlerde iş bulma umududur.

İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana, nüfusu 1 milyonu aşan kentlerdir. Bu yüzyılın sonuna kadar, milyonluk kent sayısının 8'e yükselmesi beklenmektedir. Kentli nüfusun büyük kentlerde yığılma eğilimi güçlüdür. 2000 yılında, kentli nüfusun dörtte üçü, 100 bin ve daha fazla nüfuslu kentlerde yaşamaya başlayacak. Bunun, kent yönetimlerinin hizmet yüklerini ne ölçüde artıracığı açıktır. Altyapı hizmetleri, su, elektrik, kanalizasyon, ulaşım ve toplum hizmetleri, bugün bile gerekli ölçülerin çok altında sunulabilmektedir.

Konut, hiç kuşkusuz, bu hizmetlerin en başta gelenlerinden biridir. T.C. Anayasasının 57. maddesi, "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır. Ayrıca, toplu konut teşebbüslerini destekler" demektedir. Buna karşın, her yıl ortalama olarak, ancak 200 bin kadar konut üretilmekte, yıllık gereksinimin

ancak % 60'ı karşılanabilmektedir. Yılda 1000 nüfus için üretilebilen konut birimi sayısı, sanayileşmiş, hattâ bazı gelişmekte olan ülkelere oranla çok düşüktür. Bugüne değin, toplumsal konut açığı, gecekondu yapıyla kapatılabilmektedir.

Kıralık konutlarda oturanların oranı hızla yükselmektedir. Büyük kentlerde bu oran % 50'yi bulmuştur. Kiralar, dar gelirli ailelerin aylık gelirleri içinde % 35 ile % 70 arasında değişen büyük bir pay tutmaktadır. Oda başına düşen nüfusa ilgili olan barınma yoğunluğu, henüz 1'e inmiş değildir. Kent konutları, uygar bir kent yaşamının gerekli kıldığı kolaylıklardan genellikle yoksun olup, çevre koşulları ve hizmet ölçünleri doyurucu olmaktan çok uzaktır. İstanbul ve İzmir'de kentli nüfusun yarısından biraz çoğu, Ankara'da ise % 70 kadarı gecekonduarda yaşamaktadır.

Ucuz arsa yetersizliği ve spekülasyonla artan arsa fiyatları, toplumsal konut izlencelerinin başarısını geniş ölçüde sınırlamaktadır. 1984'de çıkarılan 2985 sayılı Toplu Konut Yasası ile oluşturulan Toplu Konut Fonu, bireylere ve kooperatif gibi toplu konut kuruluşlarına, düşük faizle (% 25 - % 35) ve uzun vâdeli (15 yıl) konut kredisi sağlayarak, sosyal konut üretiminin artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Bütçe dışından beslenen Toplu Konut Fonu'nun kaynakları arasında, alkollü ve alkolsüz içkilerden, akaryakıt satışlarından, dışalım mallarından alınan vergiler ve kesintilerle, yurt dışına çıkışlarda ödenen 100 dolarlık paylar da bulunmaktadır.

Konut gereksinmesinin büyüklüğü, ucuz arsa bulmaktaki zorluklar, ikincil ve yazlık konutlara da kredi verme yolunun açık olması, kredi alabilecek konutların büyüklük sınırının 150 metre kareye yükseltilmiş bulunması ve son olarak % 90'lara yaklaşan yıllık enflasyon oranı, bireyler, yapımcılar ve kooperatifçiler için konut için büyük girişimlerde bulunmayı rizikolu duruma getirmekte ve toplu konut çalışmalarının başarısını sınırlandırmaktadır. Maliyetlerin yüksekliği, toplu konut desteğinin, gecekonduara alternatif toplumsal konutlar üretme özlemini gerçekleştirilmeye engeldir.

Konut yatırımlarının verimsiz sayılması yönündeki son 25 yıllık anlayış ve uygulama, Toplu Konut Fonu'nun kurulması ile değişmiştir. Nitekim, 1987 yılında konut yatırımlarının, GSMH içindeki payı, yeniden % 20'yi bulmuştur. Ancak, konuta giden kaynakların miktarındaki artış, enflasyonu yavaşlatmak isteyen hükümeti kaygılandırarak boyutlara varmış bulunmaktadır.

1961 Anayasasından farklı olarak, 1982 Anayasası, konut alanında önceliğin, dar gelirli ve yoksul ailelere verileceğine ilişkin bir açıklık taşımamaktadır. Böyle olunca, devletin, bu alandaki sorumluluğunun alanı daha da genişlemiş demektir. Öte yandan, belediyeçilik ve kooperatifçilik yasalarının verdiği yetkiyle, yerel yönetimler, konut üretimi alanına giderek daha çok girmeye başlamış ve toplu konut projeleri gerçekleştirmektedirler. Ankara, Manisa, Antalya,

İzmir, Elâzığ, Erzurum, Bursa ve Kastamonu gibi birçok belediye, bu alanda başarılı çalışmalar yapmaktadırlar. Bunların, özellikle 1980 sonrasında, kâr amacı gütmeyen konut kooperatîfçiliğinin, Türkiye'de gelişmesine katkıda bulundukları söylenebilir.

KAYNAKÇA

KELEŞ, Ruşen. **100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme Konut ve Gecekondu**, (3. Bası), Gerçek Y., İst. 1983.

KELEŞ, Ruşen. **Kentleşme ve Konut Politikası**, SBF, Ankara, 1984.

KELEŞ, Ruşen. / Hiromasa KANO, **Housing and Urban Poor in the Middle East**, IDE, Tokyo, 1987.

*Yüksel PAZARKAYA***1. Kitle İletişim Araçlarında Yabancılar**

Federal Almanya'daki yazılı ve elektronik kitle iletişim araçları, başından itibaren yabancıları bazı ölçütlere göre yansıtmıştır. Güncellik ve ayrıcalık (Delgado) yanında ekonomik ve konjüktürel öğeler (Segal) bu ölçütlerin belli başlılarını oluşturur. Özellikle yazılı basın, "Türk, karısını bıçakladı", "Eroin satan Türk yakalandı" gibi başlıklar ve buna uygun haberlerle yabancıları yansıtırken ayrıcalık zihniyetiyle hareket etmektedir. Bu zihniyet yabancıları özellikle suç işledikleri olaylarla gazete sayfalarında yer vermektedir. Böylece, Alman basınında yansıyan yabancı tipi, kaba, uygarlıktan uzak, suç işlemeye eğilimli bir kişidir. İşledikleri suçlar, adi suçlar yanında siyasi suçları da içerir. (Eulgem)

Radyo ve televizyon yayınlarında yabancıların görünümü, yazılı basındaki kadar olmasa bile, hem nitelik, hem nicelik açısından yabancıları yeterince yansıtmaktan uzaktır. Yapılan araştırmalar, yabancıların radyo ve televizyon programlarına genelde nesne olarak yansıtıldıklarını, program yapımına özne, yapımcı olarak katılmadıklarını ortaya koymaktadır. Nesne olarak yansıtılırken de, yabancılarla ilgili haberler ve programlar onların nüfus içindeki oranlarının çok gerisinde kalmaktadır. Aynı zamanda yabancılar burada da ülke nüfusunun doğal bir parçası olarak değil de, çoğunlukla **yabancı** olarak, başka bir deyimle **ette diken** olarak yansıtılmaktadırlar. Seksenli yılların başlarından itibaren gazeteciler ve bilimciler, yabancıların kitle iletişim araçlarında yansıtılmalarını sorun olarak görmeye başladılar ve çeşitli seminerlerde ve bilimsel toplantılarda konuyu gündeme getirdiler. Gazeteciler kendileri de sorunu somut ve nesnel olarak saptayarak, yabancıları kitle iletişim araçlarında daha tarafsız ve doğal olarak yansıtmının, onları daha fazla özne olarak görmenin ve toplumun bütünü içinde olağan bir parça olarak göstermenin yollarını düşünmeye başladılar.

Özellikle radyo ve televizyon yayınlarında bu yolda çaba gösterenlerin sayısı son yıllarda arttı. Bu arada Freudenberg Stiftung, Federal Yabancılar Danışmanlığı ve Westdeutscher Rundfunk, WDR, ilk kez 1988 yılında verilen bir Televizyon Ödülü koydular. Ödülün amacı, televizyon programlarında ve filmlerinde Almanlarla yabancılar arasındaki karşılıklı saygı, sevgi ve anlaşmayı desteklemek. Aynı ödülün 1989 yılında radyo yayınlarına da genişletileceği duyuruldu.

Bütün bunlara karşın, radyo ve televizyon yayınlarında da yabancıların yansıtılma oranları hâlâ nüfus içindeki oranlarına göre çok az, ama aynı zamanda hâlâ birinci derecede aynılıklı bir yansıtma zihniyetine dayalı.

Yazılı basındaysa, renkli bulvar basını ile ciddi basın arasında temelden ayırım var bu konuda da. Özellikle son zamanlarda üç A denilen Asylanten (sığınmacılar), Aussiedler (göçmenler), Ausländer (yabancılar) konularının birbirine karıştırılması ve aşırı sağcı "Cumhuriyetçilerin" göreceli başarıları, yabancıların basına yansımalarını nicelik olarak çoğaltmıştır. Karşılaştırmalı bir örnek :

6 Şubat 1989 tarihli **Bild am Sonntag** gazetesinde konuya ilişkin başlıklar : **FDP : Sığınmacı başvurularında hızlı karar; Yorum : Göçmenler ve sığınmacılar; Okuyucu mektupları "Yabancıların sayısı çok arttı"; Bav-yera İçişleri Bakanıyla görüşme : "Ülke sığınmacılarla doldu. Aşağı baksan Türk, yukarı baksan Türk; kendi evimin yabancıları oldum; sığınmacılar sevinç içinde."**

Bunların karşısına bir başka haftalık gazetenin, 24 Şubat 1989 tarihli **Die Zeit**'in başlıklarını koyalım : **İtilip kakılan yardımcıları (yabancılar kastediliyor.) - F. Almanya'nın refahını sırtında taşıyanlar yabancılarıdır; liberal kalmak istiyorum, ama... hemen hemen her yerde "Cumhuriyetçiler" (aşırı sağcılar) var; (aşırı sağcılar) var; (aşırı sağcı) Politikacı Schindluder yıllardır yabancılarla uğraşıyor.** Bu iki gazetenin yabancılarla ilgili başlıklarını karşılaştırırken yoruma gerek kalmıyor.

2. Yabancılar İçin Kitle İletişim Araçları

Yabancılar için, Federal Almanya'ya işgöçünün ilk yıllarından itibaren ana-dillerinde radyo, daha sonraları televizyon yayınları oluşturuldu. Radyo yayınları, nitelik ve incelik açısından televizyon yayınlarından her zaman daha doyurucu oldu. Son yıllarda yerel radyo ve televizyon yayınları da bunlara eklendi. Özellikle Türk gazeteleri 1965'lerden başlayarak, Federal Almanya'da Avrupa baskılarını gerçekleştirdiler. Başta **Hürriyet**, **Tercüman** ve **Milliyet** olmak üzere, günlük baskıları yaklaşık 200 bini buluyor. Zaman zaman bazı Alman gazeteleri de yabancı dillerde sayfalar düzenleyerek özellikle bu kesimden ilân sağlamaya çalıştılar. İlk yabancı dil yayını 21 Ekim 1961 tarihinde Saarland Radyosu tarafından haftada bir ve yarım saatlik olmak üzere İtalyancada başlatıldı. Bu örneği 4 Kasım 1961'den itibaren Hessen ve Bavyera Radyolarıyla 1 Aralık 1961'den itibaren Westdeutscher Rundfunk izledi. WDR 1962'de İspanyollar ve Yunanlılar için, 1964'te Türkler için yayınlara da başladı. Bu yayınlar haftada bir ya da iki 15 dakikalıktı. 1 Kasım 1964 tarihinden itibaren WDR bütün Alman Radyo İstasyonları için İtalyanca, Türkçe, Bavyera Radyosu da İspanyolca, Yunanca (ve ayrıca bir de İtalyanca) günde 45 dakikalık radyo yayınlarına başladı. 1970 yılında buna Yugoslavlar için yayın eklenince günlük yayın süresi 40 dakikaya indi. Bu yayınlar bir yandan yabancıların ülkelerinden haber verirken, bir yandan da Almanya haberleri, Almanya'daki toplumsal

yaşamdan, iş yaşamından ve hukuk kurallarından bilgiler aktarıyor, yol gösteriyor, biraz olsun müzikle eğlendiriyor.

17.12.1965 tarihinde Üçüncü Televizyon Programları haftada onar dakikalık yayınlara başladı. 1.1.1978 tarihinden itibaren bu yayınlar iki haftada bir yirmişer dakika oldu. 1966 yılında "Aqui Espana" adlı programa başlayan İkinci Televizyon Programı ZDF 1972 yılından itibaren iki haftada bir altı dilde yayına geçti. ZDF 1988 başında bu programlarda köklü bir değişiklik yaparak "**Nachbarn in Europa**" (Avrupa'da komşular) programını anadil yayınları niteliğinden çıkardı ve çok dilli bir magazin programı haline getirdi. Bu değişiklikle birinci derecede Alman seyirciye ulaşmayı amaçladı. Bu arada başta Berlin ve Hamburg olmak üzere kapalı devre yerel kablolu televizyonlarda da yabancı dillerde, özellikle Türkçe yayınlar yapılmaya başladı.

Alman Radyo ve Televizyon Kurumlarının yabancı dillerdeki yayınları televizyonda yabancıların % 68'i, radyoda % 54'ü tarafından izleniyor. Yabancıların % 32'si kendi dillerinde gazeteleri okurken, % 31 yabancı da Almanca gazete okuyor. Aynı şekilde artık yabancıların % 55'i Almanca haberleri, hatta % 61'i televizyondaki eğlence ve yarışma programlarını izliyor.

KAYNAKÇA

AKTAN, M. **Medienangebot für ausländische Arbeitnehmer in der Bundesrepublik Deutschland, Untersucht am Beispiel der türkisch sprachigen Zeitungen und Hörfunksendungen**, Diss. München 1979.

ARD-ZDF-UNTERSUCHUNG, "**Massenmedien und Ausländer in der Bundesrepublik**", Mediaperspektiven 7/82.

BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR AUSLÄNDER (Hg.), **Bericht '99 - Zur Situation der ausländischen Arbeitnehmer und ihrer Familien**, Bonn, 1988.

BUNDESZENTRALE FÜR POLITISCHE BILDUNG (Hg.), **Ausländer und massenmedien -Bestandsaufnahme und Perspektiven**, Bonn, 1987.

DELGADO, M. **Gastarbeiter in der Presse**, Opladen 1972.

EULGEM, B. **Das Medienangebot für die Bevölkerung aus der Türkei in Berlin (West)**, eine Dokumentation, Berlin, 1980.

İSKENDER, Selçuk, **Medien und Organisationen**, Berlin, 1983.

MERTEN, Klaus. **Das Bild der Ausländer in der deutschen Presse**, Bonn/Frankfurt/M., 1986.

PAZARKAYA, Y. **Spuren des Brots**, Zürich, 1983.

Bahattin AKŞİT

Türkiye'de köy yerleşim birimleri nüfusun büyük çoğunluğunu barındırmıştır. 1945'den sonra kentlerde, köylerde ve bunların aralarındaki ilişkilerde oluşan büyük dönüşümler, bu durumu hızla değiştirmeye başlamıştır. 1950'de nüfusun 15 milyonu (% 75) köylerde, 5 milyonu (% 25) ise kentlerde yaşamaktaydı. 1920 - 1980 arasında hem köylerde ve hem de kentlerde yaşayan nüfus hızla artmış ve 1980'de 25 milyon (% 56) köylü nüfusa karşı 20 milyon (% 44) kentli nüfus durumu ortaya çıkmıştır. 1980'lerde köylerde ve kentlerde yaşayanlar eşit sayılara ulaşmış ve 1985'de kentlerde yaşayan nüfus (27 milyon), köylerde yaşayan nüfusu (24 milyon) geçmiştir. Fakat bu köylerin ve köylülüğün geçirmekte olduğu dönüşümlerin öneminin azaldığı anlamına gelmemektedir. Tarımın tamamen sanayileşmesi durumu ortaya çıkıncaya kadar da köy yaşamı ve onu anlamaya çalışan köy sosyolojisi var olmaya devam edecektir.

Son 40 - 50 yıl boyunca köylülerin yaşadığı köy yerleşim birimlerinin sayısında önemli bir değişme olmamış ve bu sayı 35 - 36 bin civarında kalmıştır. Batı Anadolu'dan Doğu Anadolu'ya doğru gidildikçe sayısı artan ve köy yerleşme birimi muhtarlığı kapsamında olan kom, mezra, mahalle gibi köy - altı yerleşim birimleri, yukarıda verilen köy yerleşim birimleri sayısına dahil değildir. Göçerlerin yerleşmesi ile yeni bazı köy - altı yerleşim birimleri ortaya çıkarken, var olan köy - altı yerleşim birimlerinin bir kısmı yeni köy muhtarlığı birimlerine dönüşmüş ve köy yerleşim birimlerinin bazıları büyüyüp kentleşirken, bir kısmı da göçler sonucu küçülüp yok olmuşlardır. Bu süreç içinde, köylerde yaşayan nüfusun büyük çoğunluğu giderek daha büyük nüfuslu köy yerleşim birimlerinde yaşar duruma gelmişlerdir.

1950'lerde geçimlik üretimden pazar için üretime, tarım devriminden beri kullanılan karasaban kullanımından traktör kullanımı, gübreleme, sulama, ilaçlama gibi modern alet ve güdümlü tarıma geçildiğinde köylerin sosyo - ekonomik ve kültürel yapısının ne yönde değişeceği tartışılmağa başlanmış ve yapılan köy araştırmaları bu soruya yönelik olmuştur. Sosyalbilimciler olarak, bu dönüşümler konusundaki ilk tahminlerimizi 1960'larda yaptık. Köylerdeki ekonomik ilişkiler kısa zamanda kapitalistleşecek ve bunun sonucu olarak da topraklar az sayıda kapitalist çiftçinin elinde toplanacak ve buralarda çalışan ücretli tarım

işçileri dışındaki küçük üretici köylüler topraksızlaşarak kentlere göç edecektir. Köylerden kentlere göç, tahmin ettiğimiz gibi gerçekleşiyordu, tahminlerimizin ötesinde yurt dışına işçi göçü olmuştur; fakat, tahminlerimizin tersine, küçük üreticilik tarımdaki varlığını devam ettiriyordu. Köylüler, kapitalist çiftçiler ve ücretli tarım işçileri olarak kutuplaşacaklarına, küçük meta üreticisi girişimci çiftçilere dönüşmüşlerdi. Bu yeni ortaya çıkan küçük meta üreticisi çiftçiler kendi aralarında farklılaşmış durumda olup, aralarından bir kısmı, birikim yaparak kapitalist çiftçiliğe doğru dönüşmekte, diğer bir kısmı işletmelerini tasfiye ederek kentlere göç etmekte, bir başka kesim ise yeni haneler ve yeni işletmelerle küçük üreticiliğe katılmaktadırlar. 1963 Tarım Sayımına göre, köylerdeki 3.1 Milyon hane ve / veya işletme 167 Milyon dekar toprak işlemekteydi. 1980 Tarım Sayımına göre ise 3.6 milyon hane ve / veya işletme 227 milyon dekar toprak işlemektedir. 1963 yılında 50 dekardan az toprak işleyen hanelerin toplam haneler içindeki oranı % 69 ve işledikleri toprakların toplam topraklar içindeki oranı % 24 idi; 1980 yılında bu hanelerin oranı % 62'ye ve işledikleri toprakların oranı da % 20'ye düşmüş durumdadır. Bu hafif düşüş karşılık 200 dekardan fazla toprak işleyen hanelerin oranı % 4'den % 6'ya ve işledikleri toprakların oranı da % 28'den % 35'e yükselmiştir; aynı şekilde, 51 - 200 dekar arası toprak işleyen işletmelerin oranı 1963'de % 28 iken, 1980'de % 32 olmuş ve işledikleri toprakların toplam topraklar içindeki oranında da % 48'den % 44'e hafif bir düşüş olmuştur. Sonuç olarak, elimizde veri olan 17 yıl boyunca köylerdeki küçük meta üreticiliği genel hakimiyetini korumuş, işletmelerin büyümesine doğru hafif bir eğilim belirmiştir.

Haneler ve/veya işletmeler düzeyinde beliren ve yukarda özetlenen eğilimler köyler düzeyinde de ifade edebiliriz. Türkiye'deki köyler içinde kapitalist işletmelerin ve ilişkilerin hakim olduğu köy sayısı oldukça azdır. Bu köy tipine doğru değişme eğilimleri vardır, fakat şimdiki şartlar altında oldukça zayıftır. Türkiye'deki köylerin büyük çoğunluğu küçük meta üreticiliğinin hakim olduğu köylerdir. Fakat bu köyleri, baskın olan değişme eğilimine gre üç tipe ayırmak mümkündür. Bu değişme eğilimlerinden birisi kıraç toprakları olan Orta Anadolu köylerinde kendini göstermiştir. Bu köylerin çalışabilir durumda olan nüfusu kentlere ve yurt dışına göç etmiş ve köyde kalan yaşlılar ve çocuklar kentlerden ve yurt dışından gönderilen gelirlerle yaşamaktadırlar. Bu köylerin terkedilen köyler haline mi dönüşeceği, yoksa köye geri dönenlerle canlılık mı kazanacağı önümüzdeki yıllarda belli olacaktır. Değişme eğilimlerinden bir diğeri de çeşitlenen ekonomik faaliyetler içine giren girişimci küçük çiftçilerin hakim duruma geldiği köylerde ortaya çıkmıştır. Bir diğer değişme eğilimi ise, birikim yapabilen çiftçilerin orta büyüklükte ticarileşmiş çiftlikler oluşturmaları ve pamuk, buğday gibi ürünleri pazar için üretmeleri durumunda ortaya çıkmaktadır. Ücretli işçi çalıştırmayan bu aile işletmelerinin kapitalist çiftlikler haline gelip gelmemeleri ise Türkiye'deki sanayileşme, kentleşme ve diğer makro - ekonomi politikalarına, miras hukukuna ve hanelerin ve / veya işletmelerin bölünüp parçalanmaya, aynen devam etme veya genişleme eğilimlerini etkileyen kültürel yapılanmalara bağlıdır.

- AKŞİT, B. **Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme**, Turhan Kitabevi, 1985.
- BORATAV, K. **Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm** SBF Yayınları, 1980.
- ÇINAR, M. / O. SİLİER, **Türkiye Tarımında İşletmeler Arası Farklılaşma**, B.Ü. Yayınları, 1979.
- KEYDER, Ç. "Paths of rural transformation in Turkey" Journal of Peasant Studies C. 11, No. 1, 1983.
- KIRAY, M. "Values, social stratification and development" Journal of Social Issues. C. 24, No.2, 1968
- STIRLING, P. **Turkish Village**, John Willey and sons, 1965.
- VARLIER, O. **Türkiye Tarımında Yapısal Değişme, Teknoloji ve Toprak Bölüşümü**, DPT Yayını, 1978.
- Türkiye'de Tarım Sorunu** Onbirinci Tez Kitap dizisi, No. 7, 1987.
- PAMUK, Ş. / Z. TOPRAK, (Ed.) **Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923 - 2000**, 1988.

Bozkurt GÜVENÇ

Çağımızın insan ve toplum olguları kültür kavramı ile açıklanır: (a) İnsanlar ve toplumlar benzer, çünkü kültürleri benzer; (b) İnsanlar ve toplumlar farklıdır, çünkü kültürleri farklıdır; (c) İnsanlar ve toplumlar değişir, çünkü kültürleri değişmektedir. Öteki canlı varlıklarda görüldüğü gibi, kültürel değişme süreci **yavaş** fakat **sürekli**dir. Öyleyse **kültür nedir?** Kısaca, Tanrı ya da **doğa**'nın yarattıklarına ek olarak, insanoğlu'nun yaptığı/yarattığı, öğrenip/öğrettiği, atalarından torunlarına aktardığı **herşey** kültürdür. Herşeyi tanımlamak zordur ama tümüyle olanak dışı değildir. Bilimsel anlamdaki kültür (1) **Uygarlık (civilization)** ile özdeştir. Estetik ve edebiyat alanındaki kültür (2) **güzel sanat**'tır. Toplum bilimleri alanındaki kültür (3) eğitim süreciyle kazandığımız **muhteva**, yani eğitimidir. Teknik ve **teknolojik** anlamda kültür ise (4) Üretim faaliyetlerinin tümüdür. Uygarlık anlamındaki kültür (1), öteki anlamları (2, 3 ve olguları içine alır.

En basit tanımıyla kültür, bir toplum veya topluluğun üzerinde yaşadığı doğal çevre (vatan), aile - soy ve akrabalık ilişkileri, din - devlet - yönetim kurumları, eğitim - öğretim, töre (gelenek ve görenekleri) ve sanatı içine alan **karmaşık bütün**'dür. İnsanoğlu'nun toplum içinde, özel yaşamında yaptığı ve yarattığı **herşey** karşılıklı olarak ve sıkıca birbirine bağlı ve bağımlıdır. Bilimler, sanatlar, yazarlar hemen herkes bu bağımlılığı sezer, söyler, ya! Ne ile? **Kültür, Dil, ve İnsanla** bağlıdır. Bu yüzden, kültürün her parçasında olup bitenler **bütünü**, bütündekiler ise parçaları (birey ve kurumları) etkiler. Kültürün değişmesi bu yüzden zordur ama değişmemesi de hemen hemen imkânsızdır.

Özünü bulmak için, kültür olgusu soğan gibi, soyulmaya ve parçalarına ayrılmaya kalkılırsa geriye **hiç bir şey** kalmaz. Kültür, bütün olarak, belki daha iyi algılanabilir. **Kültür** sosyal miras olarak **öğrenilir**. **Kültür**, tarihi ve sürekli-dir, yani **değişir** ! Bütün canlılar öğrenir ama öğrendiklerini, birikim olarak çocuklarına öğretebilen tek canlı varlık insandır. İnsan, kültürünü diline yükler, dilinde saklar, korur, Kültür bu anlamda **toplumsaldır**. Yalnız kendi deneyimlerimizi değil, toplumun bütün bildiklerini öğrenebiliriz. Kültür, toplumun ihtiyaçlarını karşılar, doyum sağlar. Değişikliğe uğrar, kendisini yaratan insanları değiştirir.

Tarihçilere göre, **kültür** : (1) Avcı - toplayıcılık, (2) Hayvancılık - tarımcılık, (3) Endüstri - şehir dönemlerinden geçmiştir. Avcılıktan tarıma geçiş "**tarım**"

(Neolitik) devrimini, tarımdan endüstriye geçiş "**sanayi**" (**endüstri**) devrimini olarak bilir. Batı toplumlarının bugün, endüstri döneminden endüstri - sonrası (**post - endüstri**) dönemine geçtiği söylenir.

Kültür bilimciler, toplumların geçirdiği kültür değişmelerini (a) kuşaklar arası **kültürleme (enculturation)**, (b) toplumlararası **kültürleşme (acculturation)** ve (c) birey ve gruplararası **kültürlenme (culturation)** süreçleri çerçevesinde inceler. "Kültür değişmesi" denen evrensel olgu, bu süreçlerin (iç ve dış dinamiklerin) bir bileşkesidir.

Bu genel bilgilerin ışığında, Türk Kültürü'nün yeri, özellikleri; diğer kültürlerle benzerlik ve farkları, özgün nitelikleri nelerdir? Türk toplumunun tarım kültüründen endüstriye geçtiğini, köyden kente (veya Avrupa'ya) göçtüğünü söylemek doğru olsa bile yeterli değildir. Kültür sorunlarına doğru yanıt vermek için toplumun "**Kültür Tarihi**" ni bilmek gerekir. Türklerin ve Türk Devletlerinin yönetim, din, savaş, eğitim ve sanat tarihleri az çok bilinmekle birlikte, bütün bu parça - buçuk bilgileri derleyip içine alan "**Kültür Tarihi**" henüz yazılmamıştır. Tarih yapan Türklerin kültür tarihinin yazılmasında bazı ideolojik güçlükler vardır. Cumhuriyet döneminde yaşanan yapısal gelişmelerin kaçınılmaz sonucu olarak, Türklerin kültürel kökeni değişik yer ve zamanlarda aranmaktadır ! Örnek olarak :

(1) **Milliyetçiler**, Orta Asya kökenli Türklerin kültürel köklerinin **Asya**'da;

(2) **İslâmcılar**, Batı Asyalı müslüman Türklerin kültürel köklerinin **İslâm**'da;

(3) **Anadolucular**, Küçük Asya'ya göçen ve yerleşen Türklerin kültürel köklerinin **Anadolu**'da;

(4) **Batıcılar**, bin yıldır Batı ile yan yana yaşayan Anadolu Türklerinin kültürel köklerinin ve geleceğinin **Batı**'da;

(5) **Sentezciler**, Doğu ile Batı arasındaki kültürel bir köprü kuran Türklerin kültürel köklerinin **Doğu - Batı veya Türk - İslâm** sentezinde;

aranması gerektiğini, hatta bulunduğunu savunuyorlar.

Yukarıdaki görüş ve arayışlardan hangisinin daha doğru (geçerli ve güvenilir) olduğu , güncel tartışma konusudur. Oysa, bu görüşlerden her biri, bir ölçüde doğrudur. Biz Türkler **hepsi**yiz ! Ancak, toplulukların **toplumlaşması**, İslâm milleti'nin uluslaşması (laikleşme) daha uzun zaman alacağına benzemektedir. Nesnel gerçekler, güncel gözlemler düzeyinde bugün Türkiye'de :

(1) Göçebe ve yarı-göçebe **Türkmenler/Yörükler**;

(2) **Nüfusun yarısını oluşturan köylü - çiftçiler**;

(3) İslâm'ın dünya görüşünü savunan **kasabalı - esnaf**;

(4) **Batı dünyası ile özdeş** kentli ve büyük kentliler;

(5) sentezleri savunan "Atatürkçü" **bürokrat - aydınlar**, var.

Kültürel açıdan, bazı bölgesel / yöresel eğilimler de görülür İstanbul (Kuzey - Batı), Ege - Akdeniz, Orta - Anadolu, Karadeniz, Doğu ve Güney - Doğu, gibi. Ayrıca, ne olduğu tam anlaşılamayan ve gecekondü yerleşmelerine yakıştıran bir **"arabesk" (arabımsı)** kültür kalıbından da söz edilmektedir.

Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün hedef aldığı "çağdaş ve ulusal" Türk Kültürünün bütün bu "alt - kültürler"le iç ve dış etkileşimlerin bileşkesi olarak oluşma süreci içinde bulunduğu söylenebilir.

Ursula BOOS - NÜNNING

Aşağı yukarı 1980'den başlayarak Hohmann'ın geliştirdiği kültürlerarası eğitim anlayışı ve kavramı, her ne kadar bugüne değin sözcüğün anlamında bir bütünlük sağlanamamış da olsa, göçle ilgili konularda pedagojik tartışmaların tamamlayıcı ve vazgeçilmez bir parçası olarak yerleşti. Bu konuda varolan sayılamayacak denli çok yayınlarda kullanılan en moda kavram "kültürlerarası" (interkulturell). Çocuk yuvalarında, okullarda, özellikle okuldışı etkinliklerde kültürlerarası eğitime yönelen model denemelerinin de sayısı az değil. Ve hergün konuyla ilgili yayınlanan pekçok sayıda dergi ya da dergi - kitap giderek artan bir miktarda göçle konu olan başka ülkelerin yazarlarına yer vererek bu konuyu işliyorlar (son örnek : Hohmann / Reich 1989).

Kültürlerarası eğitim modeli yabancı çocuk ve gençlerle daha önce yapılan eğitsel çalışmanın pozisyonuna karşı çıkarak geliştirildi. Eski eğitim modeli kaba çizgileriyle şöyle belirlenebilir :

- Uzun süre -büyük ölçüde bugün de hala- hareket edilen anlayış şuydu : Okul dersleri ve sosyal eğitim yabancı öğrencileri olabildiğince çabuk, eski modeliyle sürdürülen "Alman" derslerine uymalarını sağlamalı ve üstüne üstlük, varolan "Alman" toplumuna uyumlarına katkı yapmalıydı;

- Bu şu anlayışı içerir : Yabancı öğrenciler Alman okul sistemine ve Alman toplumuna (Almanca, dersler, toplumsallaşma gibi konularda) eksikliklerle geliyorlar, onlarla ödün vererek çalışılmalı. Yabancı öğrencilerin ortaya koyabileceklerinden (ikidillilik; iki kültürlü ortamda yolunu bulabilme yeteneği; asıl kültürleri, başka deyişle göçmen kültürü üzerine bilgileri) yararlanmak hemen hemen olası değildir.

- Çocukların asıl kültürleri - okulda ve toplumda işlevsiz kaldığı için - ya küçümsenir ya da en fazla folklorik yönüyle ilgilenilir;

- Okul ya da eğitsel çalışma alanı toplumsal etmenlerden bağımsız ve etkilenebilen bir mekan olarak ele alınır. Yabancı ailenin içinde yaşadığı ya da yabancı öğrencinin kendisiyle sirtuşup mücadele ettiği koşullar, örneğin kötü konut koşulları, yabancı düşmanlığı, hukuksal güvensizlik, kısıtlayıcı bir yabancılar politikasının yolaçtığı geleceği planlayabilme olanağından yoksunluk gibi koşullar salt ikincil etmenler olarak ele alınır, "gerçek eğitsel çalışma" bu koşullarla hiç ilgilenemez.

Kültürlerarası eğitim fikri bu tür düşüncelerden kaçınır. Tersine, yabancı öğrencilerin özgül koşullarının yeterince gözönüne alınmaması onların okulda sık görülen başarısızlıklarının artmasına katkı yapar görüşünü benimser; yabancı öğrencileri çoğunlukla etkileyen uyum baskısının katılığı salt ruhsal sorunlara yolaçmakla kalmaz, üstüne üstlük, kimi yabancılarda görülen kendi kültür gettösuna çekilme nedenlerinden biri olarak görülür; son olarak, yabancının toplumsal ve maddi durumlarının iyileştirilmesi - salt insancıl ve demokratik olarak görülen bir toplumun özelliğinden gelen bir buyruk değil, aynı zamanda özkimliğinden vazgeçerek değişim sürecine giren göçmen kültürünün geliştirilmesi için koşuldur - Alman toplumunda değişiklikler yapmadan ve bu toplumun yerlilerinin katkısı olmadan başarılabacak bir konu değildir. Öteyandan şu nitelik kültürlerarası eğitim için en önemlisidir : Kültürlerarası eğitim kültürel olarak çoğulcu deneyimi olan bir toplumda birarada yaşayan tüm insanları ilgilendirir (Hohmann 1989, 13); öyleyse bu, toplumda göç ile ortaya çıkan kültürel çeşitliliğe eğitimsel bir yanıt olarak anlaşılmalıdır (s. 15).

Kültürlerarası eğitim taslağı bunlardan başka, göçün ortaya çıkardığı toplumsal koşullara ve yabancı ailelerin yaşayan kültürlerine, yani göçmen kültürene, yabancı ve Alman çocuklarının eğitim süreci içinde yer verir. Çocukların geldikleri ülkenin kültürünü de tekbaşına ele almaz, yabancı öğrencileri ve onların yönelimlerini ve davranış kalıplarını, asıl ülkeleri üzerine sahip oldukları bilgilerini değerlendirerek anlamaya çalışma denemesine de karşı çıkar, tersine, daha çok göçle ortaya çıkan değişiklikleri değerlendirme kapsamına alır. Yabancı çocukların kültürel özləri okulda ve toplumda artık uzun süre görmezden gelinmez ya da bir kusurmuş gibi görülmez, tersine, günlük yaşamda ona Alman kültürüyle eşdeğerde bir yer verilir.

Kültürlerarası eğitim yabancının ve Almanların birlikte yaşadıklarını, birarada birbirlerinden çok şey öğrenebileceklerinin koşullarını ortaya çıkarır, hazırlar, gösterir. Salt eğitim için yönlendirmekle kalmaz, toplumda da yepyeni bir yönlendirme anlayışının geliştirilmesini isterler : Yabancıyı alan toplumu öteki kültürlerin varlığını kabul etmeye ve onlarla, kendi konumunu görelî olarak uyuşturmaya, onların biçimlerini ve ifade tarzlarını, onların tamamıyla yabancı kaldığı ortamda bile ciddiye almaya, uyum çabalarını salt yabancılardan değil Almanlardan da beklemeye hazırlamak.

F. Almanya'da günlük yaşam gözönüne alınırsa, kültürlerarası eğitimi olanaksızlaştırmasa bile güçleştiren etmenlerin pekçok olduğu görülür. Kültürlerarası eğitim, uygulamaya koyulup yürütülebilmesi ve gerçekleştirilebilmesi için birçok önkoşulun hazırlanmasını gerektiren bir konudur.

Uyum (Integration) konusundaki yeni anlayışta önemli bir değişiklik yapmak gerekiyor. Uyumu Almanların ve yabancının karşılıklı yakınlaşması olarak ele alan yazıların sayısı kuşkusuz az değildir, ama politik ve toplumsal tartışmalarda o salt yabancının uyumu olarak anlaşılıyor. Okulda geçerli olan toplumda da geçerli olmak gerektir. Yabancıların dilleri ve kültürlerine hala kı-

yıda köşede (çoğunlukla sokak şenliklerinde, o da folklorik bir motif olarak ya da yemek kültürü bazında) yer veriliyor. Burada açıkça, herşeyi yenibaştan yönlendirmeye gerek var. Yabancı öğrencileri okula, yabancı aileleri yerel etkinliklere ya da Alman toplumuna yönlendirecek gizilgücün varlığı tanınmalı ve bu gizilgüç olumlu değerlendirilmeli. •

Alman politikası Alman toplumunda alışılmış uyum anlayışını uygun bir biçimde oluşturulmuştur. Özellikle kendilerine çoğunlukla büyük bir uyum yeteneği atfedilen yabancı çocuklar için eğitim ve öğretim alanında yapılan yatırımların hazırlanmasında olduğu gibi. Çocuklarını Alman toplumuna uyumdan alıkoyan anababalar ya küçümsenmişler ya da "bozukluk etmeni" olarak görülmüşlerdir. Bu hala da böyledir. Anababaları dikkate alınmadan, hatta onlara karşı çıkarak yabancı çocukların eğitimi ve toplumsallaşmalarına çalışılırsa, bunun, ikinci kuşakta ruhsal çatışmalara neden olabileceği, öteyandan anababanın zaten uzun süredir koruduklarını geleneklerine ya da kapalı etnik kümelerine sığınma duygularının güçleneceği hemen hemen hiç düşünülüyor.

Daha önemlisi yabancıların hukuksal durumu : Yabancı aileler Alman toplumunda politik haklarının olmadığını hergün en geniş boyutuyla yaşayarak görüyorlar. Seçim hakları yok, hatta yerel düzeyde bile. Üstüne üstlük politik çalışma yapma hakları kısıtlı, Almanlar için çok doğal olan öteki temel haklardan yoksunlar. Uyum Federal Almanya'nın politik ve toplumsal sistemine uyma olarak anlaşılıyor ve yabancı aileler için, sürekli oturma hakkını kazanmak istiyorlarsa, bir önkoşul olarak görüldü, görülüyor. Bireysel özellik olarak görülen uyumsal tavır için engeller yabancıların kişilik özelliklerinde görülüyor : modern sanayi toplumunun gereklerine uyumu önleyen dine bağlı (özellikle İslâm'a) geleneksel hoşgörüsüz tavır. Burada sistemin uyandırdığı bir etki geniş ölçüde görmezden geliniyor : yaratılan hukuksal güvensizlik dolayısıyla geleceği planlama olanaklarına sahip olamama; yabancılaşıma korkusu ve buna bağlı olarak çocuklarını yitirme korkusu; işsizlik korkusu ve çocuklarının kuyun (mağdur) olacaklarından korku. Hukuksal güvenceyi ve politik hakları salt uyabileceğini ve bunu istediğini tanıtlayanlara, onlara da yurttaşlığa alarak sağlayan, bunların dışında herkesi güvensizlik dolu yaşama iten bir politik sistem kültürlerarası eğitim için uygun bir zemin sunmuyor. Kültürlerarası eğitim daha çok, yabancı ailelerin, yaşam düşüncelerini, yönelimlerini, kültürel kökenlerini ciddiye alan ve onlara yabancı olarak politik hakları ve eşit hakları vermeye hazır olan bir toplumda yaşamalarını istemiyor. Göçmenler ancak bundan sonra, başka bir tarihsel birikimle kazandıkları bilgilerini, göçmen ve bir azınlığın üyesi olarak topladıkları deneyimlerini Alman toplumuna aktarabilirler, ancak bundan sonra kültürlerarası eğitim, gelişmesi için gerekli temeli kazanabilir.

BOOS , NÜNNING, Ursula / Manfred HOHMANN /Hans H. REICH / Fritz WITTEK (Hg.), **Aufnahmeunterricht - Muttersprachlicher Unterricht - Interkultureller Unterricht**, München, 1983.

BOOS - NÜNNING, Ursula. **"Interkulturelle Erziehung - interkulturelles Leben?"** in Beauftragte der Bundesregierung für die Integration der ausländischen Arbeitnehmer und ihrer Familienangehörigen (Hg.), Bericht '99, Zur Situation der ausländischen Arbeitnehmer und ihrer Familien Bestandaufnahme und Perspektiven für die 90er Jahre, s. 154 - 164, Bonn, 1988.

BORRELLI, Michele (Hg.). **Interkulturelle Pädagogik, Positionen - Kontroversen - Perspektiven**, Baltmannsweiler, 1986.

ESSINGER, Helmut /Achim HELLMICH / Gerd HOFF (Hg.), **Ausländerkinder im Konflikt. Zur interkulturellen Arbeit in Schule und Gemeinwesen**, Königstein, 1981.

HOHMANN, Manfred. **"Interkulturelle Erziehung - Versuch einer Bestandsaufnahme"**, in Ausländerkinder in Schule und Kindergarten, Heft 4 / 1983, s. 4 - 8, 1983.

HOHMANN, Manfred, **"Gibt es eine Didaktik für den Unterricht mit ausländischen Kindern?"**, in REGENBRECHT, Aloysius / Uwe FRANKE (Hg.), **Ausländerpädagogik an Universitäten**, s. 10 - 18, Hamm, 1983.

HOHMANN, Manfred. **"Interkulturelle Erziehung als Herausforderung für allgemeine Bildung"**, in : D. GLOWKA u.a., **Erziehung in der multikulturellen Gesellschaft. Vergleichende Erziehungswissenschaft. Informationen, Berichte, Studien**. Nr. 17, s. 98 - 115, Münster, 1987.

HOHMANN, Manfred / REICH, Hans H. (Hg.), **Ein Europa für Mehrheiten und Minderheiten. Diskussionen um interkulturelle Erziehung**, Münster / New York., 1989.

HOHMANN, Manfred. **"Interkulturelle Erziehung - Eine Chance für Europa?"**, in : HOHMANN, Manfred / REICH, Hans H., s. 1 - 32., 1989.

*

(Çev : İlhan TOMANBAY)

Emre KONGAR

Türkiye'deki ilk resmi nüfus sayımı, Cumhuriyet döneminde, 1927 yılında yapıldı. Fakat elimizde, daha önceleri Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılmış olan sayımlara ilişkin bilgiler de vardır. Osmanlıların nüfusuna ilişkin belgeler 1520 - 1530 tarihlerine dek geriye gitmektedir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında tutulan defterlere göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyıldaki nüfusu 11.5 milyon kadardı. Mısır, Irak ve Tuna nehrinin ötesindeki Rumeli toprakları bu rakamın dışındadır.

Batılılaşma çabalarının gelişmesi sırasında, 1831 yılında, II. Mahmud, resmi bir nüfus sayımı da yaptırmıştı. Bu sayımda bütün topraklar kapsanmış ve yalnızca erkeklerin kaydı yapılmıştı. Sonuçlara göre, İmparatorluğun Asya kesimindeki toprakları üzerinde 3.753.643 erkeğin yaşadığı anlaşılmaktadır. O sırada Anadolu nüfusunun on milyon dolaylarında olduğu hesaplanmıştır. 1844, 1874 ve 1884 yıllarında başka sayımlar da yapıldı. Fakat hiçbirinin sonuçları pek güvenilir değildir. 1884'de yapılan sayım sonuçlarına göre, Osmanlılar nüfusu 28.9 milyon olarak görülmektedir. Aynı dönem için Anadolu'nun nüfusunun 11.8 milyon dolaylarında olduğu hesaplanmıştır. Bu nüfus, Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra, 1923 yılında 12.582.000 olarak belirtilmiştir.

Türkiye'nin nüfusu, sayım yıllarına göre, Çizelge (1)'de gösterilmiştir. 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılması, bu yılı içine alan sayım rakamlarında bir artışa yol açmıştır. Aslında, göçler Türkiye nüfusunun artışını 1940 yılına kadar etkilemiştir. 1940'dan sonra nüfus hemen hemen üç katına çıkmıştır. Artma düzenli olarak sürmektedir.

Nüfus artışının ardındaki temel öğeler olan kaba ölüm ve kaba doğum oranları Çizelge (2)'de gösterilmiştir. Çizelgeden de anlaşılacağı gibi, toplumsal ve ekonomik düzeyin yükselmesi sonucu kaba doğum oranı düzenli olarak düşmektedir. Öte yandan, kaba ölüm oranı da aynı nedenlerden dolayı bir düşme göstermektedir. Tıp ve sağlık koşullarının gelişmesi, kaba ölüm oranını düşüren en önemli öğeler arasındadır. Bugünkü kaba doğum oranı oldukça yüksek bir düzeyde bulunduğu ve kaba ölüm oranı da düştüğünden, Türkiye'deki nüfus artış oranı çok yüksektir. Örneğin, İngiltere'nin nüfus artış hızının 4.5 katıdır. Batı Avrupa ülkelerinin çok üstünde olan bu oran, yine de Meksika, Pakistan gibi ülkelere göre daha düşük düzeydedir.

Bugünkü artış hızı değişmezse, Türkiye'nin nüfusu yirmi yıl içinde iki katına yükselecektir. Bu durum hiç kuşkusuz, iş olanakları ve sağlık, eğitim, konut vb. gibi hizmetler bakımından son derece önemli sorunlar yaratacak ve ülkenin doğal kaynakları üzerine de büyük baskı yapacaktır.

Nüfusun cinsiyet dağılımı Çizelge (3)'de gösterilmiştir. Çizelgeden anlaşılacağı gibi, 1945 yılına değin, kadınların sayısı erkeklerden çoktu. Uzun savaşların etkileri düşünüldüğünde, bu sonucun doğal karşılanması gerekir. 1945'den sonra, kadın - erkek oranı tersine dönmüştür. Bunun nedeni, doğum oranlarıdır. Türkiye'de her yüz kız çocuğuna karşılık yüzden fazla erkek çocuk doğmaktadır. Erkekler daha çok kentlerde, kadınlar ise kırsal alanlarda yoğunlaşmış gözükmektedir. Hiç kuşkusuz, bu durumun nedeni, kente göç olgusudur. Kimi zaman erkekler tek başlarına kente inmekte ve bir süre çalıştıktan sonra eşlerini yanlarına almaktadırlar. Evli olmayan erkeklerin, aynı durumdaki kadınlara göre, kente göç etme olasılıkları da daha yüksektir. Ayrıca, son zamanlarda ortaya çıkan Avrupa'ya işçi olarak gitme olayı da köylerdeki kadın oranının artışı da etkili olmuştur. Nüfusun yaş dağılımı Çizelge (4)'de gösterilmiştir. Çizelge, Türkiye'de nüfusun "genç" denebilecek bir nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır. (Aslında, biraz aşağıda da söyleneceği gibi, bu nüfus yaşlanmaya başlamıştır.) Nüfusun bu niteliği, topluma belli ölçüde bir değişme gücü ve eylemlilik getirmektedir. Öte yandan, bağımlılık oranını artırarak, çalışan nüfus üzerindeki ekonomik baskıyı ağırlaştırmaktadır.

15 - 65 yaş grubu, Türkiye'de, öteki ülkelere oranla daha küçüktür. Gelişmiş ülkelere göre, tüm nüfus içindeki yeri yüzde 5 ya da yüzde 6 oranında daha düşüktür. Bilindiği gibi, bu yaş grubu, ülkedeki işgücünü oluşturan nüfusu belirler. Türkiye'de çalışabilir nüfus, ne yazık ki, ülkenin yaratabileceği iş olanaklarından daha büyük bir hızla artmaktadır. 1962 yılında 15 - 65 yaş grubunun yüzde 78'i çalışırken, bu oran 1972'de yüzde 69'a düşmüştür. İşsizlik Türkiye için önde gelen sorunlardan biridir. Ayrıca, tarım kesimindeki ve devlet bürokrasisindeki gizli işsizlik de ülke ekonomisine önemli bir ağırlık yüklemektedir.

Türkiye nüfusunun yaşlı kesimi, bugün de küçük bir gruptur. Bu grubun nüfus içindeki yeri yüzde 4 ya da daha aşağı ise, o ülkenin nüfusu "genç" diye nitelenmektedir. 65 yaşından yukarı olan grup 1970 yılında Türkiye'de yüzde 4.4'e erişmiştir. Bu durum hiç kuşkusuz, az da olsa, kaba doğum ve ölüm oranlarındaki düşüşü ve düşüş sonunda, nüfusun "yaşlanmaya" başladığını belirtir.

Çizelge (5)'den de görülebileceği gibi Türkiye'de kent nüfusu, kır nüfusundan çok daha hızlı artmaktaydı.

Bu trend, 1980 - 1985 yılları arasında iyice belirginleşti ve kırsal alan nüfusu 1980 yılına göre kesildi.

Son durumda, nüfusun yüzde 53'ünden fazlasının kentsel alanlara kaymış olduğu anlaşıyor.

KAYNAKÇA

- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ, **Genel Nüfus Sayımı**, D.İ.E., Ankara, 1986.
- SARC, Ömer Celal. **Türkiye Ekonomisinin Genel Esasları**, İ.Ü. İktisat Fakültesi, İstanbul.
- KARADAYI, Figen. **"Population Growth in Turkey", The Population in Turkey**, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1974.

ÇİZELGE (1)
SAYIM YILLARINA GÖRE NÜFUS, YILLIK ARTIŞLAR
VE YOĞUNLUK
(1927 - 1985)

Yıllar	Nüfus	Sayım Arası Yıllık Artış ‰	Nüfus Yoğunluğu
1927	13.648.270		18
1935	16.158.018	21.10	21
1940	17.820.950	17.02	23
1945	18.790.174	10.59	24
1950	20.947.188	21.73	27
1955	24.064.763	27.75	31
1960	27.754.820	28.53	36
1965	31.391.421	24.62	41
1970	35.605.176	25.19	46
1975	40.347.719	25.00	52
1980	44.736.957	20.65	58
1985	50.664.458	24.88	65

KAYNAK : D.İ.E., 1983 : 33 - 34; 1986 : 2

ÇİZELGE (2)
SAYIM YILLARINA GÖRE KABA DOĞUM
VE ÖLÜM ORANLARI
(Bİndeler Olarak)
(1935 - 1985)

Sayım Yılları	Kaba Doğum Oranı ‰	Kaba Ölüm Oranı ‰
1935 - 1940	51.0	34.6
1940 - 1945	50.2	39.6
1945 - 1950	47.8	28.1
1950 - 1955	46.7	20.7
1955 - 1960	45.0	17.8
1960 - 1965	41.2	14.7
1965 - 1970	38.4	12.7
1980 - 1985 *	30.6	9.0

KAYNAK : Karadayı, 1974 : 17 * D.P.T., 1984 : 230

ÇİZELGE (3)
NÜFUSUN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI
(1927 - 1980)

Yıllar	Erkek Nüfus Yüzdesi	Kadın Nüfus Yüzdesi	Yüz Kadına Düşen Erkek Sayısı
1927	48.1	51.9	93
1935	49.1	50.9	97
1940	49.9	50.1	100
1945	50.3	49.7	101
1950	50.3	49.7	101
1955	50.8	49.2	103
1960	51.0	49.0	104
1965	51.0	49.0	104
1970	50.6	49.4	102
1975	51.4	48.6	106
1980	51.6	48.4	107

KAYNAK : D.İ.E., 1983 : 44

ÇİZELGE (4)
NÜFUSUN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Yüzdelere Olarak)
(1955 - 1980)

Yıllar	Yüzdelere Olarak Yaş Grupları		
	0 - 14	15 - 64	65 +
1955	39.4	57.2	3.4
1960	41.3	55.2	3.5
1965	42.0	54.1	3.9
1970	41.1	54.5	4.4
1975 *	40.4	55.0	4.6
1980 *	38.5	56.9	4.6

KAYNAK : D.P.T., 1973a : 75. * D.İ.E., 1983 : 44 - 45'den hesaplanmıştır.

ÇİZELGE (5)
SAYIM YILLARINA GÖRE KENTSEL VE KIRSAL NÜFUSLAR VE YILLIK ARTIŞ ORANLARI
(1927 - 1985)

Yıllar	Toplam (Bin)	KENTSEL			KIRSAL		
		Sayım Yılları Nüfusu (Bin)	%	Yıllık Artış Oranı (Binde)	Sayım Yılları Nüfusu (bin)	%	Yıllık Artış Oranı (Binde)
1927	13.648	3.306	24.2		10.342	75.8	
1935	16.158	3.803	23.5	17.50	12.355	76.5	22.23
1940	17.821	4.346	24.4	26.72	13.475	75.6	17.34
1945	18.790	4.687	24.9	15.10	14.103	75.1	9.12
1950	20.947	5.244	25.0	22.47	15.703	75.0	21.49
1955	24.065	6.927	28.8	55.67	17.138	71.2	17.48
1960	27.755	8.860	31.9	49.21	18.895	68.1	19.53
1965	31.391	10.806	34.4	39.71	20.585	65.0	17.14
1970	35.605	13.691	38.5	47.33	21.914	61.5	12.51
1975	40.348	16.869	41.8	41.75	23.479	58.2	13.79
1980	44.737	19.645	43.9	30.47	25.092	56.1	13.29
1985	50.664	26.866	53.0	62.61	23.798	47.0	- 10.59

KAYNAK : D.İ.E., 1984 : 4, 1986 : 2

SAĞLIK / HASTALIK HİZMETLERİ

33

Nevzat EREN

GİRİŞ : Sağlık ve onun karşıtı olan hastalık, sağlıklı kişilerin sıklıkla gözardı ettikleri, önem vermedikleri bedensel - ruhsal ve toplumsal değerlerdir. Sağlıkları yerinde olan bireyler, hastalık ve ölümü, sıklıkla akıllarına getirmezler. Başka bir anlatıyla, sağlık, ancak yitirildiğinde önemi anlaşılan bir değerdir. Bu durum, eğitilmiş ya da eğitilmemiş birçok insanda böyledir. Oysa hastalıklardan korunma, dolayısı ile sağlığı koruma, insanların ve giderek toplumların başarabilecekleri herşeyin temelini oluşturur. Çünkü, açıkca ortadadır ki, sağlıklı insanların ve toplumların sağlıklı (başarılı) sonuçlar elde etmeleri olanaksızdır.

SAĞLIKLI OLMAK NE DEMEKTİR : Sağlıklı, ya da onun karşıtı olan hastalıklı olmanın ne olup olmadığı yüzyıllar boyunca tartışılmıştır. Çağa ve topluma göre ayrımları olan tanımlamalar yapılmıştır. Günümüzde artık tarih olmuş bu tartışmaları bir yana bırakıp, hemen tüm dünyanın doğru bulup kabul ettiği Dünya Sağlık Örgütü (W.H.O., O.M.S.)'nin tanımına geçmek daha doğru olacaktır. WHO'nun sağlık tanımlaması şöyledir :

"Sağlık, yalnız hastalık ve sakatlığın bulunmayışı değil, aynı zamanda bedensel, ruhsal ve toplumsal yönden tam bir iyilik durumudur."

Bu tanımlamayı yakından incelediğimizde, sağlıklı olmanın başlıca 5 (beş) koşula dayandırıldığı görülmektedir. Bu 5 koşul şunlardır :

1. Kişi hasta olmayacaktır.
2. Kişi sakat olmayacaktır.
3. Kişi, bedensel yönden tam bir iyilik durumunda bulunacaktır.
4. Kişi, ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda bulunacaktır.
5. Kişi, toplumsal yönden tam bir iyilik durumunda bulunacaktır.

Bu 5 koşulu da, gene yakından incelediğimizde iki önemli sonuçla karşılaşırız. Bunlardan birincisi, 5 koşulun beşinin de yaşa, cinsiyete, topluma, zamana ve bilgi düzeyine göre değişen, kapsamı konularında görüş birliği bulunmayan kavramlar oluşlarıdır. İkinci sonuç ise, sağlıklı olmaya getirilen 5 koşulun kapsam ve içerikleri son derecede geniş alanları kapsamakta oluşlarıdır. Bu konulara aşağıda kısaca değinilmiştir :

HASTALIK DEĞİŞKEN BİR KAVRAMDIR : Hasta olmak, yukarda belirtil-diği gibi, pek çok konularda değişken bir kavramdır. Örneğin, hastalık en başta yaşa göre değişen bir kavramdır. 3 aylık bir bebek çişini kaçırır ve bu bir hasta-lık değildir. Yetişkin bir insanın çişini kaçırması ise hastalıktır. Benzer bir bi-çimde, 6 aylık bir bebek emekler, yerlerde sürünür. Erişkin bir insanın bu du-rumu ise önemli hastalıkların belirtisidir. Cinsiyet de, hastalık kavramını etkileyip değiştirir. Ergin çağdaki kadınlar, ortalama 4 haftada bir kanama geçi-rirler. Bu olağandır. Eğer kadın gebe değilse, kanamanın olmaması has'alık bulgusudur. Oysa erkeklerde, kanamanın her türü hastalık belirtisidir. Sağlıklı ya da hastalıklı olmak kavramları toplumlara, zamana ve çağlara göre de değ-işiklik gösterir. Bu konularda kaynak yapıtlarda yeterli bilgi bulunabilir.

SAKATLIK DEĞİŞKEN BİR KAVRAMDIR : Hastalık için kısaca açıklanan bütün alanlarda sakatlığa verilen anlam da değişkenlik gösterir. Birkaç örnek vermek gerekirse, yetişkin bir insanın yürüyememesi bir sakatlık iken, bir bebe-ğin yürüyememesi olağandır. Sakatlık şöyle tanımlanır : Bir organın olağan işle-vini şu ya da bu derecede, sürekli olarak yapamaması. Özellikle yapılan iş, sa-katlığa verilen olumsuz değeri önemli ölçüde etkiler, değiştirir. Bir manavın, bir bakkalın sol elinin küçük parmağının olmayışı, pek de önemli sayılmazken, bu eksiklik bir piyano sanatçısı için büyük bir eksiklik olur. Başka bir örnek ola-rak, bir kulak kepçesini yitiren bir kadın ve bir erkeğin durumları gözönüne alı-nabilir. Bu sakatlığın olumsuz etkisi kadında (saçları ile bu bölgeyi kapatabile-ceği için) erkeğe göre, görece daha azdır. Ruhsal, bedensel ve toplumsal yönden tam iyilik durumlarının göreceliği ise, uzun açıklamaları gerektirir. Bunlar için kaynak yapıtlara başvurmak gereklidir.

SAĞLIK TERİMİNİN KAPSAMI SON DERECEDE GENİŞTİR : Yukarda, WHO'nun sağlık tanımının 5 temel ögesi olduğu ve bunların değişkenliğinin iki önemli sonuç doğurduğu, bu iki sonuçtan ikincisinin, sağlık tanımının kapsa-mının son derecede geniş olduğuna değinilmişti. Günümüzde sağlıklı olmak ve sağlıklı olmak için yapılması gereken işlerin, gerçekten çok geniş bir kapsamı vardır. Bu kapsama, aşağıda 'Temel Sağlık Hizmetleri' açıklanırken değinilecek-tir. Burada şu nokta belirtilerek yetinilecektir : Sağlığı, dolaylı ya da dolaysız (olumlu ya da olumsuz yönde) etkilemeyen hiçbir insan çabası, çalışması yok-tur. Bu durumu insanlar ve toplumlarca yapılan her işin, çalışma ve üretimin insana yönelik olması gerçeği, kolayca açıklar. Dünyadaki tüm değerleri yara-tanlar insanlar ve toplumlar olduğu için, tüm çabalar da onlara yöneliktir, olumlu ya da olumsuz. Bu gerçek de, insanların sağlığının bu çabalardan etki-leneceğini ortaya koyar.

Bu açıklamaların okuyucunun kafasını karıştıracığı düşünülebilir. Böyle bir sakıncadan kurtulmak için şu belirtilmelidir ki, tüm göreceliklere karşın, her insan için ayrı olmak koşulu ile, somut bir sağlık durumu vardır. bunu

'Kendini iyi hisseden insan sağlıklıdır' biçiminde söylemek olanaklıdır. Ancak akılda tutulmalıdır ki, herkesin sağlıklı olma ölçütü kendisine göredir. Bu nedendir ki, hem hekimlik hele hasta başka bir toplumun insanı ise, zor olmakta, hem de toplumların ve hükümetlerin sağlık hizmeti kapsamı çok geniş boyutlara ulaşmaktadır.

TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİ : Bireylerin kendi sağlıklarına az önem vermelerine karşın, aydınların ve hekimlerin bu konuya, özellikle de koruyucu hekimliğe büyük önem vermeleri insana şaşırtıcı gelebilir. Gelişmiş ülkelerin kendi halklarının sağlığına önem vermeleri eskilere gider. Bu ülkelerin geri kalmış ülke halklarının sağlığına önem vermeleri eskilere ise, ancak XIX'uncu yüzyılın ikinci yarısına rastlar. Bu davranışın, insanî duygulardan kaynaklanmadığı bilinmektedir. Gelişmiş ülke yöneticilerinin geri kalmış ülkelerin sağlığına eğilmelerinin temelinde, bu ülkelerdeki hastalık ve salgınların kendi ülkelerine de bulaşacağı korkusu yatmaktaydı. Özellikle geri kalmış ülkeler olmak üzere, tüm dünyanın sağlık durumunun uluslararası sağlık kuruluşlarının dikkatini çekmesi XX'inci yüzyılın ilk yarısında oldu. Birleşmiş Milletler Örgütü ile WHO geniş çalışmalar yaptılar ve hükümetlerin kendi halklarının sağlığından sorumlu olduğu görüşünü yerleştirdiler. Hükümetlerin halkın sağlık sorumluluğunu yüklenmeleri bir ilerleme olmakla birlikte, yarım önlemdi. Hükümetler halka hangi sağlık hizmetlerini sunacaklardı. Bu soruya verilen yanıtlar zamana göre değişti. Verilmesi gereken birçok hizmet şemaları geliştirildi. Ancak bunların tümü, geri kalmış ülkelerdeki kaynak kıtlığı nedeniyle uygulanamadı. En son, 1978 yılında, Sovyetler Birliği'nin Alma - Ata kentinde toplanan bir uluslararası kurul (ki buna dünyada o sırada bulunan tüm devletlerin, tüm sağlık ve sosyal yardımla ilgili uluslararası kuruluşların temsilcileri katılmıştı) Temel Sağlık Hizmetleri adı altında, hükümetlerin halklarına sunması zorunlu olan **en az** sağlık hizmetlerinin listesini, oybirliği ile kabul etti. Bu anlaşma ve liste 'Alma - Ata Bildirgesi' adı ile anıldı. Hükümetler de, bu anlaşmayı onayladılar (T.C. ve Almanya kabul eden ülkeler arasındadır). Alma - Ata Bildirgesi'ne göre, hükümetlerin 'verildiği sırada para almadan' halka sunacakları sağlık hizmetleri şunlardır:

- Sağlık sorunlarını çözmek için eğitim yapmak.
- Halkın doğru beslenmesini sağlamak.
- Yeterli ve temiz içme ve kullanma suyu sağlamak.
- Alle plânlaması ve ana - çocuk sağlığı ile doğum hizmetlerini karşılamak.
- Ateşli ve bulaşıcı hastalıklara karşı koruma ve denetim hizmetlerini yapmak.
- Yerel salgın hastalıklardan korunma ve denetimi sağlamak.
- Genel hastalık ve yaralanmaların doğru tedavi edilmesini, bunun için gerekli ilaçların sağlanması hizmetlerini yapmak.

Yukarda da belirtildiği gibi, bu anlaşmayı imzalayan devletler, belirtilen hizmetleri sunuşları sırasında bireylerden herhangi bir ücret almayacaklardır. Ücret, daha sonra, ülkenin özelliklerine göre alınabilir.

Alma-Ata Bildirgesi, yukarda belirlenen hizmetleri hükümetlerin kendi gereksinin ve geleneklerine göre örgütlemelerini, sayılan hizmetlerin **en az** hizmetler olduğunu, bunların genişletilmesinin de hükümetlerin kararına bağlı olduğunu karara bağlamıştı ve hükümetler bunu da kabul etmişlerdi.

TÜRKİYE'DE DURUM: Türkiye'de temel sağlık hizmetleri olarak belirlenen hizmetlerin tümü, fazlasıyla birlikte, 1961-1968 yılları arasında, bir kamu görevi olarak Anayasa, tüzük ve yönetmeliklerde belirtilmiş, ancak işlerliği sağlanamamıştır. Alma-Ata Bildirgesi, temel sağlık hizmetlerini saymış, hükümetlerin bu 'en az düzeyde yeterli' olan hizmetleri artırabileceklerini kurala bağlamıştı. Türkiye'nin koşullarına uygun olarak temel sağlık hizmetleri aşağıdaki gibi düzenlendi:

TÜRKİYE'DE TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİ

A. Koruyucu Hekimlik Hizmetleri

1. Bağışıklama (aşılama) Hizmetleri
2. Erken Tanı Hizmetleri
3. Beslenmenin Düzeltilmesi Hizmetleri
4. Aile Plânlaması Hizmetleri
5. Sağlık Eğitimi Hizmetleri

Sayılan bu 5 koruyucu hizmet, bireylere yönelik hizmetlerdir. İnsanın yaşadığı çevreye ilişkin koruyucu hizmetler ise pek çoktur.

Bunların bazı önemlileri şunlardır:

1. Yeterli ve Temiz İçme ve Kullanma Suyu Sağlanması
 2. İnsan Dışkı ve İdrarının Kurallara Uygun Biçimde Uzaklaştırılıp Yok edilmesi
 3. Sağlık Kurallarına Uygun Barınak Sağlanması
 4. Hastalık Taşıyan Böceklerin Yok edilmesi (Vektör Kontrolü)
 5. Sağlıklı Besin Sağlanması (Besin Hijyeni)
- B. İlk Yardım Hizmetleri**
- C. Acil Tedavi Hizmetleri**
- Ç. Evde---Ayaktan Hasta Bakımı Hizmetleri (Poliklinik hizmetleri)**
- D. Hastane Bakımı ve Esenlendirme (Rehabilitasyon) Hizmetleri, vb.**

SAĞLIKLI OLMAK BİR İNSAN HAKKIDIR: Günümüz anlayışına ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göre, sağlıklı bir ortamda doğup, sağlıklı bir ortamda yaşamak, insanların doğuştan kazandıkları bir haktır. Bu hak insanın kendi doğduğu, uyruğu olduğu ülkede geçerli olduğu gibi yabancı olduğu ülkelerde de, o ülkenin koşul ve kurallarına uygun olmak üzere, geçerlidir. Buradan çıkarılacak sonuç ise, sağlıklı olmanın evrensel bir sorun olduğu, hastalıklarla savaşın da, gene evrensel boyutları olan bir çaba olduğudur.

Nihal TURAN

1- Tanımı :

"Sakatlık" sözcüğü Türkçe'de genel, işlevsel ve görelî olmak üzere üç ayrı anlamda kullanılmaktadır (Tuncay 1986, 160-219).

1) Genel anlamda sakatlık : Bireyin fiziksel, düşünsel ya da ruhsal yapısı ile ilgili her tür eksikliği, bozukluğu ifade eder ve böyle kimseler sakat olarak tanımlanırlar." Parmaksız ele yada kısa bacağına sahip bir kimse, geri zekalı, akıl hastası olan bir kişi sakatlık örnekleridir.

2) İşlevsel sakatlık : Yukarda değinildiği gibi, fiziksel, düşünsel ya da ruhsal sakatlıklar bazen kişinin kendisinden beklenen işlevleri, sorumlulukları yerine getirmesine engel olabilmektedir. Bu bakımdan sakatlığın fonksiyonel açıdan tanımlanmasına gerek vardır. İş yapabilen, görevini yerine getirebilen bir kimsenin işlevsel (fonksiyonel) olduğu söylenebilir. Fiziksel, düşünsel ya da ruhsal bir özür kişinin işlevlerini yeterli ve gereken biçimde sürdürmesine engel oluyorsa, bu durum işlevsel bir sakatlıktır. Boyun kırığı, kol ve bacaklardaki felç gibi durumlar, kişinin fiziksel fonksiyonlarını yerine getirmesini kısmen yada tam olarak engellediği halde, el ve ayakta yapışıklık eksik veya fazla parmağa sahip olma engellemeyebilmektedir. Sosyal hizmet açısından önem taşıyan durum kuşkusuz işlevsel sakatlıklardır. İşlevsel sakatlık durumu bireyin fonksiyonlarını bir süre için, ya da ömür boyu engelleyebilecek düzeyde olabilir.

3) Görelî (izafi) sakatlık : Bu sakatlık durumu "iş yapabilirlik" ile bağıntılıdır; Şöyleki her insan belirli bir işi aynı yeterlikte ve gerektiği biçimde yapabilecek, yeteneklere sahip değildir. Kuyumculukta usta bir kişi duvar örmede aynı derecede başarılı olmayabilir. Buna göre belirli bir işin, onunla ilgili tanıma uymayan biçimde yapılması, o alanda yetersizliği ifade eder. Böyle durumlar yaş cinsiyet, eğitim, tecrübe, dış görünüş v.b. gibi faktörlere bağlı olarak kişinin işlevsellğine engel olabilirler.

Sakatlık durumu 1) insan organizmasının yapısı ile ilgili olarak, fiziksel, düşünsel ve ruhsal olmak üzere, 2) oluşum nedenlerine göre de doğuştan ve sonradan olan sakatlık biçiminde gruplandırılmaktadır. Görmezlik, işitme özürü, kekemelik gibi gözle görülebilen ve kalp yetmezliği, sar'a gibi gözlenemiyen durumlar fiziksel sakatlık; zeka geriliği, düşünsel sakatlık; alkol alışkanlığı, depresyon gibi ruhsal sorunlar ise duygusal yapı ile ilgili sakatlık kabul edilmektedir.

Kan uyuşmazlığı, akraba evliliği ile kalıtsal nedenlere bağlı organ eksiklikleri ve bozuklukları doğuştan sakatlık; trafik ve iş kazalarına bağlı organ ve işlev kaybı ile hastalık sonucu ortaya çıkan bozukluklar ise edinsel (sonradan olan) sakatlık örnekleridir.

Türkiye'de yukarda ele alınan sakat tanımlarına giren kimselerle ilgili, kesin sayısal veriler mevcut değildir. Sakat nüfusun genel nüfusa oranı genel nüfus sayımı yıllarındaki belirlemelere göre 1945, 1955 ve 1965 yıllarında % 1 dolayında olmuştur (Altan 1976, 55). Ancak her 10 yılda bir yapılan bu belirlemeler aile reislerinden beyana bağlı olarak elde edilen bilgiye dayanmakta ve bu kişinin sakatlık durumunu kabul etmesi, kavraması ile ilgili farklılıklar nedeniyle gerçeği yansıtmamaktadır. Evrensel bir norm olarak bir ülkede, genel nüfusun % 10'un her türlü sakatın oluşturduğu kabul edildiğinde, bugün Türkiye'de 5.5 milyon dolayında sakat bulunduğu tahmin edilebilir (1. Gençlik Şurası, 1988). Son belirlemelere göre, bunların 1.100.000'ini 12-24 yaş dilimindeki ergen ve gençler oluşturmaktadır. (Ege 1982, 1-9).

1946 - 1968 yılları arasında, Türkiye'de 1.210.523 iş kazası ve 16.701 meslek hastalığına bağlı sakatlık vak'ası resmi makamlara bildirilmiştir. 1969 1973 yılları arasında er alan 5 yıllık dönemde ise bu sayılar sırasıyla 779.859 ve 1.555 tir. Buna göre 22 yıllık süre içinde iş kazası ve meslek hastalığı sonucu 41.953 kişi çalışma yeteneğini kaybedecek biçimde sakat kalmıştır; müteakip 5 yıllık dönemde bu sayı artış göstererek 12.037'ye ulaşmıştır. 1977 yılına ilişkin olarak iş kazasına bağlı sakatlık durumu 3.123 ve meslek hastalığına bağlı sakatlık durumu 331 olmak üzere toplam 3.454 tür. 1983 yılında meydana gelen toplam 145.296 iş kazasının 2.760'ı sakatlık ile sonuçlanmıştır (Tuncay 1986, 160-219).

Çalışan kişinin eğitim düzeyinin yetersiz oluşu, yorgunluk, dikkatsizlik, korumaya araç ve önlemlerine ilişkin yetersizlikler, işçi sağlığı ve güvenliği kurallarına uymama, gerekli önlemleri almadan işe başlama gibi faktörler söz konusu kaza ve sakatlıkların önde gelen nedenleri arasındadır.

Türkiye'de sakatların çalıştırılmasıyla ilgili ilk önemli adım 1967 yılında çıkarılan 931 sayılı İş Kanunu ile atılmıştır. Bu kanunun 25. maddesi, belirli koşullara uygun olmak kaydı ile, işverenlerin sakat çalıştırmaları zorunluluğunu getirmiştir. Böylelikle sakat kimselerin çalışma olanaklarından yararlanmaları ve toplum hayatına üretici olarak katılmaları sağlanmıştır.

Bugün T.C. Anayasasının 61'nci maddesinde "Devlet sakatların korunmaları ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır" ifadesi yer almış bulunmaktadır (İstihdam 1988, 4).

1971 yılında çıkarılan 1475 sayılı İş Kanununun sakatlarla ilgili 25. maddesine göre, * işverenler 50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde % 20 oranında sakat kimseyi meslek, bedensel ve ruhsal durumlarına uygun bir işte

* 29.7.1983 tarihinde değiştirilen şekliyle.

çalıştırmakla yükümlüdürler. Çalıştırılacak sakat sayısının belirlenmesinde daimi işçi sayısı esas alınır. Aynı il hudutları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin çalıştırmakla yükümlü olduğu sakat sayısını belirlemede de bu esas geçerlidir. Kanun, bir işyerinde çalışırken sakatlanmış işçiye orada çalıştırılma yönünden öncelik tanımaktadır. Aynı zamanda, kanun bir işyerinden sakatlığı nedeniyle ayrılmak zorunda kalıp daha sonra sakatlığın ortadan kalkması durumunda, işçinin eski işyerinde işe alınmayı istemesi halinde, işverenin boş yer varsa derhal, yoksa boşalacak ilk işe, bu işçiyi başka isteklilere tercih ederek iş vermesi zorunluluğunu getirmiştir.

Sakat kişilerin işe alınmasında aracılık eden kuruluş, İş ve İşçi Bulma Kurumudur. Sakat kişilerin çalıştırılabilecekleri işler, uygulanacak özel hükümler, ücrete ilişkin koşullar, mesleği yöneltme ve işe alınma gibi hususları bir tüzükle düzenleme konusunda İş ve İşçi Bulma Kurumu yetkili kılınmıştır. Bu konuda 1972 de çıkarılan yönetmelik sayesinde adı geçen knun yürürlüğe konmuştur. Yönetmeliğin bazı maddelerinde 1974, 1983 ve 1987 de önemli değişiklikler yapılmıştır (Tunçomağ 1974, 1; İstanbul Üniversitesi 1982, 82).

İş Kanununda sakatların çalıştırılmasıyla ilgili olarak yer alan 25. maddenin amacı, ülkedeki işgücünden en geniş ölçüde yararlanmak ve böyle kişileri haysiyet kırıcı durumdan kurtarmak ve çalışarak geçimlerini sağlama yollarını açmaktır; aksi halde sakat kişilerin iş bulma konusunda büyük güçlüklerle karşılaşması söz konusudur. Adı geçen kanunda sakat kişinin istihdamı, eğitimi ve rehabilitasyonu ile ilgili maddelere yer verilmiştir. Bunlar yapılmadığı takdirde sakat kişinin çalışması hemen hemen olanaksız gözükmektedir. Temelde, bu hususlar birbiriyle iç içe ve birbirini tamamlayan unsurlardır.

Adı geçen kanunda 1983'te yapılan değişiklik ile "sakatlık" durumu yeniden tanımlanmıştır. Buna göre "sakat" beden veya zihin gücü eksilmiş, azalmış kişidir. Kanunla ilgili yönetmelikte ise "beden veya zihin gücünden belirli oranda yoksun bulunmakla birlikte bazı işleri hemen veya kısa bir alıştırma sonunda yapabilecek kişi" biçiminde ifade yer almıştır. Buna göre çalıştırılacak kişinin ağır derecede sakat olmaması gerekmektedir. Yönetmeliğin 3. maddesinde çalışma gücünden en az % 40 ve en çok % 70 oranında yoksun ve bir işte yararlı şekilde çalışabilecek olanlar "sakat" sayılmışlardır. Böyle bir durum doğuştan, yada iş kazası, meslek hastalığı v.b. gibi nedenlerle meydana gelmiş olabilir. Kanunda savaş, askeri yahut sivil görev sırasında sakat olma arasında bir ayırım yapmamıştır. Görme, işitme, konuşma özürleri, kol, el, bacak, ayak sakatlıkları, iç organ sakatlıkları bedensel sakatlık sayılmaktadır.

Düşünsel sakatlıklar ise adı geçen yönetmeliğin kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışabilecekleri sağlık kurulu raporu ile tespit edilenler bu yönetmelik hükümlerinden yararlanabilmektedirler. 1987 de aynı yönetmelikte yapılan değişiklik sonucu, bedensel ve zihinsel özürün yanında ruhsal özürülerin de işe alınmaları hükme bağlanmıştır. Ayrıca işverenler, işe alınan veya işten ayrılan kimseleri iş ve işçi kurumuna bildirmekten sorumlu tutulmuşlardır. Bu uygulama

ma sakatlık kavramının kapsamını genişlettiği gibi İş ve İşçi Bulma Kurumuna denetim yönünden daha fazla yetki vermiştir. Sosyal güvenlik sisteminin sağlıklı işlemesi açısından bu değişiklik yapıcı bir adım olarak değerlendirilmelidir. Böylelikle İş Kanunu ile aşağıda değinilen sosyal sigorta kanunları arasında belli bir paralellik sağlanmıştır.

1965 yılında çıkarılan ve halen yürürlükte olan 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu güvence altına aldığı riskler arasında sakatlık durumuna yer vermektedir. Bir iş kazasının akabinde yada daha sonra ortaya çıkabilecek ruhsal veya bedensel kayıpla ilgili olarak kanunda, işçinin sigorta haklarını kullanabilmesi için kaza sırasında sigortalı olması ve çalıştığı sırada kendi kusuru olmaksızın içinde bulunduğu çevreden kaynaklanan kaza ile karşılaşması koşulu aranmaktadır. Bunun yanında kazanın iş ortamındaki çalışmanın, normal günlük akışı içinde meydana gelmesi ve uğranılan zararın kanıtlanması gerekmektedir. Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikte son olarak Mayıs 1985'te değişiklik yapılmıştır. Sebebi ne olursa olsun çalışma gücünü en az 2/3 oranında kaybetmiş olma; bunun sonunda gelirin azalması, düzenli bir gelir elde edememe durumu, en az 5 yıldan beri sigorta primi ödüyor olma, maluliyetten (sakatlıktan) sonra başka işte çalışıyor olmama gibi hükümler yönetmelikte yer almıştır. buradaki amaç sakat işçinin uğradığı kaybı azaltmak, güç şartlarda yaşamını sürdürmesini önlemek; aynı zamanda diğer sigortalılar ile Sosyal Sigortalar Kurumuna zarar vermesini önlemektir.

Sosyal Sigortalar Kurumuna 1972 ve 1988 yılları arasında başvuran ve işe yerleştirilenlerle ilgili resmi veriler aşağıdadır (İ.İ.B.K. 1988, 12).

<u>Yıllar</u>	<u>Başvuru</u>	<u>İşe Yerleştirme</u>
1972	12120	2927 (% 24)
1977	8347	2077 (% 24.8)
1982	10830	2734 (% 25)
1987	9765	4446 (% 45.5)

Görüldüğü üzere, sakatların işe yerleştirilmelerinde uzun süre başvuranların ancak 1/4 üne çalışma imkanı sağlanırken ve yıllara göre bu orandaki artışı çok küçük olmasına karşın 1987 yılında işe alınanların oranı başvuranların yarısına yaklaşmış bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

ALTAN, Zühtü. **Sakatlar ve Türkiye'de Çalışma Sorunları**, Eskişehir İ.T.İ.A. Yay., 1976.

EGE, Rıdvan, "**1981 Uluslararası Sakatlar Yılı ve Bizim Sorunlarımız**",
İç : Dünyada ve Türkiye'de Sakatlar ve Sorunları, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982.

İ.İ.B.K., Sakatların İstihdamına dair Kurum İstatistikleri 1987, Ankara, 1988.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, **Dünyada ve Türkiye'de Sakatlar ve Sorunları**,
Fakülte Matb. İstanbul, 1982.

İSTİHDAM DERGİSİ "**Sakatlar Haftası**" Özel Sayısı, 10-16 Mayıs 1988, Yıl 1, Sayı 3, İ.İ.B.K. Ankara, 1988.

M.E.G.S.B., 1. **Gençlik Şurası Çalışmaları**, 24-28 Ekim 1988, Ankara.

TUNCAY, Can. **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, Beta Basın Yayın-Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1986.

TUNÇOMAĞ, Kenan. **Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma Yükümü**, Sulhi Goran Matb. İstanbul, 1974.

35

SOSYAL ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER

Sema KUT

Avrupa ve Asya kıtaları arasında uzanan Türkiye birçok eski uyarlkların geçti, Doğu ve Batı'nın değer yargıları, zenginleşen, çeşitli kültürlerin kaynaştığı, nadir ülkelerden biridir. Tarih boyunca yer alan büyük göçlerin ardında bıraktıkları din ve ahlak kurallarının dinamik karışımı, aile yaşamını, sosyal kurumları ve tüm toplum örgütlenmesini etkisi altına alan politik, sosyal ve yasal yapının biçimlenmesinde etkin olmuştur. Gerek İslamiyet öncesi, gerek İslamiyetin kabulünden sonra Türk toplumunda sosyal dayanışmanın en güzel örneklerine rastlamaktayız.

Osmanlı döneminde, imparatorluğun her yöresinde kurulan vakıflar yoksul, dul ve yetimlerin gereksinimlerini karşılamada etkin olmuşlardır. Türk ulusunun geliştirdiği vakıflar İslami bir kurum olmakla beraber, sosyal yardım fikri bakımından son derece önemli ve ilginçtir. Eğitimin bir devlet görevi olmadığı dönemlerde bu vakıflar çok geniş bir eğitim olanağı yaratmışlardır.

Vakıfların yanı sıra zanaatkarlar ve küçük esnaf arasında kurulmuş mesleki sosyal yardım örgütleri olan fütüvvetler gelişirken, bir taraftan da kent ve mahallelerde sosyal yardım fikri örgütlenmeye başlamıştır. Bunlara en güzel örnek hala bazı yerlerde benzerlerine rastladığımız mahalle sandıklarıdır. Başlangıçta dinsel temellere dayalı fütüvvetler, daha sonraları müslüman olmayanların da üye olarak kabul edilmesiyle laikleşmişler ve lonca adını almışlardır. Loncaların ortak fonları, günümüzün sosyal güvenlik sisteminin benzeri fonksiyonu yerine getirmiş ve 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmişlerdir.

Osmanlı döneminde 19. yüzyılda kurumsallaşan sosyal yardım kuruluşları arasında Darülfakha, Darülaceze ve Kızılay'ı önemle belirtmek gerekir.

Toplumumuzda, sosyal yardım fikrinin devlet görevleri arasına alınması kuşkusuz Cumhuriyet dönemiyle gerçekleşmiştir. Cumhuriyet döneminin sosyal kurumlarından söz ederken 23 Nisan 1920 tarihinin üzerinde önemle durulması gerekir. Büyük önder Mustafa Kemal'in Başkanlığında Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulduğu bu tarihi, yepyeni bir devlet ve yepyeni bir sosyal politika anlayışının gerçek başlangıcı olarak kaydetmek zorundayız.

Atatürk'ün laik devlet ve çağdaş uygarlık felsefesine uygun olarak, cumhuriyet döneminin ekonomik ve sosyal politikasına alt yapı oluşturan yasal re-

formlar 1926'dan itibaren Medeni Kanun ve Ticaret Kanunu, Türk Ceza Kanunu gibi yasaların kabulünde de görüldüğü gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal politikada geleneksel İslâm kurumları yerine, batı uygarlığının çağdaş düşünce tarzını benimsemesini ve uygulamasını kolaylaştırmıştır.

Çalışma yaşamının düzenlenmesinde Atatürk'ün önderliği ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti sırasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının kurulması ve kömür işçilerinin sağlık ve sosyal güvenliği ile ilgili 151 sayılı kanunla başlayan gelişme daha geniş sosyal yenilikler getiren 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunu içinde yer almış, 1939 tarihli İş Kanununda uluslararası düzeyde bağlanmış, 1945'de Çalışma Bakanlığının kuruluşu ile yeni bir gelişme aşamasına gelinmiştir.

Yukarıda genel hatlarıyla özetlemeye çalıştığımız ülkemizde sosyal dayanışma olgusunun çağımız anlayışında gelişmesinin Atatürk'ün önderliğinde laik devlet ve çağdaş uygarlık felsefesine uygun olarak Cumhuriyet döneminde temelleri atılmıştır.

Çağımızın devlet anlayışı "refah devleti"dir. Toplumlar hızlı bir teknolojik gelişme, endüstrileşme ve şehirleşme süreçleri içindedir. Mevcut kaynaklar maddesel refahı sağlamaya zorlanırken, yeni kaynaklar bulmağa çalışılmakta, birey ve toplumları sosyal refaha kavuşturmaya bütün dikkatler çekilmektedir. Bilimin ilerlemesi, teknolojik gelişmeler, insan ihtiyaçlarının çoğunu karşılayabilmek gücündedir.

Sağlık, eğitim ve insan davranışları bilgi alanlarında çok büyük aşamalar olmuştur. Ancak bütün bunlara rağmen çağımızın sosyal alandaki gelişmesi hiçbir zaman teknolojik gelişme hızına erişememiştir. Yoksulluk, cehalet, hastalıklar hala günümüz sorunları arasındadır.

Gelişmeyle ilgili bu sorunların yanı sıra çağımızın bir başka özelliği ihtisaslaşmaya yöneliktir. Bu yöneliş, çağın insan ihtiyaçlarını birbirinden bağımsız olarak çözömlenmeğe götürmekte ve bu nedenle insan çeşitli ihtiyaçların bir toplama olmayıp, bir bütün olarak ele alınmak zorunluluğundadır. Esasen bütün ilerlemeler insan için yapılmakta, bütün bilimsel ve teknik gelişmeler insanı gerçek mutluluk ve refaha erişirmeğe yönelmektedir. O halde modern çağda teknolojik gelişmeyi insancillaştırmağa ve toplumları sosyalleştirmeye ihtiyaç vardır.

Ülkemizde sosyal hizmetlerin sosyal çalışma yaklaşımıyla ele alınması 1959 yılında yayımlanan 7355 Sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmasına dair kanun ile söz konusu olmuştur. 1960'da çıkarılan bir yasa ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde kurulan Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü ve bu genel müdürlüğün il düzeyindeki Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlükleri bünyesinde yer alan sosyal hizmet birimleri uzun yıllar ülkede sosyal hizmetlerin uygulanmasından sorumlu kuruluş olarak görevini yerine getirmiştir. Bu yapı içinde yer alan hizmetlerde 1965 yılından itibaren sosyal hizmet uzmanları

(social worker) görev almaya başlamışlardır. 1982 yılında 2828 sayılı yasayla Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurulmasıyla sosyal hizmetler daha çağdaş bir yaklaşımla ele alınmıştır. Yine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde, ancak katma bütçeli, mali ve idari özerkliğe sahip olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, özellikle Sağlık ve Sosyal Yardım, Milli Eğitim ve Özel İdare arasında paylaşılan korunmaya muhtaç çocuklara verilen hizmetleri bünyesinde bütünleştirmiş, il teşkilatı bağımsız İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerine dönüşmüş, gönüllü katkıları değerlendirme yetkisine sahip kılınmış, Adalet, Milli Eğitim, Çalışma, Sosyal Güvenlik vb. diğer Bakanlıklar bünyesinde verilen sosyal hizmetlerin koordinasyonundan sorumlu bir organ niteliğini kazanmıştır. Kurum çocuk refahı, yaşlı refahı, sakatların rehabilitasyonu, aynı ve nakdi yardım alanlarında hizmet vermektedir. Bu arada tıbbi ve psikiyatrik, suçluluk ve ıslah, gençlik refahı alanlarında ilgili kuruluşlarda sosyal hizmet uzmanları için kadrolar ihtas edilmiş ve bu kadrolarda uzmanlar istihdam edilmiştir. Son iki yıldır aile hizmetleri büyük bir önem kazanmış, bu amaçla yeni bir yasal düzenleme ile Kurumun bünyesinde Allenin Bütünlüğünü Koruma Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Bu düzenleme ile birlikte Kurum Sağlık Bakanlığı bünyesinden alınarak Başbakanlığa bağlanmıştır.

Sosyal hizmetlerin örgütlenmesi açısından yerel yönetimi temsil eden Belediye Yasasında sosyal hizmetlere geniş çapta yer verilmekte ise de henüz belediyelerin bu alanda verdiği hizmetler çok sınırlıdır.

Türkiye'de sosyal hizmetlerin sosyal çalışma disiplini içinde 1959 gibi yakın bir geçmişte ele alınması ihtiyacının nedenleri üzerinde durulurken, ülkemizde özel gereksinimleri olan nüfus gruplarının ekonomik ve toplumsal güçlerinin nasıl sağlandığını, hızlı değişme sürecinin bir sonucu olan kentleşme olgusunun olumsuz olarak etkilediği kitlelerin karşı karşıya kaldıkları yaşam koşullarını ve koşulların ortaya çıkardığı toplumsal sorunları, halen nüfusumuzun yarıdan fazlasının yaşadığı kırsal toplumların geleneksel yapıları içinde kalmama sürecinden alabildikleri payın yetersizliğini, gözönünde tutmamız ve hatta konuya daha geneli bir açıdan bakarak gelişmenin en temel göstergeleri olan, gelir dağılımı, okur yazarlık, işsizlik, beslenme, bebek ölümleri, nüfus artış hızı vb.'nin genel nüfusumuz içindeki oranlarını dikkate almamız gerekmektedir. Dahası hızlı bir değişim ve kalkınma süreci içinde olan ülkemizde bir yandan geleneksel gelişmemişlik sorunlarına çözüm getirirken, öte yandan gelişmişliğin ortaya çıkardığı sorunları da ihmal etmememiz gerekmektedir.

Kuşkusuz sosyal hizmetlerin bütün saydıklarımızın tek çözümleyicisi olduğunu söylemek çok yanıltıcı olacaktır. Ancak, tedavi edici, destekleyici, önleyici ve kalkınmayı hızlandırıcı nitelikteki kendine özgü yöntem teknik ve yaklaşımlarıyla sosyal hizmetlerin katkısını küçümsemek de haksızlık olur.

Bilindiği gibi; sosyal hizmet mesleği sosyal refah alanında tek olmamakla beraber öncelik taşıyan bir meslektir. Bu nedenle sosyal hizmet mesleğinin gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş toplumlarda sosyal refahın idamesi, geliş-

mesi ve gerçekleşmesi yönünden rolü üzerinde önemle durulmaktadır. Seçilecek idari sistem ne olursa olsun günümüzün hızlı değışmeler yolunda ilerleyen dünyasında ulusal kalkınmanın sosyal yönleri ve sonuçlarını önemsemenin bir zorunluluk olduğu, kalkınma politikasının hazırlanmasında insan haklarına gereken önem verilmesinin gereği tartışmasız kabul edilmektedir. Bu anlayış içinde sosyal hizmette değeriendirilen özel bilgi ve uzmanlık mesleki bir faaliyet olarak kabul edilmektedir. Etkin bir sosyal hizmet politikası ve uygulaması için kalifiye sosyal hizmet uzmanlarına gereksinim vardır.

Ölkemizi bu bütünden soyutlamamız söz konusu olamayacağı gibi, özellikle anayasamızın temel ilkeleri açısından konuya yaklaştığımızda, toplumumuzda insan haklarının güvence altına alınmasında sosyal hizmet mesleğine yer verilmemesi düşünülemez. Ayrıca gerçekçi bir sosyal politikanın oluşması için gerekli olan verilerin elde edilmesinde kalkınma sürecine halkın katılımını sağlayarak kalkınmanın demokratize edilmesine olanak sağlayacak yaklaşım ve yöntemlerin geliştirilmesinde sosyal hizmet mesleğinin rol ve önemi yadsınamaz. Burada önemle üzerinde durulması gereken olan husus geleneksel sosyal dayanışmanın bilimin ışığında insan ve çevresini ve ikisi arasındaki etkileşimi anlamakta bilimsel yöntemlerin yer alması, sosyal hizmetin bir hayırseverlik olmayıp devletin himayesinde tanımlanan bir vatandaşlık hakkı olduğu yönündeki sosyal adalet anlayışıdır.

36

SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU

Ertan KAHRAMANOĞLU

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu 27 Mayıs 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2828 Sayılı "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu" ile kurulmuştur. Kurum, kamu tüzel kişiliğine sahip katma bütçeli bir kuruluştur. Kuruluşunda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olan SHÇEK daha sonra 18 Mart 1989 tarihinde yürürlüğe giren 256 No'lu Kanun Hükmünde Kararname ile doğrudan Başbakanlığa bağlanmıştır.

SHÇEK bir ihtisas kurumu niteliğinde, hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşudur.

SHÇEK sosyal hizmetler alanındaki uygulamaların bütüncül bir yaklaşım ve belirli bir otorite tarafından yürütülmesi ihtiyacının somut bir ürünüdür. Aslında SHÇEK sosyal hizmetler alanında faaliyet gösteren dört ayrı statü ve yapıya sahip kuruluşun birleştirilmesi ile meydana gelmiştir. Bunlar, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü (merkezi idare teşkilatı), illerdeki Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri, (yerel yönetim), Sosyal Hizmetler Enstitüsü (merkezi idare teşkilatı) ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (özel hukuk tüzel kişisi/dernek)'dir.

Kuruluş Amacı : SHÇEK'in temel amacı, korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilerle ilgili sosyal hizmetlere ilişkin uygulamaları yerine getirmek, bu amaçla plân ve programlar hazırlamak ve bu alandaki koordinasyonu sağlamaktır.

Görevleri : Sosyal yardım ve hizmetlerle ilgili esasları sosyal hizmetler politikası ve hedeflerine uygun olarak belirlemek, çalışma plân ve programlarını hazırlamak, uygulamak ve bu alandaki koordinasyonu sağlamak; öncelikle korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç çocuk, sakat ve yaşlılara gerekli sosyal yardım ve hizmetleri götürmek; çalışan ana ve babalar ile yurt dışındaki işçilerin çocuklarının bakımını ve korunmasını sağlamak amacıyla gündüzlü veya yatılı kuruluşlar kurmak ve işletmek; yoksulluk içinde olan kişi ve ailelere aynî ve nakdi yardımlarda bulunmak; toplumun gönüllü katkı ve katılımının sağlanması için faaliyetlerde bulunmak; sosyal hizmetler alanında yardımda bulun-

mak isteyen veya katkı ve katılımında bulunmayı arzu eden kişi, kurum ve kuruluşlara yol göstermek, onların potansiyelini kanallıze edici çalışmalarda bulunmak; dernek ve vakıfların sosyal hizmetler alanındaki faaliyetlerini yönlendirmek; diğler kurum ve kuruluşlara bağılı olarak kurulacak sosyal hizmet kuruluşlarının açılış iznine, her türlü standartlarına ve işleyişlerine ilişkin esasları, varsa ücret tarifelerini belirlemek, onaylamak, denetimini yapmak ve bu esaslara uymayanların faaliyetlerini durdurmak; sosyal hizmetlerle ilgili alanlarda araştırma, yayın ve tanıtma faaliyetlerinde bulunmak; uluslararası düzeyde sosyal hizmet uygulamalarını izlemek ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak; hizmet için gerekli personeli bu hizmete elverişli kişiler arasından seçmek, eğitmek, yetiştirmek, çalışma esaslarını ve sorumluluklarını belirlemek ve ilgili alanlarda görevlendirmek; toplumun değışen ihtiyaçlarına göre sosyal hizmetler alanına giren veya kurumlarla verilen diğler görevleri yerine getirmek.

Kuruluş : Yukarıdaki görevleri yerine getirmekle yükümlü olan SHÇEK bir Genel Müdürün yönetiminde merkez ve taşra teşkilatından oluşmaktadır.

Merkez teşkilatı genel müdür, ve üç genel müdür yardımcısı ile Aile ve Çocuk Hizmetleri Dairesi, Yetiştirme Yurtları Dairesi, Yaşlı Hizmetleri Dairesi, Sakatların Korunması ve Rehabilitasyonu Dairesi, Genel Sosyal Hizmetler Dairesi, Personel Dairesi, İdari ve Mali İşler Dairesi, Yapı İşleri Dairesi, Hukuk Müşavirliği, Teftiş Kurulu, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Dairesi, Sosyal Hizmetler Eğitim ve Araştırma Merkezli Müdürlüğünden meydana gelmiştir.

Taşra Teşkilatı ise İl Sosyal Hizmetler Kurulu, İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri, İlçe Sosyal Hizmetler Şubeleri ve çocuk yuvası, huzurevi gibi çeşitli sosyal hizmet kuruluşlarından oluşmaktadır.

İl Sosyal Hizmetler Kurulu Valinin başkanlığında İl içindeki ilgili yönetici ve kişilerden kurulu istişari nitelikte bir organdır. İl Sosyal Hizmetler Müdürü SHÇEK'in ildeki temsilcisi olup ildeki kuruma bağılı kuruluşların amiridir. İl Sosyal Hizmetler Müdürü, İl Sınırları içindeki uygulama ve işlemlerden Vali ve Genel Müdüre karşı sorumludur.

SHÇEK'in merkez ve taşra teşkilatının yanısıra 2828 Sayılı Kanunla Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu adı altında bir organ da faaliyete geçirilmiştir. Bu Kurul Başbakanın başkanlığında Türkiye'deki sosyal hizmetlerle ilgili resmi ve özel kuruluşların üst düzey yöneticilerinden oluşan istişari nitelikte bir özelliğe sahip bulunmaktadır.

Mali Hususlar : Katma bütçeli bir kuruluş olan SHÇEK'in gelirleri çeşitli kaynaklardan sağlanmaktadır. Bu kaynaklar, Kurumun öz kaynakları; gerçek ve tüzel kişilerle uluslararası resmi ve özel kuruluş ve yabancı benzer kuruluşlar tarafından kuruma yapılan aynı ve nakdi, taşınır ve taşınmaz her çeşit bağışlar ve bunların gelirleri; kurban derisi, filtre, zekat gelirleri; Belediye, İl Özel İdareleri, Spor Toto, Milli Piyango gibi kurumlar ile diğler kamu kurum ve kuru-

luşlarındaki döner sermaye işletmelerinden sağlanan paylar ile devlet bütçesinden sağlanan hazine yardımlarından oluşmaktadır.

SHÇEK, 2828 sayılı kanunda öngörölen temel ve sürekli görevlere bağlı olarak ortaya çıkan üretim ve hizmet faaliyetlerini sürdürebilmek için gerekli yerde ve sayıda döner sermaye işletmeleri kurma yetkisine de sahip bulunmaktadır.

SHÇEK'e 2828 sayılı kanunla bazı mali kolaylıklar tanınmıştır. Örneğin, SHÇEK'e ve bağlı kuruluşlarına yapılan her türlü bağış, yardım ve vasiyetler vergi, resim ve harçlardan muaftır.

Uygulama : SHÇEK 2828 Sayılı Kanunla verilmiş görev, yetki ve sorumlulukları çerçevesinde korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç aile, çocuk, yaşlı, sakat ve diğer kişilere hizmet götürmektedir. Bu hizmetler ana hatlarıyla aşağıda özetlenmiştir. (Sosyal Hizmetler Bülteni, Cilt V, Sayı 17, Mart 1989).

Halen, 62 çocuk yuvası (0-12 yaş grubu) 7829, 85-yetiştirme yurdunda (13 + yaş grubu) 11374 çocuğın korunması ve yetiştirilmesi sağlanmaktadır. 500 dolayında çocuk da koruyucu aileler yanında bakılıp korunmaktadır. Ayrıca Kurumun sorumluluğuna bırakılan korunmaya muhtaç çocukların uygunluğu söz konusu olduğunda "evlat edinme" işlemleri de gerçekleştirilmektedir. Öte yandan, SHÇEK'e bağlı 24 Huzurevinde 3205 yaşlının bakımı sağlanmaktadır. Özürlüler için Ankara, İstanbul ve İzmir'de bulunan Rehabilitasyon Merkezleri faaliyette bulunmaktadır. SHÇEK çalışan ana ve babaların çocuklarına yönelik gündüzlü bakım hizmetlerini de yürütmektedir. Bununla ilgili olarak SHÇEK'e bağlı 27 kreş ve gündüz bakımevinde 3618 çocuğın (0-6 yaş grubu) bakımı sağlanmaktadır.

Bu hizmetlerin yanı sıra SHÇEK tarafından aileye ve bireye yönelik ayni ve nakdi yardım hizmetleri de yürütölmektedir. Bu çerçevede SHÇEK yoksulluk içinde bulunan kişi ve ailelere ayni ve nakdi yardımlarda bulunmaktadır. Ayrıca aile sorunlarının çözümünde yardımcı olmak ve aileye destek sağlamak amacıyla Aile Hizmetleri Merkezleri'nin kurulması ile ilgili çalışmalar da yürütölmektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Türkiye'de sosyal hizmetler alanındaki en önemli örgütlerden biridir. Bu nedenle hizmetlerinin yakın bir gelecekte daha yaygınlaşması ve daha etkili hale gelebilmesi ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

KHK/356, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile 179 ve 181 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, T.C. Resmi Gazete, Sayı : 20096 Mükerrer, 2 Mart 1989.

No 2828, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, T.C. Resmi Gazete, S. 18059, 27.5.1983.

SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU, "**Türkiye'de Sosyal Hizmetler**", iç : Sosyal Hizmetler Bülteni, Cilt V, Sayı 17, Mart, 1989.

37

SOSYAL HİZMETLERDE TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ

Demet GÜNEŞ

Türkiye, "Sosyal Hizmetler" konusunda köklü ve tarihi bir geçmişe sahip bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri vakıflar ve bazı meslek kuruluşları, "Sosyal Güvenlik" ve "Sosyal Hizmet" alanlarında etkili çalışmalar yapmışlardır. Cumhuriyet'in ilânından sonra sosyal hizmetlerin kamu kurum ve kuruluşları eliyle yürütülmesi yönündeki çalışmalar da ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Cumhuriyet döneminin sosyal hizmetler alanındaki ilk önemli gelişmesi, 1959 yılında "Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun"un kabul edilmesiyle gerçekleştirilmiştir.

Bu Kanun ile, sosyal hizmetlerin bütün alanlarında Devletin yönetim ve denetim yetkisine açıklık getirilmiş ve profesyonel bir anlayış içinde görev yapacak sosyal hizmet personelinin yetiştirilmesi konusu, özel bir önemle ele alınmıştır.

1959 yıllarında, ülkemizde "Sosyal Hizmet" alanında yetişmiş yeterli eleman bulunmaması nedeni ile, uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılması yoluna gidilmiştir. Sosyal Hizmet alanında uzman personel eğitimi için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile UNICEF (Çocuklara Acil Yardım Fonu) arasında 1951 ve 1957 yıllarında yapılan antlaşmalara uygun olarak 1960 yılında dört yıl süreli ek antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma gereği, parasal ve teknik yardım sağlanmıştır. 1961 yılında korunması gereken çocuklara yönelik olarak başlatılan "Koruyucu Aile" çalışmaları sırasında Birleşmiş Milletler danışmanlarıyla işbirliği yapılmıştır.

1963 yılında önemli bir gelişme olmuş ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Merkez teşkilatı bünyesinde "Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü" kurulmuş ve aynı yıllarda (1963 - 1964) Milletlerarası Sosyal Hizmetler (International Social Services) I.S.S. Teşkilatı ile işbirliği içindeki çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalar, merkezde "Dış Münasebetler Bürosu" ve illerde "Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlükleri" eliyle yürütülmüştür. 1983 yılı içinde yapılan geniş

kapsamlı bir düzenleme ile; "Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri", "Sosyal Hizmetler Enstitüsü", "Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü" ve 1921 yılından beri kamu yararına çalışan dernek statüsünde faaliyet gösteren "Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu" kaldırılarak yerlerine yeni bir hukuki statü içinde, 2828 sayılı Kanun ile, "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Bu yeni düzenlemeyle uluslararası ilişkiler, merkezde Sosyal Hizmetler Eğitim ve Araştırma Merkezi Dış İlişkiler Şubesi'nce ve illerde İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerince yürütülmeye başlanmıştır.

Milletlerarası Sosyal Hizmetler (I.S.S.) 1921'de I. Dünya Savaşından sonra göçetmek zorunda kalan binlerce göçmen ve mültecinin sorunlarıyla ilgilenmek üzere kurulmuştur. Kâr amacı gütmeyen bir yardım kuruluşudur. 1924 yılında ise Cenevre'de Uluslararası merkez teşkilatı kurulmuştur.

I.S.S. halen, dünyanın hemen hemen her ülkesinde şube, yazışma büroları ve temsilciliklerinden oluşan bir çalışma ağına sahiptir. Bu ağ içinde yer alan şube ve bürolar o ülkenin kendi hakından sosyal hizmet uzmanlarınca oluşturulmuş olup dil, din, ırk, siyasi görüş gözetmeksizin hizmet vermeye çalışmaktadır.

I.S.S. dilleri, yasaları ve kültürleri farklı birçok ülkenin sosyal kurumlarıyla çalışabilmekte ve bu I.S.S. aracılığıyla dünyanın her ucuna sosyal hizmet yardımı ulaştırılabilmektedir.

I.S.S.'in, çalışmalarının en önemli kısmını ülkelerarası vakalar oluşturmaktadır. Günümüzde, insanların değişik nedenlerle bir ülkeden diğerine göç etmeleri, gittikçe yaygın hale gelmektedir. Bunlar göçmen, mülteci, öğrenci veya bir ülkeden diğerine evlat olarak verilen çocuklar olabilmektedir. Farklı kanun, kural ve geleneklerle karşılaşmış olmanın güçlüğünü yaşamaktadırlar, yabancı oldukları kurallar birden bire yaşantılarına kısıtlamalar getirebilmektedir. Konuşmaları beklenen dili mükemmel konuşamayıp aile, arkadaş ve diğer geleneksel yardım kaynaklarından yoksun kalabilmektedirler. Bunlar, büyük ölçüde I.S.S.'in kapsamına giren konuları oluşturmaktadır. I.S.S., ülke sınırlarını aşan hizmetleri verirken, gizlilik, tarafsızlık ve savunma ilkelerini dikkate almaktadır.

I.S.S.'in Türkiye ile birlikte yürüttüğü sosyal hizmeti gerektiren vak'alar, vaka ile ilgili yazışmalar, karşılıklı başvuru ile çözümlenmeye çalışılmaktadır. Vak'alar genellikle sosyal, hukuki, ailevi ve tıbbi içeriklidir. Milletlerarası evlat edinmeler ise başlıca konuları arasında yer almaktadır. I.S.S. "Çocukların kendi ülkelerinde makul bir sonuç elde edilmediği takdirde diğer ülkelere evlatlık olarak verilmeleri" ilkesi doğrultusunda çalışmalarını yürütmektedir.

Çalışan nüfusumuzun % 7'si yurt dışında bulunan bir ülke olarak, I.S.S. ile ilişkimiz oldukça yoğun ve önemlidir. Yurt dışında bulunan vatandaşlarımız, őr, din, yaşam, adet biçimlerinin yabancı toplumlardan farklı olması nedeniyle bu kişilerin uyumsuzluğu ve bunun getirdiği sorunlar giderek önem

kazanmıştır. Özellikle ekonomik nedenlerle yurt dışına eşlerin birlikte gidememelerinden doğan aile parçalanmaları, yasa dışı evlilikler ve evlilik dışı çocuklar sorunu, sorunların çoğunluğunu oluşturmaktadır.

I.S.S. ile karşılıklı olarak çözümlemesine çalışılan sorunları şu başlıklar altında sınıflandırabiliriz :

- Aile Parçalanmaları,
- Çift Evlilik ve Yasadışı Çocuklar
- Uluslararası Evlat Edinmeler,
- Terkedilmiş Çocuklar,
- Çocukların Akraba Yanında Bakımı,
- Çocukların Ebeveynleri Tarafından Kaçırılması,
- İki Kültür arasında Kalan Çocuklar,
- Çift Nüfus Hüviyeti,
- Korumacı Aile Yanına Yerleştirme,
- Ailelerin Birleştirilmesi,
- v.s.

Bu konular Türkiye ile I.S.S. arasındaki ortak çalışmaların temelini oluşturmaktadır.

SHÇEK Genel Müdürlüğünün I.S.S. dışında ilgili bulunduğu milletlerarası kuruluşlar şunlardır :

1. Birleşmiş Milletler
2. Avrupa Konseyi
3. Cento (artık yoktur)
4. Unicef
5. Fulbright
6. F. Almanya Gençlik Hizmetleri Çalışma Birliği (I.S.P.)

Bu ilişkilerin dışında Berlin'de ve F. Almanya'nın çeşitli şehirlerindeki Sosyal Hizmetler Yüksekokullarının, Türk diline vakıf meslek stajyerlerine sosyal hizmet kuruluşlarımızda 6 aylık staj olanağı sağlanarak bilgiler verilmekte ve ülkelerarası sosyal hizmet ilişkilerinin yoğunlaştırılmasına çaba gösterilmektedir.

Bu çabalar çerçevesinde, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünün faaliyete başladığı 27.5.1983 tarihinden bu yana, Hollanda, Danimarka, F. Almanya, İngiltere, Norveç, v.s. gibi ülkelerden kişiler ve gruplar Türk Sosyal Hizmet Kuruluşlarını ziyaret etmiştir. Aynı şekilde Türkiye'den de gruplar, heyetler ve kişiler çeşitli vesilelerle bu ülkeleri ziyaret etmişler, incelemeler ve araştırmalarda bulunmuşlardır.

Söz konusu etkinliklerin giderek geliştirilmesi ve böylece Avrupa Topluluğu'na giriş süreciyle de bağlantılı olarak hukukî, idarî, mali ve teknik mevzuatın yakınlaştırılması ve ahenkli bir çalışma ve işbirliği ortamı yaratılması Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünün temel hedefleri arasında yer almaktadır.

I. Genel Açıklama

1. Çağımızın en belirgin sosyal olgularından biri, gelirlerini emek güçlerini satarak sağlayan insanları korumak ve bu yolda onların çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek için devletin gösterdiği çabadır. Bu olgu, ülkelerin siyasal rejimleri çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı demokrasiye doğru yöneldikçe, buna koşut olarak gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu gözlem bizi bir genel saptamaya götürmektedir. O da şu : Demokrasi sosyal politikanın başta gelen alt yapılarından biridir.

Refahı yaymak ve ekonomik ile sosyal dengede tutmak, günümüzde bütün uygar ve demokratik ülkelerde hükümetlerin önde gelen uğraş alanları arasında yer almıştır. Ekonomik ve sosyal hakkındaki diyalektiğin tez , antitez ilişkileri, denilebilir ki, artık geçmişte kalmıştır. Nasıl ekonomik koşullar gözönünde tutulmaksızın sosyal erekler üzerinde tartışmak ve bir karara ulaşmak gerçeklerle teması kesmek anlamına gelirse, sosyal erekleri gözardı ederek ekonomik durumları tartışmak ve karar vermek de gerçeklerden uzaklaşmak sayılmalıdır. Bu anlayışa ulaşmak için uzun evrimler, önemli gelişim ve dönüşümler geçirilmiştir. Büyük toplumsal acılar çekilmiş, yoğun sıkıntılara katlanılmıştır.

2. Sosyal politikaların çağdaş anlamına ve boyutlarına ulaşabilmesi için yüzyılların geçmesi, toplumların ekonomik, sosyal, siyasal ve ekin sel yapılarının köklü değişikliklere ve dönüşmelere uğraması gerekmiştir. Genelde sosyal politika toplumsal ilişkilerin özel, ayrı bir dı alıdır. Toplumların ekonomik ve toplumsal yapılarına bağlı olarak insanlar ve sınıflar arasındaki ilişkileri ve oluşumları inceler. Bu ilişkiler gücünün güçsüzü .köleliğe indirgemesinden ve sömürmesinden başlayarak tabakalaşma ve sınıflaşma durumlarına, sınıfların doğuşlarına, çelişkilerine, devinimlerine, inip çıkmalarına ve savaşımına kadar uzanır. Bütün bu olgular toplum içinde yeni bir hukuk, yeni haklar, yeni özgürlükler ve yeni çıkar ilişkileri doğurur.

Yukardaki kısa açıklamalardan anlaşılabacaktır ki, her toplumsal kurum gibi sosyal politika da bir evrim içinde oluşmuştur. Yoksullara, yaşlı ve çocuk gibi güçsüzlere, sakatlara ve bir mesleğin gereksinim içine düşmüş olanlarına yardımlardan başlayarak kişisel ve toplumsal dayanışmalara kadar uzanmış ve kapitalist çağın doğuşu ile birlikte sosyal sınıfların ilişkilerine ve devletin yeni görevler yüklemesine dönük boyutlara kadar gelmiştir.

Liberal düşünce ve XVIII. yüzyıldan başlayarak gelişen yeni kapitalist sistem içinde daha dar bir sosyal politika anlayışı içine de girilmiştir. Böylece, sosyal politika yeni sınıflar arasındaki ilişkileri düzenlemek, işçi işveren ilişkilerinde denge kurmak ve gerektiğinde yasal yollardan işçi sınıfını ve onun emek gücünü korumak doğrultusunda devletin müdahalelerde bulunması anlamını kazanmıştır.

II. Türkiye'de Sosyal Politika

1. Ülkelerin ekonomik ve sosyal sorunları ve bunlara çözüm yolları arayan ekonomik ve toplumsal politikaları onların ekonomik ve toplumsal yapılanmasına, siyasal düzenin niteliklerine, kültür düzeyine ve geleneklerine yakından bağlıdır. Sanayinin gelişmişlik dereceleri, işçi sınıfının nitelikleri, toplumun ekinsel düzeyi, öğretinin tercihleri ve siyasal rejimin demokrasiye yaklaşımı gözönünde bulundurulmadan, bunlardan soyutlanarak sosyal politikaları değerlendirmek ve incelemek ne mümkün ne de sağlıklıdır. Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında toplumun bu tür nitelikleri sosyal politika açısından son derece elverişsiz durumda idi. Her şey cılız ve yetersiz kalmıştır. Sanayi Devrimine tamamen yabancılaşma ve kapalı olma, buna bağlı olarak işçi sınıfının nicel ve nitel yetersizlikleri, ekinsel gerilikler, siyasal rejimin yıkılışa kadar demokrasiye uzak kalmış olması ve şeriat düzenin egemenliğini sürdürmesi çağdaş sosyal politikalara açılmayı önlemişti.

2. Birinci Dünya Savaşının sonunda Osmanlı İmparatorluğu çöktükten sonra Mustafa Kemal'in 1919 yılında başlattığı Kurtuluş Savaşı hareketi ile yeni bir devlet doğmuştur. Denilebilir ki, Yeni Türkiye'nin sosyal politikası da bu yeni devletle başlar. Birinci Büyük Millet Meclisi (1920) ile tomurcuklanan bu politika, Cumhuriyetin ilânından sonra (1923) gittikçe gelişen doğuş çalışmaları içine girer. Bu doğuş sürecini kapsayan zaman içinde çeşitli dönemlerin kendisine özgü sosyal politikaları oluşmuştur. Fakat, bütün dönemlerin ortak bir özelliği vardır. O da şudur. sosyal politikanın bireysel işçi işveren ilişkilerini düzenleyen yanının sürekli bir iyileşme ve gelişme göstermiş olmasıdır. Buna karşılık, işçiler tarafından toplu olarak kullanılan haklarının düzenlenmesinde, aynı kararlılık ve sürekliliğin var olduğunu söylemek mümkün değildir.

3. Devletlerin işçi işveren ilişkilerine müdahaleleri genellikle, çalışma koşullarının çok ağır ve işçilerin yoğun olduğu madenlerden başlar. Türkiye'de de böyle olmuştur. Cumhuriyetin ilk yasalarından biri, kömür madenlerindeki çalışma koşullarını işçileri koruyucu doğrultulardaki düzenlemesine ilişkindir. Buradan yola çıkılmıştır. Uzun çalışmalardan sonra 1936 yılında bir İş Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa değişen koşullara, ayarlanarak günümüze kadar gelmiş ve Türkiye'de ana sosyal politika yasası olma niteliğini sürdürmüştür. Özellikle bireysel işçi ve işveren ilişkilerinin gelişmesi onun çevresinde oluşmuştur.

4. Bütün ülkelerde sosyal politikaların önemli bir kanadını, işçilerin toplu olarak kullandıkları hakların ve özgürlüklerin durumu belirler. Bu hakları ve özgürlükleri bir bütün olarak sendikal haklar ve özgürlükler adı altında toplayabiliriz.

Çalışma koşullarının yasalarla düzenlenmesi kuşkusuz önemlidir. Devlet bu yoldan işçi - işveren ilişkilerinde bireysel hakların asgari normlarını belirler. Bu yol emek gücünün sermaye tarafından sömürülmesini önlemeği amaçlar. Ne var ki, emek gücünün korunmasına dönük bu tür düzenlemeler gerekli fakat yeterli değildir. Sosyal refahın sağlanması ve sosyal adalet ilkelerinin geçerlilik kazanabilmesi için işçilerin doğrudan katkıları emek ile sermaye arasında bir denge kurmaları gerekir. bu amaç iki yoldan gerçekleşebilir. Bir yol, siyasal faaliyetlerde etkinlik kazanmak ve demokrasinin kuralları içinde ya kendi partisini kurarak parlamentoda suyun başına geçmek ya da işçi sınıfına yakınlık duyan programları ve bu doğrultularda oluşmuş partilerin iktidar olmalarına katkıda bulunarak siyasal yaşamda ağırlıklarını duyurmaktır.

Sendikal hakların tam olarak güvence altına alınması Türkiye'de 1961 Anayasası ile gerçekleştirilmiş ve 1963 yasaları ile demokratik bir düzenlemeğe gidilmiştir. 1963 yılında kabul olunan Sendikalar, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt yasaları ile sosyal politika oluşumlarının eksik kalmış olan toplu düzeydeki işçi işveren ilişkileri yanı düzenlendi. Bu iki yasanın, Türkiye'nin sosyal politika tarihinde ayrı ve önemli bir yeri vardır. demokratik sosyal haklara ve özgürlüklere ve uluslararası normlara uygun olarak hazırlanmış bu yasaların işlerliğe başlaması ile gelir dağılımı adaletli olma yoluna girmiş ve işçilerin gerçek ücretleri sürekli artma eğilimi göstermiştir. İşçi sınıfının siyasal alandaki etkinliği ilk kez bu yasalardan sonra belirlemiştir.

5. 12 Mart 1971'de askeri müdahale gerçekleşmiştir. Buna neden olarak sosyal gelişmenin toplumun önüne geçmesi gösterilmiştir. Başka bir deyimle işçi hareketlerinin alışılmadık bir canlılık kazanmış olması, toplumun muhafazakâr kesimini tedirgin etmiş ve ürkütmüştür. 1961 Anayasasının 46. maddesi değiştirilerek memurların sendika kurmaları yasaklanmış ve başta toplanma ve gösteri özgürlükleri olmak üzere kimi önemli kamu özgürlükleri sınırlandırılmıştır. Fakat, büyük gerileme 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile gelmiştir. Tüm sendikal faaliyetler durdurulmuştur. Toplu pazarlık düzeninin yerini zorunlu uzlaşma ve tahkim yolu almış, grevler yasaklanmış ve devletin denetim ve etkisindeki Yüksek Hakem Kurulu bu kurumların yerine geçmiştir. Bu olumsuz gelişme, 1982 Anayasası ve 1983 yılında kabul olunan yeni Sendikalar Yasası ve toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası ile pekiştirilmiştir. Şunu vurgulamak gerekir. Gerek 1982 Anayasasındaki anti sosyal düzenlemeler, gerekse ondan kaynaklanan 1983 sendikal yasaları tamamiyle işverenlerin görüşleri ve istekleri doğrultularında oluşmuştur. 12 Eylül 1980 dönemi ile gelen bu olumsuz gelişmelerle sendikaların kurulmaları, faaliyetleri geniş ölçüde sınırlandırılmış ve idari makamların denetimi yolu ile ağır

bir baskı altına alınmışlardır. Bu nedenle, sendikalar etkinliklerini geniş ölçüde yitirmişlerdir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak ve ülkede süren aşırı enflasyonun da etkisiyle gelir dağılımı adaleti dramatik ölçülerde bozulmuştur.

KAYNAKLAR

GÜLMEZ, Mesut. **Türkiye’de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi)**, Ankara, 1933, 443. sayfa.

HESSLER, Gerhard. **İçtimai İktisat**, Çev Orhan Tuna, İstanbul, 1945, 292. sayfa.

TALAS, Cahit: **Sosyal Politika - Sosyal Politikaya Giriş ve Tarihsel Gelişim**, Ankara, 1967, 246. sayfa.

TALAS, Cahit. **Sosyal Ekonomi**, Ankara, 1976, 728. sayfa.

Şener KOÇYILDIRIM

İnsanlar her zaman birbirlerine karşılıksız olarak yardım yapma, ortak sorunları için birlikte hareket etme ihtiyacını duymuşlardır. Bireysel düzeyde karşılıklı yardımlaşma olarak başlayan bu durum zamanla gelenekler, ahlaki ve dini değerler şeklinde toplumsal bir özellik kazanmıştır. Böylece ortak ihtiyaç ve sorunların karşılanması ve özellikle de toplumdaki yoksul, bakıma muhtaç kişilere yardımlar sağlanması amacıyla gösterilen bireysel çabalar giderek organize gayretler ve yardımlar şekline dönüşerek gönüllü kuruluşlar ortaya çıkmıştır.

Sanayileşmeyle gelişen koşullar, artan sorunlar karşısında gönüllü çabalar yeterli olmadığından devlet bu sorunların çözümünü üstlenmiş, dolayısı ile toplumsal hizmetler vatandaşlar tarafından bir hak olarak devletten beklenen görevler haline gelmiştir. Ancak; Devletin toplumsal hizmetleri sağlama görevini üstlenmesi, bu alanlarda yer alan gönüllü çalışmaların önemini azaltmamıştır. Çünkü, kaynakları ne kadar zengin olursa olsun bir ülkede yalnız kamu kuruluşları yoluyla sorunlar çözülemez. Toplumda bireylerin bilinçli ve organize katılımları gereklidir. Özellikle sosyal hizmetlerde duyulan toplum desteği bu amaçlar için kurulmuş dernekler yoluyla sağlanmaya çalışılmaktadır.

Sosyal Refah Derneklerinin Başlıca Yararları

- Sosyal refah dernekleri herşeyden önce halkın toplumsal hizmetlere aktif olarak katılmalarını sağlama aracıdır. Hattâ bu tür dernekler bazan kamu hizmetlerine öncülük etme ve devlet tarafından henüz ele alınmamış bir hizmeti başlatma gibi işlevi de gerçekleştirebilmektedirler. Türkiye'de bunun örnekleri vardır.

- Bunların yanı sıra dernekler demokratik yaklaşımların, toplumsal ilişkilerin, birbirine sevgi ve saygı duygularının geliştiği ortamlar olup, aynı zamanda insanlara yardım etme, başkalarının sorunlarıyla ilgilenme açısından vatandaşlık sorumluluklarının geliştirildiği sosyal kuruluşlardır.

- Yine sosyal refah derneklerinde insanlar boş zamanlarını ve kapasitelerini başkalarının yararına olarak değerlendirme fırsatı bulmaktadırlar.

- Diğer yandan toplumsal önderliğin gelişmesinde de derneklerin yararlı olduğundan söz edilebilir.

Türkiye'de Derneklerin Kuruluş ve İşleyiş Biçimleri

Türkiye'de tüm dernekler 2098 Sayılı "Dernekler Kanunu" hükümlerine göre kurulur ve çalışırlar. Sosyal refah dernekleri de aynı kanun kapsamında olup, ayrı bir kanunları yoktur.

Dernekler Kanununa göre 18 yaşını bitirmiş, medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip yedi kişi biraraya gelerek, bir dernek kurabilir. Ancak yargı organlarının üyeleri, mülki idare görevlileri, asker ve polisler, ilk ve orta öğretim öğretmenleri ile orta öğretim öğrencileri dernek kuramazlar. Ayrıca bazı suçları işlemiş kişilerin'de dernek kuramayacakları kanunda belirtilmiştir.

Anayasanın başlangıç kısmında belirtilen temel ilkelere aykırı olarak dernek kurulamaz. Bu ilkeler genellikle Türkiye'nin güvenliğine, ulusun bütünlüğüne ve hak ve özgürlüklere ilişkindir.

Uluslararası faaliyette bulunmak amacıyla dernek kurulamaz. Türkiye'de kurulan dernekler, yurt dışında kurulmuş ulusal veya uluslararası dernek veya kuruluşlara katılamaz. Merkezi yurt dışında bulunan derneklerin Türkiye'de şubesi açılmaz.

Ancak bir derneğin bu yönde çalışabilmesi için Bakanlar kurulu karar almaktadır.

Her derneğin bir tüzüğü bulunur. Bu tüzükte derneğin adı, amaçları, kurucuların isimleri, üyelik koşulları derneğin kurulları, kurulların çalışma biçimleri v.b. bilgiler yer alır.

Dernekler kuruluş bildirisini, merkezlerinin bulunduğu en büyük mülki amirliğine vermek suretiyle tüzel kişilik kazanırlar.

Her dernekte şu organların oluşturulması zorunludur.

1. Genel kurul
2. Yönetim kurulu
3. Denetleme kurulu

Kanunda bu kurulların işleyiş biçimleri de genel hatlarıyla belirlenmiştir.

Dernekler tüzüklerinde belirtilmiş olmak kaydıyla gerekli gördükleri yerlerde şube açabilirler. Şubeler'de aynı kanun hükümlerine göre çalışırlar.

Bir yıldır çalışan bir derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için giriştiği faaliyetlerin ülke çapında yararlı sonuçlar verecek nitelikte ve ölçüde olması durumunda o dernek Bakanlar Kurulunun onayı ile "Kamu Yararına Çalışan Dernek" statüsü kazanabilir. Bu taktirde devletin o derneğe bazı yardımlar yapabilmesi yasal açıdan mümkün olabilir. Bu statüde olmayan derneklere devletçe yardım yapılamaz.

Kamu yararına çalışan dernekler federasyonlar ve konfederasyonlar biçiminde örgütlenebilirler.

Sosyal Refah Derneklerinin Güçlükleri

Türkiye'de sağlık, sosyal hizmetler, sosyal yardımlaşma, kalkınma kültür, eğitim ve meslekî alanlarda binlerce dernek bulunmaktadır. Bu derneklerden bazıları çok köklü, toplumun güven ve desteğini sağlamış ve iyi çalışmalar yapan gönüllü kuruluşlardır. Bir çoğu da henüz kurulmuş veya kuruluşundan beri ayakta kalabilme gayreti içinde, sınırlı çalışmalar yapan derneklerdir.

Sayısal çokluğuna karşılık sosyal refah alanındaki derneklerimizin bazı istisnalar dışında istenen nitelikte hizmetler üretemedikleri gözlenmektedir. Derneklerin daha verimli olmalarını güçleştiren temel nedenler ise kısaca şunlardır.

1) Aynı amaçla kurulmuş, gereğinden çok dernek vardır. Buna karşılık bu dernekleri birleştirici, rehberlik ve eşgüdüm sağlayıcı sistemler kurulmamıştır.

Federasyon ve konfederasyon şeklindeki dikey örgütlenmelerin sadece kamu yararına çalışan dernekler için değil tüm dernekler için gerekli kılınması bu sorunu azaltabilir.

2) Sosyal refah dernekleri gerek kendi aralarında gerekse aynı amaçlı kuruluşlarıyla işbirliği kurma konusunda isteksiz ve yetersiz kalmaktadır. Oysa devletin de girişimleriyle bu kuruluşlar bir bütünün parçaları olarak, uyum içinde hareket edebilmelidirler.

3) Birçok dernek toplumdaki amaçlarına uygun düzeyde destek ve yardım sağlayamamaktadır. Sağlayabildikleri fonlar ise genellikle kira ve büro giderlerini karşılamaktadır.

Bu tür derneklere proje hazırlamaları ve belirli ölçüde kaynak sağlamaları koşuluyla ilgili kamu kuruluşları tarafından para, personel, araç gereç v.b yardımlar verilmesi gereklidir.

4) Sosyal refah derneklerinin amaçları doğrultusunda çalışmalarını sağlayacak iç ve dış denetim sistemleri iyi işlememektedir. demokratik bir yapıya sahip olması bakımından özellikle iç denetim sisteminin çok iyi çalışması zorunludur. Aksi halde derneklerde ortaya çıkan çeşitli sorunlar nedeniyle toplumun bu tür kuruluşlara güven ve desteği azalmaktadır.

Bu tür sorunlar gönüllü kuruluşların sosyal refah alanlarındaki yer ve önemlerine ilişkin olmayıp, doğrudan doğruya işleyiş sistemiyle ilgilidir. Başka bir deyişle bu sorunların varlığı derneklerin gereksiz olduğu anlamına gelmez. sosyal refah derneklerinin sosyal hizmetler açısından rolü ve yeri önemli ve anlamlıdır. Toplumun bu potansiyeli iyi bir şekilde kanalize edilmeli ve değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Gönüllü ve Resmi Sosyal Hizmet Örgütleri Arasındaki İlişki (Seminer Raporu) Ankara, 1972.

KOÇYILDIRIM, Şener. "**Sosyal Yardımlaşma Faaliyetleri ile Sosyal Refah Hizmetlerine Halkın Katılım Eğilimleri**" (Doktora Tezi) H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1987.

Dernekler Kanunu. Kanun No : 2098 Kabul Tarihi : 4.10.1983.

Doğan BİLGİNOĞLU

Bir ülkede Sosyal Güvenliği sağlayan en önemli ve temel kuruluşlar hiç kuşkusuz Sosyal Sigortalardır.

Sosyal Sigortaların bugünkü anlamda uygulanmaya başlanması çok eskilere dayanmamakla beraber, Almanya, (1884) Avusturya, (1887) Macaristan, (1881) Norveç, Fransa (1894) Finlandiya, (1895) İtalya, (1898) gibi ilk uygulamaların 1880 ve 1890'lı yıllara rastladığı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında, ilk defa 1946 yılında, İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortalarını uygulamaya başlayan Türkiye'de sosyal sigortalar çok daha kısa geçmişe sahiptir. Bununla beraber, Türkiye'de kısa sayılabilecek bir süre içinde gerek sigorta hukuku alanında, gerekse uygulamada oldukça önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Bazı yazarlar tarafından (1) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti döneminde çıkartılan 10.9.1921 tarih ve 151 sayılı Ereğli Havzaı Fahmiyesi Maden Amelisinin Hukukuna Müteallik Kanun sosyal güvenlik açısından önemli hükümler içeren ve Türkiye'de Sosyal Sigortaları ilk kuran kanun sayılmaktadır. Çünkü bu kanun;

1- İşverenleri, iş kazasına uğrayan, hastalanan işçileri ücretsiz olarak bakım ve tedavi ettirmekle yükümlü kılıyor. Bunun içinde işverenleri madenlerde doktor bulundurmak ve uygun yerlerde hastahane açmakla zorunlu tutuyor,

2- İşverenleri, iş kazasına uğrayan işçilere ve bunların ölümü halinde de hak sahiplerine tutarı mahkemece belirlenecek bir tazminat ödemekle yükümlü kılıyordu.

Yine bu kanunun 4. maddesi, işverenlerin ve işçilerin zorunlu katılımıyla (İşçi ücreti üzerinden işçi ve işverenin eşit oranda ödeyecekleri primlerle) işçilere yardım yapmak için İhtiyat (biriktirme) ve Teavün (yardımlaşma) Sandıkları kurulmasını öngörüyordu.

Nitekim 1923 yılında bu kanuna dayanılarak madenlerde İhtiyat ve Teavün Sandıkları kurularak işçilere yardım yapılmaya başlanmış ve bu sandıklar "Amele Birliği"ni oluşturmuşlardır.

* Cahit Talas, Turan Yazgan

Bu birlikten sonra, çeşitli kanunlarla bazı sigorta sandıkları kurulmuş ise de bu kuruluşlar sosyal sigortalara benzeyen, kapsadığı kişiler ve riskler bakımından sınırı dar birtakım emeklilik ve yardımlaşma sandıkları olmaktan öteye geçememişlerdir.

Türkiye'de modern anlamda Sosyal Sigortaların kurulması 1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı İş Kanununun 100 ila 107.nci maddeleri ile hükme bağlanmıştır.

Bu maddelerde, kurulacak sigorta kolları, sigortaları uygulayacak organ, (Madde 100) sigortalılığın zorunlu olması, (Madde 101) sosyal sigortalar kapsamına alınacak olanlar ve uygulama alanı (Madde 101, 102, 103), ilk sigorta kolunun uygulamaya sokulması gereken tarih (madde 107) gibi hususlar belirtilmiştir.

Türkiye'de Sosyal Sigortalar işte bu 3008 Sayılı İş Kanunu'nun koyduğu hükümlerin ışığı altında kurulmuştur. Ancak bu kurulma 3008 Sayılı İş Kanununun yürürlüğe girişinden 10 yıl sonra 2. Dünya Savaşının sona erişini takiben 27.6.1945 Tarih 4772 sayılı İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu'nun 1946 yılında uygulamaya sokulmasıyla gerçekleşmiştir.

Uygulamaya başlanılan ikinci sosyal sigorta kolu ihtiyarlık (yaşlılık) sigortasıdır. Bu sigorta kolu 2.6.1949 tarih 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu ile 1.4.1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Hemen hemen her ülkede ilk kurulan ve Sosyal Sigortaların da temelini oluşturan Hastalık Sigortası Türkiye'de 4.1.1950 Tarih 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu ile 1.3.1951 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmış ve en son kurulan sigorta kolu olmuştur. Bunun nedeni, ülkede yeterli sağlık elemanı ve sağlık örgütünün bulunmamasıdır. 5502 sayılı kanunun önemli bir özelliği vardır. O da diğer ülkelerdeki uygulamalar gözönünde bulundurularak Analık Sigortasının Hastalık Sigortası ile birlikte yürütülmesinin daha yerinde olacağı görüşünden hareketle, 4772 sayılı İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu'nun Analık Sigortası ile ilgili hükümlerini yürürlükten kaldırması, Analık Sigortasını Hastalık Sigortasına eklemesidir.

Türkiye'de Sosyal Sigortaları ilk kuran bu kanunlar kademeli bir şekilde uygulanmışlardır. Bu kademeli uygulama birtaraftan yeni gurup ve kimselerin, bir taraftan da yeni kesim ve işletmelerin kapsama alınması şeklinde olmuştur.

Türkiye'de Sosyal Sigortaların bu kadar geç kurulmasının başlıca nedenleri, Avrupa ülkelerinde başlayan sanayi devriminin Türkiye'de çok geç kendisini göstermesi, dolayısıyla korunmaya muhtaç büyük bir işçi kitlesinin geç oluşması, siyasi ve sosyal sebeplerle sendikalaşma hareketinin kendisini hissettirememesi, 2. Dünya Savaşının patlak vermesi, diğer ekonomik ve siyasal etkenlerdir.

İkinci Dünya Savaşından hemen sonra kurulmasına yol açan başlıca nedenler ise, Türkiye'de 1945'lerden itibaren çok partili demokratik yaşama geçişin hızlanması, İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'de başlayan ve bütün ülkelerle birlikte Türkiye'de de kendisini hissettiren sosyal güvenlik alanındaki yeni düşünce ve uygulamalar ile harp sonrası uluslararası kuruluşlarca alınan kararlardır.

Türkiye'de gerek 1961 Anayasası, gerekse 1982 Anayasası "Herkes Sosyal Güvenlik Hakkına Sahiptir" ilkesini benimsemiştir. Bu ilke 1- Herkesin en kısa süre içerisinde sosyal güvenceye kavuşturulması, 2- Herkesin her sosyal riske karşı korunması şeklinde bütün hükümetlerin izlediği bir sosyal politika olmuştur.

Bu politikanın ilk önemli eseri 17.7.1964 tarihinde kabul edilen ve 1.3.1965 tarihinde yürürlüğe giren 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunudur. Bu kanun ile çeşitli kanunlarla dağınık bir şekilde yürütülmekte olan Sosyal Sigorta uygulamaları tek bir kanun içinde düzenlenmiş, Sosyal Sigortaların kapsamı ve anlamı genişletilmiş, sağlanan yardımlarda artış ve genişleme sağlanmış, aranılan şartlarda sigortalılar lehine değişiklikler yapılmıştır.

Bu kanunda (Geçici madde 1) kademeli bir uygulamayı öngörmüş ve bu uygulamanın genişletilip yaygınlaştırılmasını Bakanlar Kurulu Kararına bağlamıştır. Bugün artık 506 sayılı Kanun bazı tarım işçileri dışında bir hizmet akdine dayanarak işçi statüsünde çalışan herkese İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları, Hastalık ve Analık, Malûliyet, Yaşlılık ve Ölüm Sigortaları güvencesi sağlamaktadır.

Türkiye'de 506 Sayılı Sigortalar kapsamı dışında kalan ve tarım sektöründe özel kesimde hizmet akdi ile çalışan işçi statüsündeki kimseleri güvenceye kavuşturmak için 17.10.1983 tarih 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar kanunu çıkartılmıştır. Kapsamı içine girenlere hemen hemen 506 sayılı kanun düzeyinde güvence sağlayan bu kanunda sigortalılığın ilgililerin isteğine bağlaması Sosyal Sigortaların en önemli özelliği olan zorunluluk esası ile bağdaşmamaktadır. bu kanunu uygulamakla, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nu uygulayan Sosyal Sigortalar Kurumu görevli kılınmıştır. Türkiye'de işçi kesimi dışında kalan kesimleri de Sosyal Sigortaların güvencesine kavuşturmak için yeni kanunlar çıkartılmıştır. bunların başında kendi nam ve hesabına çalışanların sosyal güvenliğini sağlamak için çıkartılan 2.9.1971 tarih 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu kanunu yer alır. Kapsamı içine girenlere sadece malûliyet, yaşlılık ve ölüm sigortaları güvencesi sağlayan bu kanun 1.4.1972 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözü geçen kanuna 1.1.1986 tarihinde yürürlüğe giren 5.11.1985 tarihi 3235 sayılı kanunla eklenen maddelerle kendi nam ve hesabına çalışanlar ile bunların eş ve bakmakla yükümlü oldukları çocukları ile ana babalarına bazı sağlık sigortası yardımlarından yararlanma imkanı sağlamıştır.

Tarım kesiminde kendi nam ve hesabına çalışanları (çiftçileri) 1479 sayılı

Kanun'un öngördüğü sosyal güvenceye benzer bir güvenceye kavuşturmak amacıyla 17.10.1983 tarih 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu kabul edilmiş ve 1.1.1984 tarihinde yürürlüğe sokulmuştur.

1479 sayılı Kanunla 2926 sayılı Kanun, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nu uygulayan Sosyal Sigortalar kurumu gibi Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlığına bağlı mali ve idari bakımdan özerk, tüzel kişiliğe sahip bir devlet kurumu olan Bağ - Kur'a uygulanmaktadır.

Türkiye'de yukarıda değinilen bu sosyal sigorta kurumları dışında, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun geçici 20. maddesine göre kurulan ve kapsamı içine girenlere en az 506 sayılı kanunda belirtilen yardımları sağlayan birer sosyal sigorta kuruluşu durumundaki sandıkları (banka ve borsa sandıkları gibi) da zikretmek gerekmektedir.

Türkiye'nin yabancı ülkelerde konuk işçi veya göçmen statüsü altında çalışan çok sayıda vatandaşı bulunmaktadır. Bu kimselerden gelen talep üzerine bunların Türkiye'ye kesin olarak döndüklerinde Türk vatandaşlarına tanınan şartlarla sosyal güvenliklerini sağlamak için 30.5.1978 tarihinde 2147 sayılı Yurtdışında Çalışan Türk Vatandaşlarının Yurt Dışında Çalışma Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Uzun süre yürürlükte kalan bu kanun uygulamalar gözönünde bulundurularak yeniden hazırlanan ve 22.5.1985 tarihinde yürürlüğe giren 8.5.1985 tarih 3201 sayılı Kanuna yerini terk etmiştir.

Türkiye'de, Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Güvenlik kodunda yer alan ve istisnasız bütün demokratik Avrupa Ülkelerinde uygulanmakta olan işsizlik sigortası ile aile yardımları sigortası henüz kurulamamıştır. Zaman zaman işsizlik sigortasının bazı iş kollarından başlanmak suretiyle kurulması öngörülmüş, hatta 12 Eylül 1980 sonrasında Danışma Meclisince bu konuda bir kanun teklifi kabul edilmiş olmasına rağmen uygulamaya konması mümkün olamamıştır. Bunun başlıca nedeni Türkiye'de işsizliğin boyutlarının çok büyük olması, organizasyon ve finansman konusunda karşılaşılan güçlüklerdir. Avrupa ülkelerinde önemli sosyal politika alanlarından birini oluşturan aile yardımları sigortasının da, kamu gelirlerinin yetersizliği, bütçe imkanlarının sınırlılığı, Türk ailelerindeki çocuk sayısının fazlalığı, özellikle aile planlamasına yapacağı olumsuz etkiler dolayısıyla yakın bir gelecekte uygulanması düşünülmemektedir.

Bununla beraber Türkiye'de 506 sayılı Kanun'unda çeşitli tarihlerde yapılan ve sayıları 26'yı bulan değişiklik ve eklemlerle ve çıkartılan diğer Sosyal Sigorta Kanunları ile ileri Avrupa ülkeleri düzeyinde hatta bu düzeyin üstünde güvence sağlandığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

BİLGİNOĞLU, Doğan. **Sosyal Güvenlik Mevzuatı**, Ankara, 1979.

DİLİK, Salk. **Türkiye'de Sosyal Sigortalar**, Ankara, 1971.

ERNAM, A. Nuri. **Sosyal Sigortalar Mevzuatı**, Ankara, 1979.

TALAS, Cahit. **Sosyal Ekonomi**, Ankara, 1983.

TUNCAY, A. Can. **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, İstanbul, 1989.

TUNÇOMAĞ, Kenan. **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar**, (3. Basım), İstanbul, 1987.

Beril TUFAN

Sosyal sorun, etkili bir grup tarafından, çok sayıda insanı rahatsız eden belirli bazı sosyal koşulların sorun yarattığı ve bu durumun kolektif bir çaba ile iyileştirilebileceği ifade edildiğinde ortaya çıkar. Bir ülkede ulusal düzeydeki sosyal politikaların yapılmasında etkili olan gruplar, örneğin bilim adamları, siyasi partiler, sendikalar, dernekler, basın ve yayın organları, sosyal sorunları saptamaya ve kamuoyunun ilgisini bu sorunlar üzerinde yoğunlaştırmaya çaba sarfederler. Sosyal sorunlar çok sayıda insanı rahatsız eden, yaygın ve genel sorunlardır. Toplumdaki değişmeye paralel olarak ortaya çıkarlar veya değişikliğe uğrarlar. Sosyal sorunlarla ilgili olarak, sosyal politikaları anlamlı bir biçimde etkileyebilmek için bireysel çabalar yerine, kolektif bir çabanın, beraber çalışmanın daha yararlı olacağına dair bir anlayış söz konusudur.

Hızlı bir toplumsal değişme süreci içinde bulunan Türkiye'de sosyal sorunlar hem sayıca artmakta, hem de bu sorunların nitelikleri değişikliğe uğramaktadır. Bireylerin ve ailelerin, kendi yapı ve çevre koşullarından doğan veya denetimleri dışında oluşan yoksunluklarının giderilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözülmesi temel olarak S.B. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun görevidir. Korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilere götürülen önleyici ve çözümleyici hizmetler, kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşların eşgüdümü içinde gerçekleştirilmektedir. İşsizlik, sosyal güvenlik, yoksulluk ve göç gibi, daha geniş olarak tüm toplumu ilgilendiren ve temelinde ekonomik nedenler bulunan sosyal sorunlar ise, kalkınma plan ve programları çerçevesinde, ilgili bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar aracı ile önlenmeye çözümlenmeye çalışılmaktadır.

1985 1989 yılları arasında uygulanmakta olan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planına göre, Türkiye'deki bazı sosyal sorunlar ile ilgili durum ve alınması öngörülen tedbirler, özet olarak, aşağıda yer almaktadır.

Türkiye'de özellikle büyük kentlerde değişen aile yapısı bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Geniş ailelerin küçülmesi ve böylece ortaya çıkan sorunlarda diğer aile üyelerinin yardımcı olamaması, ekonomik güçlükler, eşlerden birinin ölümü, boşanmalar ve çocuklarını bırakarak dış ülkelere giden anne babaların artması, korunmaya muhtaç çocukların sayıca çoğalmasına yol açmıştır. 1986 yılı itibarıyla, uluslararası standartlara göre, yaklaşık 500 bin

civârında korunmaya muhtaç çocuk bulunduğu tahmin edilmektedir. Ancak, 1987 yılı verileri, bu çocukların sadece 18 binine, kurum bakımı, koruyucu aile ve evlat edinme biçiminde hizmet sağlandığını göstermektedir. Bu çocukların, mümkün olduğu kadar kendi öz aileleri yanında yetiştirilmesi için, muhtaç ailelere maddi destek sağlanması öngörülen tedbirler arasındadır.

Kadınların çalışma hayatına daha çok katılmaları ile, çocukların gündüz bakım sorunları artış göstermektedir. Ailelerin gündüz bakım hizmetlerine olan gerçek ihtiyaçları kesin rakamlarla ifade edilememekle beraber, bu konuda ihtiyaç içinde olan aile sayısının, sunulan hizmetin çok üstünde olduğu tahmin edilmektedir. 1987 yılı verilerine göre, resmi ve özel kreş ve gündüz bakımevlerinden 25 bin çocuk yararlanmıştır. Bu kurumların sayıca artırılması ve nitelik olarak geliştirilmesi gereklidir.

Toplumsal yapıdaki değişimin bir sonucu olarak özellikle büyük kentlerde yaşlıların sorunları giderek artma eğilimi göstermektedir. Yaşlı huzurevlerinde sağlanan kurum bakımı ve muhtaç ve sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan yaşlılara bağlanan yaşlılık aylığı, bu alanda sağlanan hizmetlerdendir. 1987 yılı verilerine göre, muhtaç yaşlıların ancak % 7'sinin bu tür hizmetlerden yararlanabildiği görülmektedir. Kamu ve özel kesimin huzurevi açması yönünde özendirilmesi ve sosyal yardıma muhtaç yaşlıların kendi ailelerinin yanında maddi ve manevi açıdan desteklenmeleri planlarda öngörülmektedir.

Ana ve çocuk sağlığı ile ilgili önlemlerin yetersizliği, **akraba evlilikleri**, trafik ve iş kazalarının fazla olması sakatlıklara yol açmaktadır. Uluslararası standartlara göre Türkiye'de 1987 yılında yaklaşık **beş milyon sakat** bulunduğu tahmin edilmektedir. Sakatlıkları nedeniyle, özel eğitime muhtaç olan çocuklara ve yetişkinlere götürülen hizmetler nicelik ve nitelik bakımından yetersizdir. Yasal olanaklara rağmen, sakatların rehabilitasyonu ve işe yerleştirilmeleri konusundaki güçlükler devam etmektedir. Sakatların ve yaşlıların evde bakımını sağlamak üzere kısa süreli kurslarla yardımcı elemanlar yetiştirilmesi ve sakatların rehabilitasyonu konusunda üniversitelerle işbirliği yapılması planlanmıştır.

Kentleşme, endüstrileşme, nüfus artışı, teknolojik gelişmelere bağlı olarak sosyal hareketlilik, işlenen suçların ve suç türlerinin sayıca artmasına yol açmıştır. 1987 verilerine göre cezaevlerinde toplam 50.219 tutuklu ve hükümlü vardır. Hükümlü ve tutukluların, eğitilmesi, yeniden topluma kazandırılması anlamına gelen ıslah hizmetleri, yeterli koşullara sahip olmayan cezaevlerinde gerçekleştirilememektedir. Çocuk ve gençlerin suça yönelmelerini önleyici önlemler yeterli değildir. Çocuk mahkemeleri kurulmuş, fakat henüz uygulama yaygınlaşınlamamıştır. Eski hükümlülerin iş bulması konusunda, yaygın ve etkin hizmetlere duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

Türkiye'de işsizlik sorunu, özellikle genç kesimde yoğun bir biçimde hissedilmektedir. 1986 yılı verilerine göre, iş arayan açık işsizlerin % 66.0'sı 20 - 29 yaş grubu içindedir. Tarım kesiminde, açık işsizlikten daha çok, yaygın ve verimsiz çalışma ve gelir yetersizliği söz konusudur. Genç işsizleri azaltmak ve nitelikli işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla beceri eğitimi çalışmalarının hızlandırılması bu konuda öngörülen önlemler arasındadır.

İşsizlik konusunda da olduğu gibi, yoksulluk sorunu ile ilgili sağlıklı ve güvenilir veriler yoktur. Kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme ve yaşamlarının devamını sağlama olanağından yoksun olan bireylere, kendi kendilerine yeterli olabilmelerini sağlamak amacıyla geçici ve gerektiğinde sürekli olarak ayni ve nakdi yardımlar yapılmaktadır. Bu tür sosyal yardımlar özellikle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından, gıda, yiyecek yardımı, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmak üzere para yardımı ve bağış biçiminde gerçekleştirilmektedir. Bu yardımların sosyal hizmet mesleği ilkelerine göre yapılması için önlem alınması öngörülmektedir.

Sosyal güvenlik kapsamı içinde yer alan, kısa ve uzun vadeli risklerden korunmak üzere sigortalanmış ve bu hizmetlerden yararlananların toplam nüfusa oranı 1986 yılında % 56.4'e yükselmiştir. Bununla beraber, nüfusun halen % 43.6'sı sosyal güvenlikten yoksundur. Türkiye'de Temel Sosyal Güvenlik Yasasına geçilmesine yönelik çalışmalar yapılması ve yurtdışındaki işçilerin de yararlanması için bazı yasalarda değişiklik yapılması planlanmaktadır.

Yurtdışına işçi göçü ve beraberinde getirdiği sorunlar Türkiye için ayrı bir özellik taşımaktadır. 1987 yılı verilerine göre, yurtdışında bulunan işçi ve ailelerinin sayısı 2.330.871'dir. Avrupa ülkelerince, bütünleşmeyi sağlamak amacı ile Türk işçilerine ve ailelerine verilen sosyal hizmetler yeterli olamamıştır. Bu ihtiyacın giderilmesi için, işçilerin yoğun olarak bulunduğu ülkelerle, sosyal hizmet elemanlarının değişimi konusundaki proje çalışmalarının tamamlanması beklenmektedir. İşçilerin geriye dönüşleri ile reenteegrasyona yönelik hizmetlere duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır.

Sonuç olarak, nüfus artış hızının yüksek, toplumsal değişimin hızlı olduğu Türkiye'de, sosyal sorunların çeşitlilik gösterdiği; bu sorunların boyutlarını açıklayıcı, sağlıklı ve güvenilir istatistik verilerin yeterli olmadığı; sorunların önlenmesi ve çözülmesine yönelik hizmetlerin ise dağınıklık gösterdiği ve daha çok geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

T.C. DPT, V. BYKP, **1988 Yılı Programı**, DPT : 2118, Ankara, 1988.

ZASTROW C. / L. BOWKER, **Social Problems, Issues and Solutions**, Nelson-Hall Inc., Chicago, USA, 1984.

Nesrin KOŞAR

Her yasanın sosyal yaşamı düzenleyici işlevi varsa da, sosyal yasalar dendiğinde, özel ihtiyaç gruplarını korumak, kişi refahını değil, sosyal refahı yükseltmek amacıyla çıkarılan yasalar anlaşılır. Bazı yazarlar "sosyal yasalar" terimini özel ihtiyaç gruplarına yönelik yasalarla sınırlarken, bazıları genel sosyal refah ve güvenlikle ilgili yasalar için de kullanmaktadır.

Daha öncekilerde olduğu gibi 1982 Anayasası da özel ihtiyaç gruplarının, ailenin ve çocuğun korunmasını emreder. Türk Medeni Kanunu (1926) aile hukukunu düzenleyen temel bir kanundur. Evlenme, boşanma, velayet, vesayet gibi konuları temel hükümlere bağlamakta, gayri meşru çocukların ve annelerinin haklarını bir ölçüde koruyucu hükümler getirmektedir. Ayrıca, zaman zaman çıkarılan fiili birleşmeler ve bu birleşmelerden doğan çocukların tesciline yönelik af kanunları özellikle resmi nikah olmaksızın imam nikahı ile evlenenlerin çocuklarının neseplerinin düzeltilmesine yöneliktir.

Türk Ceza Kanunu (1926), cezai ehliyet (ceza ehliyeti) bakımından, kişileri yaşlarına göre ele almaktadır. Kanun, çocukları suç işlemeleri halinde ceza indirimleri ve önlem uygulamaları ile özel korumaya almıştır. Çocuğa karşı suç işlenmesi halinde ise daha ağır hükümler söz konusudur.

Umumi Hıfssıssıhha Kanunu (1930) ise, çocuk, kadın, yoksul, terk edilmiş hasta ve sakatların, çalışanların ve genel sağlığın korunması açısından önemli hükümler getirmekte yerel kuruluşlara görevler yüklemektedir. Belediye ve Köy Kanunları da, gene, genel işleyiş ile yetim, öksüz, fakir, hasta gibi ihtiyaç sahiplerine yardımı öngörmektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (1983) sosyal hizmetleri iller düzeyinde örgütlemiştir. korunmaya muhtaç kişilerin belirlenmesi, aile hizmetleri, yuva ve yetiştirme yurtları, evlat edinme, koruyucu aile, huzurevleri, rehabilitasyon merkezleri gibi kuruluşların tek elden yürütülmesini yeni baştan düzenlemiştir. Kuruluşun sosyal yardım yapması da söz konusudur.

Dernek ve vakıfların kuruluşlarını düzenleyen yasalar sosyal refahla ilgili örgütlenmelere imkan vermektedir. Kurulan vakıf ve derneklerin büyük bir bölümü özellikle sosyal yardım alanında önemli görevler üstlenmektedirler. 1986'da yürürlüğe giren Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşmayı Teşvik Kanunu

ilçe düzeyinde vakıflar ve fonlar oluşturarak sosyal güvenlik sistemi dışında kalan kişilere maddi yardım olanağı sağlamıştır. Sosyal yardım alanında ayrıca çalışmayacak güçte sakat ve 65 yaş üstündekilere aylık bağlanmasını öngören 2022 sayılı kanun vardır.

İlk olarak 1965'te yürürlüğe giren ve doğum kontroluna izin veren Nüfus Planlaması Kanunu 1983'te yeni baştan düzenlenerek daha önce tıbbi nedenlerle yapılan kürtajın sosyal nedenlerle de yapılmasına ve sterilizasyona izin verilmiştir. Tüp bebek uygulaması için özel merkezlerin kurulmasını öngören bir yönetmelik 1987'de çıkarılmıştır.

Türkiye'de yaygın bir sorun olan gecekonduların yapımının önlenmesi, tasfiyesi ve ıslahına yönelik yasal düzenlemeler ile konut sorununun çözümüne ilişkin Toplu Konut Yasaları (1981, 1984), özellikle dar gelirlilerin konut sahibi olmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca küçükleri zararlı yayınlardan korumayı, doğal afetlerden zarar görenlere yardımı, küçük esnaf ve sanatkâra kredi verilmesini öngören, kooperatifleşmeyi özendiren yasalar ile çiftçilere, tohumluk ve kredi yardımı yapılmasını düzenleyen yasalar gibi daha başka birçok yasa bu arada sayılabilir

KAYNAKÇA

İNAN, A. Naim. **Çocuk Hukuku**, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, İstanbul, 1968.

S.H.Ç.E.K. **Sosyal Hizmet Mevzuatı**, S.S.Y.B., Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayınları, Sayı 17, Bilecik, 1985.

TIBBÎ VE PSİKİYATRİK SOSYAL 43 HİZMETLER

Sevil ATAÜZ

Gelişmekte olan ülkelerde, hızlı toplumsal değişmeye koşut olarak yeni gereksinimler ortaya çıkmaktadır. Toplumda var olan geleneksel yardımlaşma kurumlarının ortadan kalkması, bazı yeni mesleklerin bu işlevi üstlenmesini gerekli kılar. Tıbbî ve Psikiyatrik Sosyal Hizmetin toplumsal işlevini bu bağlam içinde ele almak gerekir.

Genel olarak önleyici, tedavi edici ve izleyici işlevi olan tıbbi sosyal hizmetler, sosyal hizmet içinde bir çalışma alanı olarak tedavi kurumlarıyla sınırlı kalmaktadır. Türkiye’de farklı statüye sahip olan tedavi kurumlarında (Üniversite eğitim hastaneleri, devlet hastaneleri ve sosyal sigorta hastaneleri v.b.) sosyal servislerin kurulması, mesleğin bu alanda yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Tıbbi sosyal hizmetin mesleki ve teknik yönden örgütlü bir biçimde yürütülmesi Sağlık Bakanlığında, Tıbbi Sosyal Hizmetler Şubesinin faaliyete geçmesinden sonradır. Bu tip kurumlarda çalışan uzmanların çalışmaları, daha çok ekonomik sorunlara çözüm aramakla sınırlı kalmıştır. Devletin tüm yurttaşlara parasız sağlık hizmeti sunamaması ve giderek artan ekonomik zorluklar, vatandaşların sıklıkla sosyal hizmet servisine başvurmasını zorunlu kılmıştır. Ancak hastanelerde çalışan sosyal hizmet elemanı sayısının yetersizliği; mesleğin görece olarak yeni tanınıyor olması ve mezuniyet sonrası bir uzmanlaşmaya gidilememesi, bu alanda çalışan elemanların etkinlik alanını sınırlamıştır. Türkiye’nin tümünde tedavi kurumlarında çalışan, sosyal hizmet uzmanı sayısı 95’dir. Bu oran tedavi kurumlarının sayısına oranla çok yetersizdir. Koruyucu sağlık hizmetlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanı yoktur.

Türkiye’de Psikiyatrik Sosyal Hizmetler, genel olarak mesleğin toplumsal yapıya uyum sağlama çabaları ve ekonomik sorunlara bağlı olanaksızlıklar nedeniyle yeni başlamış bir uygulamadır. Bu gün Türkiye’deki Psikiyatri Kliniklerinde çalışan uzmanların sayısı 10’u geçmemektedir. Bu uzmanlar daha çok büyük kentlerdeki tedavi kurumlarında ve özellikle Üniversite kliniklerinde etkinlik göstermektedir. Bu alanda çalışanların sayısı hem yetersiz hem değişkendir. Bütün bu sınırlılıklara karşın, psikiyatri alanında çalışan

uzmanlar; ayakta tedavi, yatarak tedavi, taburculuk kapsamında etkinlik göstermektedir. Ancak bugün Türkiye'de psikiyatrik sosyal çalışmacı psikiyatrik ekibin ayrılmaz bir parçası olarak görülmemektedir. Uzmanla 'düşen işlev genellikle diğer ekip elemanlarınca yerine getirilmekte veya bazı işlevler ihmal edilmektedir. Ülkemizde bu konuda lisansüstü eğitim programları henüz başlatılmamıştır. Uzmanlar becerilerini daha çok meslek içi eğitimle kazanmaktadır. Bu da psikiyatri alanında çalışan uzmanların mesleki uygulamalarında pek çok sorunla karşılaşmasına ve işlevini yeterince yerine getirememesine yol açmaktadır.

44

Olca İMAMOĞLU

Sosyalizasyon terimini, kişinin, içinde yaşadığı sosyal çevrenin normlarını, inanç, değer ve davranış şekillerini öğrenerek onun etkin bir üyesi haline gelmesi olarak düşünebiliriz. Bireyin bir yandan toplumuyla, kültürüyle bütünleşmesi, bir yandan bireysel kimlik kazanması, doğumdan ölüme dek süren bir süreçtir. Ancak bu yazıda, literatürde genellikle ele alındığı gibi, çocuğun aile içinde sosyalizasyonu üzerinde durulacaktır.

Ülkemizde farklı sosyo-ekonomik-statü (SES) gruplarındaki ailelerden elde ettiğimiz bulgulara göre, sosyalizasyon sürecinin bilişsel, duygusal, davranışsal ve fiziki-çevresel öğeleri birbirini destekleyen bir bütün oluşturmaktadır. Örneğin, alt SES'te anne-babanın çocuk yetiştirmeye ilişkin tutum, davranış ve duyguları çocuğun bireyselleşmesini güçleştirici yöndedir; bu sosyal etkilere paralel olarak, çocuk, ev içinde "benim" diyebileceği kendine özgü bir fiziki alana, hatta bazı durumlarda bir yatağa bile sahip değildir.

Anne babanın tutum ve davranışlarını birlikte ele alan genel sosyalleştirme yönelimleri açısından SES'e bağlı farklar gözlenmektedir. Tüm SES gruplarında bir güçlkle karşılaştığında çocuğa yardım etme eğilimi görülmekle birlikte, nedenlerin açıklanmasını da içeren destekleyici - tartışma yönelimleri üst SES'te daha güçlüdür ve çocuğun büyümesiyle artış göstermektedir. Öte yandan, gelenekçi, koruyucu kontrol edici, çocuğun otonomi kazanmasını ve bağımsız düşünmesini teşvik etmeyen tutum ve davranışlar alt SES'te daha güçlüdür. söz konusu geleneksel , kontrol yönelimi çocuğun büyümesine bağlı olarak üst SES'te daha da azalırken, diğer gruplarda, özellikle alt SES'te artış göstermektedir. Diğer gruplara kıyasla, alt SES'te çocuğun davranışları çoğunlukla açıklanmayan normatif kurallar, azarlama, tehdit etme, dövme gibi yaptırımcı davranışlarla yönlendirilmektedir.

Yukarıda değinilen bulgulara paralel olarak, tüm gruplarca arzulanan dürüstlük dışında, alt ve orta SES gruplarında anne - babanın çocuğunda en çok görmek istediği özellikler olarak itaatkâr ve hayırlı evlat olması, üst SES'te ise bağımsız, kendine güvenli olması benimsenmektedir. Alt SES'te bir çeşit yaşlılık güvencesi olarak algılanan çocuğun ana babaya bağımlılığını sürdürmesi işlevsel iken, üst SES'te ekonomik bağımlılığın önemini yitirmesiyle çocuğun bağımsız, güvenli bir kişilik geliştirmesi önem kazanmaktadır.

Nitekim, sosyalizasyon sürecinin duygusal boyutuna bakıldığında, anne - baba, çocuğun kendilerine yönelik olarak saygı, korku ve minnet duygularını üst SES'ten alt SES'e doğru daha fazla, isyan duygusunu ise daha az duyduğunu ifade etmektedir. İlginç olarak, alt SES'te anne - baba kendilerine minnet duyduğunu düşündükleri çocuklarının bu duyguyu daha fazla duymasını arzulamaktadırlar. Öte yandan, üst SES'te anne - baba çocuklarının kendilerine, daha az minnet duyduğunu düşünmekte ve daha da az duymasını arzulamaktadır. Görülüyor ki, alt SES'te sözkonusu olan ekonomik bağımlılıklar, minnet duygusunun varlığını ve güçlenmesini işlevsel kılmaktadır. Üst SES'te ise, artık çocuğun anne babaya minnet duyması ekonomik işlevini yitirmiş durumdadır.

Ancak sosyo - ekonomik gelişmeye paralel olarak gözlenen bu farklar, üst SES'te aile içi bağların zayıflaması anlamına gelmemektedir. Tüm SES gruplarında anne - baba çocuklarının kendilerini sevdiğini düşünmekte; ancak daha da fazla sevmesini arzulamaktadır. Yaşa bağlı olarak çocuğun ebeveyne özellikle babaya karşı daha saygılı olması arzulanmaktadır. Dolayısıyla anne baba ile çocuk ilişkilerinde ekonomik bağımlılıklar işlevini yitirse de duygusal bağımlılıklar devam etmekte ve etmesi de arzulanmaktadır.

Sonuç olarak, ülkemizde çocuğun sosyalizasyonu ile ilgili çalışmalarda, girift sosyal ilişkilerin varlığına ve sosyo ekonomik gelişmeye karşın sürekliliğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, ülkemiz için uygun insan modelinin, Batı ülkelerinde gözlenen "bireyci bağımsızlık" modeline alternatif olarak "yetkin karşılıklı bağımlılık" ("agentıc interdep / edence") modeli olduğunu söyleyebiliriz. İşe dönük bağımsızlıkla güçlü sosyal bağların bağdaştırıldığı böylesi bir özellikler bütünü, hem Türk insanının bireysel ve sosyal gereksinmelerine, hem de toplumumuz sosyal dokusunda önemli bir yer tutan insanlar - arası ilişkilerin gereklerine daha uygun düşmektedir.

KAYNAKÇA

İMAMOĞLU, E.O. / V. İMAMOĞLU, **Children with in the Turkish families and homes of three SES groups**. Fourth Mediterranean Congress of Social Psychiatry. Ankara, 1983

İMAMOĞLU, E. O. **Interdependence model of human development**. In : Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.), Growth and Progress in Cross - Cultural Psychology. Lisse : Swets and Zeitlinger, 1987.

İMAMOĞLU, V. **Children's home environments in three SES groups in Ankara**. METU Journal of the Faculty of Architecture. 8 (1), 45 - 58, 1988.

KAĞITÇIBAŞI, Ç. **The Changing Value of Children in Turkey**. Honolulu, Hawaii : East - West Population Institute Publ. 60 E., 1982.

45

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ VE TEMEL SORUNLAR

Ziya BURSALIOĞLU

Türk Eğitim sisteminin yapısı ve işleyişi; Avrupa, Asya ve Afrika kıt'alarındaki bir çok ülkelerde bulunan merkezi eğitim sistemlerinden farklı değildir. Sistemin politika organları, Milli Eğitim Şûraları, Talim ve Terbiye Dairesi ve APAK denilen Planlama - Araştırma - Koordinasyon biriminden oluşur. İlköğretim, ortaöğretim, mesleki ve teknik eğitim, yükseköğretim gibi alt sistemler de, yürütme organlarını oluşturur. Sistemin iki temel sorunu, işlevsel bir maddeden ve uzmanlık hizmetlerinden yoksun oluşudur. Eğitim - öğretim amaçlarındaki farklılaşma, görevlerin karışması ve tekrarı birinci sorundur; sistem teknolojisinin zayıflığı da, ikinciden kaynaklanmaktadır. Öğretmen yetiştirme politikalarının sık sık değişmesi, yönetici yetiştirme öneminin hâlâ kabullenilmemesi, temel sorunları daha da büyütmektedir. Bu nedenlerin yarattığı ve sürdürdüğü eğitim - öğretim problemlerinden başlıcalarını, alt sistemler düzeyinde; plânlama, finansman ve yasal düzenleme boyutlarında gözden geçirmek fikir verici olacaktır.

Eğitim sistemimizin içinde bulunduğu mali krizin önemini daha iyi kavrayabilmek için eğitim bütçesinin genel bütçeden aldığı paylara, daha geniş bir zaman kesiti içinde bakmak gerekir. 1950 - 1970 arasında % 11'den aşağı düşmeyen ve 1963'te % 15.56'ya kadar yükselen; gene 1971 - 1980 arasında % 10'dan aşağı inmeyip 1974'te % 15.45'e çıkan bu pay, gençlik ve spor giderlerinin de yüklenmesine rağmen, son beş yıl içinde % 9'u bulmamıştır. Halbuki, son on yıl içinde milli savunmaya genel bütçeden ayrılan en yüksek pay % 22 iken bile, milli eğitim bütçesine % 14 pay verildiği görülmektedir.

Diğer yandan, 1963 - 1973 arasında % 8 - 12 arasında gezinen eğitim yatırımları, son on yıl içinde sürekli olarak düşmüş ve son beş yıl içinde % 5'i bulmamıştır. Bütçe Kanunu'nun % 10, DPT'nin % 8 ve KDV'nin % 12 kesintileri ile daha enflasyonu karşılamadan, kaynaklarda gertye doğru kayma görülmektedir. Dünya Bankası uzmanlarının kriz olarak nitelediği, eğitim politikamızdaki bu sürekli ihmalin, eğitim yöneticilerimizin iyi niyet ve çabalarıyla karşılanabilmesi olanaklı değildir. Eğitimde gerçekleşen bazı plan hedeflerine rağmen, temel vatandaşlık eğitimi veren zorunlu eğitim süremizin hâlâ çok geri kalmış birkaç ülke düzeyinde olması başka nasıl açıklanabilir ?

EĞİTİM SİSTEMİNİN YENİDEN DÜZENLENMESİ :

3. BYKP : "... eğitim sisteminde, planlı dönemin başından bu yana, ekonomik ve sosyal yapıya ve plan hedeflerine tam olarak uyan bir gelişme gerçekleştirilememiştir.

"Eğitim örgütünde yapılacak yeniden düzenlemeler, araştırma - geliştirme temeline dayanan, devamlı olarak yenilikleri izleme ve ülke koşullarını uyanları seçip uygulamaya geçirme çabaları olarak ele alınacaktır."

4. BYKP : "Sosyal adaleti, toplumsal ve ekonomik gelişmeyi sağlamada etken olması gereken eğitim, ülkemizde bu işlevini, kendi dışındaki sınırlamalar ve sistemin kendi iç yapısından doğan sınırlamalar nedeniyle yerine getirememektedir."

"Eğitim sisteminin, bireyin fizik ve toplumsal çevresini geliştirme yeteneğini verecek ve toplumun daha ileri bir gelişme aşamasına götürülmesinde etmen olacak biçimde yeniden düzenlenmesi esas olacaktır."

5. BYKP : "Son on yıllık dönemde ülkemizde görülen anarşik olaylar, kamuoyunda, eğitim sisteminin devletin temel kanunlarına, eğitimin genel amaçlarına ve ilkelerine ters yönde işlediği, eğitimin temel fonksiyonu olan iyi insan, iyi vatandaş ve iyi meslek elemanı yetiştirmede başarısızlığa uğradığı kanaatini yaygınlaştırmıştır."

"Mesleki - teknik öğretimin, teknisyen ve vasıflı işçi ihtiyacını karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir."

Alıntılarda görüldüğü gibi, bir önceki plân uygulamasının değerlendirmesi anlamında kullanılan gelişmeler başlığı altında, eğitim sisteminin yetersizlikleri vurgulanmış, ilkeler ve hedefler başlığı altında sistemin yeniden düzenlenmesi öngörülmüş olmasına rağmen; üç plan döneminde de bu hedefler gerçekleştirilememiştir. Her ne kadar, iki geçiş döneminde bakanlık merkez örgütünde, bazı yapısal ve yüzeysel değişiklikler olmuşsa da, bu yapıya gerçek yönünü verecek olan okullar sisteminde bir yenileşme olmamış ve özellikle 1981 yılında yapılan 10. Milli Eğitim Şûrası'nda kabul edilen okul sisteminin gerçekleşmesi şöyle dursun, denemesi bile yapılamamıştır. Çünkü, Şûraca kabul edilen okul sisteminin, ortaöğretimde mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmesini mümkün kılacak bir yapı getireceği yetkililerce anlaşılamamıştır.

ÖĞRENCİLERİN MESLEKİ TEKNİK EĞİTİME KAYDIRILMASI :

3. BYKP : "Özellikle genel eğitimden mesleki ve teknik eğitime kaydırmada başarı sağlanamamıştır."

"...Mesleki ve teknik liselerde kapasite artışı sağlamak için bu okulların nitelikleri yükseltilecek, öğrencilere kendi alanlarında yüksek öğrenime devam etme olanağı sağlanacaktır."

4. BYKP : "... Mesleki ve teknik ortaöğretimin I. devresinde ... sayısal gelişme içinde en büyük pay, İmam Hatip okullarına aittir. 1973 1974'te İmam

Hatip okullarındaki öğrenci sayısı toplamı 10.785 iken % 904.5'lik bir artışla, 1977 1978'de 108.345'e ulaşmıştır. Lise düzeyindeki mesleki ve teknik öğretim öğrenci sayısının çağ nüfusu içindeki oranı, genel liselerin oranından daha düşük düzeyde artmıştır."

"Öngörülen sayısal gelişmenin gerçekleşmesinde, mesleki teknik eğitime ağırlık verilecektir."

5. BYKP : "... Öğrencileri genel eğitimden mesleki eğitime kaydırmada başarı sağlanamamıştır."

"Beşinci plan döneminde orta seviyeli teknik insan gücünün yetiştirilmesine öncelik verilecektir."

Mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmesi, hemen hemen her hükümet programında da yer alan ve fakat uygulamaya dönüştürülemeyen bir plan hedefi olagelmıştır. Nitekim bu ağırlık merkezlerinin saptanmasına ilgililerin yanaşmak istemediği, son çeyrek yüzyılda, mesleki ve teknik eğitimin ortaöğretim kesimindeki öğrenci akışından anlaşılmaktadır.

ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KAPSAMININ DEĞİŞTİRİLMESİ

3. BYKP "Eğitimde, fonksiyonlarını etken bir biçimde gerçekleştirecek köklü bir sistem ve muhteva değişikliği sağlanamamıştır."

"Eğitim programları, bilgi ve beceri gücüne ve Atatürkçü yaklaşıma sahip bireylerin yetiştirilmesi amacına dönük olarak düzenlenecektir."

4. BYKP : "Eğitim sisteminin içeriği, istihdam koşulları ve teknolojik yapıyla uyumlu değildir. Öte yandan, tüm kademelerde eğitimin, ... çoğu kez gereksiz, kuru bilgiler yığınınından oluşan içeriği süregelmektedir."

"Tüm eğitim kademelerinde, eğitimin, ezberciliğe dayanan, kişiliği geliştirmekten çok kalıplaştırmaya iten, çoğu kez gereksiz kuru bilgiler yığınınından oluşan içeriğinin değiştirilmesi sağlanacaktır."

5. BYKP : "Öğretim programlarında köklü bir sistem ve kapsam değişikliği yapılamamıştır."

"Her kademede eğitimin niteliğinin yükseltilmesi ve uyum kabiliyetinin artırılması için, eğitim programları muhteva ve yöntemler bakımından gözden geçirilecektir."

Özellikle ortaöğretimde programların yenilenmesi, böylece istihdamı kolay insangücü yetiştirilmesi plancılarının ısrarla hedeflediği program amaçları arasında yer almasına rağmen; ortaöğretim kurumlarımız tek amaçlı ve tek programlı olarak işleyegelmiştir.

Diğer yandan, Türk kamuoyunu son yıllarda yakından ilgilendirmiş bulunan yükseköğretim alt sistemindeki yasal düzenlemeler ve uygulamaların da gözden geçirilmesi yararlı olacaktır. Yükseköğretim sistemine ilişkin iki yasanın, sistem kavramlarından bazılarının ışığında, teorik düzeyde bir karşılaştır-

masını yapmak gerekirse, 1973 yılında çıkan 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu" ile 1981 yılında çıkan 2547 sayılı "Yükseköğretim Kanunu", bu kavramların çoğu bakımından, bir çizginin iki ucundadır. Birincisi yükseköğretimin bir sistem olarak kurulması ve işlemlerini zorlaştırmış, sistem kavramına yanaşmak istemeyen yönetim organları da bu zorluğu arttırmıştır. İkincisi de, yükseköğretimi bir sistem yapısına sokmasına rağmen, yetkilerin büyük bir kısmını sistemin iki üst düzeyinde toplamış, fakülteler ve bölümler gibi alt sistemlerin işlev ve etkisini azaltmıştır.

Sistemin anatomisi, yani karar yetkilerinin dağılımı bakımından, eski yasa-da, üniversite, bir fakülteler fedarasyonu gibi olup, bu yetkilerin dağıldığı kurullar tarafından yönetiliyordu. Yeni yasada, yetkilerin çoğu YÖK'te ve rektörlükte toplanmıştır. Fakültelerin binaları, demirbaşları, kadroları, bütçeleri, akademik ve yönetim elemanları üzerinde mutlak tasarruf yetkisi olan rektör, bu elemanların başka üniversitelere naklini de önerebilir. Bu nedenle, dekan ve bölüm başkanı yetkilerinin azaltılması, fakültenin anatomisini daha zayıflatacaktır. Çünkü yasal hiyerarşide enstitüden önce gelen fakültenin bölümleri, yönetmelik ile enstitüye anabilim dalı olarak da bağlandığından, dekanın yetkileri zaten paylaşılmıştır. Bu nedenle, rektörün yetkilendirilmesinde öngörüldüğü anlaşılan güçlerin birleştirilmesi ilkesi ile dekanın yetkilendirilmesinde uygulanan güçlerin ayrılması ilkesi, aynı sistem yapısı içinde çelişik iki yaklaşım göstermektedir.

Yeni yasaya göre, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) üyelerinin üçte biri Cumhurbaşkanı, üçte biri Bakanlar Kurulu, üçte biride Üniversitelerarası Kurul'da seçilmektedir. Ayrıca MEGS Bakanlığının iki, MS Bakanlığının da bir üyelik kontenjanı bulunmaktadır. Böylece, 24 üyelik bir kurula, her meslekten kişiler atanmakta ve girip çıkmaktadır. Şûraların, baroların, çeşitli meslek odalarının yönetim organlarında sadece ilgili meslek mensuplarının bulunduğu gerçeği, yükseköğretim ile ilgili yasalar ve kararnamelere yansımamıştır. Önce, bürokraside olup da, üniversitede bulunmayan bilim dalı veya uygulaması yoktur. Sonra, belli aşamalardan geçmemiş kimselerin, geçmiş olanların meslek veya yönetim performanslarını değerlendirmesi, her sistemde tartışmaya açık kalmıştır. Önemli bir zorunluluk da, kurulda üniversiter disiplinlerin dengeli temsil edilmesidir. Örneğin bir boyutu eğitim diğeri yönetim olan YÖK'e, 1981'de kurulduğundan beri bir eğitim bilimci veya yönetim bilimci atanmamıştır. Birincisi her öğretim üyesinin, aynı zamanda, bir eğitim uzmanı olduğu gibi bir yanılgıdan; ikincisi de, bazı ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de eğitim yönetiminin amatör düzeyde kalmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Herhangi bir sistemde olduğu gibi, eğitim sisteminde de, yenileşmenin değerlendirilmesi şu soru ile başlamalıdır. Yeni sistem öğrenciye ve topluma eskisinden farklı ne vermiştir? Önemli olan yeniliğin, sistem yapısından çok, sistem ile ürünü ve sistem ile toplum arasındaki ilişkilerde yer almasıdır. Yani yapısal yenilikler bu ilişkilerde amaçlanan yenilikleri izlemelidir.

TÜRK GÖÇMEN KADINI

46

Nermin ABADAN - UNAT

Türk dış göç tarihi çok yenidir. kadınların yurt dışındaki iş piyasasına girmeleri ise daha da yeni bir olgudur. Bu alanda sayıca ilk önemli gelişme 1966/67 kısmi ekonomik bunalımdan sonra Alman endüstrisinden gelen çağrı olmuştur. Nitekim 1960'da Federal Almanya'da 173 Türk göçmen işçi kadını bulunurken, bu sayı 1968'de 34,257'ye, 1977'de 100.763'e, 1974'de ise 159.984'e yükselmiştir. İşçi alımı durdurulduktan sonra aile birleşimi süreci hızlanmış, böylece Avrupa'daki Türk nüfusu azalmamış, aksine çoğalmıştır. Aile birleşimi yolu ile giden Türk kadınlara ilk dört yıl boyunca Federal Almanya'da çalışma izni verilmemiştir, ancak bu sürenin dolmasından sonra bunların bir kısmı iş piyasa alanına girmişlerdir. İskandinav ülkelerinde Türk göçmen kadınların büyük çoğunluğu yarı zamanlı olarak istihdam edilmektedir. 1988'de Federal Almanya'da 18 yaşından yukarı 396.900 Türk göçmen kadın yaşıyordu, bunlardan bir kısmının tam veya yarı zamanlı çalıştıkları varsayılabilir.

Göçmen işçi kadınları genellikle farklı koşullar nedeni ile üç değişik konumda göç etmektedirler. Buna göre a) bir kısım "refakatçi göç" çerçevesinde yurdunu aile başkanı ile birlikte terk etmektedir. b) Diğer bir kısım kadın "aile baskısı" ile göç etmektedir. Bu tür durumlarda kadının babası, kardeşi yada kocası iş bulabilme amacı ile ailenin kadınlarına (kızı, kardeşi, karısı) kadın işçiye gereksinme duyulan iş yerlerinde bekleme listesi olmadığı için göç kararını "zorla" kabul ettirmektedirler. e) Üçüncü şık "özerk göç" durumunu yansıtmaktadır. Buna göre kadın özgür ve bireysel bir kararla tek başına yada bakmakla yükümlü olduğu çocuğu ile birlikte yurd dışına gitmeği kararlaştırmaktadır.

Türk göçmen işçi kadınları göçün başlangıç aşamalarında "özerk" yada "zorla kabul" ettirilmiş biçimde; istihdamın durdurulduğu 1973'ten sonra ise ailelerin birleşmesi amacı ile daha çok "katılımcı" sıfatı ile yurd dışına gitmişlerdir. Şukadar ki başlangıçta evin dışında çalışmayı amaçlamayan kadınlar daha sonraları ücretli çalışma olanağını aramışlardır. Nitekim 1976'da yapılan bir araştırmaya göre Türk ev kadınlarının % 80'i iş piyasasına girme arzusunu beslemektedir.

I- Göçmen işçi kadınlarının nitelikleri

- Türk göçmen işçi kadınları genç bir nüfus grubunu temsil etmektedir. Yarıdan fazlası (% 56) 25 - 30 yaşlarında yurd dışına gitmişlerdir. Avrupa'daki diğer göçmen kadınlarına benzer şekilde Türk kadınların % 76'sı 35 yaşından küçüktü.

- İstihdam edilen Türk kadınların üçte ikisi (% 64) evli bulunuyordu, % 58'i eşleriyle birlikte yaşıyorlardı.

- Doğurganlık açısından en yüksek oran Türklerde, en düşük Yunanlılarda görülmektedir. Türk işçilerin % 50'sinin iki çocuğu, % 21'nin üç ilâ beş çocuğu, % 10'nin beş ve yukarı sayıda çocukları vardır.

- Öğrenim açısından Türk kadınlarını iki grupta toplamak mümkün : okula hiç gitmemiş olanlar, erkeklerden fazladır. (% 10 - % 7). Aynı durum ilkokulu bitirenlerde de göze çarpmaktadır. Üç ilâ beş yıl okula devam etmiş erkeklerin oranı % 71 olmasına karşın, bu oran kadınlarda % 61'dir.

İkinci grup kadın orta ve daha üst okullara devam etmiş olanlardan oluşmaktadır. Bu grup içinde oranlar tam tersinedir. daha yüksek bir öğrenim düzeyine sahip olan kadınlar erkeklerden fazladır. (% 38 - % 21).

- Kadınların mesleki eğitimi erkeklerden hayli gerilerdedir. 1974'de mesleki bir eğitimden yararlanmış kadınların oranı % 14 olmasına karşın erkeklerinki % 34'ü bulmuştur.

Göçmen işçi kadınların yarısı niteliksiz işlerde istihdam edilmektedir. Çoğunluğu metal, tekstil ve kimya endüstrisinde, % 11'i temizlik işlerinde çalışmaktadırlar.

- Türk kadın işçilerin % 55'i ailelerinin yanına gelebilmek için, % 45'i ise para biriktirmek için göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

- Türk göçmen işçi kadınlar erkeklerden bariz bir şekilde daha az ücret almaktadırlar. 1977'de Almanya'daki işçi kadınların % 66'sı 500 - 800 DM arasında bir ortalama aylık gelire sahip iken, erkeklerin % 63'ü ayda 900 - 1500 DM kazanıyorlardı.

II- Tüketim, tasarruf ve yatırım eğilimleri

Türk göçmen işçi kadınlarında erkeklerden farklı olarak güçlü bir gösterişçi tüketim eğilimi göze çarpmaktadır. Kitle iletişim araçları aracılığı ile yapılan reklamlar kadınları sürekli olarak alış verişe özendirilmektedir. Evli çiftlerde hane gelirinin sarf biçimi, ayrı banka hesaplarının varlığı, çocuk yardım paralarının anneye ödenmesi, ortak tasarruflar üzerinde karar verme yetkisinin kime ait olacağı sık sık anlaşmazlıklara yol açmaktadır.

III- Göçün psikolojik etkenleri

Türk göçmen işçi kadınların önemli bir kısmı hiç bir psikolojik hazırlık yapmaksızın kırsal yaşamdan ileri derece endüstrileşmiş bir ortama gelme

durumunda kaddıkları için 6nemli ruhsal bunalım ve stres karşısında kalmışlardır. Bu baskıların sonucu birçok g6men kadında yoğun bir anksiyete ve yabancılaşma, eski yaşamlarından t6mden koptukları için derin bir g6vensizlik duygusu egemen olmuştur. G6men işçi kadınlar ayrıca T6rkiye'ye kıyasla daha y6ksek oranda n6roz, depresyon, psikosomatik hastalıklara tutulmaktadır.

IV- G6c6n aile yapısı ve cinsiyet rollerine etkisi

Dış g6c6n aile yapısına olan en 6nemli etkisi ailenin s6rekli parçalanıp yeni yeni biçimlerde birleşip ayrılmasını kural haline gelmesidir. G6c edenler d6nme niyetlerini yitirmemelerine karşın d6n6ř tarihini belirsiz bir geleceğe bırakmaları nedeni ile çocuklar duruma g6re T6rkiye'deki yakın akrabalara, b6y6k baba, b6y6k anne veya teyze, hala, amcaları yanına g6nderilmekte yahut yatılı okullara yerleştirilmekte, kimi zaman başka akrabalarla birlikte tekrar g6c edilen 6lkeye geri getirilmektedir. B6ylece aile bireylerinin sayısı azalıp çoğalmakta, istikrarlı bir aile d6zeni kaybolmaktadır.

G6c olgusu ayrıca aile içi sorumlulukları ve işb6l6m6n6 de etkilemektedir. Kadının iş sahibi olup aile başkanı sayıldığı durumlarda, sonradan yanına gelen eş bu bağımlı durumu çok yadırgamakta, sadece çocuklarla meşgul olmağı red etmektedir. Bu t6rl6 durumlarda birçok evlilikler boşanma ile son bulmuştur. Kadınlardan 6cretli bir işte tam zamanlı olarak çalışsalar da evin t6m işlerini y6klenmeleri beklenmektedir. Bu ağır y6k s6rekli s6rt6şmelere yol açmaktadır. T6rk g6men kadınlar 6zerinde 6zellikle "ghetto" tipli yerleşme yerlerinde g6c6l6 bir toplumsal baskı ve denetim uygulanmaktadır. Serbest zamanı konu alan bir araştırmaya g6re yurt dışındaki T6rk evkadınlarını % 80'i hiç bir zaman bir y6zme havuzuna, % 63'6n6n sinemaya, % 55'inin lokantaya tek başlarına gitmediklerini ortaya koymuştur.

G6c durumu doğurganlığı belli 6l6de etkilemektedir. Hernekadar T6rk kadınları tercihlerini 6 çocuklu aileden yana belirtmişlerse de ve aile pl6nlama y6ntemlerine taraf g6r6n6yorlarsa da 6rn. Belçika'daki T6rk g6men kadınların % 61'i doğum kontrol hapını, % 16'sı rahim içi aracı kullanmaktadır ocuk paraları alabilmek için belli oranda daha kalabalık ailelere de heveslenmektedirler. Genellikle T6rk g6men işçi kadınlarında doğurganlık oranı 5.1 den (1976) 3.2. (1988) inmiş bulunmaktadır. k6rtaj konusuna gelince, bu y6nteme başvurmada daha çok kent k6kenli kadınların istekli oldukları anlaşılmaktadır.

V- ocukların eğitimi, kızların ocuk yetiştirme işlevi

G6c6n neden olduğu aile parçalanma s6recinde en 6nemli sorun dışarda yada anayurda da yetiştirilen çocuklardır. Başlangıçta en fazla ocuk sahibi oldukları halde ailelerini yanlarına getirmeyen T6rkler 1974'ten sonra tutumlarını değiştirince, 6zellikle ailenin en b6y6k kız çocuğu kardeşlerine bakmak, dolayısıyla okulu terkedip evişlerini yapmakla y6k6ml6 kılınmıştır. Bu

tür "ikame - Ersatz anne" ler böylece Avrupa'nın ortasında okur yazar olmadan yetişkinlik çağına girmişlerdir. Anne baba tüm gün evin dışında bulunmaları nedeni ile dil ve kavram bilgileri çok sınırlı kalan bu tür kızların gözetiminde büyüyen diğer kardeşler de ablaları gibi ne Türkçe ne de ülkenin dilini bilmeyen, "iki dilli cahil" olarak yetişmişlerdir.

Ailelerle birlikte göç etmiş olan Türkler ister Avrupa'da ister Avustralya'da olsun okul öncesi eğitimin işlev ve değerini bilmedikleri için çocuklarını en düşük oranda çocuk yuvası ve benzer kurumlara göndermektedirler. Bu tür kurumların Almanya'da kiliselerin yönetiminde bulunması, ana babaları ürküten diğer bir etkidir.

Yurt dışında yetişen ikinci ve üçüncü kuşak çocukları sürekli birbirinden çok farklı iki değer sistemi arasında kalmaktadır. Türk aile sisteminde nihai otorite babada, Alman ailesinde ise annededir. Aşılan nitelikler Türk ailesinde ataerkil aile sisteminden yanadır. Okul ise eşit haklara sahip ortaklar tarafından kurulan bir aile sisteminin değerlerini benimsemekte, çocuklara kendi kendine yeter, bağımsız ve sorumlu olmağı öğretmektedir.

Arıca resmî okullarla rekabet eden Kur'an kursları ve Türk dili ile Türk kültürünü öğretmeğe çalışan Türk öğretmenlerin sundukları ek programlar çocukların tüm serbest zamanını işgal etmesi nedeni ile taşınması güç bir yük oluşturmaktadır.

VI- Göç ve geride kalanlar

Eşleriyle birlikte yurd dışına gitmemiş kadınların yarıdan fazlası parçalanmış çekirdek aile (anne ve çocuklar) biçiminde geri kalanlar ise geçici geniş aile (anne, çocuklar ve kocanın ailesinin bireyleri) biçiminde yaşamaktadır. Göçün sayısal olarak artırmış olduğu parçalanmış çekirdek aile geride kalan kadınları daha bağımsız kılmıştır. Türk aile yapısının hiyerarşik düzenine göre tüm ev dışı işlerinde son söz sahibi olan aile bakanının yokluğu karşısında bu kadınlar, eğitimsiz de olsalar, banka hesabı açmak, para havaleleri çekmek, tarla kiralamak / satmak, ev inşaatına karar vermek, gerçekleştirmek, nişan, düğün gibi törenleri düzenlemek, çocuklarını okula yazdırmak, gerektiğinde onları bulundukları yerlerden daha uzak kentlerde pansiyon, yatılı okullara yerleştirmek gibi hiç alışmadıkları işlerde nihai karar verme durumunda kalmaktadırlar. Boğazlıyan araştırmasının ortaya koyduğu üzere (1975) geride kalan 293 kadından sadece % 16'sı okul ve benzer resmî işlerde akrabalarının destek ve yardımını istemişlerdir. Dolayısıyla denilebilir ki göçün bağımsız kıldığı geride kalan kadınları bir bakıma dış göçün yol açtığı gösterişçi tüketimin yarattığı "yalancı özgürleşme"den daha özgür kılmıştır.

Dış göç gerek yurd dışına gitmiş, gerekse geride kalmış kadınların tutumlarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Ancak bu değişiklikler gerçek anlamda siyasal bir bilinçlenmeyi ancak çok sınırlı ölçüde oluşturmuştur. Bununla beraber dış göç artan ölçüde Türk kadınları "kendi

yaşamlarını biçimlendiren mimarlar" haline getirmiştir. Bu açıdan bakılınca yurd dışında yoğun bir din baskısı ve toplumsal denetime tâbi bırakılan Türk göçmen kadınları, anayurdda kalan hemşerilerine kıyasla daha büyük güçlüklerle başa çıkma zorundadırlar.

Türk göçmen kadın işçilerin sayısal evrimi, 1960 - 1975

Yıllar	Mutlak sayılar		Kadınların
	Kadın	Erkek	%
1960	173	2.527	6.8
1961	430	6.370	6.7
1962	1.563	17.283	9.0
1963	3.569	29.395	12.1
1964	8.045	77.127	10.4
1965	17.759	115.018	15.4
1966	27.215	133.735	13.4
1967	25.456	105.853	16.9
1968	34.257	118.648	19.4
1969	53.573	190.762	22.4
1970	77.405	276.493	21.9
1971	97.358	355.787	21.5
1972	100.763	348.913	20.2
1973	128.808	399.606	20.4
1974	159.984	457.547	25.9
1975	143.611	409.606	26.0

Kaynak : Ausländische Arbeitnehmer, 1972, 1974, 1976

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

47

Yavuz SABUNCU

Bugünkü Türk devletinin devamını oluşturduğu Osmanlı İmparatorluğu teokratik nitelikli mutlak bir monarşiydi. 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren gelişen ve yukardan aşağıya bir nitelik taşıyan iktidarı sınırlama çabaları, 1876 Anayasası ile Osmanlı İmparatorluğunu anayasalı bir monarşi haline dönüştürmüştü. Ancak Osmanlı padişahı kısa süre sonra Anayasa'nın öngördüğü yasama organını feshederek, 30 yılı aşkın bir süre hiç toplamamıştır. 1908'de gerçekleştirilen Jön Türk ihtilalinin ardından yapılan anayasa değişiklikleri ile devlet sistemi parlamenter bir monarşi haline dönüştürülmüş, ancak padişahın kutsal kişiliği korunmuş ve ulusal egemenlik ilkesi gündeme getirilmemiştir.

TBMM'nin 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanmasıyla birlikte Türk Anayasa tarihinde önemli bir değişiklik olmaktadır. TBMM ilk ortaya çıkış biçimiyle yalnızca yasama yetkisini kullanan bir parlamentoyu aşmakta ve bütün yetkileri kendinde toplamaktadır. Meclis yasama yetkisi dışında yürütmeyi de üstlenmekte, gerekli gördüğü durumlarda ve alanlarda yargı yetkisini de kullanmaktadır. Bu tarihten sonra çıkarılan yasalar ve Ocak 1921 tarihli "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" bir "meclis hükümeti" sistemini kurumlaştırmaktadırlar. Bu dönemde İstanbul'da devlet başkanı olarak bir halife sultanının ve bir hükümetin bulunduğu düşünülürse bunun Osmanlı sisteminden önemli bir kopuşu temsil ettiği açıkça görülür.

Devlet şeklinin teknik anlamda Cumhuriyet olarak kabulü ve bir devlet başkanının seçilmesi, 29.10.1923 tarihinde ve 1921 Anayasasında yapılan bir değişiklikle gerçekleştirilmektedir. Ama TBMM'nin toplanmasıyla birlikte ulusal egemenlik ilkesinin açıkça ortaya konmuş olması nedeniyle, Cumhuriyetin temellerinin daha önce Kurtuluş Savaşı sırasında atılmış olduğunu söylemek doğru olur.

Cumhuriyeti ilan eden değişikliklerle Meclis Hükümeti sistemi içine iki başlı bir yürütme organı oturtulmakta ve parlamenter sisteme geçişin ön adımları atılmış olmaktadır.

Cumhuriyetin ilk anayasasını ikinci TBMM hazırlamakta ve yürürlüğe koymaktadır. Bu anayasa TBMM'ni egemenliği kullanan tek organ olarak

tanımlayarak "meclis üstünlüğü" ilkesini vurgulamakta, ancak Yürütme Yetkisinin Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılacağını belirterek, parlamenter sisteme özgü bir işleyişi de öngörmekteydi. Bu anayasaya göre Yargı Yetkisi bağımsız mahkemelerce kullanılacaktı. Ancak Anayasa mahkemelerin ve yargıçların bağımsızlığını güvenceye alacak hükümler içermemekteydi. Aynı husus Anayasada yer alan klasik insan hakları açısından da sözkonusuydu. Sınırı kanun tarafından belirlenen temel hak anlayışından, yasama organını da sınırlayan temel hak anlayışına geçiş ancak daha sonraları ve 1961 Anayasası ile söz konusu olacaktır.

1924 Anayasası uzunca bir süre (1925 - 1946) tek partili bir yönetim altında uygulandı. Bu nedenle de Anayasanın seçimler ve siyasal haklarla ilgili hükümlerinin bu dönemde bir anlam ifade etmediğini söylemek yanlış olmaz. Bu dönemde devlet başkanlığı görevini yürüten ve Kurtuluş Savaşının karizmatik önderleri olan Atatürk ve İnönü aynı zamanda tek partinin liderleriydiler. Bu durum, temel siyasî kararların alınmasında tam anlamıyla Cumhurbaşkanlarının etkili olması sonucunu vermemekteydi. Ancak 1946 yılında çok partili döneme geçildikten sonra, Demokrat Partinin iktidara gelmesi ve popüler bir liderin başbakan olmasıyla birlikte, siyasal etkinlik başbakanlık kurumunun eline geçmekte ve parlamenter sisteme özgü kurallara giderek işleyiş kazanabilmektedir.

Çok partili dönemde, seçim sisteminin de etkisiyle mecliste ezici çoğunlukların desteğine sahip olan hükümet, meclisi yönlendirmeyi kolayca başarabilmekte ve TBMM üzerinde ilgili denetim gücünü eline geçirebilmektedir. Böylece kaynağını ulusal egemenlik fikrinden alan meclis üstünlüğü anlayışı, iktidar partisinin ülkeyi Anayasa ve Hukuk Devleti ilkelerine aykırı olarak dilediği gibi yönetmesine imkan verecek sonuçlar da doğurmaktadır. Demokratik deneyimin eksikliği, parti hükümetinin önderleri tarafından yönlendirilen meclis çoğunluğunun iradesi ile ulusal iradenin adeta özdeş sayılmasına da yol açmakta ve muhalefet tasfiye tehdidiyle karşı karşıya kalabilmektedir.

1960 Askeri darbesinden sonra yapılan ve referandumla yürürlüğe giren 1961 Anayasasının, bu düşüncelerin de etkisiyle, getirdiği yeniliklerden biri TBMM'nin egemenliği kullanan tek organ olmaktan çıkarılması ve diğer organlar gibi yetkisini anayasadan alıyor hale getirilmesidir. Ayrıca TBMM, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olarak ikiye bölünmekte ve böylece dengelenmek istenmektedir. Ancak 1961 Anayasasının 19 yıllık uygulanma dönemi içinde, yüksek öğretim görmüş üyelerden oluşan ve içinde seçimden gelmeyen üyelerin de bulunduğu Cumhuriyet Senatosu'nun yasama faaliyetini yavaşlatmaktan öteye önemli bir işlevi yerine getiremediği gözlemlenmektedir.

İtalyan ve Bonn Anayasalarından da etkilenecek hazırlanan 1961 Anayasasının en önemli özelliklerinden biri de, sosyal hakları da içeren, güvencelere bağlanmış bir temel hak sistemini ayrıntılı bir biçimde içermesidir.

Bunun dışında, bir önceki dönemin kötü uygulamalarına bir tepki olarak, mahkemelerin bağımsızlığı ve yargıçların güvencesini sağlamaya yönelik çok sayıda ayrıntılı hüküm de anayasada yer almaktaydı. 1961 sisteminin bu alandaki temel ilkeyi "kooptasyon" olarak belirlediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1961 Anayasası "İdarenin her türlü işlem ve eylemine karşı" yargı yolunun açık olduğunu, bu yolun kapatılamayacağını belirtmekte, idare içinde özerk kuruluşlar öngörmekte (TRT ve Üniversiteler) ve belki de en önemlisi olarak Anayasa Yargısına yer vererek, bunun için özel bir mahkeme (Anayasa Mahkemesi) kurmaktaydı. Böylece anayasanın üstünlüğü ilkesinin etkili bir biçimde korunabileceği, temel hakların güvence altına alındığı parlamenter bir cumhuriyet gerçekleştirilmek isteniyordu.

1982 Anayasası ise 1961 sisteminin yolunu açtığı özgürlükler ve siyasal açılma dönemine bir tepki olarak kendini gösterir. Anayasanın her yönüne sinmiş olan bu tepkinin en önemli yansımasını temel hak güvencelerinin zayıflatılması ve yargıya ilişkin düzenlemelerde görmekteyiz.

1982 sistemi "tek meclisli yasama organı" fikrine dönmektedir. Yürütme ise Cumhurbaşkanı ve TBMM'ne karşı sorumlu olan Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilecektir. dolayısıyla parlamenter sistemin esas olarak korunduğunu söylemek doğru olur. Öte yandan 1982 sistemi yürütmeyi güçlendirmeyi ön plana almaktadır. Bu amaçla 1971 anayasa değişiklikleri ile Türk hukukuna ithal edilen Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi genişletilmekte, özerk kuruluşların bu nitelikleri kaldırılmakta, yargı organları üyelerinin oluşumunda yürütme organı etkili kılınmaktadır. Ancak yürütme güçlendirilirken bu öncelikle Cumhurbaşkanının yetkilerinin parlamenter sistemin kurallarına uymayacak biçimde artırılması biçiminde kendini göstermektedir. "Anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetmek yetkisine sahip olan devlet başkanı, özellikle yüksek yargı organlarının, TRT yönetiminin ve üniversite yöneticilerinin seçiminde etkili bir konuma getirilmektedir. Bunun dışında kendine bağlı "Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği" örgütü ve "Devlet Denetleme Kurulu" aracılığıyla kendi bürokrasisi de oluşturma olanağına kavuşmuş olan devlet başkanı sorumsuz olduğu gibi, tek başına alacağı kararlara karşı yargı yolu da kapatılmıştır. Burada daha öncekinden farklı olarak Cumhurbaşkanının "çift imza" kuralına bağlı olmaksızın da kararlar alabilmesinin Anayasada öngörüldüğünü, ancak bunların hangi kararlar olduğunun belirtilmediğini söylemekteyiz.

Yürütmenin güçlendirilmesinin bir diğer boyutu da, olağanüstü hallerde ve sıkıyönetim hallerinde "Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu"nun halin gerekli kıldığı konularda Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisine sahip kılınmasıdır. Daha önce andığımız Kanun Hükmünde Kararnamelerden farklı olarak bir yetki kanunu gerektirmeyen bu

düzenlemelere karşı Anayasa Mahkemesi'ne başvurma olanağı da mevcut değildir.

Öte yandan bakanlardan farklı olarak mutlaka meclis içinden olması gereken Başbakan'da Bakanlar Kurulu içindeki konumu itibariyle güçlendirilmiştir. Buna göre "başbakan, bakanların görevlerini Anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirilmesini gözetmek ve düzeltici önlemleri almakla" yükümlü sayılmış, ayrıca bakanların görevlerine son verme olanağı Türkiye Cumhuriyetinde ilk defa olmak üzere, başbakana tanınmıştır. Bunakarşılık, başbakan ve bakanların yasama organına karşı tek tek ve toplu olarak sorumlulukları ilkesi konumunda ve hükümlü denetleme konusundaki yasama organı yetkilerine önemli sayılabilecek sınırlamalar getirilmemektedir.

Gerek 1961, gerekse 1982 Anayasalarında yer alan ve üzerinde durulması gereken bir organ da Milli Güvenlik Kurulu'dur. Başlangıçta ordu ile sivil yöneticiler arasında iletişimin kurumsal bir nitelik kazanması amacıyla oluşturulan Milli Güvenlik Kurulunun konumu 1982 Anayasası ile güçlendirilmiş, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan kurula katılan asker üyeler (Genel kurmay Başkanı ve dört kuvvet komutanı) sivil üyelerden (Başbakan ve üç bakan) sayıca daha ağır basar olmuşlardır. Ancak Anayasanın, Genel Sekreterliğini bir Orgeneralin yaptığı bu kurulu, fiili gücü ne olursa olsun, danışma organı olmayı aşan bir konuma getirdiğini söylemek de doğru olmaz.

1982 sistemine göre Türkiye'de Anayasa Mahkemesi ve Uyuşmazlık Mahkemesi dışında Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi olmak üzere dört tane yüksek mahkeme daha vardır. Buna bir de yüksek mahkemeler arasında sayılan, ancak yönetsel görevleri ağır basan Sayıştay'ı da eklemek gerekir. 1982 sisteminde adli ve idari yargı ile, bunlarda görev yapan yargıç ve savcılarla ilgili işlemleri yapmak üzere oluşturulmuş bulunan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, 1961 sisteminden farklı olarak, Adalet Bakanlığı aracılığıyla yürütmenin etkisi altına sokulmuştur. Yine 1982 sisteminde yargı yolunu kapayan yasalar çıkarılmasına da imkan verilmektedir.

Yargı organı ile ilgili olarak belirtilmesi gereken bir husus da, 1973 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile Türk yargı sistemine, Devlet Güvenlik Mahkemeleri denilen ve "devlete karşı suçlara" bakmakla görevli özel mahkemelerin dahil edilmesidir. Askeri ve sivil yargıç ve savcılardan karma olarak oluşturulan bu mahkemelerin yürütme organının doğrudan etkisi ile oluşmaları, kurulmalarından bu yana tartışma konusu olmalarına neden olmuştur.

48

TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET EĞİTİMİ

Sema KUT

Çağımızın düşünce sistemi, insana yaklaşımın rastgele ve şansa bırakılan bir yaklaşım olamayacağı gerçeğini kabul eden bir düşünce tarzıdır. Böyle bir yaklaşım belli bir disiplin ve bilimsel bir temele dayalı olmadıkça, insanı anlamak, ihtiyaçlarını karşılamak, sorunlarını çözümlemek, insanın temel ihtiyacı olan toplumla bütünleşmesini sağlamak mümkün olamaz.

Sosyal hizmet mesleği böyle bir düşünce sisteminin ürünüdür.

1800'lere kadar varlığından söz edilmeyen sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı 1800'lerin sonlarına rastlamaktadır. Meslekleşmenin en belirgin başlangıç noktası o zamana kadar dinsel ve flantropik yaklaşımlarla ele alınan hizmetlerde eğitilmiş elemanlara duyulan ihtiyaç olmuştur. Bu ihtiyacın gerçekleşmesinde atılan ilk adım, 1873'de Londra'da hayır derneklerinde çalışanlar için düzenlenen konferanslar olmuş, bunu 1898'de New York'da açılan yaz okulu izlemiş ve 1899'da ise Amsterdam'da ilk sosyal hizmet okulu açılmıştır. 1904 ve bunu izleyen yıllarda Almanya, İsviçre, İngiltere'de yeni sosyal hizmet okulları açılmış, 1910 yılında beş ülkedeki sosyal hizmet okulu sayısı 14'ü bulmuştur. Ülkeler arasında yayılan bu okullar daha sonra Latin Amerika'ya sıçramış ve 1920'de Şili'de ilk sosyal hizmet okulu faaliyete geçmiştir. Asya kıtasında ise sosyal hizmet eğitiminin öncülüğünü 1938 yılında açılan Tata Enstitüsü ile Hindistan yapmıştır.

Böylece söz konusu ülkelerde mesleki eğitim, sosyal hizmetlerde görev alacaklar için bir ön koşul olarak kabul edilmiş, daha sonra, eğitim kurumlarının ülkeden ülkeye, kıta'dan kıta'ya yaygınlık göstermesiyle sosyal hizmet mesleği evrensel bir nitelik kazanmıştır.

Sosyal politikanın bölünmez bir parçası ve ülke kalkınmasında bu denli önem taşıyan bir hizmet alanının etkinlik kazanabilmesi için, hizmetlerin yönetim ve uygulama sorumluluğunu yüklenecek, bilgi, beceri ve mesleki davranışa sahip yetişmiş elemanlara gereksinme vardır. Bilim ve teknolojiye dayanan çağımızda nasıl ki yaratıcı güce sahip özgün kişileri yetiştirmeye ihtiyaç varsa, sosyal alanda ve özellikle sosyal hizmetlerde de yaratıcı, sorunları çözümlemede olumlu davranışlara sahip, bilimsel yaklaşımı benimsemiş, dinamik elemanlar yetiştirmeye ihtiyaç vardır.

Bu gereksinme ülkemizde 1950'lerin sonlarında iyice hissedilmiş ve 1959 tarihinde çıkarılan 7355 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmasına dair kanunun ilgili maddeleri uyarınca, ülkemizde ik kez sosyal hizmet eğitimi veren Sosyal Hizmetler Akademisi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak lise öğrenimi üzerine 4 yıllık öğretim ve eğitim yapan yüksek bir öğrenim ve araştırma kurumu olarak 1961 yılında hizmete açılmıştır. 1982 yılında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Hacettepe Üniversitesi bünyesinde yer almış, Rektörlüğe bağlı Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu olarak ad ve statüsü değişmiştir. Aynı yıl master, 1983'de ise doktora programları başlatılmıştır. Halen Türkiye'de tek sosyal hizmet eğitim kurumu olan Sosyal Hizmetler Yüksek Okulunda 600'ün üzerinde öğrenci bulunmaktadır. Merkezi sisteme tabi olan Sosyal Hizmet Yüksek Okuluna kabul edilebilmek için üniversite sınavlarında başarılı olmak gerekmektedir.

Halen Amerika'da üniversite düzeyinde, master ve doktora düzeyinde sosyal hizmet eğitimi yapılmaktadır. Kanada ve Japonya'da durum Amerika'ya benzemektedir. Asya üniversitelerinde genellikle 4 yıllık üniversite düzeyindeki eğitim programları uygulanmakta, Hindistan ve Pakistan'da iki yıllık master programları yürütülmektedir. Avrupa ve Afrika ülkelerinde genellikle üç yıllık programlara yer verilmekte, bu okulların üniversite ile bütünleşmesine çaba sarfedilmektedir. Mısır ve Güney Afrika'da üniversite sonrası programlara rastlanmaktadır. İngiltere'de durum daha değişik olmakta, çeşitli düzeylerdeki kurslar yanı sıra üniversite bünyelerinde lisans üstü ve master programları ve sayısı az olan doktora programlarına yer verilmektedir.

Sosyal hizmet eğitimindeki bu çeşitliliğe rağmen tüm dünyada sosyal hizmeti uygulayacak elemanların belirli bir eğitime tabi tutularak insan davranış ve gelişimi, sosyal ve ekonomik çevre, sosyal hizmetler sistemi, normal gelişmeye katkıda bulunan faktörler, sosyal ve bireysel anormallikler ve bunların semptomatolojisi hakkında bilgiye sahip olması gerekir. Bunların yanı sıra sosyal hizmet metodları ile mülakat, teşhis, kendini disipline etmek gibi mesleğin özel tekniklerine ilişkin bilgiye, sosyal kaynakları bilinçli olarak kullanma yeteneğine, sosyal refah politikasının oluşmasında plân ve programların düzenlenmesinde mesleki uygulamalardan yararlanacak kapasiteye sahip olmalıdır.

Sosyal hizmet eğitiminin içeriği konusuna iki açıdan yaklaşım gerekir. Bu yaklaşımlardan birincisi böyle bir eğitimin bilimsel içeriği ikincisi ise toplumsal içeriğidir. Sosyal hizmetin bilimsel içeriği bir takım insan davranış ve toplum bilimleri temeline dayalı olarak geliştirdiği kendi kuram ve yöntemleridir. Bu kuram ve yöntemlerinin diğer disiplin ve bilim dallarında olduğu gibi evrenselliği ile toplum koşulları arasında etki ve tepki ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu içeriğin özelliği, esnekliği diğer bir deyişle sosyal hizmetin uygulandığı toplumun yapısal özellikleri ve normatif öğelerine uyum sağlamadaki yeteneğidir. O halde değişmez öğelerin yanı sıra mesleğin uygulanacağı toplumun özelliklerine göre değişken öğeleri de vardır.

Sosyal hizmet eğitiminin üç temel alanı insan, toplum ve sosyal hizmet yöntem, kuram ve uygulamasıdır. İhtisaslaşmaya yönelik eğitim de, uzmanlık yöntem ya da alan açısından söz konusu olmaktadır. Örneğin, sosyal kişisel çalışma, sosyal grup çalışması, toplum çalışması veya aile ve çocuk refahı, yaşlılık, sakatlık, gençlik refahı, işçi refahı, tıbbi ve psikiyatrik sosyal hizmet vb.

Eğitimde diğer bir yaklaşım ise geneldeci yaklaşımdır. Diğer bir deyişle her yöntem ve alanda çalışabilecek uzmanları yetiştirmeye yöneliktir.

Ülkemizde sosyal hizmet eğitiminin öncülüğünü yapmış olan Sosyal Hizmetler Yüksek Okulunda uygulanan ders programı başlangıcından bu yana öğretim üyeleri, mezunlar ve öğrencilerin katılımlarıyla, toplumun gereksinimleri gözönünde tutularak dört kez değiştirilmiştir. Eğitimde seçilen model geneldeci yaklaşımdır. Bu yaklaşımın tercih nedeni ülkemizdeki sosyal hizmet örgütlerinin yapısı ve sosyal hizmet mesleğinin beklentilerinin ihtisaslaşmayı gerektirecek düzeye henüz erişmemiş olması, ayrıca hangi alan ve yöntemlere ne kadar çok gereksinme olduğunun değerlendirilmemesi olarak yorumlanabilir. Bunun ötesinde özellikle endüstrileşmiş toplumlarda çok fazla ihtisaslaşmaya yönelmiş olan sosyal hizmet mesleğinin uygulanmasından elde edilen deneyimlerin değerlendirilmesi sonucunda geneldeci yaklaşıma doğru bir eğilim görülmektedir.

Toplumsal değişim ile çok yakından ilintisi olan sosyal hizmet mesleği dinamik bir yapıya sahip olması nedeniyle sürekli yeni boyutlar kazanmakta klasik işlevlerine yeni işlevler eklenmektedir. Bu özelliği, eğitimin sürekli olarak gözden geçirilmesini ve toplumun değişen koşullarında işlevselliğini korumasını gerektirir.

Sosyal Hizmetler Yüksek Okulunda uygulanan eğitim incelendiğinde görülmektedir ki temel bilimler, sosyal hizmetin yöntem kuram ve uygulaması açısından üniversite düzeyindeki standartlara sadık kalmaya özen gösterilmekte bunun yanı sıra ülkenin toplumsal koşulları sosyal sorunları, değişim süreçleri ve kalkınma hızı vb. konuları içeren derslere yer verilmektedir. Hem kuramsal hem uygulamalı olarak verilen sosyal hizmet araştırması öğrencilere ülkenin sosyal refahına ilişkin sorun alanlarını saptama ve araştırmaya olanak sağlarken, kamu yönetimi sosyal hizmet yönetimi gibi dersler yönetsel beceri kazanmalarına yardımcı olur. Ders programında yaklaşık % 35 ağırlık taşıyan uygulama çalışmaları mesleki davranış ve becerilerin kazanılması, kuramsal bilgilerin uygulamaya indirgenmesi, toplumumuzdaki müracaatçı gruplarının niteliğinin tanınması, bürokratik yapıların işleyişi, diğer meslek ve disiplinlerle işbirliği ve ekip çalışması deneyimi kazanılması yönünden öğrencilerin mesleki gelişmelerine katkıda bulunur.

Bu geniş çerçeve içinde Okulun eğitsel amaçları aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

1. Türkiye'nin koşullarını ve sorunlarını kavrayabilmek için, gerekli temel bilgilere ve sosyal hizmetin bütün metodlarında yeteri kadar bilgi ve beceriye sahip olan;

2. Köy ve şehirde, kamu sektörü, özel sektör ve gönüllü kurumlarda ve çeşitli alanlarda doğrudan doğruya sosyal hizmet yapabilecek;

3. Çeşitli düzeylerdeki sosyal hizmet politika ve planlamasına katılabilecek;

4. Aile ve Çocuk Refahı, Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmetler, İşçi Refahı, Sakatların Rehabilitasyonu, Gençlik Refahı, Çocuk ve Yetişkin Suçluların Islahı, Toplum Kalkınması vb. çeşitli sosyal hizmet konu ve alanlarında, düzenleyici, planlayıcı, eğitici, araştırmacı olarak çalışabilecek; sosyal hizmet uzmanları yetiştirmek.

Ders programı ve eğitsel amaçlara bakıldığında Sosyal Hizmetler Yüksek Okulunda verilmekte olan eğitimin içeriğinin bilimsel açıdan uluslararası standartta olduğu, bunun yanısıra toplumsal yapımızdan kopuk olmadığı kolaylıkla anlaşılmaktadır. Kuşkusuz uygulanan ders programının en iyisi olduğu söylene-
mez her zaman geliştirilmeğe açıktır.

TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMETLERİN 49 TARİHİ

İlhan TOMANBAY

Türklerin tarihi Ortaasyadan başlıyor. Türklerin bilinen ilk yazılı belgelerinden olan Orhun ve Kültigin yazıtları bugün sosyal hizmetin kapsamında görülen düşünce ve çalışmaları da belgeliyor. "Türk halkı aç idi. O at sürüsünü alıp (onları) doyurdum". Türklerde açlık ve yoksulluğa karşı alınan önlemler yazıtlarda anlatılıyor. Bunları en ilksel biçiminde, alınan ilk sosyal önlemler olarak görmek gerekir.

MÖ 3000 yılında Ortaasya'da Türkler bir çeşit sosyal güvenlik kurumları ve hayvanları korumak için vakıflar kurmuşlar. Hayvanlar o zaman göçebe ve savaşkan Türklerin en değerli varlıkları.

Sosyal yardımlar baştanberbi Türk toplumsal yaşamında önemli bir yer tutuyor. Cengiz Han'ın koyduğu yasanın 31. Maddesi yoksulları ve yaşlıları korumayı buyuruyor, aykırı eylemleri ölümle cezalandırıyor (12. yy.). Aynı yüzyılda Halep ve Şam Atabeki Mahmut Zengi'nin çıkardığı bir emirname de çocukların korunması üzerine.

Türk tarihinde çocukların korunmasıyla ilgili alınan ilk resmi ve düzenli önlemlere ilk müslüman şii kavimlerden İlhanlılarda, Gazan Mahmut Han zamanında (1271 - 1304) raslanıyor. Korunmaya muhtaç çocukların korunması ve bakımı için kurumlar açılıyor.

Anadolunun Türkleşmesi ve islamlaşması ile başlayan çağla birlikte insanı korumaya yönelik yasal ve kurumsal önlemler Anadolu'ya taşınıyor. Selçuklularla sosyal hizmetler daha yaygın bir örgütlülük kazanıyor. Dinsel vakıflarla yardımlar örgütlenmeye başlıyor. Vakıflarla dul, yetim, yoksul, düşkün ve sakatlara yardımlar yapılmış, hayratlar oluşturulmuş. Öteyandan Anadolu'da esnaf ve sanatkarlar 18. yüzyıla değin önce "Ahilik", sonra "Gedik - Lonca" teşkilatı adı altında birleşiyorlar. Bugünkü meslek odalarının, sendikaların ve sosyal sigorta kurumlarının yerini tutan bu kuruluşların amacı üyelerini bir çatı altında toplamak, korumaktı. Belli meslek dallarının haklarının korunması ve geliştirilmesini ereklemişlerdi. Üyelerin ödentilerinden oluşan orta sandığından düşkünlere sosyal yardım da yapılır, evlenene, ölen üyenin ailesine para verilir-di. Buralarda zamanla eğlence ve gösteriler de düzenlenmeye başladı. Bu mes-

lek örgütlenmeleri ve terbiye ocakları aynı zamanda Selçuklularda yaygın bir halk eğitim kuruluşu olarak kendilerini gösteriyorlar. Sivas'ta 12. yüzyılda Musul Valisi Muzafferüddin Gökbörü tarafından açılan Gökbörü tesisleri zamanının çocuk ve düşkünlere bakılan en modern kurumları olarak tarihe geçiyor.

Yaygın bir İslâmi sosyal yardım ve dayanışma örgütü olan bu kuruluşlar zamanının ekonomik ve toplumsal gerekmesinden doğmuştu. Aslında İslâm'da sosyal yardım bir çeşit bireysel etkinlik ve ibadet olarak ele alınmıştı. Zekat bireysel boyutta örgütlenmiş sosyal yardımdır. Sahip olunan malın "paklığını" ve "helallliğini" sağlamak için onun kırkta birinin her yıl yoksullara dağıtılması ayrı bir merkezi örgüt araya sokulmadan "müslümanın" vicdanına yatırım koyularak buyrulmuştur. Bu modelde ayrı bir sosyal yardım örgütü yoktur, buna gerek de yoktur. Yoksula, kimsesize, öksüze yetime dağıtılan filtre, sadaka gibi önlemler de aynı kapsamda idelenmelidir. İslâm'da bireye bağlı, örgütlenmemiş bir "sosyal hizmetler" eşitlik ve sosyal dayanışma temelleri üzerine oturulmuşlardır.

4. Yüzyıldan başlayarak Anadolu'da, düşkünlere, yaşlılara, hastalara, yollara, öksüz ve yetimlere, öğrencilere yapılan dinsel, geleneksel temelli sosyal yardımların sürekliliği bu işlerle ilgili kimi kurumların geliştirilmestyyle sağlanmağa başladı. Çeşitli hayır vakıflarının gelirleriyle halk mutfakları, şifahaneler, hanlar, kervansaraylar, imarethaneler, yetimevleri kuruldu, finanse edildi.

İslâm dünyasında Abbasiler devrinde başlayan bir uygulamayla vakıfların kurdurduğu hastanelerle bir örgütlü hizmet olarak hasta tedavisine başlandı. İlk büyük örneği Tolunoğlu Ahmed'in Mısır'da 875'te yaptırdığı Darüşşifa'dır. Hastaneler Selçuklular döneminde gelişti, yaygınlaştı. Osmanlılarda vakıf esasına göre kurulan başka sosyal kurumlarla da korunmaya muhtaç gruplara hizmet verilmeye başlandı. Fatih Sultan Mehmet'in kendi adına kurdurduğu vakıfa bağlı medresede öksüz ve yetim çocuklar devlet korumasında, devletin ve toplumun çıkarına yönelik olarak eğitiliyorlardı.

18. yüzyılda Osmanlılarda sosyal kurumlaşmalar daha bir kurumsallık kazanıyor. İlkkez 18. yüzyılda sosyal yardım amaçlı vergi toplanmaya başlanıyor. Hayvanlardan, ticari eşyadan, taşınmazlardan alınan öşür ve medreselerden toplanan vergi bu maksada ayrılıyor. 19. yüzyılda II. Mahmut'un reformlarıyla, özellikle 1839 Tanzimat-ı Hayriyye Fermanıyla sosyal hizmetlerde de örf ve adetlere dayalı düzenlemelerden yasal düzenlemelere ve devletin kurumsal düzenlemelerine doğru açılma başlamış. Darülaceze (düşkünler yurdu), Darüşşafaka (şevkat yurvası; yoksul, öksüz ve yetimler için okul), Darüleytam (yetimler yurdu), İslahhaneler (islahevleri) gibi kuruluşlar, "Osmanlı Mecruhını ve Mardayı Askertiye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" (askeri yaralıları ve sakatlara yardım derneği) geçici adıyla Kızılay kurulmuş (1868).

Osmanlılarda, başlangıçta çalışanları koruyan belirli önlemler yoktu. Geleneksel, dinsel kökenli sosyal yardımlar, aile içi yardımlaşmalar, meslek kuruluşları bünyesindeki yardımlar işçiler için de düşünülebilir. İşçilerin çalışma ko-

şullarının iyileştirilmesine yönelik ilk yasal düzenleme 1865'te çıkarılan Dilaver Paşa Nizamnamesi ve bunu izleyen Maadin Nizamnamesidir (Madenler Tüzüğü) (1869).

1869 - 1876 yılları arasında İslâm hukukuna göre hazırlanan Mecelle çalışanların haklarını da çok kaba hatlarıyla düzenliyordu. Örneğin, iş süreleri, güneşin doğuşundan batışına kadardır gibi sınırlamalarla belirtilmişti. Çalışma koşullarını Mecelle liberal esaslara bağladı. Sarsılan lonca düzeninin yarattığı boşluk Mecelle ile hukuksal bazda dolduruluyordu. Örgütsel bazda ise ilk kez 1895'te Tophane Fabrikaları İşçileri Osmanlı Amele Cemiyetini (Osmanlı İşçi Derneği) kurarak çıkar örgütlenmesini başlattılar. Osmanlı toplumsal yapısı değişiyordu.

1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasıyla mevcut sosyal hizmetler çağı ve Cumhuriyet düzeninin gerektirdiği hukuk ve örgütlenme düzeni içine alınmağa başlandı. Cumhuriyet hükümetinin çıkardığı ilk yasalardan ikisi kurtuluş savaşı döneminde koşulları hayli ağır olan Zonguldak ve Ereğli kömür bölgesinde çalışan işçilerin koşullarının iyileştirilmesine yöneliktir. Kömür bölgesinde artakalan kömür tozlarının satışından sağlanan paranın orada çalışan işçilerin yararına kullanılmasını öngören 114 sayılı yasa (1921) ile basit bir sosyal yardım sisteminin yasal temeli atılmış, 151 sayılı yasa ile de çalışma koşullarının iyileştirilmesi öngörülmüştür. Bunlar ve sosyal yardım sandığı kuran benzeri yasalar 1930 yılında Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Belediyeler Kanununun (işçi, kadın, çocuk, halk sağlığı..), 1936 yılında ilk İş yasasını çıkarılmasına zemin olmuşlardır. 1945 yılında Birleşmiş Milletler örgütüne üye olarak Türkiye batının sosyal politika standartlarını kısmen benimsemeye başladı. Bu yıl ilk sigorta örgütlenmeleri başlatıldı (iş kazaları, meslek hastalığı ve analık sigortası ile). 1945 yılında bugünkü Sosyal Sigortalar Kurumu İşçi Sigortaları Kurumu olarak kurulmuş, bunu 1938'de T.C. Emekli Sandığı, 1971'de Bağ - Kur'un kuruluşu izlemiştir.

Cumhuriyetle halk eğitim çabaları da örgütleniyor. Cumhuriyetin kurulmasına değin İstanbul sınırları içinde kalan halk eğitimi çalışmaları 1926'da Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde halk eğitimi biriminin kurulmasıyla ve iki yıl sonra Atatürk'ün direktifiyle okuma yazma seferberliğinin başlatılmasıyla resmi boyutta, 1932'de kültür derneği olarak Halkevlerinin kurulmasıyla gönüllüler boyutunda Anadolu'ya yaygınlaştırılıyor.

1949'da korunmaya muhtaç çocuklar üzerine ilk yasal düzenleme gerçekleştiriliyor (Nr. 5387). Bu, çocukların korunmasını doğrudan amaçlayan ilk yasa. 1979'da ilk Çocuk Mahkemeleri yasası ile çocuk refahı alanında ikinci önemli adım atılıyor.

Sosyal hizmetler alanında 1959 yılında çıkarılan bir yasayla Sosyal Hizmetler Enstitüsü kuruluyor. Bu yasaya dayanarak 1961'de ilk sosyal hizmet okulu, "Sosyal Hizmetler Akademisi" açılıyor. 1963'te 225 ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde "Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü" kurularak resmi

sosyal hizmet programlarının bir kısmı bu çatı altında toplanıyor. 1967'de Bakanlık onayıyla İl Sosyal Hizmet Şubeleri kurularak resmi sosyal hizmet örgütlenmesi tüm yurda yaygınlaştırılıyor.

1983 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, kaldırılan Çocuk Esirgeme kurumunun kaynaklarıyla da zenginleştirilerek yarı özerk "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme kurumu"na (SHÇEK) dönüştürülüyor. İlgili yasayla il özel idarelerinin, belediyelerin, özel tüzel kişilerin, gerçek kişilerin, kamu tüzel kişilerinin sosyal hizmetle ilgili etkinlikleri SHÇEK kapsamına alınıyor.

Bu gelişmeye karşılık 1986 yılında bir yasayla kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonuyla Türkiye'de sosyal hizmetler yeni bir kimliğe büründürülmüş, 1960'larda getirilen ve 1983 kurumlaşmasıyla üst düzeye getirilen yeni kimliğinden soyutlanarak dinsel - geleneksel örgütlenme ve uygulama modeline ağırlık verilmiştir.

Sonuç : İslâmiyetten sonra geleneksel sosyal hizmetler bir yandan kimlik olarak İslâm çerçevesinde biçimlenirken, Anadolu'da ilk kez Selçuklularla belirli alanlarda kurumsal olarak yaygınlaşma gösteriyor. Osmanlılığın ileri aşamalarında gelişme gösteren kurumsal alanlara daha çok İstanbul sınırları içinde sıkışıp kalıyor. Cumhuriyetle bir yandan varolan sosyal hizmetler yasal düzenleme içine alınır ve çağa uygun bir konumda yeniden örgütlenirken, bir yandan da batıyla geliştirilen yeni uluslararası ilişkilere koşut olarak yeni sosyal hizmet alanları ve örgütlenmeleri getiriliyor. Bunların en önemlilerinden biri sosyal hizmetin meslek olarak kabul edilip eğitim kurumunun kurulması. Son gelişmeler, bir yandan sosyal sigortaların sigorta dalları ve uygulama alanı olarak yaygınlaştırılmaları çabaları, öte yandan kurumsal sosyal hizmetlerin bir çatı altında toplanma anlayışı ve uygulamaları olarak özellenebilir. Ancak, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerin gelişmesine aykırı bir ekonomik politikanın (monetarist politika) 1980'de uygulamaya konulmasıyla sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler alanında Cumhuriyetle başlayan ağır ama düzenli gelişmenin durdurulduğu ve birçok sosyal hakların kısıldığı, bu gelişmeye koşut olarak varolan çağdaş sosyal hizmetlerin uygulamasının da güçleştiği gözlemlenmektedir.

KAYNAKÇA

ALINGE, Curt, **Moğol Kanunları**, Ankara, 1967.

BASCI, Emel. , **Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Durumu**, Ankara, 1966.

ERKAN, A. Rıza / Gönül ERKAN, **"Darüleytamlar"**, iç : H.Ü. Sosyal Hizmetler-Yüksekokulu Dergisi, C. 5, S. 1, Ocak 1987, s. 61 - 68., 1987.

FER, Muslih. **"Türkiye'de Sosyal Hizmetler"**, iç : Sosyal Hizmet, C. 2, S. 1, Mayıs 1966. s. 6 - 8, 1966.

TEKİN, Talat. **Orhun Yazıtları**, Ankara, 1988.

TOMANBAY, İlhan. **"Die Lage der Sozialarbeit in der Türkei"**, in: Soziale Arbeit, J. 32, Nr. 6, s. 336 - 343, 1983.

TOMANBAY, İlhan. **Wie sozial ist die Türkei?**, Berlin, 1990.

Nr. 2828, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kuruluş Kanunu, , T.C. Resmi Gazete : Nr. 18059, 27.5.1983.

Nr. 3294, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu Kanunu, T.C. Resmi Gazete : Nr. 19134, 14.6.1986.

TÜRKİYE'DEN GELEN İŞÇİLERİN SENDİKAL ÖRGÜTLENME DURUMU

50

Safter ÇINAR

1. Federal Almanya hükümeti ülkeye yabancı işçi alımını başlatmadan önce (ilk işçi alımı antlaşması 1955 de İtalya ile imzalanmıştır). Alman Sendikalar Birliği (DGB)'nin de görüşüne başvurmuştu. Bazı üye sendikalardan itirazlar gelmiş olmasına karşın DGB konuya olumlu yaklaşmış ve şu üç koşula bağlı olarak onay vermişti :

İşkollarındaki toplu sözleşmeler yabancı işçiler için de geçerli olacaktır. (DGB böylelikle önemli bir ilkesini - toplu sözleşmelerin sadece sendika üyeleri için bağlayıcı olması- yumuşatarak yabancı işçilerin ücret kısıcısı konumuna itilmelerini önlemek istemiştir.)

- Yabancı işçiler Alman işçilerle aynı sosyal haklardan yararlanacaktır.

- İşverenler aldıkları her yabancı işçiye "yeterli" konut sağlamakla yükümlü olacaklardır.

2. DGB ve ona bağlı sendikalar işgöçünün gelişmesine koşut olarak bu işçilerin örgütlenmesine yöneldiler ve çeşitli önlemler aldılar. Ayrıca göçmen işçilerin geldikleri ülkelerin sendikaları ile ilişkiler geliştirdiler. Bunun yanı sıra o ülkelerdeki anti demokratik gelişmelere tepki gösterdiler. Süreç içinde göçmen işçiler arasında yüksek bir sendikalaşma oranı oluştu.

3. Türkiye'den F. Almanya'ya işgöçünü 1961 1966 ve 1968 1973 şeklinde iki döneme ayırmak olasıdır. Birinci dönemde çoğunluk büyük kentlerden (küçük memur, esnaf, serbest meslek sahibi, kısmen nitelikli işçi), ikinci dönemde ise -öncelikli alım nedeniyle- kırsal kesimden insanlar F. Almanya'ya geldiler. Bundan dolayı Türkiye'den gelen işçilerin ülkelerindeki sendikalaşma oranı ve deneyimi oldukça azdı (kesin sayılar olmamakla birlikte % 10 civarında sanılmaktadır). Üstelik, yurtdışında kısa bir süre çalışmak ve çok kazanıp az harcamak bilinciyle gelineildiği de düşünülürse, F. Almanya sendikaları açısından örgütlemeye ortaya çıkan zorluklar açıktır.

4. DGB ve ona bağlı sendikalar çeşitli düzeylerde Türkiyeli görevliler istihdam ettiler, danışma büroları kurdular. Böylelikle hem insalara kendi

dillerinde seslenmek, hem de onların istemlerini sendikal tartışmalara yansıtmak olanağı doğmuş oldu. DGB ve kimi üye sendikalar (örneğin, Metal Sendikası ve Kimya Sendikası) Türkçe süreli yayınlar, diğer sendikalar en azından bildiri ve broşürler çıkartmaktadırlar,

Sendikal eğitim seminerleri Türkçe yapılmakta, ayrıca Almanlarla birlikte - Almanca- seminerler de düzenlenmektedir.

DGB ve üye sendikaların bir kısmı merkezi (ve yerel) düzeyde "Yabancı İşçiler Şubeleri", yabancılar seksiyonu, komisyon ve kurulları oluşturmuştur. Metal Sendikasında "Yabancı İşçiler Seksiyonu" tüzüksel bir kurumdur, Eğitim ve Bilim Sendikasında da "Merkez Yabancılar Politikası Kurulu" tüzükte yer almakta, kurul başkanı merkez yönetim kurulu üyesi olmaktadır. DGB olsun, üye sendikalar olsun belli aralıklarla göçmen işçi sorunlarına yönelik konferanslar, sempozyum ve tartışmalı toplantılar düzenlemektedirler.

5. DGB'ye bağlı 16 sendikanın toplam 7.700.000 üyesi % 36 civarında bir örgütlülük oluşturmaktadır. (İşçi statüsündeki emekçilerin ise sendikalaşma oranı % 68 dir.) Yaklaşık 534.000 Türkiyeli işçi arasındaki % 46'lık sendikalaşma oranı -bu tür bir gelenekten gelmedikleri de gözönüne alındığında- gerçekten önemlidir.

F. Almanya'daki "İşyeri Temsilciliği" sistemi (Betriebsrat Bir işyerindeki tüm çalışanların seçtiği bu kurul, o işyerindeki sosyal ve yasal hakların korunması ile görevlidir) ilgili yasaya göre sendikalardan bağımsızdır; ancak, seçimlere sendikal listeler katılmaktadır. DGB'ye bağlı sendikalar, listelerinde Türkiyeli adaylar da göstermektedirler. 1987 seçimlerinde toplam 7.052 yabancı işyeri temsilcisinden 2.749'u Türkiyeli idi. İçlerinde İşyeri Temsilcileri Kurulu başkanlığı, başkan vekilliği veya yönetim kurulu üyeliği yapanların da sayısı az değildir.

Sendikal işyeri temsilciliklerinde de Türkiyeli işçiler görev almaktadır. Ancak, işyeri düzeyindeki görece olumlu durum sendika yönetimlerine yansımamaktadır. Gerek DGB, gerekse üye sendikaların çeşitli düzeylerinde (yerel yönetim kurulları, merkez yönetim, yerel ve merkez genel kurul delegelikleri vb.) seçimle göreve gelmiş Türkiyelilerin sayısı birkaç kişiden ibarettir; hele yürütme kurullarına seçilen-bu yazının yazarının dışında- kimse yoktur. Aynısı diğer ülkelerden gelmiş göçmen işçiler açısından da geçerlidir.

6. Göçmen işçiler, özellikle Türkiye'den gelmiş olanlar, sendikal savaşımında önemli bir yer tutmuşlardır. Özellikle seksenli yıllardaki haftalık çalışma süresinin 35 saate indirilmesine yönelik toplu sözleşme grev dönemindeki sendikal başarının (günümüzde F. Almanya da haftada ortalama 37 - 38 saat çalışılmaktadır) önemli bir etmenini Türkiyeli işçiler oluşturmuştur. (Hatta bu nedenle işveren birliklerinin işyerlerine gizli genelgeler göndererek Türkiyeli işçi alınmasını önerdikleri ortaya çıkmıştır).

7. DGB ve ona üye sendikalar uluslararası dayanışmaya da büyük ağırlık vermişlerdir. Ancak, bu bağlamda, uzun süre belli bir tek yanlılık gütmüşler ve sadece Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonuna bağlı konfederasyon ve sendikalarla işbirliği yapmışlardır. Bu nedenle uzun yıllar DİSK, ona üye sendikalar ve TÖB DER'le ilişki kurulmamış, bu sendikalar uluslararası bağlamda dışlanmak istenmiştir. Örneğin, DİSK'ın Avrupa Sendikaları Konfederasyonu (ASK)'a üye olmasını DGB uzun süre önlemiştir.

(Aynı şekilde 1973'de İstanbul'da yapılan "Avrupa ve Magrep Ülkeleri İşgöçü Konferansına" da DİSK alınmamıştı.)

12 Eylül askeri darbesinden sonra DGB ve üye sendikalar bir süre -Türk İş genel sekreteri Sadık Şide'nin Hükumete girmesinden de etkilenerek- çekimser kaldılar. Ancak, F. Almanya'daki Türkiyeli işçilerin çabaları sonucu gerçek durum ortaya çıktı ve gerek DGB gerekse üyesi sendikalar önemli bir dayanışma örgütlediler. Uluslararası platformda girişimlerde bulunuldu, Türkiye'ye gözlemciler gönderildi, F. Almanya'ya politik göçmen olarak gelmiş bulunan DİSK, ona üye sendikalar ve TÖB - DER yöneticilerine (özellikle politik sığınma hakkının alınması yolunda) destek verildi, toplantı ve yürüyüşler düzenlenerek F. Alman kamuoyu aydınlatıldı.

8. İşyerlerinde yabancıların haklarının savunulmasına karşın DGB ve ona üye sendikaların "Yabancılar Politikası" -bu sendikaların genel tutumu çerçevesinde- uzun yıllar devletin politikasına oldukça uyumlu gitti. (Tek tek sendikaların görüşleri arasında kısmen olumlu farklılıklar olmasına karşın). Örneğin, DGB 1973'de alınan "yabancı işçi getirmeyi durdurma" kararını, 1980'de "yabancı işçilerin eşlerini ve çocuklarını yanlarına getirmelerinin kısıtlanması" kararlarını destekledi. DGB uzun yıllar göçmenlere "yerel seçim" hakkı verilmesi istemine karşı çıktı. Buna karşılık Metal Sendikası aile birliğine getirilen kısıtlamaları şiddetle eleştirmiş, Metal ve Kimya Sendikaları daha 1980 de seçim hakkını karara bağlamışlardı. 1982'deki yürütme kurulu değişikliklerinden sonra DGB'nin yabancılar politikasında önemli gelişmeler oldu. Bu, gerek göçmen işçi sorununa genel yaklaşımda, gerekse yabancılar hukukunda ortaya çıkmıştır. Günümüz F. Almanya'sında birçok eyalette yabancıların yerel seçim hakkına yönelik yasa tasarılarının parlamentoların gündeminde olması da, DGB'nin 1986 genel kurulunda aldığı olumlu karardan sonra yürüttüğü yerel seçim hakkı kampanyalarının sonucudur.

9. DGB'nin -işgöçünün kalıcılığa dönüşmesinden çıkarak- yabancı işçilere ilişkin güncel istemleri şunlardır :

- Yabancı işçilere ve ailelerine kesin oturma güvencesi verilmesi,
- Aile birliğinin önündeki engellerin kaldırılması,
- Çalışma alanında ve sosyal alanda tam eşitlik sağlanması,

Politik katılımın ilk aşaması olarak yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı,

- Politik sığınma hakkının kısıtlanmaması,

Ortak Pazar üyesi olan ve olmayan ülkelerden gelen yabancı işçiler arasında ayırım yapılmaması,

- Irkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele.

10. Ücret veya aylığa bağımlı insanlar için sendika üyeliğinin seçeneği yoktur. Grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklar her demokrasinin olmazsa olmazıdır. DGB ve ona üye sendikalar F. Almanya'da tüm emekçilerin, böylelikle göçmen işçilerin de sendikal örgütüdür. Tüm eleştirilere karşın göçmen işçileri de örgütlemek ve onların haklarını savunmak yolunda DGB ve ona bağlı sendikalar önemli başarı sağlamışlardır. Göçmen işçiler de DGB ve ona üye sendikaları benimsemiş, F. Almanya'daki sendikal savaşıma omuz vermişlerdir. Bu bağlamda Türkiye'den gelen işçilerin yeri ve önemi büyüktür.

*Engin URAL***A. TARİHİ GELİŞME**

Vakıf özellikle Türk-İslâm uygarlığının mükemmelleştirdiği bir kurum olmakla beraber, İslamiyetten önceki Türklerde de bazı vakıf örneklerine rastlanır. Türk vakıflarının ilk yazılı belgesi, Milâttan 1280 yıl önce yazılmış bir Eti vakfiyesidir. Bu belge, halen İstanbul Arkeoloji Müzesi şark eserleri kısmındadır. Etilerden sonra, Uygur edebiyatının elde kalan belgelerinde de vakfa rastlanmıştır. Bulunan bir Uygur vakfiyesinde, top medresesini ve diğer mesleklere ait okulları da kapsayan bir Buda manastırına arazi ve bağ vakfedildiği görülmüştür.

Türk toplumunda vakıfların gördükleri hizmetler, özellikle Osmanlı İmparatorluğu zamanında, İmparatorluğun yükselme çizgisine paralel olarak genişlemiş, camiler, kervansaraylar, hanlar, içme suyu hizmetleri yanında dul ve yetimler koruma, öksüz kızlara çeyiz temini, borçlu ve müflislere yardım, istihkâmlara ve donanmaya yardım gibi çok çeşitli konular, vakıfların hizmet sahalarına girmiştir.

Modern çağın ihtiyaçlarına ayak uyduran vakıflar, bugün, yukarıda belirtilen konular dışında, eğitim, burs, bilimsel araştırma, yayın, kırsal kalkınma, tani-tma ve çevre sorunları gibi alanlarda da hizmet vermektedir.

B. HUKUKİ YAPI

Medenî Kanun'un 73'üncü maddesi, vakfı şu şekilde tanımlamaktadır. "Vakıf, başlıbaşına mevcudiyeti haiz olmak üzere, bir malın belli bir gayeye tahsisidir". 21.8.1970 tarihinde yürürlüğe giren "Türk Medenî Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzük" de, 2'nci maddesinde bu tanıımı tekrarlamakta, ayrıca aynı maddede "Vakıflar tüzel kişiliğe sahiptir" hükmünü getirerek bu tanıma açıklık vermektedir. Kanun ve Tüzük'te verilen tanımları birleştirerek daha geniş bir tanım şu şekilde yapılabilir: "Vakıf, meydana getirilen bir tüzel kişilik bünyesinde belli bir gayeye varılmak üzere bir malvarlığının tahsis edilmesidir".

Kanun hükümlerine göre, ahlâka ve hukuka aykırı olmayan herhangi bir amaç, vakfın çalışma konusu olabilir. Kamu hizmeti niteliğinde hizmetler veren vakıfların, ticarî faaliyetlerde bulunmamaları asıdır. Ticarî nitelikte faaliyet gös-

termesi gereken vakıflar, döner sermaye şeklinde vakfa bağlı müesseseler kurma yoluna gitmektedirler. Vakıflar, bir sermaye şirketinin hisse senetlerine de sahip olabilirler

Medeni Kanun hükümlerine göre; gelirlerinin en az % 80'ini, devlet veya diğer kamu kuruluşlarının bütçelerinde yer alan hizmetlerin gerçekleşmesine ayıran vakıflara, Bakanlar Kurulu kararıyla vergi muafiyeti tanınabilir. Vergi muafiyeti tanınan vakıflara bağış yapan ve vergi mükellefi olan kuruluşlar, bu bağışlarını kendi vergi matrahlarından indirebilirler. Kendi vergi muafiyeti olsun veya olmasın diledikleri vakfa bağışta bulunabilirler.

Vakıflara şartlı veya şartsız olarak bağışta bulunulabilir. Şartlı bağış kabul eden vakıf, aldığı bağışı, bağışlayanın şart koştuğu şekilde kullanmak mecburiyetindedir.

Türkiye'deki vakıfların, yabancı ülkelerdeki vakıflarla veya uluslararası kuruluşlarla münasebet kurabilmeleri, Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlıdır. Ayrıca, bütün vakıfların çalışmaları ve harcamaları, her yıl, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından teftiş edilir.

C. HİZMETLER

Asırlar boyu, Türk-İslâm uygarlığında ve Batı'da, varlıklı insanların, kendilerinden sonraki kuşaklara devamlı olarak hizmet sağlayan vakıflar kurdukları görülmektedir. Dini-ahlâki ve sosyal-insani gayelerle, sevap işlemek, iyilik yapmak veya isim bırakmak gibi çeşitli saiklerle kurulan bu kurumların büyük bir kısmı, sağlam birer hukuki yapıya sahip olarak zamanımıza kadar gelmişlerdir.

Türk hukukunda vakıf, bir özel hukuk kurumu olmakla beraber, vakıfların işlevleri ve gördükleri hizmetler kamuyu çok yakından ilgilendirdiğinden ve lâik hukuk öncesinden bugüne kadar vakıfların hizmetleri devlet hizmetleri ile bir benzerlik taşıdığından, vakıfların büyük bir kısmı, kamu hizmetleri gören kuruluşlar haline gelmişlerdir. Siyasi nitelikte ve kamu düzenini sağlayıcı nitelikte olan ve sadece devletin sorumluluk alanına giren konular dışında birçok kamu hizmeti, vakıflar eliyle görülmektedir.

Statik kalıpların dışına çıkarak, modern çağın şartlarına ayak uydurmaya çalışan vakıfların sayısı hızla artmaktadır. Bugün, Medeni Kanun hükümlerine göre kurulmuş 1700 civarında vakıf, Türkiye'de hizmet vermektedir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında kurulan 26.000 civarındaki vakıf ise, genellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından idare edilmektedir.

KAYNAKÇA

BERKİ, Ali Himmet. **Vakıflar**, Ankara, 1950.

HATEMİ, Hüseyin. **Türk Hukukunda Vakıf Muamelesi**, İstanbul, 1966.

İŞERİ, Ahmet. **Vakıf**, Ankara, 1968.

URAL, Engin. **Vakıflar**, Ankara, 1977.

YABANCI ÇOCUKLARIN TOPLUMSALLAŞMASI

52

Ingeborg DEGWART

"Toplumsallaşma ile, eğitimin, ilgili toplumun ya da grubun değer ve normlarının öğrenildiği kesimi anlaşılır". (Weser 1972, 39). Toplumsallaşma süreci birincil ve ikincil toplumsallaşma olarak ikiye ayrılır. Herşeyden önce aile, oyun kümeleri ve yaşdaş kümeleri birincil toplumsallaşma kümeleri içinde sayılırken okul, meslek, ilgi kümeleri, dinsel birlikler ikincil toplumsallaşma kümeleri olarak görülürler (s. 40). Ailenin birincil toplumsallaşma aracı olarak görevi kültüre özgü değerlerin aktarılmasıdır. Bu aktarma gelişmiş kapitalist bir toplumdan toplumun geç kapitalistleşme aşamasına dönüşüm sırasında kuşkusuz sorunlu olacaktır. Toplumsal değer sisteminin bir kesimi anababanın eğitim anlayışında ve ailedeki toplumsal rollerin kültürel belirlemesinde kendisini gösterir. Gerçi değer anlayışı kuşaktan kuşağa geleneksel olarak geçer durur. Ama, üzerinde konuşulması gereken konular olan, değerlerin geçerlik iddiasıyla somut durumlar arasında kural olarak önemli gerilim vardır ve bir değer sisteminin kendi içinde de çelişkileri ortaya çıkar. Buradan çıkarak denebilir ki, çocuklarla anababa arasındaki kültürel farklara bağlı olan çatışmalar önceden programlanmıştır. Burada görünen kültürlerarası çatışmada, içinde belirli bir kültür üyesinin başka bir kültüre geçiş durumunda olduğu ve yeni norm ve değerlerin kabulüyle eski norm ve değerlerin korunması arasında kararsız kaldığı bir durum söz konusudur. Müslüman kültürün değer sistemi özellikle dinsel inanç, namus, aile, dölcellik, cins farkı gibi kavramlarca belirlenir. Aynı kavramlar hristiyan kültürde tamamiyle başka değerlerle yüklüdür. Göçmen işçiler de bu kültürle işyerlerinde, resmi makamlarda, doktorda, ya da alışverişte yeni kültürün tamamiyle özgül norm ve değerleriyle karşılaşmakta ve gelmektedirler. Bu durumlarda, vaktinde gelme, temizlik, söz dinlerlik, verilen görevi yerine getirme, düzen duygusu ve dürüstlük gibi kavramların bu kültürün insanları için önemli olduğunu öğretiliyorlar ve bu kavramlar göçmen işçiler ve onların çocukları için büyük, ama aynı zamanda kafa karıştırıcı bir anlam kazanıyorlar.

Müslüman göçmenler kültürel çatışmayı, örneğin, işyerinde inançlarının gereğini yerine getirmek istediklerinde ya da örneğin, çalışan Türk kadını evde de biraz olsun eşit hak istemeye başladığında kavramaya başlıyorlar. Çeşitli

değer sistemlerinin çarpışmasından güvensizliğe düşen göçmen işçiler kendi değerlerini aktarmada güçlüğe uğruyorlar, çünkü Federal Almanya'da Türk toplumunun kültürel çerçevesi eksik. Türk göçmen anababalar bir ölçüde yanıtı aranması gereken bir kültürel çatışmayla yüzyüze geliyorlar: Aile çocuğa iki toplumun enazından birinde yolunu kendibaşına bulabilmesine yarayacak bir değer sistemi kazandırabilir mi? Türk çocukları, biraz olsun değişikliğe uğramış da olsa Federal Almanya'daki gerçek dünyayla hala sürtüşen Türk değerleriyle yüzyüzeler. Aile dışındaki toplumsallaştırma kurumlarının (okul, yaş kümeleri vb.) istemleri farklı. Bunlar çoğunlukla aile içinde çelişki yaratıyorlar, ama gene de çocuğun gelişmesinde büyük anlamı olan kurumlar.

Bu çelişkilerin sonuçları çocuğun eğitiminde güvensizlik duygusu, Alman çevrenin değerlerine ağır ağır ama çelişki dolu bir benzemeye başlama ve aile içinde değişikliğe uğramış bir iletişimsel yapı olarak özetlenebilir. Yani, yeni bir aile tipi ortaya çıkmaya başlıyor. Bu aile ne Türkiye'deki aileyle ne de Alman ailesiyle benzeştirilebilir. Bu tür aileler sık sık özyurtlarının anılarıyla ve gelenekleriyle yaşıyorlar, ancak, zamanla özülkelerinde ortaya çıkan kültürel gelişme sürecinin de dışında kalarak.. Bu çelişkili istemler ve genelde zorlaşan yaşam koşulları yüzünden yabancı çocukların kişilik gelişmeleri bozuluyor, davranış bozuklukları, güvensizlik ve korku duyguları, düşünceyi yoğunlaştırabilmede yetersizlikler vb. ortaya çıkıyor. Çocuklar bu aşırı istemlere biryandan toplumsal çevreye güçlü bir saldırganlıkla tepki gösteriyorlar, ama daha sık görülen tepki aşağılık duygusu oluyor, çünkü çocuklar yaşadıkları hayal kırıklıklarını kendi kişisel hatalarının kanıtı olarak görüyorlar. Bu çocukların toplumsallaşması kural olarak süregelen bir kültürlerarası çatışma olarak anlaşılabilir. Aynı ayrı toplumsal koordinat sistemleri birbirleriyle çatıştığı taktirde başarılı bir toplumsallaşma, bireyselliğin geliştirilmesi anlamında önemli oranda tehlikeye girmiş demektir. Çelişki yüklü böyle bir karşılıklı etkileşmenin sonucu ya toplumsal bir yalıtılma ve geleneksel özdeğerlerine geri dönüş ya da Alman değer ve norm sistemine "Almanlaşma" derecesinde "aşırı" bir bağlanmadır. Bu bağlanma kendi ulusal kimliğinin yadsınmasına değin gitmektedir.

Toplumsal koordinat sistemlerinin başlıca iletişimsel beklentilerinin görmezden gelinmesi ya da aşağılanması mutlaka özkimliğin yitirilmesiyle sonuçlanır. Bu da her iki kültür dünyasında yurtsuz kalmak demektir.

KAYNAKÇA

WESER, Erich (Hrsg.). **Pädagogik - Eine Einführung**, Bd. I, Donauwörth, 1972.

(Çev : İlhan TOMANBAY)

53

YABANCI DANIŞMANLIĞI

Wolf-Dieter MAYER

1. Yabancılar için sosyal hizmetlerin gelişimi

Yabancılar için sosyal hizmetlerin gelişimi kısaca sosyal korunmadan (Sozialbetreuung) sosyal danışmaya (Sozialberatung) giden bir gelişme olarak özetlenebilir.

Yabancılar için sosyal hizmet kurumu öncelikle iş piyasası perspektiflerine göre biçimlenir. 1950'lerdeki işgücü eksikliği, ekonomiyi, resmi kurumlarla iş-birliği içinde yabancı işgücü istihdamına götürdü. İlk yabancı işçi antlaşması 1955'te İtalya ile yapıldı.

Yabancı işgücünün giderek artması ve onların ekonomik bir biçimde kullanılması gerekliliği, kendilerine yabancı ve dilini bilmedikleri bir ülkede yollarını bulabilmeleri için zamanla özel bir danışma, destekleme ve koruma zorunluluğunu gündeme getirdi. Böylece başlangıçta dil kursları, işyeri çevirmeni ve enalt düzeyde, işçi yurtlarında koruma ve bakım programları ortaya çıktı. Kısa bir zaman sonra yabancı işçiler için özel bir danışmanlık hizmetinin gerekliliği ve bunun kamu kaynaklarınca desteklenmesi zorunluğu belirdi. Federal Almanya kendisini bir göçmen ülkesi görmediği ve yabancıların ikametini geçici bir olay saydığı için, onlara vereceği sosyal hizmeti varolan yerel sosyal hizmetlerin kapsamına almadı, geçici bir proje olarak programladı. Bu anlayış ve program hala aynı biçimiyle sürmektedir. Yabancı işgücü alımı Federal Hükümetin bir organı, Federal İşbulma Kurumunun yetkisinde olduğu için yabancılara sosyal danışma hizmeti de federal boyutta düzenlendi ve en çok federal kaynaklarla finanse edildi.

Belirli yabancı gruplar için sosyal hizmetler konusunda hangi kuruluşların sorumlu olması gerektiği kısmen, varolan sosyal refah kuruluşları ile bağlantı içinde ortaya çıktı. Katolik kilise ve onun hayır kuruluşu "Caritas Verband" (Karitas Derneği) kendisini İtalyan, İspanyol, Portekizliler gibi katolik olan yabancı işçilere yardımla sorumlu saydı. Protestan kilisesi ve onun hayır kurumu olan "Diakonisches Werk" (diyakonik çalışma) Yunan ortadoks işçilerin ve ailelerinin bakımını üstlendi. 1961 İşçi Alımı Antlaşmasıyla gelen Türk işçilerinin bakımı bu iki kuruluşun dışında kaldı. Çoğunlukla müslüman olan bu işçilerle Alman dinsel hayır kurumları arasında bir iletişim doğmadı. 1962 yılında Federal "İşçi

Refah Kurumu" (Arbeiterwohlfahrt) ilgili Federal Bakanlık tarafından Türklere yönelik bir sosyal hizmeti bünyesinde geliştirmekle görevlendirildi. Kurum bünyesinde zamanla koruma ve danışma büroları kuruldu. 1965'te tüm F. Almanya'da Türkler için 20 ücretli sosyal danışman görevlendirilmişti. Bugün kurum bünyesinde 323 sosyal danışman, Türk işçilerine hizmet vermektedir. Üç sosyal refah kurumunda, Caritas Derneği, Diakonisches Werk ve İşçi Refah Kurumunda toplam 931 sosyal danışman çalışmaktadır. Bunun 205'i Yugoslavlara (104'ü İşçi Refah Kurumunda, 101'i Caritas Derneğinde), 134'ü İtalyanlara, 89'u İspanyollara, 35'i Portekizlilere ve 109'u Yunanlara hizmet sunmaktadır. Gertiye kalan 36 sosyal danışman da Fas ve Tunus gibi başka ülkelerden gelen işçiler ve aileleriyle çalışmaktadır.

İşçi Refah Kurumu 1969'da Yugoslav Hükümetiyle anlaşarak federal düzeyde Yugoslav işçiler için de bürolar açtı. Bunu 1971'de Tunus, 1972'de Fas'lı işçiler için sosyal hizmetler izledi.

1984'e değin yabancılarla ilgili her sosyal hizmet kuruluşunda sosyal danışma hizmetleri, bütüncül ve bağlayıcı bir anlayış olmadan proje statüsünde gelişme gösterdi. Üstüne üstlük sosyal danışma hizmeti, başvuranın istemi doğrultusunda ve her bir danışma bürosunda, oradaki sosyal danışmanların yeterlik ve yetkileri çerçevesinde farklı odak noktalarında ortaya çıktı, biçimlendi.

2. Sosyal danışmanın ilkeleri

1984 yılında Federal Hükümet ve eyalet hükümetleri "Yabancı işçilere ve ailelerine verilecek sosyal danışma hizmetinin görevleri, uygulama ve örgütlenmesinin ilkeleri" konusunda ortak bir karara vardılar. Bu anlaşmayla, yabancılar sosyal danışmanlığı ilkkez tüm finanse eden kuruluşlar ve uygulama kuruluşları tarafından benimsenen bir temele oturtulmuş oluyordu (BGB) (Federal Resmi Gazete), 14.11.1984). Böylece sosyal danışma hizmetinin sosyal hizmetler içinde sosyal çalışmanın başlıbaşına bir alanı olduğu tanınıyordu. Öteyandan, bu hizmetin çerçevesi de ilk planda, yabancılar, F. Almanya'ya gelişlerinde bu ülke toplumuna, geri dönüşlerinde kendi toplumlarına uyumları için danışma hizmeti vermek ve yardımcı olmak biçiminde çiziliyordu. Danışma hizmetinin ağırlık noktalarını yabancıların sahip olduğu sorunlar oluşturuyordu: Çalışma ve sosyal bakımları, bireysel sorunları, uyum ve geri dönüş, çocuklarının eğitim ve öğrenimleri, aile içi ve kuşaklararası çatışmalar, kültürel kimliğin korunması. "İlkeler"de sosyal danışmanın yöntemleri de belirtiliyordu. Sosyal danışmacının kullanacağı yöntemler şunlardı: bireyle çalışma, grupla çalışma, eğitim olanaklarını eşitce sunma, kültürel ve sosyal olanaklarının örgütlenmesi, önlem ve olanaklarının eşgüdülmesi, hepsinden önce ama başvuruları bilgilendirme ve yolgösterme. Burada önemli nokta, sosyal danışmacının varolan genel resmi ve yarı resmi sosyal kuruluşların yetkisinde olan özel görev ve özgül hizmetleri sunmaktan kaçınması gereğidir. Sosyal danışmacı belirli dallarda uzmanlaşmış F. Alman kuruluşlarının hizmetlerini vermediği üzerlenemez. Örneğin,

sosyal danışmacıların, gerçekte sık sık Alman doktorlar tarafından bilgi ve yardımlarına başvurulmasına karşın hastanelerle ilgili sosyal danışma hizmeti vermeleri yasaktır. Sosyal danışmacılar ayrıca doktorlara tavsiye yardımıyla da kaçınamazlar. "İlkeler"de kayda geçmiş başka konular da vardır. Örneğin, sosyal danışma hizmeti, olabildiğince yabancıların yerleşim bölgelerinde (evlerinin ya da mahallelerinin yakınında) ve çocuk yuvaları, okullar, gençlik kuruluşları gibi sosyal kuruluşların yakınında verilmelidir. Bu ve benzeri ilkeler F. Almanya'da yabancılar için çeşitli kentlerde düzenlenmiş büyük yerel projelerin ya da toplumla çalışma projelerinin uygulamalarından kazanılan deneyimlerden çıkarılmıştır (Mayer 1987; Özer/Dzian v.b. 1987).

Gene bu deneyimlere göre yabancılar verilen sosyal danışma hizmeti için, özellikle kentlerin mekan olarak sınırları belirlenebilen ve belli bir ulustan yabancıların görece yüksek olduğu semtlerinde merkezden olmayan bir yönetim modeli amaçlanmıştır. Bu durumlarda danışma merkezlerinin uygun semtlerde, mahallelerde açılmasına özen gösterilmiştir. Ancak bu merkezsel olmayan ve yerel, daha doğrusu toplumla çalışma ağırlıklı danışma merkezlerinin düzenlenişi ve oralarda uygulanması gereken yöntemlerin oluşumu bugüne değin salt birkaç uygulamada başarıyla gerçekleştirilebilmiştir (Mayer 1987; Özer/Dzian v.b. 1987). Burada güçlük herşeyden önce toplumla çalışmanın sosyal danışmandan beklentisinin yüksekliğinde ve sosyal danışmacının yeterliliğinde yatmaktadır.

Ortalama 3000 yabancıya bir sosyal danışmacı istihdamı öngörülmüştür. Oysa F. Almanya ortalamasında bu ortalamaya ulaşılmamıştır. Gerçekte bugün Türklerle çalışan bir sosyal danışmacıya 4.340 hemşerisi düşmektedir. Bu oran İtalyanlarda 1:3.823, Yugoslavlarda 1:2.911, Yunanlılarda 1:2.574, Portekizlerde 1:2.028 ve İspanyollarda 1:1.698'dir (Nedt, 1987). Bu tabloya bakarak yarı resmi kurulan danışma merkezlerinin sayısı itibarıyla nüfusun Türk ve İtalyan kesimlerinin mağdur olduklarını söylemek olanaklıdır. Kaldı ki Federal Eyaletler arasında da bölgesel olarak önemli bir uçurum bulunmaktadır. Örneğin, Hamburg'da bir Türk sosyal danışmacıya 6.809 Türk düşerken Berlin'de 4.278, Kuzey Ren-Vestfalya'da 3.580 kişi düşmektedir. Merkezsel olmayan ve toplumla çalışma ağırlıklı bir sosyal danışmaya duyulan toplumsal istem birbirinden farklı olarak gerçekleştirilebilmektedir. Sosyal danışma yapmak kuşkusuz, başvuranların (Klientel) toplu olarak yaşadığı bir büyük kentte, sosyal danışmacının birçok küçük kasaba ve köye dağılmış hemşerilerinden epey uzakta yaşadığı kırsal yerleşimlerden daha kolaydır.

3. Nitelik

Sosyal danışmanın farklı ve sürekli değişken görevlerinin ve başvuranların istemlerinin yerine getirilmesi için sosyal refah kurumlarının sosyal danışmacılarına çeşitli konularda kapsamlı bir mesleksi eğitim ve geliştirme eğitimi olanağı sunulmaktadır. Böylelikle yüksekokula girme hakkını kazanmış yabancı

sosyal danışmacılar için verdikleri mesleki hizmete koşut bir sosyal çalışma eğitimi hazır bulundurulmaktadır. Örneğin Caritas Derneğinin Aachen'daki Katolik Sosyal Çalışma Yüksekokulunda mesleki hizmete koşut, devletçe denetli sosyal çalışmacı eğitimi yapılmaktadır. Dortmund'daki yüksekokul, yüksekokula girme hakkını kazanmış Türk sosyal danışmacılar için bir eğitim modeli geliştirmiştir. Bundan başka Federal İşçi Refah Kurumu gene Berlin Sosyal Çalışma ve Sosyal eğitim Yüksekokulunun düzenlediği gibi, katılanların mesleki uygulamalarına koşut, "devletçe sınanmış sosyal danışmacı" yetiştiren bir eğitim programlamış, sunmaktadır. Ayrıca refah derneklerinin merkezleri tarafından düzenli olarak geliştirme eğitimleri yapılmakta ve yoğun olarak yürütülmektedir. Sonuç olarak sosyal danışma, ilk önce konuyla ilgilenenlerin niteliğinin geliştirilmesinden nitelikli ve eğitimden geçmiş elemanların yetiştirilmesine doğru bir gelişme göstermiştir.

KAYNAKÇA

MAYER, W.D., **Integration im Stadtteil-Möglichkeiten sozialer Intervention**, Berlin, 1987.

ÖZER, A./T. DZIAN, u.a., **Dezentrale sozialer Beratung**, München / Milbertshofen, 1987.

TIEDT, F. **Quantitative und qualitative Analyse des Nachfrage-Leistungs- und Kooperationsprofils sozialer Dienste für Ausländer**, Bonn, 1987.

Bundesgesetzblatt (BGB), 14.11.1984

(Çev : İlhan TOMANBAY)

Friedrich HECKMANN

1) Yabancı düşmanlığı F. Almanya'da kavram olarak gerçi ilkkez işçi göçü bağlamında biçimlendi, ama o yeni bir olgu değil, tersine, içinde ırkçılık ve milliyetçilik öğelerinin yeraldığı **etnik önyargının** başka bir biçimidir.

Etnik önyargı birey düzeyinde olumsuz, düşmanca bir tavır, toplum düzeyinde usdışı bir ideolojidir; bu yazıdaki ifadeler özellikle toplum düzeyinde kullanılmıştır.

2) **Etnik önyargının yapısı** "düzmece bilgi"den (Pseudowissen), duygulardan ve eylem yatkınlıklarından (Handlungstendenz) oluşur. Kişinin kendi kümesiyle reddedilen küme arasına sınır koyma ya da azınlığa yakıştırılan (basmakalıp) özellikler üzerine ifadeler, çoğunluk ve azınlık ilişkileri üzerine beylik düşünceler ve değerlendirmeler (örn. eşit olmama, farklı değerde olma, gözdağı verme) düzmece bilgilerdir. Duygular da kin, reddetme, güvenmeme, korku, kıskançlık, suçluluk duygusu vb.dir. Önyargıda eyleme yatkınlık da aşağılamaya, eylemsel bir küçümsemeye, denetim altına almaya, gülünç duruma düşürmeye ve azınlığa gözdağı vermeye hazır bulunmaktan, sınırdışı etme, hatta ölüm tehdidi niyetini taşımaya değin geniş bir yelpazeyi kapsar.

3) Irkçı içeriği **yaratan oluşum** sömürgecilik ve 19. Yüzyılda Avrupa toplumları arasında bulunan çelişkilerle ilişkili önyargıların değiştirilerek uygulamaya koyulmasıdır; Budunmerkezci (Ethnozentrismus) içeriğin ortaya çıkışı milliyetçilik ve milli devleti kurma süreciyle ilişkilidir.

4) Etnik önyargıların **varoluş biçimleri** ideoloji olarak çok çeşitlidir; örneğin ağıdalı, edebi boş sözlerde kendisini gösterir, tarihin anlatım biçiminde, spor raporları, çocuk ve gençlik kitaplarında, eğlendirici kitaplarda, oyunlarda, şarkılarda, sözde bilimsel araştırmalar biçiminde ya da doğrudan ideoloji ürünü olarak vardır. Kısaca: etnik önyargılar kültürün bir parçasıdır, özellikle, kültürün düzgüsel (normatif) bir kavram olduğu kabul edilirse, toplumun "kültürsüzlüğünün, yabanılığının" bir parçasıdır.

5) Etnik önyargı ve azınlık düşmanlığı toplumsal kamuoyunda belirli bir **aşama süreci** gösteriyor. Aşama süreci, kesinlikle önyargıların zayıfladığı, yok olduğu ya da yeniden ortaya çıktığı anlamında değil; aşama süreciyle daha çok

önyargıların ve özellikle onların harekete geçirilip kamuoyunda görünmesinin, değişik derece ve biçimlerdeki saklı varlığı ve toplumsal denetimi ifade edilmek isteniyor.

6) Etnik önyargılar da öteki birçok toplumsal ideolojiler gibi büyük bir **di-rengenlik** ve **dayanıklılık** gösterirler. Önyargıya bağımlılık ve usdışıcılığın belir-li bir sürekliliği var ki onların ancak orta ve uzun evrede değişmesinden sözedi-lebilir. Etnik önyargıların yeniden üretimi üzerine (açık propogandaları dışında) henüz çok az bilgimiz var. (Yahudisiz bir yahudi-düşmanlığının şaşılması olgusu-nu düşünürsek).

7) Etnik önyargıların **canlandırılması fırsatları** çoğunlukla, kaynakların kısıtlı olduğu, çıkarların tehdit altında tutulduğu ve tartışmalı olduğu toplum-sal çatışma ve bunalım durumlarında yatar.

8) Etnik önyargıların canlanmasından doğan toplumsal **etkiler** ideolojik-eleştirel olarak "örtülü ideoloji" (Verschleierungs-ideologie) kategorilerinin yardı-mıyla çözümlenebilir.

Örtülü ideolojik etkiler, düş kırıklığı ve saldırganlığı asıl nesnenin yerini tutabilecek nesnelere yönlendirmektir; bunalım durumuyla ilgili düzmece açık-lamalar ve sözde çözümlerdir; ve toplumda ortak ilgilere sahip kümelerin bu or-taklaşa ilgilerinin temsilinin engellenmesidir.

Anlatımla yüceltme ideolojileri (Ausdrucks-ideologien) çoğunluğa yönelirler; onlar içerik olarak "halk", "ulus" ya da "ırk" mitoslarından oluşan bir bileşimdir (Konglomerat). Bu mitosların içinde bulunan "çelişkiler" ve çatışma odakları topluluk ideolojileri (Gemeinschafts-ideologien) yardımıyla çoğunluk içinde görü-nüşte yokedilebilirler. İçinde bulunulan kümenin değerini yüceltmekten amaç kişisel çıkar ve ilgilerin geri plana itilip, sorumlulukların bir "üst özne" (Über-subjekt) olan kolektif varlığa teslim edilmesidir. Anlatımla yüceltme ideolojisi kişiye bu teslimiyetinin karşılığı olarak psikolojik bir yücelmişlik kazancı sağlar. Bu kazanç, ayrımcılık yaparak, karşıtları aşağılarken kendi değerinin sözde yükselmesi demektir.

9) Etnik önyargıların harekete geçmesi çoğunlukla **"yukarıdakilerin"** sahip olduğu ayrıcalıkların ve egemen çıkarların korunmasına yarar, ama "aşağıdan" da günlük yaşamdaki kimi deney ve bilgilerin inandırıcılığına dayanarak kendi-liğinden ortaya çıkabilir. "Yukarıdan" bir hareket **"aşağıdan"** bir hareketle bira-rya geldiği zaman özellikle etkili olur.

10) Önyargıyla mücadele yöntemleri şimdiye değin **salt** aydınlatma çalış-malarıyla sınırlı kaldığı için, önemli olmakla beraber, başarılı olamamışlardır. Önyargının duygu bileşenlerini etkileme çabaları "aydınlatma" çalışmalarına ka-tılmalıdır.

Düzmece bilgilerin bırakılması ve duyguların değiştirilmesi, önyargının üçüncü bileşeni olan, bireyin eylem niyeti ve ayrımcılığa yatkınlığı üzerinde et-kili olur. Bu önyargı bileşeni üzerinde "yalıtılmış" bir etkinin sağlanması, azınlık

ayırıcılığına karşı kamusal toplumsal denetimin uygulanması yoluyla kısa evrede olası görünüyor; orta ve uzun evrede toplumsallaşma süreciyle içselleştirilen denetim mekanizmaları, düş kırıklığını hoşgörüyle karşılama ve saldırganlığı gemleme denetimlerini de beraberinde getirir.

Önyargılara karşı mücadele demek, toplumsal düzeyde "kültürsüzlüğün" (yabaniliğin) budunmerkezci ve ırkçı içeriğine karşı birçok düzlemde bir "kültür mücadelesi" yürütmek demektir. Önyargılara ve önyargıların canlandırılmasına karşı mücadelede dolaylı ama koşkusuz etkili bir "yöntem", toplumsal bunalımda, çatışma odaklarını yönlendirme ve çözme olanaklarının iyileştirilmesini sağlamaya çalışmaktır.

KAYNAKÇA

ALLPORT, G.W., **Die Natur des Vorurteils**, Köln, 1971.

ESTEL, B., **Soziale Vorurteile und soziale Urteile**, Opladen, 1983.

FARLEY, J.E., **Majority-Minority Relations**, Englewood Cliffs, 1982.

HECKMANN, F., **Die Bundesrepublik: ein Einwanderungsland**. Stuttgart, 1981.

(Çev : İlhan TOMANBAY)

*Frank JUDİS***A Genel Giriş**

Yabancılar hukuku kapsamına o ÷lkeye gelen ve orada geçici olarak, uzun süreli ya da sürekli yaşayan yabancılar ve devletsizler girer. Onların hakları ve görevleri devletler hukuku ve aynı çerçevede ilgili ÷lkenin hukuku tarafından belirlenir.

Bir ÷lkede geleneklere dayalı hukukun ilkesi, eskidenberi, bir devletin bir yabancıyı isterse kabul etmeyebileceğidir. Bu ilke politika olarak kuşkusuz yadsınabilir. Devlet yabancıyı ÷lkesine sokup sokmamaya egemenlik pozisyonu dolayısıyla takdir hakkını kullanıp karar verir. Buna göre devlet, ÷lkeye girişı ve oturmayı birbirinden ayrı görebilir, sınırlandırabilir, belirli koşul ve yükümlölüklerle bağlayabilir. Uluslararası serbest dolaşıml savı, insan hakları bildirgelelerinde yeraldığı gibi, politik bir trade bildirimidir, uluslararası gelenekler hukuku bu tavrı tanımaz. Bir başka ÷lkede izlenen bir yabancıya sığınma olanağı veren sığınma hukuku (Asylrecht) yabancının hukuku değil, devletin hukukudur.

Bir devlet bir yabancıyı kabul ederse uluslararası gelenekler hukukunun ikinci kuralına göre tüm uluslarca kabul edilebilir enaz düzeyde belirli bir hukuksal konumu kendisine garantilemelidir. Buna karşılık kabul edildikleri ÷lkede yabancıların da belli yükümlölükleri vardır, yasalara saygı gibi,ama bu kuru bir sadakat olarak algılanmamalıdır.

Son olarak üçüncü ilke, yabancı istediğı zaman, sahip olduğı bütün eşyalarını ve servetini toplayıp kendisini kabul eden ÷lkeden ayrılabilmelidir.

Bu uluslararası gelenekler hukuku,devletlerarası sözleşme hukuku, devletlerin birbirleriyle yaptığı tek ve çok yönlü antlaşmalar tarafından çok yönlü örtüşür, içiçe girer. (örn.Doehring, 1963; Doehring/Isensee, 1974; Bülck).

B Federal Almanya'da Türk azınlığın hukuksal konumu**I Oturma haklarıyla ilgili durum**

1 Oturma izni

Belirli ayrıcalıklı durumları bir yana bırakırsak, F. Almanya'ya girmek ve yaşamak isteyen ve 16 yaşını geçmiş olan her yabancı oturma izni almak zorundadır (AuslG (Yabancılar Yasası), Parağr. 2). Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları için 1980 sonbaharındanberi vize yükümlülüğü vardır. Bu tür bir oturma izni verilip verilmemesi konusunda ilke olarak kişinin hukuksal hak iddiası bulunmamaktadır, verilmesi daha çok ilgili makamın takdirine bırakılmıştır. Bu oturma izni ancak yabancıların oturması F. Almanya'nın çıkarlarını zedelemeyecek ise verilir (AuslG, Parağr. 2 (1) 2). Çıkarların zedelenmesi mahkeme kararları tarafından şöyle somutlaştırılmıştır: göçmen alma politikasıyla, ekonomik politika, dış politika, iş piyasası politikasıyla ilgili çıkarlar, maddi ve kültürel çıkarlar, konut piyasasının sunum yeteneği. Herşeyden önce F. Almanya'daki iş piyasası dola-yısıyla bugün Türklere ilk oturma izninin salt ziyaret ya da eğitim maksadıyla ya da ailenin birleştirilmesi çerçevesinde verildiği söylenebilir.

Yabancılarla ilgili daireye Yabancılar Yasasının 2. Maddesiyle tanınan bu geniş takdir hakkı, yabancılar yasasının uygulanmasıyla ilgili tüm Federal Almanya'ya yaygın olan mevzuatta ve tek tek eyaletlerde hazırlanmış "yabancılar yönetmelikleri"nde somutlaştırılmıştır. Örneğin Berlin Yabancılar Yönetmeliğinde çeşitli örnek olaylar gösterilmiş, bunlarla, yabancılar dairesinin takdir hakkının çok geniş bir çerçevesi çizilmiştir. Makama bu örnek olaylara dayanarak özel durumlarda belirli karar alabilme serbestliği sağlanmıştır. Burada bu konuda verilebilecek önemli örnek aile bireylerinin birleştirilmesi, yani, F. Almanya'da bulunan eşin, kendi ülkesindeki eşini, 16 yaşına gelmemiş ya da evlenmemiş çocuklarını yanına alması olayıdır.

2 Çalışma izni

Avrupa Topluluğu dışındaki bir ülkeden gelen ve F. Almanya'da çalışmak isteyen her yabancı ilgili makamdan çalışma izni almak zorundadır (AFG (İşe Özendirme Yasası) Parağr. 19; AEG (Çalışma İzni Tüzüğü) Parağr. 1 ile birlikte). İş piyasası koşullarına bağımlı bulunan genel çalışma izni iş piyasasına sınırlı katılma, özellikle belirli işlerle ve işletmelerle sınırlanmış katılma sağlıyor (karş: AGF, Parağr. 1). Çalışma İzni Tüzüğü'nün 2. Maddesi, belirli koşullar yerine getirildiği takdirde, iş piyasasına sınırlama getirmeden girebilmeyi sağlayan özel bir çalışma izni düzenliyor.

23.12.63 günlü İkili Andlaşma ve buna ek olarak ilgili Komisyon tarafından çıkarılan kararlar, özellikle 19.09.1980 günlü ve 1/80 No'lu Karar Türklere özellikle bekleme süresi bakımından belirli ayrıcalıklar getirmiştir.

3 Süresiz oturma izni

Oturma izni kural olarak süreli, ancak belirli koşullar altında süresiz verilir (örn. yabancı işçinin en az beş yıl, Alman yurttaşının yabancı eşinin en az üç yıl F. Almanya'da meşru oturmuşluğu).

4 Oturma hakkı

Bu kurum yabancıya güvenli bir oturma statüsü sağlar. Oturma hakkı salt ağırlaştırılmış koşullara bağlı olarak verilebilir (karş: AuslG Parağr. 8 ve 11).

Oturma hakkının verilip verilmemesi konusunda Yabancılar Yasasının 8. Maddesine göre yabancının itiraz hakkı yoktur; bununla beraber yabancılar daireleri takdir hakları çerçevesinde yönetmeliğe dayanarak özel istisnai durumlarda özel karar alabilirler, kuşkusuz belirli koşullar yerine getirilmişse.

5 Yurttaşlığa alma

Alman yurttaşlığına alma konusuyla ilgili yasal temel 22 Temmuz 1913 tarihli İmparatorluk ve Devlet Uyrukluğu Yasasının 8. Maddesidir. Buna göre, ülkede yerleşmiş bir yabancı, sabıkasızsa, oturduğu bir konutu varsa ve ailesini geçindirebilecek durumdaysa yurttaşlığa alınabilir. Yurttaşlığa alınmayla ilgili olarak yabancının hak iddia yetkisi yoktur. Eyaletlerin ilgili makamlarının takdir hakları Federal İçişleri Bakanlığının ilgili tüzük ve yönetmelikleri çerçevesinde somutlaştırılmıştır.

6 Sığınma

F. Almanya politik izleme ve koğuşturmada olanlara temel hak olarak sığınma hakkını tanıır (GG (Anayasa) Md. 16 (2) 2).

7 Oturmanın sona erdirilmesi ve sınır dışı etme

Oturma hakkına ve geçerli bir oturma iznine sahip olmayan ya da sınır dışı edilen bir kimse F. Almanya'dan ayrılmak zorundadır. Bunu rızasıyla yapmayan zorla sınır dışına çıkarılır (karş: AuslG, Parağr. 12ff).

Yabancılar Dairesi bir yabancıyı belirli koşullar altında sınır dışı edebilir, örneğin yabancı büyük bir suçla yargılanmışsa, oturma hukuku kurallarına karşı gelmişse, kamu sağlığını tehlikeye düşürmüşse, parasal sosyal yardım alıyorsa (Bu koşul, özellikle Avrupa Sosyal Yardım Sözleşmesi kapsamına giren ülkenin yurttaşları, örneğin Türkler içindir). (AuslG, Parağr. 10). Birkez sınır dışı edilen, karar geçerliliğini koruduğu sürece ilke olarak bir daha oturma izni alamaz (AuslG, Parağr. 15).

8 Yabancılar Dairesinin kararlarına karşı yasal savunma hakkı

Bir yabancıya karşı yabancılar dairesinin aldığı tüm önlemler, sığınma ile ilgili mevzuatın kimi bölümlerinde ve yönetim mahkemesince yürütülen yargısal denetimlerde olduğu gibi yasa kesin olarak tersini söylemiyorsa, iç yönetsel denetim yöntemleriyle bağlıdır (itiraz hakkı). Yargısal denetim üç aşamalıdır (yönetim mahkemeleri, üst yönetim mahkemeleri, Federal Yönetim Mahkemesi).

9 İkili sosyal güvenlik sözleşmeleriyle Türk azınlığın hukuksal durumunun iyileştirilmesi

23.12.1963 günlü Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık kurulması antlaşması ve bunun yanısıra ek protokol ile Ortaklık Komisyonunun 1/80 sayılı karar, Türkler için, oturma haklarının iyileştirilmesi yönünde birşey getirmediler, çünkü alınan kararları geliştirecek ulusal boyutta yeni kararlar ve alınan uluslararası kararları ilgili ulusal hukuka uyduracak çabalar eksik kaldı. Bu tartışılabilir anlayış üst mahkemelerin birçok ifadelerinde kendini gösteriyor (kars: OVG Hamburg, 1985, s. 165 ve 167; BVerwG, s. 227; BayVG, 1987, s. 142 1986, s. 81; BVerwGE)

II Politik katılım

Tüm yabancılar gibi Türkler de Federal Parlamento ya da eyalet parlamentoları için ne etken ne de edilgen secim hakkına sahiptirler. Yerel parlamentolar düzeyinde seçme ve seçilme hakkı için bir dönüşümün başladığı söylenebilir.

III İşyerlerinde hukuksal konum

Bütün yabancılar gibi Türkler de iş hukuku alanında Almanlarla eşit haklara sahiptirler. İşyeri organlarına katılmada etken ve edilgen seçim hakları vardır.

IV Aile hukuku açısından

Alman uluslararası özel hukukuna göre F. Almanya'da yaşayan Türk çiftler arasındaki aile hukuku sorunlarında Türk Hukuku geçerlidir. Gerçi Türkiye'nin 22.11.1982 günlü ve 2675 sayılı, uluslararası özel hukuk ve usul hukuku kurallarını düzenleyen yasasına göre Alman mahkemeleri Türk eşlerin boşanma davalarına da bakabilmektedirler. Türkiye Alman mahkemelerinin boşanma kararlarını artık kabul etmektedir.

Vasilikle ilgili ivedilik taşıyan sorunlarda Haag Çocukları Koruma Sözleşmesi temelinde bir yasal girişim olanağı vardır. Buna göre düzenlenmiş Alman hukukuna göre Alman mahkemeleri gibi gençlik makamları da ilgili davalara bakma ve karar verme yetkisine sahiptir. Şu var ki, F. Almanya bu hakkı tersini önesüren yayınlar olmasına karşılık-pek yeri gelmedikçe kullanmamaktadır (karş: özellikle Oda Mahkemesinin 14.09.1984 günlü kararı, InfAuslRecht 1985, s. 45ff).

V Okul

Yabancı çocuklar ve gençler de ilke olarak Alman çocuk ve gençleri gibi okula gitme yükümlüğündedirler. Bununla beraber sözkonusu çocuklar ve gençler eğer F. Almanya'ya geldikleri zaman 7 yaşında ya da üstündelerse kimi özel durumlar ortaya çıkmaktadır (örn. hazırlık sınıfı, fark dersleri, Almanya'ya geldikleri zaman 14-15 yaşlarındaysalar ve ama iki yıl içinde orta öğrenimi bitirebilecek öğrenim düzeyinde değilse uyum kursları gibi). Almanya'ya gelişlerinde 16 yaşında olan yabancı gençler için okula gitme yükümlüğü yoktur.

VI Sosyal haklar

Türk azınlığı esas itibarıyla sosyal güvenlik sistemi kapsamında Almanlarla eşit haklara sahipse de bunun kimi istisnaları vardır:

- Çocuk parası

Çocuklar F. Almanya'da yaşıyorlarsa hiçbir fark yoktur. Türkiye'de yaşıyorlarsa çocuk parası biraz düşük ödenir. Örneğin, 16 yaşına basmamış çocuklarda birinci çocuk için 10.-DM (Alman markı), ikinci çocuk için 25.-, üçüncü ve dördüncü çocuklar için 60.-, beşinci ve daha fazla çocuklar için 70.- DM ödeme yapılır. Çocuk 16 yaşını geçmişse çocuk parası özel durumların varlığında ödenir (örn. eğitim). Anababadan biri Türkiye'de yaşayan çocuğu için F. Almanya'dan çocuk parası alıyorsa, ama bu parayı Türkiye'deki çocuğa ya da Türkiye'de kalan eşine havale etmiyorsa, anababadan Türkiye'de yaşayanı Türkiye'de Sosyal Sigortalar Kurumuna (SSK) gider, durumu belgeler, SSK durumu F. Almanya'daki ilgili çocuk parası sandığına bildirdiği taktirde o çocuğa/ çocuklara ait çocuk parası doğrudan Türkiye'ye, o çocuğun velisine yollanır.

- Eğitim yardımı

Türkler de eğitim yardımı alabilirler, ancak Almanlara bakarak salt belirli koşullar altında. Örneğin, eğitim yardımı alabilmek için F. Almanya'da beş yıldır yasalara uygun biçimde oturuyor ve çalışıyor olmak, ya da, anababadan birinin enaz üç yıl oturuyor ve çalışıyor olması (karşı: BAföG, Parağr. 8).

- Sosyal yardım

Sosyal yardım ilke olarak yabancılara da verilir, ancak sınırlı bir çerçevede (BSHG, Parağr. 120 (1)). F. Almanya da Türkiye de Avrupa Sosyal Yardım Sözleşmesini kabul etmişlerdir. Bu nedenle Türkler sosyal yardımla ilgili olarak Sözleşmenin 1. Maddesine göre belli sınırlılıkla F. Almanlarla eşit haklara sahiptirler. Sözleşmenin II. Ekinde bu sınırlılıklar gösterilmiştir. (Yardımla ilgili olarak F. Almanya'nın önkoşulu, yaşam güvencesinin sağlanmış olması, eğitim yardımı, özel sosyal güçlüklerin aşılması için yardım.)

Gerçi yabancılar yasasının sosyal yardımla ilgili olan 10. Maddesinin 10. Fıkrasına göre, sosyal yardım alınması, geçici olmadığı sürece, yabancılar için ilke olarak sınır dışı edilme nedenidir. Bununla beraber Avrupa Sosyal Yardım Sözleşmesinin 6. ve 7. Maddeleri, eğer yardım isteyen yabancı (55 yaşını doldurmadan ülkeye girmişse) enaz 10 yıl kesintisiz ve yasal bir biçimde F. Almanya'da yaşamışsa yardıma muhtaçlık nedeniyle "sınırdışı etmeyi" yasaklamaktadır.

-Türkler bir iş sahibi oldukları sürece sosyal sigorta sisteminin her branşında aile bireyleriyle birlikte sigortalıdırlar.Türk sosyal güvenlik sistemi ile ilişkiler Alman Türk Sosyal Güvenlik Sözleşmesi kapsamında düzenlenir.

KAYNAKÇA

BÜLCK, H. **"Fremdenrecht"**, in: Evangelisches Staatslexikon

DOEHRING, K. **Die allgemeinen Regeln des völkerrechtlichen Fremdenrechts und das deutsche Verfassungsrecht**, 1963.

DOEHRING, K/J ISENSEE, **"Der Status der Fremden im Verfassungsrecht der Bundesrepublik Deutschland unter dem Gesichtspunkt der normativen Verschränkung von Völkerrecht und Verfassungsrecht"**, in: Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer (VVDSRL) 32, 1974.

KONUĞLA İLGİLİ EK KAYNAKÇA

BERGMANN/FERİD, **Internationales Ehe - und Kindschaftsrecht**, Verlag für Standesamtswesen, Leseblatt-Sammlung.

BIEBACK, **Arbeitserlaubnisrecht**, Frankfurt 1985.

GROTH/MÜLLER-GAZURECK, **Ausländer-Sozialrecht, Hilfe für Ausländer in Sozialfragen**, Frankfurt, 1983.

HAILBRONNER, **Ausländerrecht**, 2. Aufl. C.F. Müller Verlag, Heidelberg, 1989.

SCHIEDERMAIR/WOLLENSCHLÄGER, **Handbuch des Ausländerrechts in der Bundesrepublik Deutschland**, Lose-Blatt-Ausgabe, Frankfurt, jeweils neuester Stand.

YASAL DÜZENLEMELER

Arbeitserlaubnisverordnung (ArbErVO), 12.9.1980 (BGBl (Federal Resmi Gazete) I, s. 1754).

Arbeitsordnungsgesetz (AFG), 25.6.1969 (BGBl I, s. 582); zul. g. 29.12.1989 (BGBl I, s. 2398).

Bundesausbildungsförderungsgesetz (BAföG), 6.6.1983 (BGBl I, s. 654); zug. g. 20.12.1988 (BGBl I, s. 2477).

Ausländergesetz (AuslG), 28.4.1965 (BGBl I, s. 353).

Bundessozialhilfegesetz (BSHG), 13.2.1976 (BGBl I, s. 289).

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (GG), 23.5.1949 (BGBl s. 1)

Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz (RuStAG), 22.7.1913 (RGBl s. 583)

KISALTMALAR

BGBl	Bundesgesetzblatt
BVerwG	Bundesverwaltungsgericht
BVerwGE	Bundesverwaltungsgerichtsentscheidung
DÖV	Die Öffentliche Verwaltung
InfAuslR	Informationsbrief Ausländerrecht
OVG	Oberverwaltungsgericht

(Çev : İlhan TOMANBAY)

Hakkı KESKİN

Federal Almanya'ya yabancı işgücü getirme tartışması 1954'de başladığında henüz birbuçuk milyona yakın Alman işsiz durumdaydı. Ne varki bu işsizler gereksinim duyulan tarım, maden sektörü ve ağır sanayi dallarında ve istenilen bölgelerde çalışabilecek durumda değillerdi. Ülkeye yabancı işçi getirilip getirilmeme tartışması hükümet, işveren ve sendika yetkilileri arasında yapılarak 1954 yılında yabancı işçi getirilmesine İtalya'dan başlanıyordu. İtalya'yı sırasıyla Yunanistan, İspanya, Portekiz, Türkiye, Yugoslavya ve Tunus'la yapılan ikili işçi getirme anlaşmaları atmışlı yılların yarılmasına değin izledi.

Getirilen "yabancı işçilerin" nasıl bir yasal statüyle çalıştırılacakları ve Federal Almanya'da yaşayacakları başlangıçta belli değildi. Henüz yürürlükte olan "Yabancılar Yasası" 1965 Nisanında yürürlüğe girdi. **Bu yasa yabancılar için kalıcılığı, yerleşmişliği değil konukluk ve geçicilik statüsünü öngörüyordu.** Yabancı işçilere verilen "konuk işçi" (Gastarbeiter) ismi bu yasanın özüne ve felsefesine son derece uygun bir kavram olarak saptanıyordu.

Federal Almanya geçicilik ilkesine dayalı bir "yabancılar yasası" hazırlar ve buna uygun yabancılar politikası uygulamaya korken, kuşkusuz yabancı işçiler de bu ülkede kalıcalaşmayı, giderek eş ve çocuklarını da yanlarına getirmeyi düşünmemişlerdi. Ellili ve altmışlı yıllarda Federal Almanya'ya gelen yabancı işçiler kendi kişisel plan ve öngörülerinde, hazırlanan yasanın mantığına uygun olarak geçici olma düşüncesi ve dileğiyle Federal Almanya'ya geliyorlardı. "Yabancılar Yasası" ve politikaları, yabancı işçilerin geçiciliğini son derece ustaca formüle edilen bir temel ilkeye bağlıyorlardı. Federal Almanya'nın ikili anlaşmalarla getirdiği işçiler **"Alman ekonomisinin ve iş pazarının gereksinimlerine göre"** burada çalışabilecek, gereksinim azaldığı ve kalmadığı durumlarda yabancı emekçiler geri gönderileceklerdi. Bu politikaya uygun olarak gelen yabancı işçilere Federal Almanya'da kalabilme ve çalışabilme izni sürelerle bağlı olarak verilmeye başlandı. Önce bir yıl için verilen oturma ve çalışma izni, gereksinime göre ikişer yıl uzatılabiliyordu. **Oturma ve çalışma izni birbirinden ayrı, ancak biri diğerinin önkoşulu olarak verilebilme yöntemine bağlanıyordu.** Oturma izni alabilmek için bir işyerine sahip olunduğunun getirilecek belgeyle kanıtlanması, çalışabilmek için de oturma izninin bulunduğu pasaportla bel-

gelenmesi gerekiyordu. Böylece işini kaybeden otomatik olarak oturma iznini de kaybediyordu ve Almanya'yı terketmek zorunda kalıyordu. Nitekim Federal Alman ekonomisinin duraklama gösterdiği ve işsizliğin olduğu 1966/67 de 320.000 yabancı işçi (yabancı işçilerin yüzde 25'i), 1973/75 de 560.000 yabancı işçi (yabancı işçilerin yüzde 22'si) ve 1980/84 yıllarında da 510.000 yabancı emekçi (yabancı işçilerin yüzde 25'i) işini kaybediyordu. Özellikle ilk iki krizde işini kaybedenlerin tamamı, ya da büyük bir kısmı işleriyle birlikte oturma izinlerini de kaybettiklerinden Federal Almanya'yı terketmek zorunda kalıyorlardı.

Böyle bir yabancı işçi çalıştırma politikası Federal Almanya'nın bir yandan işsizler sayısını büyük ölçüde azaltırken, diğer yandan da yabancı işçilerin de aidat ödedikleri işsizlik ve hastalık sigortalarından yararlanamıyarak bu sosyal kurumların yükünü hafifletiyordu. Böylece Alman ekonomisi ve sosyal kurumların yükünü hafifletiyordu. Böylece Alman ekonomisi ve sosyal kurumları "gereksinim duyulmadığında" ülkelerine geri gönderilen yabancı işçiler yoluyla işsizlik krizlerini daha az sarsıntıyla atlatabiliyordu.

İkinci Dünya savaşından yenik çıkan ve büyük zarar gören Alman ekonomisinin çok kısa sürede kendini onarabilmesi, yenileyebilmesi ve üstün bir rekabet gücüyle dünya pazarlarına açılabilmesinde 1965-1990 yıllarında ortalama olarak çalıştırdığı 1,7 milyon genç, sağlam, ucuz ve gereksinim duyulan sanayi alanlarında çalıştırılabilen yabancı emekçinin büyük katkısı olmuştur. Bu katkı aynı oranda Federal Almanya'nın ulaştığı yüksek yaşam düzeyi içinde kuşkusuz geçerlidir. Bu gerçeği tüm siyasi partiler ve özellikle de işverenler, yabancı işçi politikasıyla ilgili farklı tavırlarına karşın açıkça belirtmektedirler.

1980-1990 yıllarında Federal Almanya İkinci Dünya Savaşı sonrası en uzun süren ve en yüksek boyuta ulaşan bir işsizlik krizi yaşamaktadır. Bu on yıllık dönemde ortalama her on çalışandan biri olan 2 milyon insan işsiz durumdadır. Buna karşın aynı dönemde ortalama olarak 1,6 milyon yabancı işçi, Alman vatandaşlarıyla eşit olmayan oturma ve çalışma hakkı koşullarına rağmen iş-yerlerini koruyabilmişlerdir. Demek ki Federal Alman ekonomisi en uzun süren ve daha bir kaç yıl süreceği bilinen bu denli büyük işsizliğe karşın yabancı emekçilere yine de gereksinim duymaktadır.

Bu gerçek, yabancı işçileri geçici olarak Federal Almanya'da çalıştırma ve bulundurma felsefesi ve politikasıyla açıkça çelişir duruma gelmiştir. Geçici bir süre için bu ülkeye gelen yabancı işçiler de kişisel planlarını bu yönde gerçekleştirememiş ve giderek yerleşme sürecine girmişlerdir. Böylece geçicilik olgusu ne Federal Almanya ve ne de gelen işçiler ve aileleri için doğruluğunu kanıtlayabilmıştır. **Aksine geçiciliğin yerine kalıcılık, yabancı ve "konuk işçiliğin" yerine göçmen işçilik olgusu ve gerçeği kendini belgelenmiştir.**

1973 yılı sonlarında Federal Hükümetin yürürlüğe koyduğu "yeni işçi getirmeyi durdurma" kararı, Federal Almanya'da yaşamakta bulunan göçmen emekçilerin ve ailelerinin bu ülkeye yerleşme sürecini hızlandırdı.

1990 yılında Federal Almanya'da Alman uyruklu olmayan 4,6 Milyon insanın yüzde 70'i 15 yılı aşkın bir süredir bu ülkede yaşamaktadırlar. Bu nüfusun yaklaşık üçte biri Federal Almanya doğumludur. Bu sayıya Federal Almanya'ya küçük yaşta gelerek burada büyüyenleri de eklersek, Federal Almanya'daki yerleşmişlik ve göçmenleşmişlik gerçeğini gertye dönüşü olmaz bir açıklıkla görmüş oluruz.

1982'de Hıristiyan Birlik Partileri (CDU-CSU) ve Hür Liberal Parti (FDP) Hükümetinin başbakanı Kohl ve eski içişleri bakanı Zimmermann göreve geldiklerinde Federal Almanya'daki yabancıların sayısının yarıya indirileceğini açıklıyorlardı. Amaç işini kaybeden ve kaybedecek olan göçmen emekçileri eskiden olduğu gibi ülkelere geri göndermektir.

Ne var ki Federal Almanya'nın bağımsız yargı organları verdikleri Anayasa Mahkemesi ve Yüksek İdari Mahkeme kararlarıyla böyle bir uygulamaya olanak vermiyorlardı. Bu mahkeme kararlarıyla iki ve daha fazla kere oturma ve çalışma izni uzatılmış yabancılar böylece Federal Almanya'da kalabilme ve yaşamlarını artık bu ülkeye yönelik planlıyabilecekleri güvencesinin verildiği ve kendilerine "anayasal haklarının oluştuğu" açıklanıyordu. Ayrıca "Avrupa Bakım Anlaşması" da beş yıldan fazla Federal Almanya'da yaşamış olanların işsizliklerinde sosyal yardım almalarından ötürü sınır dışı yapılamıyacaklarını belirliyordu.

1982'den buyana gündemde tutulan "Yeni Yabancılar Yasa Tasarısı", yasal düzenlemelerle "Almanya'nın ve ekonomisinin gereksinimlerine göre" yönlendirilebilecek bir "yabancılar politikasını" hedeflemektedir.

Aralık 1989 da Federal Hükümetin onayından geçen "Yeni Yabancılar Yasa Tasarısı", göçmenlerin Federal Almanyalılaşıma gerçeğiyle, hala "Yabancıların geçiciliği" felsefesinin korunmak istenisinin çelişkilerini taşımaktadır. Federal Alman Hükümetlerinin son 20 yıllık "Yabancılar Politikası", henüz sıyrılmadığı bu çelişkili konumunu sürdüreceğe benzemektedir.

KAYNAKÇA

DER BUNDESMINISTER FÜR ARBEIT UND SOZIALORDNUNG (Hrsg), **Situation der ausländischen Arbeitnehmer und ihrer Familienangehörigen in der Bundesrepublik Deutschland**, Representativuntersuchung 80, Bonn 1981 und 85, Bonn 1986.

FREY, M./MÜLLER, U. (Hrsg), **Ausländer bei uns-Fremde oder Mitbürger**, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 1982.

HERBERT, U. , **Geschichte der Ausländerbeschäftigung in Deutschland 1880 bis 1980**, Berlin Bonn 1986.

KESKİN, H. (Hrsg), **Menschen ohne Rechte**, Berlin 1984.

ÖZKARA, S. (Yayl.), **Federal Almanya'da Türk Göçmenler**, Frankfurt 1988.

SPALCH, H. , **Fremde in Deutschland**, Weinheim und Basel 1981.

YAŞLILIK VE YAŞLILARA VERİLEN HİZMETLER

57

Vedia EMIROĞLU

Türkiye gelişme yolunda önemli ölçüde mesafe almış, hızlı bir değişim süreci içinde bulunan bir ülkedir. Sanayileşme ve kentleşme sürecinin hızlanması paralel olarak yaşlı kişilerin toplam nüfus içindeki sayı ve oranları artmaktadır. 1950'de yüzde 3.3 iken, bu oran 1960'da yüzde 3.5, 1975'de yüzde 4.5, 1980'de 4.7'dir. Yaşlı nüfus sanayileşmiş batı toplumlarının aksine toplam nüfus içinde oldukça küçük bir payı oluşturmaktadır. Uzun dönemli yaş yapısı tahminlerine göre, 1995 yılında orta doğurganlık seviyesinde yüzde 4.83, alçak doğurganlık seviyesinde yüzde 5.14 olacaktır. 60 ve daha ileri yaştaki nüfusun oranı ise yüzde 6.6'dır.

Öte yandan Türkiye'de yaşam beklentisinde artış görülmektedir. 1975-1980 döneminde yaşam beklentisi kadınlarda 64.3, erkeklerde 58.2, toplam nüfusta 63.0 yıl olmuştur. 1985-1990 döneminde kadınlarda 67.8, erkeklerde 62.8 yıla ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Türk toplumu demografik bakımdan "Genç Toplamlar" arasında yer almaktadır. Toplam nüfus içerisinde 0 ila 14 yaş grubunun payı yüzde 40'a yaklaşmaktadır. 20 yaşın altındaki nüfus yüzde 60'ı bulmaktadır. Nüfusumuz yüksek bir artış hızına sahiptir. 1980'de düşme eğilimi gösteren artış hızı (Binde 20.6), 1985'te yeniden yükselmiştir (Binde 28.8).

Nüfus problemi toplumsal, ekonomik yönleri olan ve kalkınmayla ilgisi bulunan bir konudur. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda nüfusun artış hızını yavaşlatmaya yönelik hedefler doğrultusunda çıkarılan kanunla ana-çocuk sağlığı çerçevesinde aile planlaması uygulamasına geçilmiştir.

Öte yandan kentleşme olayı 1950 yılından itibaren gitgide hızlanmıştır. 1985 sayım sonuçlarına göre nüfusumuzun yarından fazlası kentlerde yaşamaktadır.

Çağımızda hızla gerçekleşen değişme toplumsal davranışlarda, değerlerde ve toplumsal yapıya bağlı bir kurum olan ailenin yapı ve işlevlerinde değişikliklere sebep olmaktadır. Ülkemizde ailenin yapı ve işlevlerindeki değişimin aynı hızda ve yönde olmadığı saptanmıştır.

Türkiye'de yaşlılık olayı henüz çok önemli ve yaygın bir sorun olarak görülüyor, kültürel yapı ve değerlerimiz sorunu şimdilik çözümleyebiliyorsa da hızlı değişim, demografik projeksiyonlar yakın bir gelecekte yaşlılığın bir sorun olacağı yolunda somut belirtiler vermektedir. Yaşam beklentisindeki yükselme, ölüm oranındaki düşme, kentleşme olayının hızlanması, aile yapısındaki değişim toplam nüfusumuzda yaşlı nüfusun payını hızla artıracaktır. Bu konu metropoliten ve büyük kentlerimiz açısından daha da önem taşımaktadır.

Yaşlılara Verilen Hizmetler

Türkiye'de yaşlılarla ilgili çeşitli hizmetler uygulama alanında bulunmaktadır. Bu hizmetlerden birisi sosyal güvenlikle ilgilidir. Belirli bir süre çalıştıkları sonra emeklilik aylığı almaya hak kazanmış kişilerin sosyal güvenliğinin sağlanması yaşlıya yönelik hizmetlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

5434 Sayılı Türkiye Emekli Sandığı Kuruma ile genel ve katma bütçeli Devlet Daireleri, İl Özel İdareleri, Belediyeler, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, sermayesinin tamamı veya yarısından bir fazlası devletin katılımıyla kurulan bankalar ve ortaklıklarda çalışan erkeklerde hizmet süresinin 25 yılını, kadınlarda 20 yılını tamamlamış kişiler emekli aylığı almaya hak kazanmaktadır.

506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile emeklilik ve yaşlılık sigortası yapılmaktadır. Kanunun belirlediği primi ödemiş elli yaşını doldurmuş kadın, elli beş yaşını doldurmuş erkek sigortalılar bu haktan yararlanmaktadır.

1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu (Bağ-Kur) ile esnaf, sanatkarlar ve bağımsız çalışanlar sosyal güvence altına alınmışlardır.

Bunun yanı sıra 1005 Sayılı Kanun'la Milli Mücadeleye Katılanlara vatani hizmet tertibinden aylık bağlanarak sosyal güvenceleri sağlanmıştır.

2022 Sayılı 65 yaşını Doldurmuş Muhtaç ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun'a göre kimsesiz, bakıma muhtaç olan ve hiç bir maddi geliri bulunmayan yaşlıların da ekonomik sorunları giderilmeye çalışılmıştır.

1981 yılına göre yukarıda sayılan güvenlik kurumlarından yararlanan yaşlıların sayıları aşağıda verilmiştir.

Sosyal Sigortalar Kurumu	393.722
T.C. Emekli Sandığı	292.884
Bağ-Kur	196.111
Banka Sandığı	12.000
Toplam	864.714

2022 sayılı kanuna göre yaşlılık, malütlük aylığı alanların 637.899'unu yaşlı kişiler oluşturmaktadır.

En son çıkarılan Sosyal Yardım ve Dayanışmayı Teşvik Kanun'una göre yardım yapılanlar arasında yaşlılar da bulunmaktadır. Sözü edilen kanın her hangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı kişiyi sosyal yardım dışında bıraktığı halde, 2022 sayılı kanuna göre aylık alanları kapsamına almıştır.

Türkiye'de yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak için maddi olanak sağlamak amacıyla yapılan düzenlemelerin yanı sıra, bakıma muhtaç yaşlıların korunması, bakımı, tedavisi ve rehabilitasyonu, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için hizmet veren kurumlar da bulunmaktadır.

1983 yılında çıkartılan 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun öngördüğü genel esaslar doğrultusunda yaşlı hizmetleri tüm ülke çapında yeniden gözden geçirilerek mevcut hizmetlerin iyileştirilmesi ve yeni hizmetlerin başlatılması ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların başında huzurevleri açmak gelmektedir. Huzurevleri açma politikasında nüfusun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı dikkate alınarak huzurevlerinin özellikle büyük şehirlerde kurulmasına çalışılmakta kamu ve özel kesim teşvik edilmektedir.

Nisan 1988'e göre ülkemizde hizmet veren kuruluşların sayı ve kapasiteleri şöyledir:

	Sayı	Kapasite
1-S.S.Y.B. Sosyal Hizmetler ve Çocuk		
Esirgeme Kurumuna Bağlı Kuruluşlar	23	3090
2-Diğer Bankalara Ait Kuruluşlar	2	272
3-Belediyelere Ait Kuruluşlar	16	1921
4-Dernek ve Vakıflara Ait Kuruluşlar	11	785
5-Azınlıklara Ait Kuruluşlar	6	900
6-Gerçek Kişilere Ait Kuruluşlar	2	55
Toplam	60	7023

Huzurevi hizmetlerinin yanısıra, barınacak yeri bulunan yaşlı kimselere yaşadığı yer ve çevreden koparmadan, kendi ortamı içinde hizmet götürmek amacıyla geliştirilen yeni hizmet türlerinin uygulanmasıyla ilgili çalışmalar da sürdürülmektedir.

Sözü edilen hizmet türleri şunlardır;

1.Yaşlıların aile içinde desteklenmesi

1986 tarihinde yürürlüğe giren "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği" hükümleri uyarınca korunmaya muhtaç

ihtiyaç içindeki yaşlılara ayni ve nakdi yardım yapılması hükme bağlanmıştır. Böylece illerde Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından verilmesi uygun görülen yaşlılara maddi destek sağlanarak yaşantılarını aile içinde sürdürmelerine imkan dahilinde yardımcı olunmaktadır.

2-Yaşlı Klüpleri;

Büyük şehirlerimizde yaşayan kadın ve erkek yaşlıların bir araya gelmesini sağlayacak yaşlı klüplerinin kurulması çalışmaları sürdürülmektedir.

3-Evde Bakım Hizmeti;

Bu hizmet Ankara'da Seyranbağları Huzurevi'ne girmek için müracaat etmiş olanlar arasında seçilenlere evde yemek servisi olarak başlatılmıştır. Değerlendirmeye göre, pilot projenin uygulandığı yaşlıların aslında devlet güvencesinde bakım istiyor olması hizmeti olumsuz yönde etkilediği anlaşılmıştır. Evde bakım hizmeti isteyen kişiler üzerinde yeniden denenmesi düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

EMİROĞLU, Vedia. "**Çekirdeksiz Köyde Yaşlılar**" iç Antropoloji Dergisi S:12, Ankara Üniversitesi, D.T.C. Fakültesi, Ankara, 1985.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ, Nüfus Etüdları Enstitüsünün yaptığı ve yayınladığı 1973 ve 1978 Araştırmalarına ilişkin yayınlar.

KAÇITÇIBAŞI, Çiğdem. **Çocuğun Değeri, Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık**, Boğaziçi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 1981.

TİLMUR, Serim. **Türkiye'de Aile Yapısı**, Hacettepe Üniversitesi Yayını, D-15, Ankara, 1972.

58

YEREL YÖNETİMLER

Ruşen KELEŞ

Çağdaş anlamında yerel yönetim kavramı Türkiye'ye 19. yüzyılın ikinci yarısında girmiştir. Yerel yönetimlerin bugün karşıladığı hizmetler, daha önce vakıflar ve meslek örgütleri tarafından yerine getirilmekteydi. Tanzimat, başka kurumlara olduğu gibi, belediyelere de, bir Batılılaşma, çağdaşlaşma olayı olarak bakmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından bir süre sonra, 1930'da çıkarılan 1580 sayılı Belediye Yasası bugün de yürürlüktedir. Köy Yasası ise, 1924 tarihini taşımaktadır. Üçüncü yerel yönetim türü, İl Özel Yönetimidir. Bununla ilgili olan 1913 tarihli yasa, 1987 yılında 3360 sayılı yasayla geçirdiği değişiklik bir yana bırakılırsa, bugün de yürürlükte sayılır.

Yerinden yönetim, 1876 tarihli anayasada da yer alıyordu. Belediye işlerinin seçilmiş meclisler eliyle yürütüleceği hükmü, 1921 ve 1924 tarihli anayasalarda da yer almıştır. 1961 tarihli anayasanın 116 ve 1982 tarihli anayasanın 127. maddeleri, az çok farklı biçimlerde de olsa, yerel yönetimleri, il, belediye ve köy halkının yerel ortak gereksinmelerini karşılayan kamu tüzel kişileri olarak tanımlamaktadırlar. Yerel özerklikten yararlanan yerel yönetimlerin karar organlarının halkın oyu ile seçilmesi esastır. Organlarının oluşumu, görevleri, gelirleri, merkezi yönetimle olan ilişkileri ve üzerlerindeki vesayet, özel yasalarla düzenlenir. Yerel yönetimlere görevleriyle orantılı gelir kaynaklarının sağlanması, anayasa buyruğudur.

Belediyeler kentsel alanlara, köy yönetimleri kırsal alanlara, il özel yönetimleri ise hem kentsel, hem de kırsal alanlara yerel hizmetler sunarlar. Türkiye'de 2.000 kadar belediye, 73 il özel yönetimi, 36.000 kadar da köy yönetimi bulunmaktadır. Hızla kentleşen Türkiye'de, belediyeler en önemli yerel yönetim birimleridir. Nüfusun %65'i belediye sınırları içinde yaşamaktadır. 35 kadar belediyenin nüfusları 100 binin üzerindedir. Belediye hizmetlerinin gerektirdiği örgüte ve teknik kadrolara ancak bunlar sahiptirler. Daha küçük belediyeler ise, birçok yönlerden merkeze bağımlı durumdadırlar. Aksi kararlaştırılmış olmadıkça, belediye başkanları da halk oyu ile seçilir. Seçimle gelen belediye meclisinin içinden seçilen belediye encümeni, sürekli çalışır ve başkana yardımcı olur. Köylerde, muhtar yürütme, ihtiyar meclisi ise karar organlarıdır. İl özel yöne-

timlerinin başı ise, merkezce atanan validir. Genel karar organı olan il genel meclisi, seçimle oluşur. Onun içinden secilen il daimi encümeni, valiye yardım eder. Belediye ve il daimi encümenlerinde, seçimle gelen üyelerin yanı sıra, görevleri dolayısıyla orada yer alan, atanmış üyeler de vardır.

1984 yılında 3030 sayılı yasa ile, merkez belediyesinin sınırları içinde birden çok ilçe olan kentlerde anakent belediyeleri oluşturulmuştur. Bunların bugünkü sayısı 7'dir: İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Konya ve Gaziantep. Bu belediyeler, hem ilçeler düzeyinde, hem de anakent düzeyinde iki ayrı meclise sahiptirler. İlçelerin meclis üyelerini doğrudan doğruya halk seçer. Anakent meclisleri ise, ilçe belediye meclislerinden seçilip gönderilen üyelerden oluşur. anakent belediyelerinde, hizmetler iki gruba ayrılmıştır: İmar ve planlama, ulaşım, su, havagazı ve kanalizasyon gibi işler, bulvar ve caddelerin açılması konuları, büyük yatırım gerektiren çalışmalar üst düzeydeki belediyeye, küçük çaptaki işler ise ilçe belediyelerine bırakılmıştır. Anakentlerde kurulan bu iki düzeyli sistemle, halkın yerel yönetime daha etkin katılımının sağlanması ve yerel hizmetlerin daha iyi görülmesi amaçlanmıştır.

Belediyeler, gelirlerini kısmen merkezi yönetimden, kısmen de kendi öz kaynaklarından sağlarlar. 2380 sayılı yasa ve değişiklikleriyle, genel bütçe vergi gelirlerinden %10 kadarı, belediyeleri ve il özel yönetimlerine verilmiştir. Bunun büyük bir bölümü, nüfusa göre yerel birimlere dağıtılır, geri kalanı ise, Belediyeler Fonu ve Mahalli İdareler Fonu gibi adlarla, yerel yönetimlerin türlü teknik hizmetleri için kullanılır. İller Bankası, bu payların dağıtılmasına, fonların kullanılmasına ve teknik hizmetlerin yerine getirilmesine aracılık eden bir devlet bankasıdır. Yerel yönetimler, bu bankadan ödünç para da alabilirler. Ayrıca, devlet, büyük (100 ve daha fazla nüfuslu) kent ve kasabalarla, küçük belediyelerin (300 ve daha az nüfuslu) içme suyu hizmetlerinin karşılanmasını ve hepsinin aydınlanma tesislerinin yapılması görevini üstlenmiştir. Yerel yönetimlerin öz gelirleri, yerel vergilerden, resim ve harçlardan ve harcamalara katılma paylarından oluşur.

Yerel yönetimler üzerinde, merkezi yönetimin önemli vesayet yetkileri vardır. Maddi bağımlılık bu vesayeti daha da ağırlaştırmaktadır. Öte yandan, Anayasaya göre, İçişleri Bakanı, yerel yönetimlerin organlarını, görevleriyle ilgili bir suçtan dolayı haklarında kovuşturma ya da soruşturma açıldığı takdirde, kesin hüküm verilinceye kadar, geçici bir önlem olarak görevden alabilmektedir. Bu durum, yerel organların görevlerinin ancak yargı yolu ile son bulacağı ilkesinin değerini azaltan bir istisnadır. Bununla birlikte, hızlı kentleşmeyle birlikte yerel yönetimlerin önemi ülkede giderek artmıştır. Ve bu kurumlar, son 60 yılda, yurttaşların siyasal kültür ve bilincinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

DANIELSON, Michael N. / Ruşen KELEŞ, **The Politics of Rapid Urbanization: Government and Growth in Modern Turkey**, Holmes and Meier, N.Y. 1985.

KELEŞ, Ruşen / Fehmi YAVUZ, **Yerel Yönetimler**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.

KELEŞ, Ruşen. **Management of Urban Growth in Turkey**, Turkish Social Science Association, Ankara, 1988.

59

YURTDIŞINDAN DÖNEN İŞÇİLER

Ali S. GİTMEZ

Yurtdışına işgücü göçü, "geçici" amaçlı (birkaç yıl için) başlamıştı; bu yüzden de "dönüş", dışgöçün doğal ve ayrılmaz bir parçası sayılmak gerekir. Dışgöçün ilk yıllarında da bu beklentiye uyan dönüşler gerçekleşti : Yurtdışında kalış süresi ortalama 2 - 5 yıl arasında değişiyor, amacına erişen işçi, planladığı ve planlandığı gibi geri dönüyordu. 1973'e gelindiğinde ise, göçmen işçinin durumunda, dönüş planında ve amacında değişimler gözlemlendi ; (a) işçi alımı durdurulunca, dönüş eğilimi geriledi; (b) "ailelerin birleştirilmesi" uygulamasının başlaması, dönüş planlarını değiştirdi, erteledi; (c) başlangıçta "geçici görülen işçi, zamanla "kalıcı duruma geçerek, yurtdışında yerleşik "göçmen toplum" lar oluşturdu ve yurtdışında "yerleşme" eğilimleri ağırlık kazanmaya başladı. Böylece de, "dönüş"le ilgili beklentiler, düzenlemeler ve kavramlar değişti : çünkü, yabancı işçi artık yeni ülkesinde "konuk işçi" olarak değil, "göçmen ailesi" olarak yaşamaktadır; dönüş ise, çok değişmiş bir çerçevede gerçekleşiyor. Bir bölümü dönüşü sürekli erteliyor ama "geçicilik" yaşamını sürdürüyor, bir bölümü de şimdilik bir dönüş planı yapmıyor. Her durumda, dönenlerin büyük bir bölümü, yeni bir yaşam kurmak için değil, fakat, daha çok, "emeklilik" için dönüyor.

Batı ekonomileri ve bazı çevrelerin öngörülerinin tersine, 1973' ekonomik bunalımı da, 1980 başlarındaki "işsizlik" sorunu da, toplu dönüşlere neden olmamıştır. Ne de dönüşü özendiren önlemler toplu dönüşleri sağlamıştır. F. Alman istatistikleri, 1973 Eylül'ünde bu ülkede 605.000 olan Türk işçilerinin sayısının, 1976 Eylül'ünde 521.000'e gerilediğini gösteriyor (Entzinger, 1978). Bu yıllarda F. Almanya'dan çıkış yapan Türk işçi sayısı 1973'de 40.508, 1974'de 51.281 ve 1975'de 64.933'e yükselmiş fakat 1976'da yeniden 44.505'e ve 1977'de de 30.000'e gerilemiştir (Wert ve Yalçıntaş, 1978 : 63). 1978 sonrasında gözlenen işsizlik ve ekonomik durgunluk döneminde de F. Almanya'dan ayrılan işçi sayısı 1979'da 66.300 iken 1983'de 100.400, "özendirme primi"nin verildiği 1984'te ise 213.500'e yükseldi. (Statistisches Bundesamt, 1980 - 85) Ancak bu sayı, 1985'de 60.641 ve 1986'da 51.934'e geriledi. Federal istatistiklere göre, 1974 - 1984 yılları arasında Batı Almanya'dan çıkış yapan Türk nüfusu 1.899.719'dur. Bu toplum içinde "işçi" sayısı pek bilinmemekle birlikte, özellikle 1980'lerde dönenler arasında ikinci kuşak gençlerle işçi eşlerinin sayısının yüksek olduğu bilinmektedir. Toplum olarak alınırsa, örneğin, 1974 - 84 arası dönenlerin % 43'ünün 19 yaşın altındaki genç ve çocuklardan oluştuğu görülmek-

tedir (Statistisches Bundesamt). Yine de, bu ülkede yaşayan Türklerin sayısı, 1987'de 1.500.000 yöresinde idi.

Batı Avrupa'da "kalıcı toplum" olarak yerleşmeye yüztutsa da, emeklilik çağına erişen birinci kuşak işçilerin Türkiye'ye dönüşleri devam edeceğı benziyor. Son yıllarda giderek artan eğilim, dönenlerin 18 yaş üzerindeki çocuklarından bir ya da birkaçı Batı'da kalmaya devam ederken, yaşlı kesimlerin dönmekte olmasıdır.

DÖNÜŞ VE DÖNÜŞTE ETKENLER

1. Tüm öbür göçmen işçilerde olduğu gibi, Türk işçilerinin geri dönüşlerinde "bireysel" nedenlerin ağır basmakta olduğu görülür : Bireysel amaç ve planlar, yurtdışında uyum, aileden ayrı olmak, bireysel doyum gibi nedenler, dönüşte anâ neden durumunda. Bunu, aile bağlantıları, çocukların eğitimi, çalışılan ülkedeki iş ve yaşam koşulları, tasarlanmış ekonomik amaçların gerçekleşmesi vb etkenler izlemektedir. Bütün bu etkenler düşünüldüğünde, dönen işçilerle, yurtdışında kalmaya devam eden işçiler arasında belli farkların olduğu açıkça görülür.

1980 öncesi çalışmaların hemen hepsinde gözlenen bir özellik, (a) Türkiye'de aile bağlantıları olan (eşini götürmemiş), (b) daha çok kırsal kesimden ve daha az nitelikli olan, ve (c) çalıştıkları ülkedeki olumsuz koşullara daha az dayanıklı olan işçilerin, yurtdışında daha az süre kaldıklarıdır (Kudat, 1974; Gitzmez, 1979, 1983). Özellikle, eşin Türkiye'de kalması, işçinin yurtdışında yalnız olması, dönüşü hızlandıran bir etken. Eşini yurtdışına götürmeyenlerin büyük çoğunluğu ise kırsal yöre göçmeni. Bu durumda, dönenler arasında nitelsiz kırsal yöre insanı daha yüksek oranda temsil edilmekte, dönüşte bir "olumsuz seçilme" sözkonusu olmaktadır. Böylece de, yurtdışından dönmüş kimselerin, yurtdışında kalanlardan farklı nitelikte oldukları görülür.

2. 1980 den sonraki dönüşlerde, öncekilerden farklı bir durum olduğu da gözönüne alınması gereken bir konu. Daha önceki dönüşler, "geçici" amaçlı olarak düşünülmüş ve düzenlenmiş dışgöçün zorunlu ve doğal sonucudur : Belli bir süre (ki bu 2 - 5 yıl arası idi) yurtdışında çalışarak belli düzeyde para biriktiren işçi, kendini amacına erişmiş olarak görmekte ve geri dönmekte idi. Çoğunluğunun ailesi de yanlarında bulunmadığından, bu dönüş kaçınılmaz idi ve dönenleri gösteren sayılar, hemen tümüyle "işçi" den oluşmakta idi. 1980'lerde, artık "kalıcı" duruma geçmiş bir göçmen toplumla karşı karşıyayız ve dönüşler, daha çok "emeklilik dönüşü" niteliğindedir. Dönüşte etken neden, geride bırakılan aile değil fakat daha çok emekliliğin nerede geçeceği kaygısıdır. Gelecekte Türkiye'ye dönecekse, ayrıca, çocukların Türk eğitim sistemine bir an önce uyumlarının sağlanması kaygısı dönüş etkeni olarak görülmektedir.

3. Son yıllarda dönüşlerde önemli bir payı olduğu görülen "çocukların eğitimi" gerekçesi, uzun süredir çocukların yurtdışında pek uygun bir eğitim ortamı

bulamamaları gerçeği ile yakından ilgili. Ekonomik önceliği ağır basan ilk yıllar boyunca çocuk eğitimi konusunda kaygı duymayan aileler, ekonomik baskı kalktıktan ve özellikle de olumsuz sonuçları yakından gördükten sonra, çocuklarının geleceği konusunda derin kaygı duymaya başlamış gözüküyorlar. Bu bilinçlenme ile, bazan da içinde bulundukları koşullara tepki olarak, son çocuklarını "kurtarmak" ya da onlara istedikleri eğitimi verebilmek için dönüşlerini erkene alanların sayısı artmış gözüküyor. Bu nedenle de, son yılların dönüş nedenleri arasında "çocukların eğitimi" yüksektir.

4. Türkiye'nin ekonomik durumunda görece bir düzelmenin görülmesi ya da bu yönde kanılar oluşması; ayrıca da, 1970'lerde gözlenen güvensiz toplumsal çalkalanmanın durulmuş olması, 80'lerde "dönüş" seçeneğine ağırlık kazandırmış gözüküyor. Yukarıda sıralanan nedenler dönüşü ön plana çıkardığında, Türkiye'deki sosyal - ekonomik koşulların uygunluğu, dönüş kararının erkene alınmasına ya da kesinleşmesine neden olmaktadır. Yabancı paranın Türk parası karşısında büyük değer kazanması da, güveni artıran ve dönüşü hızlandıran bir etken olarak görülebilir.

DÖNENLER VE YENİDEN UYUM

1. Dönüş nedenleri ile bağlantılı olarak, dönen işçilerin çok büyük bir çoğunluğunun (a) "ekonomik" amaçlarını gerçekleştirdikleri ve daha çok "ekonomi dışı" nedenlerle döndükleri; (b) çok büyük bir çoğunluğunun da "çalışmak" için değil, fakat "emeklilik"lerini geçirmek üzere döndükleri; (c) bu yüzden de, yurtdışındaki niteliği ve işi ne olursa olsun, dönüşte aynı yönde aktif olmadıkları, edindikleri bir nitelik olsa bile, bunu dönüşte kullanmadıkları; (d) biriktirimlerini ise, daha çok, ekonomik olmayan alanlarda (örneğin ev, tarla, arsa ve küçük işyeri) kullandıkları, ağırlıklı olarak küçük çaplı hizmet ve ticaret işyerlerine yatırım yaptıkları açıkça görülüyor (TC Merkez Bankası, 1986; Nürnberg : IAB, 1987; Sıar, 1985; Gıtméz, 1986). Özellikle 1980 sonrası dönemlerinin hemen tümü, geçimlerini banka faizleri, yatırım karları, serbest meslek kazançları ve emeklilik gelirleri ile sağlamakta, ücretli geçim sağlama çok küçük bir azınlıkta görülmektedir.

2. Ekonomik bakımdan elverişli ve çevrelerine göre çok iyi durumda görünen dönenlerin birçoğunun, yine de dönmekten memnun olmadıkları, geriye dönüş olanağı verilse, aldıkları primleri iade edecek çalıştıkları ülkeye gitmeye hazır oldukları görülmektedir. Bu yüzden % 25'i, dönecek olanlara hiç dönmelerini, % 20'si de döneceklerin dışarıda daha uzun süre kalmalarını öğütlemekteler. Bunların % 33'ü de, hazırlıksız dönmüş olmaktan duydukları pişmanlığı göstermek üzere, döneceklerin, dönmenden önce Türkiye'deki geçimlerini garanti altına aldıktan sonra dönmelerini öğütlemekteler (Nürnberg IAB, 1987). Böylece de, dönüşün ve dönüş sonrası yaşamın pek kolay olmadığı anlaşılabiliyor.

Özellikle 1984 "özendirme primi" alarak dönmüş olanların büyük çoğunluğu, prim almasa da dönmek üzere olduklarını, fakat prim nedeniyle hazırlıksız dönüş yaptıklarını belirterek, pişmanlık duymakta. Birçoğu dönüşü, yılgınlık duydukları yorucu işten kurtulma, emekli ve rahat yaşama-geçiş olarak düşünmüş, ancak emekli olunca da henüz çalışma gücü ve enerjisi olduğundan kısa zamanda sıkılmaya başlamış, çalışma yaşamının dışında kaldığından rahatsızlık duymakta, geriye dönüş düşleri kurmakta. Bu anlamda, dönenlerin önemli bir bölümü, salt dönmüş olmaktan değil fakat "erken yaşta emekli olmak-tan"tan dolayı huzursuzluk içinde ve mutsuz.

3. Dönüş sonrası gözlenen hoşnutsuzluk, yalnızca "koşullar"la da açıklanamaz. Dönenlerle yapılan derinliğine görüşmelerden, hoşnutsuzluk ve mutsuzluğun önemli bir nedeni olduğu görülüyor. Hoşnutsuzluk, işçiler yurtdışında iken Türkiye'de olan değişikliklerin dönen işçi tarafından kavranamaması, kafalarda yaratılmış "tarım" Türkiye'sinin bulunamamasından kaynaklanabilir. Birçoğu, döndükleri Türkiye'yi çok farklı bulduğu, buna inanmadığı için mutsuz. Bir başka bölüm işçi ise, kendince çok önemli bir sıçrama yapmış, başarmış, yeni ilişkilere girmiş, yeni çevrelerde ilişki içinde. Bunlar, başarılarının onaylanmasını, saygı görmeyi beklerken, bir süre sonra, içine girdiği çevrenin dışında kalmakta, dışlanmakta olduğundan tedirgin. Her iki durumda da, değişmiş, unutulmuş kırsal değer sistemine döndüğü sanılırken, bu değer ölçülerinin yerine geçmiş olan Batı benzeri bireyci ve ticari değer sistemi karşısında duyulan şaşkınlık ve tedirginlik yaşanıyor.

Öte yandan, tatillerde dönüş için kabullenici ortam bulmuş, değer bulmuş işçi ailesinin, ilk coşku geçtikten, Almanya zenginliği ve özellikle de hediyeler sona erdikten sonra "sıradanlaşma"sı gözlenmekte. Sevinçle içine dönülen bu coşku ortamı normale dönünce, artan geçim koşulları da markları eritmeye başlayınca, dönen işçide görülen hoşnutsuzluk, değer yere konmama, özel ilgi görmeme, giderek de sıradanlaşma ile ilgili görülüyor.

Böylece, kafada yaratılan 1960'lar Türkiye'sini göremeyen, farklılaşmış değer ölçülerini yadırgayan, özlemini duyduğu toplumsal değer bulamayan işçide görülen hoşnutsuzluk, daha çok beklentilerle yaşananların denk düşmemesi sonucu ortaya çıkmakta. Ne var ki, bu hoşnutsuzluk zamanla geçmekte, dönen işçi "sıradanlaştıkça", daha bir uyum sağlar duruma geçmekte, sosyal çevreye uyum, giderek sorun olmaktan çıkmakta; yerini, koşulları ve durumu kabullenmeye bırakmaktadır.

DÖNENLER VE TÜRKİYE : Veriler, Gözlemler

1. Dönenlerin kırsal alana dönme oranı (% 50 gibi) yüksek. Dışgöçün, kentlere kaymanın artışıyla bir rolü gözlenmiyor. Ancak, tarıma dönüş, tarımda üretim işinde bizzat çalışmaya dönüş demek değil : Kırsal dönenler toprak almakta fakat toprakla bizzat uğraşmamaktalar.

2. Dönerlerin önemli bir bölümü (% 40 - 50 arası), kendini "emekliye ayırmış", düzenli bir iş yapmamakta. "Çalışıyor" olanların büyük bölümü (% 85 - 90 arası) "kendi işi"nde çalışmakta, bu özel işyerlerinin hemen tümü ticaret ve hizmetle ilgili. Sanayide "küçük üretim" de çalışanların sayısı çok az (% 5 gibi); olanların hemen hepsi çok küçük işyerleri.

3. Dönerlerin 1/3 gibi bir bölümü, yurtdışında belli ölçüde teknik sayılabilecek bir nitelik (ustalık) öğrendiğini belirtiyor, geri kalanlar niteliksiz işlerde çalışmış. Ancak, yurtdışında bir nitelik edinmiş de olsa, edinilen bu niteliği Türkiye'de kullanan, değerlendiren yok gibi. Ücretli sanayi işçiliği istenmediği gibi öğrenilmiş niteliğin Türkiye'de kullanılması da olanaksız görülmekte.

4. Biriktirilen para ile yapılan yatırımlarını küçük çaplı hizmet ve ticaret yatırımları oluşturmakta, bu yatırımlardan önemli bir bölümü de köylere yapılmaktadır. Ayrıca, her yatırımcı yatırımlarını çeşitli alanlara dağıtarak küçültmekte, riski dağıtarak yatırımların etkisiz düzeyde kalmasına neden olmaktadır. 1980 sonrasında dönerlerinin büyük bir bölümü, yatırımlarını daha önce yapmış olduklarından, "pirim" olarak alınan paralarını bankalara yatırarak, bu paraların faizleri ile yaşamaktadır.

5. Dönerlerin niteliğine, amaçlarına, yaşlarına, eğilimlerine bakılırsa, dışgöçün işçiler ve ailelerinin geçimlerine olumlu ve önemli katkıda bulunduğu, bireysel sonuçlar bakımından olumlu olduğu görülmektedir. Ancak, dönerlerin ülke ekonomisine, gelişmeye katkıları yönünde pek olumlu bir tablo gözlenmemektedir. Dönerlerin edindikleri deneyimlerle ekonomik ve toplumsal yaşamda bir varlık göstermeleri beklenmiyor. Bu anlamda, yurtdışından gönderilmiş olan dövizlerin ekonomiye, yönetimlerin darboğazlarını gidermeye olumlu katkısını gözardı etmeksizin, ülkenin "ekonomik potansiyel" ine katkısı açısından ve "dönerler" den beklenen yararlar özelinde, beklentilerin gerçekleşmediği açıkça görülmektedir.

ABADAN-UNAT, Nermin. Prof. Dr.

A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul

AKŞİT, Bahattin. Doç. Dr.

ODTÜ, Sosyoloji Bölümü, Ankara

ANSAY, Tuğrul. Prof. Dr.

Max Planck Enstitüsü, Hamburg

ARNAZ, Zuhâl

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

ATAUZ, Sevil. Doç. Dr.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

BİLGİNOĞLU, Doğan.

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Görevlisi, Ankara

BISCHOFF, Detlef. Prof. Dr.

Berlin Yönetim Hukuku Yüksekokulu, Berlin

BOOS-NÜNNING, Ursula. Prof. Dr.

Essen Üniversitesi Azınlık Araştırmaları, Yabancılar Pedagojisi ve İki Dilli Öğretim Enstitüsünün (IMAZ) Müdürü

BULUT, Işıl. Doç. Dr.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

BURSALIOĞLU, Ziya. Prof. Dr.

A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara

ÇAĞATAY, Neşet. Prof. Dr.
A.Ü. Emekli Öğretim Üyesi, Ankara

ÇINAR, Safer.

Alman Sendikalar Birliğine bağlı Eğitim ve Bilim Sendikası Berlin Eyaleti 2.
Başkanı

DEGWART, Ingeborg. M.A.

Berlin Sosyal Hizmetler ve Sosyal Eğitim Yüksekokulunda Öğretim
Görevlisi

EMİROĞLU, Vedia. Prof. Dr.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

EREN, Nevzat. Doç. Dr.

H.Ü. Tıp Fakültesi, Ankara

ERKAN, Gönül. Doç. Dr.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

FIJALKOWSKI, Jürgen. Prof. Dr.

Berlin Özgür Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

GERAY, Cevat. Prof. Dr.

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara

GİTMEZ, Ali S. Prof. Dr.

ODTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara

GÜNEŞ, Demet. Sosyal Hizmet Uzmanı

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu,

Dışilişkiler Şube Müdürü, Ankara

GÜRLÜZ, Adnan. Prof. Dr.

A.Ü. Hukuk Fakültesi, Ankara.

GÜVENÇ, Bozkurt. Prof. Dr.

H.Ü. Antropoloji Bölümü, Ankara

HECKMANN, Friedrich. Prof. Dr.

Hamburg Ekonomi ve Politik Yüksekokulu

HOFF, Gerd R. . Prof.

Berlin Özgür Üniversitesi

İMAMOĞLU, Olcay, Prof. Dr.

ODTÜ Sosyoloji Bölümü, Ankara

JUDIS, Frank. Prof.

Berlin Sosyal Hizmetler ve Sosyal Eğitim Yüksekokulu

KAHRAMANOĞLU, Ertan. Dr.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

KELEŞ, Ruşen. Prof. Dr.

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara

KESKİN, Hakkı. Prof. Dr.

Hamburg Yüksekokulu Sosyal Eğitim Bölümü

KILIÇ, Suna. Prof. Dr.

Boğaziçi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul

KOÇYILDIRIM, Şener. Dr.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

KONGAR, Emre. Prof. Dr.

Gazeteci, Yazar, İstanbul

KOŞAR, Nesrin. Prof. Dr.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

KUT, Sema. Prof. Dr.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

MAYER, Wolf-Dieter. Dr.

Berlin AWO (İşçi Refahı Kurumu)'nun Yabancılar Dairesi Başkanı

MÜLLER. C. Wolfgang. Prof. Dr.

Berlin Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dekanı

NAUCK, Bernhard. Prof. Dr.

Weingarten Eğitim Yüksekokulu Toplumbilim Bölümü

NOWAK, Jürgen. Prof. Dr.

Berlin Sosyal Hizmetler ve Sosyal Eğitim Yüksekokulu Sosyoloji Profesörü

PAZARKAYA, Yüksel. Dr.

Alman radyoları Türkçe yayınları müdürü; yazar, ozan, öykücü, çevirmen, gazeteci. Köln, WDR Radyosu Türkçe Yayınlar Yönetmen

SABUNCU, Yavuz. Doç. Dr.

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara

SEZER, Ahmet

Almanya/Herten'de öğretmen.

STEINMÜLLER, Ulrich. Prof. Dr.

Berlin Teknik Üniversitesi

TALAS, Ca'it. Prof. Dr.

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Etnikli Öğretim Üyesi, Ankara

TEZCAN, Durmuş. Prof. Dr.

9 Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İzmir

TOMANBAY, İlhan. Dr.

Sosyal Hizmet Uzmanı, Ankara

TUFAN, Beril. Doç. Dr.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

TURAN, Nihal. Prof. Dr.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

UÇAR, Ali. Dr.

Berlin'de Türk gençleriyle çalışan sosyal çalışmacı ve sosyolog

ULUĞTEKİN, Sevdâ. Doç. Dr.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Ankara

URAL, Engin. Av.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Genel Sekreteri, Ankara

Bu kitap, Almanya'da Türklere sunulan hizmetlerin ve bununla ilgili yasal ve kurumsal düzenlemelerin neler olduğunu; Türkiye'deki belli başlı sosyal hizmet konularını ve sosyal hizmete temel olan toplumsal kurumları tanımak isteyen Türk okurlarla, Türkiye'nin toplumsal kurumlarıyla sosyal hizmet yapısını, Türkiye'deki sosyal çalışmaları tanımak isteyen, ayrıca kendi ülkesinde yabancılara verilen sosyal hizmetleri merak eden Alman okurlara sesleniyor.

Bu kapsamda,

her iki ülkenin sosyal sistemleri, sosyal çalışmalarının tarihçeleri ve bugünkü durumları; Türkiye'de aile, çocuk, genç, yaşlı ve özürliülere verilen sosyal hizmetler; Almanya'da yabancı aile, çocuk ve gençlere, özellikle Türkiye'den giden işçilere verilen sosyal hizmetler, onlarla yapılan sosyal çalışmalar, yurt dışından dönen işçiler, yabancı düşmanlığı, çok kültürlü eğitim, iki dilli yetiştirme; her iki ülkede sosyal çalışma ve sosyal hizmetleri etkileyen toplumsal kurumlar, örneğin, İslâm, Hristiyanlık, Kemalizm, kültür gibi çeşitli konular her iki ülkeden, alanlarında söz sahibi 50 bilimci, uygulamacı ve yazar tarafından açıklanmış, irdelenmiştir.

Bu konular Almanya'da yıllardır ve bugün de hararetle tartışılmakta olan konulardır.